

EGYETEMES REGÉNYTÁR.
III. ÉVFOLYAM. XIII. KÖTET.

A LEGSZEBB HERCZEGNŐ

TÖRTÉNETI REGÉNY MÁRIA TERÉZIA KORÁBÓL

IRTA
P. SZATHMÁRY KÁROLY

BUDAPEST, 1888.
KIADJA SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-08-4 (online)
MEK-14197

TARTALOM

ELSŐ KÖTET.

A bemutatás.
A tánczleccke.
A vén kurucz.
A «nagy stibli»-hez.
A Praterban.
Az összeesküvés.
A kis Rozina.
Kaunitz herczeg.
Az udvari estélyen.
Bessenyei merénylete.
A kastély küszöbén.
A katasztrófa.
Az elejtett levél.
A császárné és leánya.
Fény és árny.
A három B.
Az uralkodó társ.
A sebesültek.
A császár ive.

MÁSODIK KÖTET.

Az élő levéltár.
Hogy lett a kertből falu?
Bukott tervek.
A turini kísérlet.
Vallomások.
A jó testvér.
A «Nagy Stibli» titkai.
Egy könyv története.
A holicsei szép napok.
Vihar.
Az attaché.
Három galamb.
Szükké vált láthatárok.

ELSŐ KÖTET.

A bemutatás.

A bécsi Schweizer-Hof előtt, melynek sötét külseje nagyon emlékeztet építettője, II. Ferdinánd császár jellemére, nehéz, hatlovas hintó állt meg. Ezreket érő lovai ezüsstel pazarul előntött magyar lószerszámba voltak bujtatva: a bal felől lévő fekete sárkányok hátán egy-egy fullajtár ült, XIV. Lajos korabeli gazdag viseletben, fehér czopffal és annak tetején ezüsstől ragyogó felcsapott háromszögű kalapban.

- Az öreg palatinus - hangzott végig a lépcsőházban s a lépcsőkön, fel egész a királyné termeibe vezető ajtóig; és a roppant aranyos bundában nyakig elvesző kapus, pofoncsapott kalapjával és kétfejű sástól ékes nagy botjával mély hajlongással lépett a hintó ajtajához, melyben csakugyan az ősz nádor, Pálffy János tiszteletreméltó alakja lépett elő.

Az öreg nádor, 70 éve daczára, elég könnyedén szállt ki hintójából; igénybe sem véve a császári kapus segítségre nyújtott kezét. Szemei még ifju tűzben fénylettek ősz pillái alól és uradalmat érő öltözete ruganyosaknak látszó tagokat fedezett.

Az ősz nádor után az első ülésből ritka szépségű 19-20 éves ifju lépett ki; olyszerű ellentétet képezvén az agg nádorral, mint a százados tölgy mellett fakadó tavaszi virág. Termetében és büszke, nyílt tekintetere hasonlított Raphael Mihály angyalához: erősfényű nagy fekete szemei a reá tekintőt azonnal meghódíták; míg barnapiros, tojásdad arcza, most serkedő finom fekete bajuszával, oly kellemes jelenséggé tette, hogy a tündérregék hőséne is könnyen bevált volna bármily királyleány képzeletében.

Füszinzőld dolmány és hattyuprémes meggyszín bársony-mente övezte e szép ifju alakot; azokkal a finom művi zománczos ékszerekkel, melyek már századok óta szállnak atyáról fiura, s melyeknél nehezen tudjuk elhatározni, a befoglalt nemes kövek értéke nagyobb-e, vagy a reájok fordított filigran-művészeté. Az ifju öltözetén nem volt zsinór és paszománt; minden disz nemes érczből volt azon; sáraranyból, melynek rozsdája is zománcz. Az egész egyöntetű készletet a nyusztos kalpagán lévő gyémántos forgótól - a mente- és kardkötőn át - az utolsó sarkantyúig valamelyik gazdag őse viselhette dicső Mátyás király idejében.

Az agg nádor nehéz ősi kardjára támaszkodva haladt fel a jól ismert főlépcső futószőnyegén, melynek két oldalán az udvari lakájok hosszú sora hajlott meg előtte. A főajtónál alsóbb rendű tisztek csoportja tisztelgett neki s a kedvencz aranysárga szint viselő udvari ajtónállók tárták szét a külső ajtók szárnyait.

A fiatal ember, ki a nagy urral jött, tiszteletteljes távolban és talán a szokatlanság miatt, kissé kihevült arczczal, kísérté az előtte menő nádort.

Az előtermekben, a kor szokása szerint, épen nem voltak halmozva a butorok.

Csakis két tárgy van, mely e termék fényét emeli: az oldalfalakra alkalmazott óriási képszőnyegek, melyek többnyire nagyszerű csataképeket ábrázolnak és a nagy függő kristály-csillárok, melyeknek ezer meg ezer metszett üveg-függőcskéi a szivárvány minden színében ragyognak, s melyek épen e korban kezdettek nagy divatba jönni.

Három ily előtérmen mentek az ujonjöttek keresztül, melyek mindenikében különböző rendű és rangú várakozók és udvari szolgák ültek és álltak; azonban az ősz nádor közeledtére, mintegy önkénytelenül üdvözlésre hajták meg magukat. Végre a negyedik terem ajtajához értek, mely előtt két felől két ritka szépségű és magasságú férfi állott.

Mindenik magasabb volt egy ölnél és a jobbról álló barna ifju oly váll- és izomfejlettséggel, mely a virágzás pontján álló görög szobrászat remek férfialakjaira emlékeztetett; de a balról álló sem sokkal maradt vissza társa mögött: és ha valamivel kevesebb mutatkozott nála az erő kifejezéséből, annál több jutott részére egy adonisi eszménykép szépségéből.

A jobbról álló valamivel idősebb, 26-27 éves lehetett, olajbarna arczczal és a magyar jelleg legerősebb vonásaival, melyeket fekete fényes bajusza és szemöldöke mintaszerűvé egészített ki. Szemei égtek és égettek, mintha a fekete csillag háta mögött villám tüze égne és ajkai körül az a nyugalmas és jóakaró mosoly lebegett, mely a valódi férfias erővel legtöbbször természetsszerűleg párosulni szokott.

Valamivel lágyabb és megnyerőbb volt a jobbról álló fiatalabb ifju arczának kifejezése; és nefelejtskék szemeiből valami méla költői borongás látszott elősugározni; míg női fehérségű arczát rózsapír önté el, melyhez kellemes ellentétül szolgált a fehér hajporos paróka és még nagyobb a vékony fekete bajusz és szemöldök! Mindkét ifju emberen a nem rég alapított magyar királyi testőrség pompás öltözete fénylett.

Ez öltözet egész szabása még a hajdani magyar dicsőség korára emlékeztetett; csak a szalaggal boncsokba kötött fehér paróka látszott hódolni az új franczia divatnak.

Midőn a két testőr az ősz nádor belépését észrevette, eddig hanyagul karjukra fektetett fényes magyar kardjokat csipőjükhöz nyomták és sarkantyúikat összependítve, katonai állásba helyezkedtek.

Az agg nádor a két testőr láttára megállt a terem közepén s látható gyönyörrel legeltette rajtok szemeit.

- Nos, gyermekeim, hogy vagytok? - kérdi szeretetteljes hangon. - Látom, az egészségben nincs hiba; olyanok vagytok, mint egy-egy szál virág.

- Köszönjük excellenciád gráciáját - mondja a barna testőr - Istennek hála, semmi bajunk nincsen.

- Nézd, öcsém - mond a nádor a vele jött ifjuhoz visszafordulva - olyan szerencsés vagy, hogy elsőben is ő felsége magyar gárdájának s mondhatom, az egész magyar nemzetnek két legjelesebb ifját látod magad előtt. Ez a magyar Herkules itt, Bessenyei György, a szabolcsi Bessenyeiek híres hadából, ki vitézi virtusai mellett a muzsákat sem hanyagolja el. Ez az Adonis pedig - mond, a másik testőrré mutatva - Barcsay Ábrahám, az egykori erdélyi fejedelem utóda, kiről maga az udvar fiatalsága és dáiái sem tudják elhatározni, hogy férfiúi szépségének hódoljanak-e, vagy lángeszének?

- Kegyelmességed megpirít bennünket meg nem érdemelt magasztalásával - mondja a szerény Barcsay Ábrahám.

- A virtus, ha az együgyű közepszerűség álarczája alá buvik, hasonlít a gyémánthoz, mely annál fényesebb, minél kisebb becsű érczbe van foglalva. Ez itt - folytatja a vele jött ifjuhoz fordulva - a feleségem kis öcsce, József, ez idő szerint az utolsó gróf Czobor. Most szándékozom őt ő felségének, a mi adorált királynőnknek bemutatni; és örvendek, hogy alkalmam akadt reá, e tapasztalatlan ifjut egyuttal barátságtokba is ajánlani. Kérlek, ne vonjátok meg azt tőle; mert tapasztalástok és széles ismereteitek e jóakaratu, de még járatlan ifjunak nagy hasznára válhatik.

- Nekünk lesz szerencse - mondja Bessenyei - ha az ifju gróf ur nem veti meg barátságunkat.

Az ifju Czobor meghajtá magát s a nádor lassabb hangon kérdi:

- Bent találom-e ő felségét?

- Épen kegyelmességedet várja, mondja Barcsay.

A nádor előrelépett s a következő pillanatban megnyitak az aranyos szárnyajtók, mire mind ő, mind az ifju Czobor beléptek és az akkori udvari szokás szerint, háromszoros meghajlással közeledtek a trón felé, melyen Magyarország királynője, Mária Terézia állott.

A királynő ekkor volt élete legszebb virágjában; még alig lehetett 40 éves s egész alkatán a női szépségnek viruló teljessége tetőpontját érte el a nélkül, hogy legkisebb tulteltségre, vagy hanyatlásra mutatna. Arczában és természetben egyaránt királynő volt; s ilyenül akkor is föl lehetett ismerni, ha fényes udvara körében leegyszerűbben jelent meg. Magas és értelmet kifejező homloka, vidáman tündöklő kék szemei, szabályos, tojásdad arcza és jóságot kifejező, kissé teli ajkai bámulatosan megnyerő összhangot képeztek.

Midőn a királynő a belépő nádort megpillantá, azonnal leszállt a biboros trónemelvénről, melyen kihallgatásait - többnyire állva - adni szokta s mindkét kezét előre nyújtva, felkiáltott:

- Ah, édes atyám, Pálffy, ez valóban kedves nap! már régen nem láttuk önt!¹

(E felkiáltás természetesen német nyelven történt, valamint minden hivatalos szóbeli érintkezés, különben a társalgási nyelv az udvarnál inkább a franczia volt.)

- Felséges asszonyom - felelt mély meghajlással az ősz nádor, a királynénak feléje nyújtott kezét jobbjaiban tartva - elhiheti felséged, hogy az udvarnál és felséged előtt megjelenhetni nekem legnagyobb öröm: csakhogy elmúltak azok a régi szép idők, midőn Pozsonyban paripára pattantam és meg sem állottam Bécsig!... Engedje meg, felséged, hogy egy családi fogadást töltssek be és bemutassam felséged előtt sógoromnak, Czobor Márknak, egyetlen fiát, a most már mind atyáról, mind anyáról árva gróf Czobor Józsefet. Atyjának, a sok üldözést szenvedett és felségtekhez mégis mindvégig ritka hűséggel ragaszkodó sógoromnak, halálos ágyánál ígértem meg, hogy fiát, midőn a felséged nevét viselő tanintézetből kikerül, személyesen fogom felséged kegyeibe ajánlani. Anyjának, Lichtenstein hercegnőnek, szintén megígértem, hogy József fiát fiamként fogom tekinteni.

- No lám - mondja a királynő - hiszen akkor, ha kegyelmed fiává fogadta, tulajdonképpen testvérem, mert én meg az ön leánya vagyok. Jöjjön közelebb, ifju ember - mondja az ifju Czoborhoz fordulva és kezét kézcsókra eléje nyújtva, melyet az hódolatteljesen és féltérdrre borulva fogadott el.

- No lám, külsőleg igen csinos - folytatja kegygyel Mária Terézia - reméljük, hogy iskoláit is jól végezte?

- Mindenből kitűnő volt, felséges asszonyom - mondja a nádor; miközben az ifju Czobor térdéről fölkelve, az ajtó közelébe visszavonult.

Ezután halkabban beszéltek együtt a királyné és kedvencz nádora.

- És minő különben a conduitja? - tudakozódik a királynő - remélem buzgó katolikus?

- Sohase volt panasz reá - mond a nádor lassu hangon; de fájdalom, atyjától, szegény sógoromtól, annak két jellemző sajátságát örökölte: vérmes természetét, mely, ha valamely eszmét megragad, annak valóítását sohasem tartja lehetetlennek és bizonyos tulvitt nagylelkűséget

¹ A királyné mind szóval, mind írásban atyjának szokta szóllítani Pálffy nádort, kinek atyja, III. Károly, halála előtt védelmébe ajánlá.

szemben barátaival, ismerőivel, sőt idegenekkel is, mely nem egyszer pazar bőkezűségre ragadja.

- Ilyesmivel minket is gyakran vádolnak - mond a királyné elkomolyodva - azért e hiba könnyen bocsánatot nyer részünkről. Csakhogy azután van-e a fiatal urnak módja az ilyes nagylelkűsködéssre?

- Annak daczára, hogy atyja javaiból sokat elpredált: az egyetlen fiúnak még mindig oly nagy öröke van, hogy jövedelmét évenként bátran tehetni egy millió forintba.

- Nem tudom - mond mosolyogva a királyné - nem gazdagabb-e, mint mi; mert a mi jószágainkból nem mindig foly be ennyi. Ha ily gazdag, csak nagylelkűsködjék: miből élnének a szegény emberek, ha a gazdagok nem pazarolnának? A fiatal embernek e vagyonszága nagyon könnyűvé teszi azt az anyai gondoskodást, melyet önnek, kedves atyámnak ajánlata folytán elhatároztam. A fiatal Czobor grófnak módjában fog állani, hogy állandóan az udvar körében maradjon. Még ma kiállittatjuk okmányát, mint belső kamarásunknak és majd ha hajlamait és tehetségeit kiismerjük, módunkban lesz őt, azoknak megfelelő állásra alkalmazni.

- Ha volna még egy kis hely szivemben, - felel meghajlással az ősz nádor, - mely nem a felséged iránti hálával van eltelve: ez újabb kegyessége felségednek ezt is betöltené.

- Ön, atyám, agg kora daczára, még mindig a régi udvarias lovag - mondja mosolyogva a királynő. Czobor gróf - folytatá az ifjuhoz fordulva, ön e naptól kezdve belső kamarásunk, kit mind én, mind gyermekeim, nagy örömmel fogunk szemlélni körünkben.

A fiatal Czobor ismét előlépett és látható megindulással csókolta meg a királynő kezét.

- A legkedvezőbb órában érkeztek önök, - mondja ezután Mária Terézia - a gyermekeknek éppen tánczleczkéjük van, melyben az udvar előkelőbb ifju urai és hölgyei is részt vesznek és nekem öröömre fog szolgálni, hogy az ifju Czobor grófot azonnal bevezessem e vidám társaságba.

- Ezzel csak tetézi felséged irántunk tanusított határtalan gráciáját, - mondja fejhajtva az ősz nádor.

- A bemutatás hamar megtörténik és Czobort majd ott hagyjuk; magunk pedig visszatérünk; mert önnek kedves atyám Pálffy, még sok beszélni valónk van; és különben is, mint tudjuk, sokan várnak még kihallgatásra.

A királynő megindult a belső terem felé, melynek ajtai a császárnő közeledtére kétfelé nyitak; nyomában az ősz nádor és a fiatal Czobor, kik a francziás viseletű udvari személyzet között gazdag magyar viseletükben úgy tűntek föl, mint valami ódon, emlékszerű szobrok valamely müterem idylli képei között.

A tánczleczke.

Néhány termen keresztül haladva, egyszerre könnyű franczia tánczene csapta meg a haladók füleit s egy nagyobb teremben, melynek szárnyajtai szintén szétváltak, egész fiatal társaság tűnt eléjük, mely annyira magán viselte a kor franczia divatját, hogy egyszerre a Tuillériák vagy Versailles valamelyik terme előtt képzelhették magokat.

A szolgálattevő kamarás pálcza-kopogására, mely a királynő jöttét jelenté, egyszerre megszűnt a zaj, elhallgatott a zene és a tánczos sorokból melyeket egy franczia tánczmester vezényelt, egyszerre egész csoport fiatalabb és idősebb leányka vált ki, kik a királynő kezei csókolására siettek; míg a többiek francziás - ugynevezett - pukkerlikkel fejezték ki tiszteletüket az uralkodónő iránt.

Az egész társaság az utolsó francia divat szerint volt öltözve, az ifjak könnyű világosszínű arany és ezüsttel ékített selyem frakkokban, melyek vállairól színes selyemszallagcsokrok függöttek alá, hosszan lenyúló hasonló anyagu és szintén himzett mellényekben, térdig érő selyem nadrágokban, melyeket fehér selyem harisnya és ezüstcsattos cipők egészítettek ki. Mindannyian fehér parókát és fodros ingelőt viseltek. A kisasszonyok szintén felfésült puderes hajakkal s könnyedén feltüzdelt rövid öltönyeikben magukon viselték a kornak ama tulvidám jellegét, mely XV. Lajos francia király udvarának emlékéhez fűződik.

Az öltözetrel egybevágott a társaság nyelve is, mely kizárólag a francia volt.

Csupán két 19-20 évesnek látszó ifju volt a társaságban, kik e könnyű viselettől eltérőleg, katonai egyenruhát viseltek és kevésbé látszottak elragadottaknak ama kedélyes vidámságtól, mely az egész társaságot élénkíté: József, a királynő legidősebb fia, ki korához képest nagyon is komoly arczczal állott a vidám társaság közepette és Albert, tescheni herceg, a királynő időre második leányának, Krisztinának jegyese.

Az a kisebb és nagyobb leányokból álló csoport pedig, mely az anyai örömeiben uszó Mária Teréziát körülrajzolta, mindannyi az ő saját leánya volt, kikből magukból kitelhetett volna egy kisebb táncmultság. Mert Mária Teréziának már ekkor 13 élő gyermeke volt, kik közül az említett Krisztinán kívül Mária Anna, Erzsébet, Amália, Johanna, Jozefa, Carolina és Antoinette igyekeztek egymás elől szeretetteljes édes anyjok csókra nyújtott kezét elsajátítani.

- Nos, gyermekek, mond a királynő vidáman - mindig azon panaszkodtok, hogy kevesebb a tánczos, mint a tánczosnő: ime én hoztam egyet, az ifju Czobor grófot, ki szintén a mi gyermekünk és kamarásunk: remélem, örömmel fogadjátok társaságtokba.

A főhercegnők csak most vették észre a királynő háta megett álló ősz nádort, kit mindnyájan igen jól ismertek és a bemutatott ifju grófot, kit most láttak először. Meg is tették szokásos üdvözlőket, a könnyű pukkerlit, míg a főhercegek József, Károly, Lipót, Ferdinánd és Miksa egyenként közeledtek a nádor felé és szívélyesen kezét szorítottak vele. A többi herceg és gróf urfiak, Schwarzenberg, Eszterházyak, Lobkowitzok, Lichtensteinok, a fiatal Kaunitz szintén be lettek mutatva s az ujon jötteket szívélyesen üdvözlőlvén - visszatértek előbbi helyükre.

- Kedves grófm - mond a királynő az ifju Czoborhoz - mi itt hagyunk és megengedjük, hogy azonnal sorakozzál a tánczosok közé; úgy hiszszük, nem fogod itt magadat kellemetlenül érezni, sőt - folytatja tréfás mosolylyal - azonnal választhatsz is a tánczosnők közül. Ha pedig, mint reméljük, teljes meglegedésünkre viseled magadat, egy hosszú életre is kiválaszthatod itt párodat. Lássuk kit választanál?

Az ifju Czobor szemei felvillantak s hirtelen körültekintve a nőcsoportokon, a gyönyörű Erzsébet főhercegnő előtt hajtotta meg magát.

- Az ifjunak nincs rossz izlése! - mond nevetve a királynő - ám legyen, de ezt nem értjük utóbbi megjegyzésünkre, csak a mai tánczra; mert ez a mi kedves Erzsébet leányunk.

Intett leányának s a közeledőt homlokra csókolta és arczon simogatva mondá:

- A mi Párisunk neked nyújtotta arany almáját és nincs okunk gáncsolni jó izlését. Fogadd el őt mai tánczosodul.

A fiatal Czobor leöltötte mentéjét s leoldott kardjával együtt egy közelálló székre helyezve, karjára vette a szép főhercegnőt s beállott a tánczosok sorába, melyet a francia tánczmester épen a menuette titkaiba avatott be.

A királynő köszöntést intett a társaság felé s az ősz nádorral együtt visszatért elfogadó termébe.

*

- Szabad-e remélnem fenség - kérdi az első táncszünetet felhasználva Czobor - hogy bizonyára fölséges anyjához hasonló szíve megbocsátja azt a vakmerőséget, hogy mint ismeretlen, imádott királynőnk kegye által felhatalmazva, járatlanságomban szemeimet a főhercegnőre mertem emelni?

Erzsébet főhercegnő, ki legkisebb nővérén, Antoinetten kívül, mind jó szívre, mind külsejére nézve legjobban hasonlított édes anyjához, ritka szépségű, átlátszóan kék szemeit a deli magyar mágnásra emelte és csaknem gyermeki őszinteséggel felelte:

- Mi lett volna abban sértő? Mi itt az udvarnál, e gyermeki multságok közepette, mintegy köztársaságot képezünk és felséges anyánk engedélyéből az udvari etiquette feszebb szabályait mellőzzük. Különben miként is lehetne magunkat átadni e tánczórák egyszerű örömeinek? Azonfelül felséges anyám hajlamaiban én is nagy mértékben osztozom, ki nagy előszeretettel van a magyarok iránt, kik hűségök és vitézségök által egykor trónját mentették meg.

Czobor örvendetes meglepetéssel tekintett a bájos főhercegnőre.

- Hátha még fenséged kegyes lenne meglátogatni hazánkat és megismerkednék a magyar nép egyszerű erkölceivel és hódoló ragaszkodásával fenségtek iránt!

- Nem mondom, hogy nem vágnám önök szép hazáját megismerni, sőt reményem is van, hogy alkalmilag majd Pozsonyba lerándulhatok - felelt nyájasan a főhercegnő. Felséges anyánknak terve szerint nővérem, Krisztina, férjével Pozsonyban fog lakni.

- Csakhogy Pozsony még nem Magyarország, hanem mondhatni, csak Bécs külvárosául tekinthető. Ez inkább német lakosságú városban nagyon keveset láthatna fenséged abból, a mi magyar. A Duna és Tisza síkjain, hol a szem elfárad, míg egy-egy falu tornyáig ér, s hol a képzelettel a délibáb tündérvjátékot űz: ott találhatná fel fenséged az igazi magyar népet.

- Nem látunk e itt az udvarnál is igen sok tiszteletre- és szeretetreméltó előkelő magyar férfit és nőt? - kérdi csaknem behizelgő hangon a főhercegnő.

- Azok között a magyarok között, kik az udvarnál láthatók s azon eredeti és nemesek és földmivelők között, kik ott az igazi magyar földön laknak, oly nagy a különbség, főhercegnő, mint Schönbrunn körülfaragott lombu fasorai és a szabad erdő között. Az udvar közelében élő magyarság, kivéve talán a nemzeti ünnepélyeket, lerázza magáról nemzeti jellegét, elhagyja viseletét, nyelvét, szokásait és alkalmazkodik az itt divatozókhöz, melyekről őszintén megvallhatjuk, hogy sem magyar, sem német, hanem a franczia divatok utánzata.

- Akkor - mondja bizonyos szomorúság kifejezésével a főhercegnő, - hacsak valami véletlen esemény közbe nem jő, aligha le nem kell mondanom azon eszméről és vágyról, hogy valaha az ön eredeti honfitársait megláthassam, - mert az lehetetlenség.

- Miért lenne lehetetlenség? - kérde Czobor lelkesülten - felséges anyja, a mi hódolattal szeretett királyunk, már letétette alapját királyi lakának a budai várhegyen, dicső Mátyásunk palotája helyére. De különben is, fenség - a felfogás lehet különböző - de én azt hiszem, hogy lehetetlenség csak a lélekben és akaratban van, a természet világában e fogalom hiányzik.

- Ez valóban sajátos felfogás, - felel mosolyogva a hercegnő. Például kivihetőnek tartaná-e ön, hogy megparancsoljuk a természetnek, mely e télen oly fukar a havazásban, hogy hó borítsa el sötét földeinket és hogy szánkázzunk a Praterben, mely kedvtelést pedig e télen át oly nehezen nélkülözünk?

- Erős akaratallal minden lehetséges, főhercegnő. Nyerek-e engedélyt reá, hogy ezt fenségednek bebizonyítsam?

- Oh, kérem - mond mosolyogva Erzsébet - egészen tetszés szerint.

- Nos - mond Czobor élénken - ma hétfő van; s miután a főherczegnő úgy kívánja, csütörtökön fehérek lesznek a Burg fedelei és fenséged tetszésére szánkázhatnak a Prater főútján.

A főherczegnő bizonyos meglepetéssel tekintett az ifjura, mintha a felett kétkednék, hogy fejében nincs minden rendén; de e pillanatban fölhangzott a tánczmester vezényszava:

- Messieurs et mes dames, a táncz kezdetét veszi!

A vén kurucz.

Az ősz nádor majdnem egy óráig értekezett felséges királynőjével nagyfontosságú országos dolgokról, melyekben Mária Terézia a legnagyobb jóakarattal követte az ősz főúr tanácsát az ország anyagi érdekei emelésében.

Végre a nádor, mintegy előérezve, hogy nehezen találkozhatik többé királynéjával, érzékeny bucsut vett és hálás érzelmekkel távozott a királyné elfogadó terméből.

Kinn az előtermekben még egész serege várt a kihallgatást kérőknek, kiknek nagy tömegét szokás szerint hivatalnokok özvegyei és árvái képezték, kik igen jól tudták, hogy a jószívű és néha a tulságig nagylelkű királynő elől senki sem távozik üres kézzel.

A nádor közönyösen haladt végig az előtte tisztelettel meghajló kérvényezők tömege között, kik várva-várták, míg az illető udvarnok jegyzékében nevökre kerül a sor: egyszerre azonban egy sajátzerű alakkal látta magát szemben, ki, mint egy régi álomkép, ragadta meg emlékezetét.

Ősz férfi volt ez, erőteljes vonásokkal, vállára bocsájtott hajjal, bozontos szemöldökkel és csaknem mellére aláfüggő két vastag bajuszszal. Vállain nehézkes rókatorkos mente, akkora ezüstgombokkal, melyek szükségből még buzogányfejnek is megjárnák, sötét öltözetben és tenyérynyi széles ezüstveretű fringiával, e nagyon jól ismert fegyverrel a Rákóczi-féle felkelés korából, melynek hatalmas pengéjén Magyarország czimere alatt e négy szó állott: pro patria et libertate (a hazáért és szabadságért).

A nádor megállott és hosszasan nézett az ősz férfiú szeme közé.

- Kegyelmed az, bátyám-uram, Szirmay Tamás uram? kérdi végre a nádor azon a lassu hangon, mely a királyi udvar körében otthonos.

- Én vagyok magam, egészen a régi bőrbőben, - mondja az agg nemes, oly hatalmasan dörgő hangon, mely az egész előterem közönségének a figyelmét a beszélőkre vonta. Ugyan jó, hogy itt találom kegyelmességedet!

A nádor intett kezével, hogy lassu hangon beszéljen és az öreg urat mente szárnyánál fogva a terem egyik távolabbi ablakmélyedésébe vonta, mely még senkitől sem volt elfoglalva.

- Most mondja meg, kegyelmed, bátyám uram, mi hozta fel az udvarhoz és miben lehetek szolgálatára? - kérdi a nádor - mert úgy hiszem ritka vendég itt és nem gondolnám, hogy hivatalért vagy kitüntetésért folyamodnék.

- Mi hozott fel? - mondja keserű hangon az ősz kurucz, - a kancellária rendelete, megidéztek ide ő felsége elé «ad audiendum verbum regium» (a királyi szó, vagy pirongatás meghallgatására.)

- Igaz - mondja elkomolyodva a nádor - hallottam már erről valamit, kegyelmed nagyon kemény beszédet tartott Zemplén vármegye gyűlésén.

- Kemény beszédet? - kérdi keserűen az ősz kurucz. - Nincs tudomása róla nagyságodnak, hogy a szathmári conventió daczára, melyben mind vallásos békekötéseink, mind constitutio-nalis szabadságunk, épen nagyságod intervenciójára, assecurálva lettek, miképen járnak el vallásos és politikai szabadságunk dolgában?

- Csak ne oly hevesen, kedves bátyámuram! - mondja csillapítólag a nádor - kegyelmedben, úgy látszik, még most is a régi kurucz vér forr.

- Bár az forna az egész országban - dörmögi az öreg ur, nehéz mentéjét daczosan félvállra vetve, mert úgy látszik, hogy ide fenn mind a biztosító esküt, mind Magyarország nagy szolgálatait és a felséges ház iránt tanusított hűséget immár elfelejtették! Vakbuzgó papoktól vezetett katonák beviszik protestáns templomainkba a monstrantiát és katolikusok számára foglalják le templomainkat és iskoláinkat, a királyi fiscus pert indít kegyes alapítványi jószá-gaink ellen, melyeket fejedelmi patronusaink donatióképen adtak egyházaink és iskoláink fön-tartására és hasztalan folyamodunk fűhöz-fához, mert az igaz uton nyert jószágokat kicsikar-ják kezeinkből!

- Lassabban beszéljen kegyelmed, bátyámuram - csillapítja a nádor, - mert ezek a szálak nincsenek ily erős hanghoz szokva. Visszaélések történnek mindenhol a világon: de ha ilyesmit elkövetetnek is, arra való a törvény, hogy a sérelmesek jussait megkeressék.

- No, hiszen kereshetik azt! Nem hiában mondtam én akkor is nagyságodnak, midőn a nagy-majtényi réten jussaink fönrtartásáról biztosított, hogy «Tamás vagyok benne». Hát azért ontották véröket őseink, hogy a bécsi, linczi és zsitvatoroki békekötések punktumait, melyeket királyi szó erősített meg, egy fanatikus barát és egy hitvány hadnagyocska, a mikor neki tetszik megsérthesse?

- Mi tűrés tagadás benne - mondja engesztelőleg a nádor - ő felsége, a mi áldott királyi asszonyunk, a religio kérdéseiben családja hagyományos buzgósága által egy kissé korlátozva van: de hát azt semmibe sem veszi kegyelmed, mennyi jótéteményét éreztette máris orszá-gunkkal, midőn az alsó Dunánál a posványos vidékeket lecsapoltatja, a budai királyi várat felépítteti, Selmeczen bányászakadémiát erigáltat, saját személyét magyar gárdával veszi körül, a haza iránti érdemek kitüntetésére a Sz.-István-rendet alkotja és egyáltalában annyi jelét adja hozzánk, magyarokhoz való anyai szeretetének, a mennyivel Magyarország iránt egyetlen elődje sem dicsekedhetik?

- Nem akarom kétségbe vonni ő felségének irántunk való szeretetét - mondja az ősz kurucz - de ám országgyűléseink csak ritkán hivatnak össze és akkor is csak azért, hogy a diéta az emelt adókat és katonai segítséget kiszolgáltassa, panaszaink, gravameneink rendesen siket fülekre találjanak.

- Kegyelmed igen szigoruan ítél, Szirmay Tamás uram és nem veszi eszébe, mennyi nehéz-séggel kell küzdeniök idefenn ő felsége magyar tanácsosainak. Nincsen ország Európában, hol a nemesség annyi privilegiumot gyakorolna, mint Magyarországon és bizony mondom kegyelmednek, hogy kivéve az egészen protestáns statusokat, talán egyetlen egy sincs, hol a vallás szabadságáról és tolerantiáról kevésbé panaszkodhatnának. A mi pedig a politikai szabadságot illeti, arra nézve megkérdézheti kegyelmed akár a szomszéd burkust, akár a francziát, orosz vagy német statusokat: mindenütt a fejedelmek akarata az első és a nemzetek szavát sehol sem veszik úgy tekintetbe, mint Magyarországon. Az a híres nagy Fridrik, kit manapság a fejedelmek mintaképének tartanak, csak saját akaratát követi s még legbelső tanácsosait is ritkán kérdezi meg országos dolgokban. Azért csak nyugtassa meg magát kegyelmed, Szirmay Tamás uram, hallgassa meg egész tisztelettel királyasszonyunk feddő szavát és menjen haza csendes nyugalommal, mert ő felsége, a ki annyi gráciával viseltetett

már eddig is szegény magyar hazánkhoz, bizonyára orvosolni fogja még fenlévő egyéb bajainkat is.

- Tamás vagyok benne, nagyságos uram! - dörmögi a vén kurucz, midőn a nádor köszöntésül kezét szorított vele - s félek, hogy a Tamások sohasem fognak kihalni a Szirmay familiából!

A nádor elment s a vén kurucznak még jó ideig kellett várnia, mert a hosszú névsorban utolsónak volt följegyezve.

Végre nevén szólították s mentéjén egyet igazítva, belépett az ajtónál álló testőrök között a kihallgatási terembe, hol a trón lépcsőjén a mindenható miniszter, Kaunitz herceg és a királynő balján az ifju, komoly tekintetű József főherceg állott, kit édes anyja már szoktatni kezdett az uralkodás gondjaihoz.

Midőn a főajtónálló Szirmay Tamás nevét jelenté, a hatalmas miniszter iratot nyújtott át a királynénak, mely a királyi feddő szavakat tartalmazá.

A vén kurucz sulyos léptekkel közeledett a trón elé s ezüsfürtű fejét alig tudta meghajtani egy kissé kemény nyakán.

Mária Terézia csengő hangon olvasta fel a latin iratot, melyet az ősz kurucz figyelmesen hallgatott végig, azután pedig ugyancsak latin nyelven mondá el mentségét, mely csaknem ismétlése volt mindannak, mit a nádornak mondott volt el.

A vallásos sérelmek felsorolására a főherceg összevonta szemöldeit s nagy, átlátszó szemeiben különös tűz égett.

Beszéde végén a vén kurucz megkísérlé a maga módja szerint a feddést megköszönni s midőn a királynő távozást intett kezével, kissé újra megszegte nyakát és elhagyá a kihallgatótermet.

*

Midőn a folyosón végig haladt, egyszerre József főherceget találta maga előtt. Hirtelen leemelte süvegét és tovább akart menni, midőn a főherceg kezét egyszerre vállán érzé. Meglepetve tekintett annak komoly, nyílt arczába.

- Ami kegyelmetek vallásos sérelmeit illeti - mondja ez szelid hangon - megnyugodhatik kegyelmed, Szirmay uram. Az idő nem sokára el fog jönni, midőn monarchiánkban egyetlen felekezetnek sem lesz panaszra oka a lélekismeret szabadságának tekintetében.

- Köszönöm, fenséges uram - mondja a vén kurucz, tiszteletteljes bámulattal nézve a távozó után.

Azután, mintha hirtelen valami jutott volna eszébe, utána sietett a főhercegnek és nem éppen az udvari illem szabályai szerint szólítá meg:

- Hát országgyűlésünk mikor lesz már, fenséges uram?

A főherceg visszafordult és mosolyogva mondá:

- Remélem, nem egyhamar lesz reá szükség! S ezzel fejét könnyedén megbiczczentve, gyors léptekkel hagyta ott a vén kuruczot.

Szirmay Tamás pedig duzzogva és dohogva ment alá a lépcsőkön s nehéz szivvel hagyta el a császári palotát.

A «nagy stibli»-hez.

Nem messze az udvartól, szemben az Augustinusok kolostorával, szűk sikátor szegletén állott s talán áll még ma is az a törpén alkotott épület melynek lesüllyedt földszintjén a «nagy stibli»-hez címzett sörház, óriási sörös pohárral diszitve, csalogatta be Gambrinus király híveit, a sörivókat, füstös és sötét helyiségeibe.

Azon a napon, melyben Bécsnek ez igen népszerű helyiségét fölkeressük, a házi gazda különös gondot látszott fordítani sörháza legbenső, elég tágas helyiségére. Már reggel az egész szobát kiporoltatta; az asztalokat tiszta fehér abroszokkal látta el; a cizintányérok és kanalak ezüstkínosságuk voltak: a «stibli» magasságu sörös kancsók pedig, melyektől a sörház nevét vette, kifogástalan tisztaságuk. Sőt Leitfrost uram, a házi gazda, még azt a fényűzést is megengedte magának, hogy a legfelső asztalra, mely a terem végén állt, részarányos pontossággal két virágpoharat helyezett el, melyek teli voltak pünkösdi rózsákkal és fehér liliumokkal.

Az Augustinusok tornyában hetet ütött az óra, midőn a vendégek lassanként gyűlni kezdettek a «nagy stibli» disztermébe.

Mind legpontosabbak a katonák jelentek meg először: a már ismert óriás gárdista Bessenyei és Barcsay egy harmadik társukkal, ki termetre ugyan mindeniknél kisebb, de arcának és mozdulatainak élénkségére, amazoknál gyorsabb is volt.

A jöttöket a házi gazda leánya, mint nevezni szokták, a «szép Rézi» fogadta, ki egyáltalában nem vonakodott a csinos gárdista urakkal kezét fogni, sőt úgy tetszett, mintha Bessenyei kezében kacsócskáját kissé tovább is ott feledte volna, mint az éppen szükséges volt.

A gárdisták, kik most kevésbé diszes, de még mindig eléggé szép kijáró ruháikban voltak, a hosszú asztal végén foglaltak helyet és hálás pillantásokkal fogadták a Rézi kisasszony által nyújtott nagy sörstibliket és hosszuszáru pipákat, melyekre, miután tarsolyukból dohányzacskójukat előkeresték, a fölvergött papírszeletekkel, melyek egy pohárba rakva, kézügyben voltak, azonnal rá is gyújtottak.

A három gárdistát nemsokára egy egészen divatszerűen öltözött, igen csinos, barna ifju követte, egészen leberetvált arccal, melyen azonban, valamint termetén is, még a classikus szobrászok is nehezen találtak volna kivetni valót.

- Ah Sonnenfels! - kiáltottak a magyar ifjak az érkező elé. - Ön ritka vendég nálunk.

- Azt gondolják önök - mondja az ujonnan érkezett helyet foglalva és fodros inggallérját elegáns módon igazgatva - hogy egy színház igazgatása olyan csekély fáradsággal jár?

- Annál szebb - mondja Bessenyei - hogy ennek dacára ma mégis van szerencsénk önhöz.

- Hja, ma péntek és így böjtnap van és a mint tudhatják önök, ő felsége a császárné megtiltotta a böjti előadásokat, mi ellen ugyan nekem lenne legkevesebb kifogásom, ha a sok ünnep és böjtnapi tilalom idestova egyértelművé nem válnék szegény színészeink koplalásával.

- No, azt már csakugyan nem engedjük! - kiált fel élénken Barcsay, - legalább a színésznőket semmi esetre sem, ugy-e, Báróczy pájtás - kérdi kistermetű tulélénk társához fordulva.

- Semmi esetre sem! - kiált fel a Báróczynak szólított; én legalább a szép Rozináért még párducz-kaczagányomat is zálogba vetem.

- No de hiszen itt van Lessing ur - kiált fel Bessenyei látható örömmel - és ha ő felsége Bécsben marasztja: akkor nemcsak a színház, de az irodalom ügyei is egészen más lendületet fognak venni.

- Csak marasztaná! - kiált fel egy sóhajjal Sonnenfels, - ez teljesen egyértelmű lenne azzal, hogy a francia színészeknek el kell hagyniok Bécsét és akkor a mi perünk nyerve van.

- No, megvallom - mond Barcsay - a kis Nanettet, ki olyan szép pirouetteket tud csinálni, egy udvari gyász hosszáig meggyászolnám; de végre is Báróczy barátomhoz szegődném és a szép Rozina angyalszárnyai alatt keresnék menedéket.

- Félek, hogy ettől még nagyon távol vagyunk - mondja komolyan Sonnenfels - az egy Koháryn kívül az egész magas arisztokrácia a francia színészek részén van; de lennének mind, csak a kegyben álló hatalmas miniszter Kaunitz herceg ne lenne oly feltétlen hódolattal irántok.

- Jaj - mond mosolyogva Báróczy - annak okát mi, Gyuri barátommal ki tudnók találni. Emlékezel Bessenyei, hol láttuk állani a multkor is a hatalmas miniszter ur kocsiját?

- Annál rosszabb - mond lehangoltan Sonnenfels - ha a hatalom és pénz egyesülnek valamire: az elé gátot csak nagyobb hatalom és több pénz vethet. Ez ellen Lessing lángesze sem lenne képes eredményeket kivívni.

- Lassan! mondja csitítva Báróczy - a tanácsos urakat hallom jönni. Majd beszélünk még erről önnel. Most csak annyit mondok, hogy ismerek egy embert, ki képes lenne a sok pénz helyére több pénzt és a politikai hatalom helyére a szépség és ifjúság hatalmát tenni, melyek könnyűvéru fiatal hölgyek előtt legalább is birnak hasonló értékkel. Ha ez embert megnyerhetem, fel fogom önt ez ügyben keresni.

- Köszönöm, - mond Sonnenfels - a hatalmas ur elvesztése reájok csapás, reánk nézve tökéletes ternó volna.

E pillanatban megnyílt az ajtó és azon négy igen előkelő és az udvari tanácsosság jelvényeit viselő ur lépett be, kik előtt mind az ifju gárdisták, mind Sonnenfels fölállottak és a félig-meddig leereszkedéssel nyújtott kezeket tiszteletteljes meghajlással fogadták el.

- Igen szép a magyar gárda fiatal uraitól - mond a jöttek legifjabbika - hogy ez, ugyszólván, családi ünnepünkben résztvenni siettek.

- Nagyságos uram - felel Báróczy - egy oly kiváló szellem, mint Lessing, nemcsak egy nemzet sajátja, hanem az egész művelt világé; és mi örömmel sorakozunk azon tisztelői közé, kik a nagy költőnek és műkritikusnak az elismerés koszoruját nyújtják.

A tanácsos urak elfoglalták helyeiket az asztal hosszában s miután a szokott sörös kancsók és pipák megjelentek, a legifjabb tanácsos ur újból felvette a társalgás fonalát.

- Csakhogy mi Lessingben még valamivel többet is látunk, nemcsak költőt és műkritikust, hanem egyszersmind nagy német hazafit is - mondja nyomatékkal a tanácsos.

- Ismerjük és méltányoljuk mint ilyent is - felel hasonló nyomatékkal Báróczy - olvastuk híres - «hamburgi leveleit» és igen nevezetes tanulságokat meritettünk belőle, saját nemzetünk számára is.

A tanácsos ur, mint látszik, elérte a célzást, mert erőstüzü szemeit egy perczig Báróczyra függeszté, azután keskeny ajkába harapott s a mellette ülő tanácsos társával kezdett beszélni.

Az érdekes társalgást az ünnepelt megérkezése szakítá félbe, ki az akkori közművelődési ügyek udvari fővezetőjével Van Swieten és a művészeti ügyek iránt nagyban érdeklődő, dúsgazdag magyar főúrral, gróf Koháry Jánossal, lépett a terembe.

Lessing, a német közművelődésnek ekkor már nagyhirű apostola, azon egyének közé tartozott, kiknek már megjelenése hasonlít a tavasz első napjának hatásához, mely melegeivel rügyet és bimbót fakaszt. Kellemesen vonzó arcza és arisztokratikusan finom vonásai a vele

érintkezőket első pillanatra meghódították és a földöntúli tűz, mely szemeiből lángszellemét sugározta szét, hasonló hatásu volt Raphael ama képéhez, mely a megváltó menybemenetelét akként ábrázolja, hogy a Krisztus felemelkedése a hegyen mellette álló két kedves tanítványát is fölragadja a földről, míg a többiek ámulattal tekintenek a csodatüneteménre.

A nagy költő nem hódolt az egész Európában elterjedt francia divatnak még viseletében sem. A hajporos paróka helyett, melyet mindnyájan viseltek, magas homlokát sötét göndör hajfürtei vették körül s a francziás nagy mellény és színes frakk helyett, egyszerű és barnaszínű ó-német öltözetet viselt. Csak finom fodros inge és kényelője mutatott hajlamot az általános divat részletes elfogadására.

Gebler tanácsos, ki az ünnepeltet jobb karján vezette, magas, szellemes arcú szőke férfi volt, kinek tekintetében szelleműs nyíltság és őszinteség tükröződött vissza. Végre a harmadik, nem kisebb fontosságú egyén, gróf Koháry Jánoson fölismerhető volt az ősi magyar jelleg, ha származását hatalmas bajusza nem is árulta volna el. Megnyerő arcú, élénk és szép világos kék szemek és deli termet tüntették ki a nagyérdemű grófot, ki ősei valamelyik magyar várában maradván, kedvező körülmények között még talán többet tehetett volna nemzeté művelődésének érdekében, mint a mennyit más irányban jegyzett fel róla a történelem.

Az asztaltársaság az érkezők megpillantására azonnal fölugrott helyéről s a három gárdista egy hatalmas «vivat»-tal (az «éljen» még akkor nem volt divatban) a többiek lelkesült «Hoch» kiáltással fogadták az ünnepeltet.

Ezután a bemutatások következtek.

- Borics udvari tanácsos, Kollár Ferencz az udvari könyvtár igazgatója, Van Schüppens ur a festészeti és szobrászati akadémia igazgatója és - mondja végre a Báróczyval vitázott kis barna tanácsosra mutatva - Gebler tanácsos ur, József főherczeg jobb keze s a birodalom jövőjének egyik reménye.

- Ó, kérem! - tiltakozik szerényen Gebler tanácsos.

- De ugy van az! - mond Van Swieten.

Miután Lessing a jelenlevők mindenikével kezét fogott, mindannyian helyet foglaltak az asztalnál.

Még csak két hely volt betöltetlen; de ezek gazdái is csakhamar megérkeztek: két szerény polgári öltözetű ifju ember, kiket Van Swieten ekként mutatott be a költőnek:

- Klem Gottlob nagytróró fiatal ember, ki jelenleg egy újságlap megalapításával foglalkozik és Haydn József zeneköltő.

- Örvendek uraim! - mondja Lessing, a két ifju emberrel kezét fogva, - hogy a jövőkor nagy eredményeinek két ily ifju munkásával találkozom: egyébiránt - folytatja Haydnhoz - ön neve már ismeretes előttem, felséges műveiben gyakran gyönyörködtem és ön már nemcsak a jövő, de a jelen nagy emberei közé küzdötte fel magát.

Miután az illetők, Lessing előtt mélyen meghajolva, helyeiket elfoglalták: a társalgás csakhamar általánossá lett és gróf Koháry egy intésére a kiűritett söröspoharak eltűntek, melyek helyére a szép Rézi kisasszony finom tokajival töltött palaczkokat és apró poharakat rakott az asztalra. Nemsokára megjelent a házi gazda is, szolgálati személyzete egy pár tagjával, kik étszereket hoztak és azután mindazt, mi jó és izletest a vendéglős konyhája képes volt előállítani.

- Uraim, - mondja Lessing - miután a jelenlevők már több ízben felköszöntést mondtak reá - az elmondott jó kívánságokon kívül különösen azon örvendek, hogy épen oly körbe jutottam, mely az itteni író- és művészvilágot is képviseli, azon jeles tanácsos urakon kívül, kik

ugyanez ügyekben a felséges udvarnál kétségkívül vezérszerepet visznek. De hogy tájékozva legyek aziránt, hogy mi az, a mivel jó kívánságaikat viszonzozhatom: első sorban azt kell tudnom, mely dolgok azok, a melyeknek önök már ez irányban birtokában vannak: és melyek újra azok, melyeknek létesítését a jövőtől várják. Én, a ki csak ma érkeztem Bécsbe, mindezek iránt tájékozatlan vagyok és arczipirulással vallom be, hogy azon körülményekről, melyek a tudomány, művészet és emberbaráti célok érdekében e nagy császári városban kétségkívül léteznek, valóban semmi tudomással nem bírok.

- Az arczipirulás - felel Van Swieten - tisztelt uram s ha szabad így nevezni, barátom, nem önt, hanem mindenkit illet; mert itt bizony azon irányban, melyet említeni sziveskedett, csaknem minden a jövő feladata. A mi felséges királynénk jó akarattal van minden iránt, a mi szép és nagy; az emberbaráti célok pedig magas lelkét és nemes szívét egészen áthatják; azonban az a korszak, melyben a monarchia szellemileg föllendüljön, úgy látszik, még a jövő méhében fekszik, vagy legfőlebb a mi jövőnk reményében fiatal trónörökösünk magas értelmében és nagyratörő lelkében. Vannak itt az udvar körül bizonyos tudományos gyűjtemények, melyeket a régi felfogás, rendszer nélkül halmozott össze, és melyek a császári palota földszinti, vagy éppen pinczehelyiségeiben nagyrészt használhatlanul hevernek. A mi ellenben egy tudományos akadémia felállítását illeti, bár azt Gottsched 1749-ben megpendítette és báró Petrásch újabban is sürgette, még a legfelsőbb körökben is igen nagy közönnyel találkozott; és kivált miután tudósaink nem tudtak a tervezet fölött megállapodni, a benyújtott előterjesztésre királynénk e szavakkal válaszolt: «várhatunk, nem fekszik olyan nagyon szívünkön.»² Gyűjteményeink állásáról átadom a szót az én tisztelt barátom, Kollárnak, ki azokról, mint az udvari könyvtár őre, többet és biztosabbat fog mondhatni.

- Fájdalom, - mond a felszólított Kollár, - gyűjteményeink állapotáról én sem nyújthatok kedvezőbb képet, mint a tisztelt tanácsos ur; hanem talán nincs messze az idő, midőn ezek számára is alkalmas helyekről lesz gondoskodva. Fájdalom, az emberek véleményét kell előbb előkészíteni és a művészet iránt érzéket teremteni; mert, hogy ez mennyire nincsen meg, arról legjobban tanuskodhatnék a mi öreg barátunk, Van Schöppen, kinek udvari festészeti akadémiaja sok ideig fedélzetlenül sinlett és utóbb is az udvari istálló helyiségében nyert elhelyezést. De még jellemzőbb az az eset, hogy az öreg érdemes festő mellé segédül rendelték az udvari aranyozót és korlátmázolót, Alstorfer uramat és kilátásba helyezték neki a későbbi akadémiai igazgatóságot, mely ellen a derék öreg művész kénytelen volt tiltakozni,³ most azonban reményünk van, hogy a festészeti akadémia s műgyűjtemény a híres hős savoyai Eugen gyönyörű palotájába, az u. n. «Bellvedere»-be fog áthelyeztetni.

- Ezek bizony elég szomorú jelenségek, - mondja Lessing elborult arczczal - valóban, úgy látszik, hogy itt a kezdetnek is a kezdetén vagyunk és első sorban valóban a közvéleményt kell megteremteni. Ennek pedig három tényezője van: az iskola, az irodalom és a színház. Ugy tudom, hogy a lángeszű trónörökös az iskolaügy iránt nagy lelkesedéssel viseltetik; az osztrák irodalmat figyelemmel kísértem; de miként vagytok urak a színházakkal?

- Ezekre nézve - szól közbe gr. Koháry - a jelenlevők között talán magam adhatok leginkább fölvilágosítást. Első színházunk Selliers vezetése alatt 1743-ban nyílt meg az udvari bálházban, melynek vezetését később báró Lopresti vette át, miután azonban az udvar által nyújtott segély sem az udvarnál megnyitott francia színházat, sem pedig a pár évvel később keletkezett és a karinthiai kapunál ma is fennálló német színházat különösen a bőjt és ünnepnapok szünetei miatt fentartani nem volt képes: ő felsége, a császárné, kegyes volt megengedni, hogy mindkét színházban az előadás alatt az udvar fiatal urai, a kamarásokig s a

² Lásd Arneth «Mária Terézia» című műve IX. kötet 264.

³ Arneth «Mária Terézia» IX. köt. 277. lap.

katonatisztek az ezredeseken felül magasabb kártyajátékot üzhessenek, kikötve, hogy a kártyajátás csak készpénzben folyhat s a játsz máktól 10-10 aranyat kelljen a színházak részére befizetni. E jövedelem egy ideig föntartotta a színházakat; de most már hanyatlás állott be; melynek folytán épen tegnap történt, hogy mükedvelő miniszterünk, Kaunitz herczeg, felséges császárnénk megbízásából, engemet szólított fel, hogy a két színház igazgatóságát átvegyem. Megjegyzem, hogy az uralkodó család nagyrésze és Bécs köznépe inkább a német színház pártolása mellett van, ellenben az összes udvari és főuri kör - élén a hatalmas miniszterrel - a francia színészetnek és részben azok szeretetreméltó egyéneinek hódol.⁴

- Most már, nemes uraim és barátaim, mond Lessing felállva és poharat emelve, - tájékozva érzem magamat viszonyaitokról, annyira, hogy tudjam, mit kell üdvötkre kívánnom. Minden nemzet, míg valóban annak nevezhető, történeti multjának emlékeiben és nyelvében él. A mint az első elfeledte és a másodikat elhagyta, lehet gazdag és boldog, lehet bölcs és szabad, de mint nemzet megszűnt létezni. A viselet divatja olyan, hogy annak áramlatával megküzdeni igen nehéz, de a nyelv jogának visszakövetelése föltétele egy nemzet életének. Iskoláitokban még nincs elharapózva a francia majmolás, de elterjedt az irodalomban, a színpadon és a társadalomban. E téreken méltó és elengedhetlen a nemes küzdelem, azért fel a nagy munkára, melyért az utódok hálája fog megkoszoruzni; szorítsátok ki az idegent mindhárom helyről, melyhez egyedül a nemzeti nyelvnek van joga. Én e folyó aranynedvet, Tokaj borát, hazátok termését, melyet halhatlan költőnk Schiller megénekelt, ama korszak közel jövőjére emelem, midőn:

«A fekete hegy és tenger közt minden ajk
Németül szóljon, ha örül vagy fölsóhajt».

A nagy költő szavait többszörös «Hoch» követte és a pohárkocztintások egymást érték. Föllállt és tiszteletteljesen kocztintott Lessinggel a három magyar testőr is, de a mint a helyökre visszatértek, a kis Báróczy állva maradt és e felköszöntést intézte Lessinghez:

- Hazám folyó arany borával annyival nagyobb lelkesedéssel köszöntöm fel Németország lánglelkü költőjét és a német nyelv hatalmas apostolát; mert ma is sokat tanultam tőle, minek otthon hazámban hasznát vehetjük. De gyönyörű felköszöntésében bátor vagyok egy s a j t ó - h i b á t kiigazítani s az utolsó sorokban a fekete tenger helyére a Lajtha folyamot tenni; mert azontul az én édes hazám, Magyarország következik, mely tiszteli a nagy német nemzetet, méltányolja annak nemes törekvéseit, de épen követve az intőszózatot, nemzeti nyelvét és multját nem fogja megtagadni soha. Ily értelemben a mi ünnepeltünk, Lessing, nekünk magyaroknak is mesterünk és így én őt kétszeresen éltethetem.

A három gárdista «vivát» kiáltása elnyomta a gyenge «Hoch»-okat; mert a német tanácsos urak nem igen látszottak lelkesedni Báróczy fölszólalásán. Különösen Gebler tanácsos szemöldeit huzta össze.

Midőn a zaj lecsillapult, Lessing oda szólott Báróczynak:

- Megvallom, hogy a hibát tévedésből követtem el: mert én valamennyi magyarral találkoztam, mind németül vagy latinul beszélt. Azért azt hittem, hogy a magyarok vagy valamely német dialektust beszélnek, vagy pedig annyira elnyomta nemzeti nyelvüket a latin, országgyűléseik nyelve, hogy az nem nyert oly fejlődést, hogy egy nagy és mivelt nemzet nyelvét cserébe szívesen ne fogadnák.

- Fájdalom - felel élénken Báróczy - önnek utóbbi feltevésében van némi igazság. Törvénykezésünk nyelve csakugyan latin és főuraink nagy része, kivált az, mely az udvarnál megfordul,

⁴ Lásd Arneth fentebbi műve 269. és következő lapjain.

örömebb beszéli a németet és francziát, de a magyar nép tömege Ázsiából kihozott nyelven kívül nem beszél mást; az ország keleti részében és az Alföldön nem hallani idegen szót és nemzeti irodalmunk is van már körülbelül kétszázados. Azért önnek korszakalkotó fellépése hazája, nyelve érdekében, egy szép és nagy példa, melyet követni fogunk és ezért önnek örök hálával tartozunk.

- Én pedig - mond élesen Gebler tanácsos - magyar főúrtól hallottam, hogy a magyar nyelvet ma már csak a cigányok beszélik s hogy az egyáltalában nem bír oly fejlettséggel, hogy valaha az ország törvényhozási és hivatalos nyelvén lehessen.

- A tanácsos urat - felel Báróczy - én ezuttal nehezen győzhetem meg; de ha oly kegyes akarna lenni, hogy drága idejéből e célra néhány percet szakítson, nagyon fontos okmányokkal fogom tévedéséről meggyőzni.

- Kiváncsi vagyok rá, de nem sok hitem van benne - felel Gebler.

- Ha én nem: meggyőzi önt a jövő - fejezi be Báróczy.

A társaság ezután nem sokáig maradt együtt, s távozás közben a véletlen úgy akarta, hogy Báróczy és Gebler tanácsos egymás mellett menjenek haza.

- Tudja mit, tanácsos ur - mond az ifju testőr - lépünk szerződésre; én ki fogom eszközölni, hogy a francia színészeknek el kell távozniuk Bécsből; ön ezzel szemben igyekszik meggyőződést szerezni a magyar nyelv életképességéről és lemond azon balvéleményről, melyet az iránt táplál.

A tanácsos ur, mint mondani szokták, nagyot nézett Báróczy szavaira.

- És honnan venné ön, fiatal barátom, azt a hatalmat, melyet mi annyian egyesült erővel sem tudunk elérni?

- Az már az én gondom, - mondja a testőr - azért a kérdést úgy teszem fel: ha egy fél év alatt a francia színtársaság elhagyja Bécsset és én meggyőzőm önt arról, hogy ez magyar befolyás által történt: akkor ön is kötelezve érzi magát arra, hogy minden erejétől telhetőt fölhasznál ama balvélemény eloszlatására, mely nemzetem nyelvét illetőleg a legmagasabb körökben létezik.

- Jól van, - mond bizalmatlanul a tanácsos - beleegyezem s elvárom az eredményeket; de megvárom azt is, hogy ön, tájékozásaimmal szemben, a magyar nyelv iránt hasonló értékeket mutat fel.

Az ifju testőr elvált a tanácsostól és sietett utolérni társait, kikkel azután karöltve haladt a császári kastélylyal szemben fekvő testőri épület felé.

A Praterban.

A következő szerda napon a legifjabb kamarás, Czobor, kihallgatásra jelentkezett Mária Terézia előtt. A kegyes királynő, igen természetesen, azonnal megadta azt a kedvencz pártfogoltjának, és így Czobor, negyedőrai szünet után, megjelenhetett hódolattal tisztelt királynője előtt.

Mária Terézia kedvencz írószobájában fogadta az ifjut s miután az a szokott meghajlások után feléje közeledett, kegyteljesen nyújtá feléje kézcsókra kezét.

- Nos, kedves fiam, - mond a királynő - talán valami panasza van önnek?

- Az én kegyes királynőm udvarában - válaszolt Czobor, mély meghajlással - senkinek sem lehet oka panaszra; én azért kértem bebocsáttatást hogy felségednek egy újabb kegyét kérjem ki.

- És mi lenne az? - kérdi nyájasan Mária Terézia.

- Egy kis szánkázást rendeztem holnap délutánra a Práterben és azért esdekelnék felséged előtt, legyen kegyes abban udvarával együtt részt venni.

- Szánkázni! - kiált fel nevetve a királynő - hisz az lehetetlen, édes grófom, a természet e tekintetben annyira mostoha az idén, fővárosunk iránt, hogy az egész tél folytában még eddig alig szállott néhány hely utczáinkra.

- Nekem - felelt Czobor titokteljes mosolylyal - egy igen biztos százéves naptáram van, mely holnap reggelre, legalább a Práterba, havat jósol és e jóslatot annyira biztosnak tartom, hogy a szánokat már oda is rendeltem, és csak odáig kell az udvari kocsiknak felséged magas családját elszállítani. Sőt vakmerő bizalmam az én csalhatatlan naptáramban annyira ment, hogy az én magas tánczosnőmet, Erzsébet főhercegnőt, a kegyes megjelenésre már a mult alkalommal föl is kértem.

- Ha csak ennyiből áll kérelme, kedves Czobor - mondja a császárné - ezért még mi tartozunk önnek köszönettel, mert a Práterba délutánonként amugy is ki szoktunk kocsikázni és ha az ön naptárának jóslata teljesül, gyermekeim bizonyynal csak örvendeni fognak a kellemes meglepetésnek.

Czobor hódolatteljesen csókolta meg a császárné odanyújtott kezét, szemei ragyogtak az örömtől és sietett a még szükséges intézkedéseket megtenni.

*

Midőn másnap reggel Erzsébet főhercegnő kitekintett ablakán, csodálkozva csapta össze kezeit és örömteljesen kiáltott fel:

- No lám: Czobornak csakugyan igazsága volt, a fedelek el vannak lepve hóval!

Ez örömhírral sietett nővéreihez s azok is megbámulták a különös tüneményt, csak az tűnt fel csodálatosnak előttük, hogy ez a különös hóesés csak azon néhány épület fedelére szorított, melyek az udvar ablakaiból voltak szemlélhetők.

Midőn az udvarmester a reggeli készenlétéről tett jelentést, mindnyájan az étterembe siettek.

Az üdvözlés után mindnyájan helyet foglaltak a terített asztal körül, melyen kávé és hideg étek voltak felszolgálva, a gyermekek megfordított sorrendben ültek le az asztalfőn elhelyezkedett császári pár után, mert a kisebbeknek maga a császári anya szokta étkeiket kiosztani.

Midőn a reggelinek vége volt, a császárné vidáman szólt gyermekeihez:

- Ma délután négy órakor mindnyájan ki fogunk kocsikázni a Práterbe, természetesen csak azok - tette komolyabb arczczal hozzá - kikről a tanárok kedvező jelentést tesznek, mert ott örvendetes meglepetés fog várni mindnyájunkra, jó lesz, ha a hercegnők melegen öltözködnek, mert meglehet, hogy a kocsikból ki kell szállni és könnyen megfázhatnak.

A főhercegnők közül csakis Erzsébet tudta, hogy mi lesz az örvendetes meglepetés, el is pirult egy kissé, de titkát a világért el nem árulta volna.

A reggeli után mindnyájan újra kézcsókolásra siettek és szigoruan megszabott órarend szerint mindenik teendői vagy tanulmányai után látott.

*

Aranyos kerekü hosszú kocsisor vonult ki a Burgból délután, épen midőn az Augustinusok tornyában négyet ütött az óra. A bécsi nép bámulásra hajlandó szokása szerint, megállva nézte végig az udvari kocsikat s a férfiak tiszteletteljesen hajoltak meg az első hintó előtt, melyben csak a császár és császárné ültek.

Midőn a hosszú menet a Prater-Sternhez ért, s a kocsik egyszerre hosszú sorban megállottak, a kisebb főhercegek és főhercegnők örvendezve kiáltottak fel, mert a Praterbe vezető főut meg volt rakva hóval, sőt már be is járva annyira, hogy pompás szánutat képezett az ut, elején pedig 12 gazdagon megaranyozott kocsiszan állott, mindenikbe 5-5 ló fogva, melyek türelmetlenül kaparták lábaikkal a havat.

Fényes ezüstös szerszámok borították a szebbnél szebb fogatokat s mindenik bakján a rendes kocsis mellett, gazdag magyar öltözetekben kócsagosan, fiatal magyar mágnások tarták a gyeplőt, kik abban a pillanatban, hogy a császári kocsik megérkeztek, hirtelen szöktek le üléseikről és siettek a leszálló császári család elé, hogy annak tagjait a gazdag keleti szőnyegekkel borított szánokba besegítsék.

A legelső szánokban a család legifjabb tagjai foglaltak helyet udvarhölgyeik vagy nevelőikkel együtt; aztán a többiek következtek, a legutolsó a császár és császárné.

Miután mindnyájan elhelyezkedtek, az ifju főurak leszállították kocsisaikat és magok vették át a gyeplőt, a császári pár szánkájának fogatát az ifju Eszterházy Mihály, Erzsébet főhercegnőt pedig maga Czobor hajtotta.

A következő perczben mintegy jeladásul kibocsátotta Czobor a hosszú ostort, melynek hatalmas csattanására ágaskodva ugrottak meg a tüzvéri lovak, de a gyeplőt erős ifju kezek tartották s a fényes menet, a bámulásra egyre jobban gyülvöngő néptömeg között vágatva, de a kellő távolság megtartásával siklott tova.

Már harmadizben tette meg az utat a pompás fogatsor, a tüzvéri állatok ugrádozásai daczára, a nélkül, hogy legkisebb baleset történt volna. Az egész császári család nagy kedvteléssel vett részt a multságban és kivált a hercegnők szemei és arcjai ragyogtak az örömtől.

A hosszabb körut közben a fogatok meglehetősen távolságra maradtak el egymástól, úgy, hogy a vonat utórésze, a kanyarodások miatt, nem láthatta az elől menőket; sőt sokszor csak két három fogat állott egymás láttávolában.

A legelső fogat, melyet Czobor hajtott, melynek belső ülésén egyik udvarhölgygyel Erzsébet hercegnő ült, már a negyedik fordulót tette, midőn a Dunaág körüli bozótból valamely zaj által felriasztva, egy nyul ugrott a szán elé, melynek véletlen megjelenésére a lovak megbokrosodtak, a könnyű szánt megkapták és az utról lecsapva, neki vágattak annak a bokros és csálós erdőnek, mely a mai nagyon is civilizált Praterpark helyét azon időben elfoglalta.

A szán valami fatörzsökbe ütközve, nagyot dőcczent, úgy, hogy a nagy lökés következtében a baloldalon ülő s magát nagyon is kényelmes helyzetben találó udvarhölgy azonnal kiesett, ellenben Erzsébet főhercegnő erősen ragadta meg az ülés karját s helyén maradt, bár ijedten tekintett az uttalan uton tovaszárguló lovakra.

Czobor, kinek figyelmét a neki vadult lovak most nagyon is igénybe vették, nem vette észre az udvarhölgy kiesését, sőt első pillanatban a főhercegnő kiáltását sem hallotta meg, teljes erejéből igyekezve lovai megfékezésén, hogy a fák és bokrok között alkalmas nyílásokat keressen és a szánt, az előtte oly nagyra becsült bennülővel együtt, a körutra újra visszavezethesse.

Lovait lassanként sikerült is annyira megfékezni, hogy azok erős karjainak engedelmeskedni kezdettek és erre Erzsébet hercegnő is fölemelkedett üléséből s jobbjával Czobor vállát érintve, az ijedelem hangján mondá:

- Gróf! Ön nem is vette észre, hogy az én garde de damom, báró Stiglitzné, lemaradt a szánról!

- Csakhogy fenségednek nincsen semmi baja! - felelt a körülményekhez képest egész nyugodtan Czobor - majd a következő fordulónál fölveszszük azt az asszonyt, kinek, miután nem magasról esett, nem is történhetett valami nagy baja. Most csak az a feladat, hogy ebből a fa- és bokortömkelegből minél előbb kiérhessünk az utra.

A főhercegnő, Czobor szavai által megnyugtatta, visszahelyezkedett ülésébe és bámulattal nézte kocsisának ügyességét és erejét, miként tudja az őt sárkányt lassankint lecsillapítani, a fákat és bokrokat óvatosan kikerülni, minek sikeréhez az is hozzájárult, hogy a szán a hó nélküli avaron és felhalmozódott száraz faleveleken sokkal nehezebbé vált, mint a sikos szánuton. Bár még folyton az erdő sűrűjében kalandoztak, Erzsébet főhercegnő nemcsak visszanyerte lelke nyugalma, sőt szívét bizonyos kellemes érzelmek melegítették föl, mintha jól esett volna neki, hogy élete és biztonsága e délczag magyar ifjura van bízva, ki iránta való hódolatának már is annyi jelét adta. Ugy tetszett neki, mintha kíváncsi volna, hogy ez erdőben bolyongó utazás minél tovább tartson, és a csendes magány, melyet csak ritkán szakított meg egy-egy tovább röppenő madár, lelkét kellemes merengésbe ragadta.

Egészen más volt a hangulat a köruton. A második szán csakhamar elérte az első balesetének helyét, hol a Czobor szánjáról leesett udvarhölgy, kinek az ijedelmen kívül nem igen volt egyéb baja, a földről föltápáskodva, iszonyu jajveszékeléshez fogott és az egész vonatot föltartóztatta.

A baleset híre, hogy Czobor szánját Erzsébet főhercegnővel a lovak az uttalan erdőbe ragadták, szánról-szánra, és szájról-szájra ment, míg végre eljutott magához a császárnéhoz is, kinek szánja szintén megállt, de sem ő, sem az udvarhölgyek nem tudták, mit tegyenek rémültökben, a fiatal uri kocsisok pedig nem hagyhatták el fogataikat, nehogy esetleg még egy második baleset következzen be.

Erzsébet főhercegnő udvarhölgyét fölvették az egyik szánra és ez előadása által természetesen még csak növelte a közrémületet.

- Felséges asszonyom, - mond végre a fiatal Eszterházy - az én lovaim elég nyugodt természetűek arra nézve, hogy biztosan megmaradjanak helyükön, ha valakinek, az udvarhölgyek közül, lesz annyi bátorsága, hogy a gyeplőt megtartsa. Én kifogom az első lovak egyikét és belovagolok az erdőbe a főhercegnőt fölkeresni.

- A gyeplőt megtartjuk magunk - mondja a császárné, a tervet helyeselve - ha egy nagy birodalom gyeplőit már több év óta tudjuk vezetni, ezt is csak eltartjuk valahogy.

Eszterházy átadta a gyeplőt és épen ostorhegyes lova kifogásával foglalkozott, midőn a császárné háta mögött Erzsébet főhercegnő kiáltása hangzott föl.

- Itt vagyunk, kedves mama és Istennek hála, nincsen semmi bajunk!

A következő pillanatban Czobor fogata egész nyugodtsággal a császárné szánja háta mögé ért; Eszterházy helyreigazította kifogott lovának szerszáma, az udvarhölgy helyet foglalt Erzsébet főhercegnő mellett s az egész szánkavonat, minden egyéb baleset nélkül visszahajtott, a Prater bejáratához, hol az udvari kocsik vártak rá.

Midőn Czobor, mint most a szánkasorban utolsó, a Prater Stern közepén álló udvari kocsisor közelébe megérkezett, hirtelen dobta oda reá váró kocsisának a gyeplőt, hogy maga emelhesse le ritka vendégét, kit még a ritkábban lelkesülő bécsiek is a «legszebb» hercegnőnek neveztek el.

Erzsébet hercegnő, most élete legszebb korában s a hideg s talán némi izgatottságtól kipirult arczzal, valóban oly tüneményszerű szépség volt, minőt csak régi nagy művészek angyalcsoportot ábrázoló vásznain lehet találni. Az a finom bőr, mely a Habsburg-Lothringen család amugy is örök tulajdona, nála a tökély legmagasabb fokán volt meg, úgy, hogy a vér legkisebb játékát láthatóvá tette; atyjától a nemes arczélt, anyjától pedig a gyönyörű üde termetet öröklé, mely istennőket faragó görög szobrászoknak is mintául szolgálhatott volna.

Midőn hófehér prémmel szegélyezett sötétkék bársony bundácskájában könnyedén nehezkedt Czobor karjára és azok a szép sötétkék szemek mosolyogva függöttek az ifju tekintetén: Czobor megrezzent, mintha villámszakra érte volna és szemei csaknem elhomályosodtak e tündéri szépség láttára. Alig tudta elhebegni mentségét a baleset miatt.

- Bocsánat, főhercegnő, az ijedtségért, melyet kiállnia kellett; kérem, kegyeskedjék azt, legalább részben, az én ügyetlenségemen kívül, a véletlennek is tulajdonítani.

- Semmi szüksége önnek a bocsánatra, gróf úr, - zengett a szép hercegnő édesen lágy hangja, - ellenkezőleg köszönettel tartozunk önnek, először e kedves multságért, mely ugyan sok áldozatába kerülhetett, másodsor pedig azért, hogy a kis baleset daczára ügyessége által épességünket, talán életünket mentette meg.

- Oh - mondja a gróf elragadtatással - milyen olcsó csere lenne az, ha fenséged életéért az enyémet adhatnám.

A főhercegnő arcán könnyü pir röppent át, mely azt mutatá, hogy utitársának fellángoló érzelmeit megértette, erre azonban természetesen nem lehetett felelni és így, midőn az udvari kocsihoz érték, egyszerű nyájassággal mondá:

- Ujból is köszönöm gróf; kis kalandunk daczára is igen jól mulattam.

Még egy leirhatlan nyájasságu pillantást vetett az ifjura; azután madárkönnnyüséggel ugrott be a nehéz udvari hintóba. Czobor a tüneményszerű szépségen felejtette tekintetét és azt az ügyetlenséget követte el, hogy a főhercegnő lepottyantott udvarhölgyéhez nemcsak bocsánatkérő szót nem intézett, hanem fölsegítését is az udvari legényre bizta; mit Stiglitz báróné sokáig orrolt is.

A hintósor elrohogott; de Czobor még mindig ott állott azon helyen, hol a hercegnő bucsut vett tőle s tekintete utána veszett a távozó hintónak, mintha azt remélné, hogy az a tünemény, mely most már álomszerűnek tetszett előtte, még egyszer megjelenik.

Az összeesküvés.

A grófot merengéséből a kis Báróczy verte föl, ki a bámuló tömeg közül néhány lépéssel mellette termett és mintha Czobor gondolatait kitalálta volna, tréfásan mondá:

- Hasztalan nézünk az eltűnt álmok után, gróf ur, ritkán szoktak azok visszafordulni!

- Ah, ön az Báróczy? - mondja fölrezenve a gróf, - nem hiába mondják, hogy ön a lángeszek közé tartozik: mert ime az ember gondolatját is kitalálja.

- No, erre ugyan nem nagy lángész kell, felel nevetve Báróczy, - mert Erzsébet főhercegnő oly tünemény, minő kevés lehet a világon; és ki ne óhajtaná az ily szép tüneményt, még az utógondolatokat is kizárva, hosszasan szemlélni maga előtt. Azonban nem ilyen ábrándos dolog bátorított fel arra, hogy a gróf urat édes merengéséből fölverjem, hanem egy egészen más természetű nagyszerű terv, melynek hőseül a gróf urat szemeltük ki.

- Ön egészen elremit, barátom - mondja mosolyogva a gróf - mert egy olyan embernek, kinek hősi szerepe ma is oly gyengén sikerült, igen nehéz egy másodikra vállalkozni.

- Hohó! - felel élénken Báróczy - azt a kis balesetet érti a gróf ur, mely ügyességét még jobban kitünteté? Ma az egész Bécs csak a gróf ur tündéri hatalmáról beszél, és ami azt a kis nyulhistóriát illeti, az még csak növeli az ön hírnevét, mert kevés az oly nagyság, melyet fényes pályájáról egy kis baleset el ne térítsen, de még kevesebb az olyan, ki hasonló balesetekből akkora ügyességgel vágja ki magát.

- Ön hízogató - mond vidáman a gróf - de bókját nem veszem egyébnek vigasztalásnál. Ha a császárnő és főhercegnő megbocsátottak is, tudom, hogy a lepottyantott udvarhölgy sohasem fogja kudarcát elfelejteni.

- Esett az már nagyobbat is - mondja nevetve Báróczy - és az ily természetű udvarhölgyek még örülnek, ha egy pár napig nevöket a hír szárnyára veszi. Bennök van ezekben Alkibiades hiusága, ki kész volt kutyáját is megcsónkitani, csak hogy egy napig arról beszéljen Athen.

- Hát hagyjuk ezt, kedves Báróczy, jöjjön velem, míg kocsisomnak a szükséges rendeletet kiadom és pajtásaimtól bucsut veszek; azután együtt mehetünk be a városba gyalog, miután a kövezeten szánkával menni ugy sem lenne kellemes. Utközben meghallgathatom ön tervét.

A gróf karon fogta Báróczyt és kocsisának kiadván rendeletét, a kis embert bemutatta főrendű barátainak, kiktől bucsut vett s a József-város hosszú utcáján megindult Báróczyval.

- Most magunkra vagyunk és elmondhatja ön tervét, melynek érdemetlen hőségé engemet szánt - mondja aztán, hogy a Pratercsillagról befordultak.

- Gróf ur - kezdi Báróczy - itt nem csekély ügyről van szó, valóságos összeesküvés terv az, miről beszélni akarok.

- Nonó, remélem nem politikáról van szó? - felel élénken a gróf - mert én ahhoz kevésbé értek.

- Politika is, nem is, a hogy vesszük. Gróf ur bizonynyal értesült arról, hogy a nagy német költő, Lessing, körünkben mulat és terve, melyben a jelesebb osztrák irodalmi férfiak is résztvesznek, nem kisebb, mint az, hogy a francia színművészetet az udvartól kiszorítsa s helyére a nemzetit, a németet ültesse.

- Mit érdekel az engem? - kérdi idegenül a gróf.

- Mindjárt megmondom: nagy elvi kérdés az egész. Ha sikerül Bécsben a francia majmolás helyére a nemzetit emelni fel, szavát birom a legilletékesebb férfiaknak arra nézve, hogy a mi nemzeti nyelvünk sem lesz a német által fenyegetve hazánkban.

A gróf figyelni kezdett.

- S gondolja ön, hogy hazánk e tekintetben fenyegetve volna?

- A legnagyobb mértékben. Hazánk jövő uralkodója, József főherceg, egy nyelvet akar uralkodóvá tenni az egész monarchiában és ez természetesen a német lenne.

- Sajátságos gondolat - mondja elsötétült arccal a gróf - hogyan lehet azt elképzelni valakinek, hogy a mi zsiros száju alföldi magyarjainkat németekké tegye?

- Biztosíthatom a gróf urat, hogy e kísérlet tervben van. József főherceg nagylelkű, szabad észjárású férfiú, lelkében nincs más vágy, mint népeit szabadokká, műveltekké és boldogokká tenni és e tekintetben egészen II. Frigyes nyomdokain jár, nem is ismer korlátokat tervei keresztülvitelében, sőt éppen az a baj, hogy a különbséget, mely az ő országai és amazé között van, elismerni nem akarja. Föl akarja szabadítani a jobbágyságot, föltétlen szabadságot akar adni a hit dolgában, - de egyenlővé akarja tenni az egész monarchiát.

- És mily eszközökkel képzei ez utóbbit elérhetni?

- Parancsszóval, határtalan hatalommal behozza a német nyelvet az összes iskolákba, egyöntetűvé és németté teszi az egész közigazgatást.

- És honnan tudja ön mindezt? - kérdi a gróf.

- A legbiztosabb forrásból, a főherceg legbensőbb embere szájából.

- És miként függ ez össze a bécsi francia színészettel?

- Nagyon egyszerűen, szoros logikai láncban. A monarchia másik felében érvényre lesz juttatva a nemzetiségi nyelv, azok, kik ezt megtették, talán óvakodni fognak megkísérteni a monarchia másik felében annak ellenkezőjét elkövetni vagy követelni.

- Most már értem, csak azt nem tudom, hogyan jutok én be a crédóba és minő szerepet szántak önök e nagyszerű műveletben az én csekély személyemnek?

*

- Azt is azonnal megérti, gróf ur. A francia színészet kiszorításának Bécsből, mint talán a gróf ur is értesült róla, leghatalmasabb akadálya egy mindenható egyéniség, ki bizonyos személyi okokból a francia színészek megtartásához feltétlenül ragaszkodik.

- Igen, igaz - mond mosolyogva a gróf - Kaunitz herceg - ki halálosan szerelmes a kis Rozinába, a francia-olasz társaság primadonnájába.

- Nos, ha a gróf ur e fontos titoknak birtokában van - mondja Báróczy - akkor az összefüggést nem lesz nehéz kitalálni. Csak Rozinát kell a hatalmas herceg kezéből kiragadni és a nagy miniszter rokonszenvének, a francia színészet iránt, vége van.

- De miként? Ily óriási fa ledöntéséhez nem fejsze, de még fűrész is hatalmas kell.

- Mi e hatalmas fűrész már felfedeztük, - mond élénken Báróczy. Kaunitz herceg, igaz hogy hatalmas ur, de fösvény is, öreg is; azért nehéz elhinni, hogy Rozina kisasszony szivecskáját a hercegi udvarló iránt egy fiatalabb és bőkezűbb udvarlónak meg ne lehetne ingatni.

- És önök engem szántak e szerepre, - mondja mosolyogva a gróf. Ez mindenesetre hizelgő reám nézve; kivált ha az önök elfogult véleménye a Rozina kisasszonyéval is találkozik.

- Arról nem lehet kételkedni; akkor vannak kellene lenni a szép primadonnának.

- Csakhogy, édes barátom, - mond utángondolva a gróf, - csakhogy reám nézve e szerep éppen most végtelenül nehéz. Meggondolták-e önök, hogy az én összeütközésem a herceggel könnyen kegyvesztetté tenne az udvar előtt, melynél csak nem rég voltam bemutatva?

- Az a legkisebb, gróf úr, - mondja ravaszul Báróczy. Legkisebb szükség sincsen arra, hogy a gróf ur nyíltan mint udvarló fellépjen. Csak annyit eszközöljön ki Rozinánál, hogy a herceg pár izben zárt ajtókat találjon nála. Hozzuk meg, gróf ur ez áldozatot a halhatatlan Lessingnek.

- Megfontolom, a dolgot - mondja a gróf - és értésére adom önnek az eredményt; rám nézve mindenesetre nehéz a szerep, nem külső, hanem lelkemben levő belső okok miatt.

E beszéd alatt már a belvárosba értek és Báróczy a siker reményével hagyta el a grófit.

A kis Rozina.

Midőn a francia porcellánfestészet lepkeszerűen könnyű női alakjait látjuk, hajlandók volnánk azt hinni, hogy azt csak az illető művész képzelete festette oda, - a valóságban nem létezik, pedig az a genre csakugyan meg van, látható Páris boulevardjain, vagy Olaszország nagyobb városainak korzóin, a mint képzelhetlenül könnyű lábacskaival tovább libben, himes szárnyait kiterítve és élénk szemeivel jobbra-balra nézegetve, mint lepke, a nyári mező virágai után. Valósággal oly finom, oly törekenynek mutatkozó lény ez, mint amaz, mely a sevresi porcellánokon van festve, körülötte derűs verőfény, mely létföltetele; a legkisebb széllebbelés tova ragadhatja, a vihar megöli és leteperi a sárba.

Ilyen alak volt a kis Rozina, a bécsi Burgszínház primadonnája is; még pedig mintakép a legjavából. Dus és fényes fekete haj, mely tojásdad arcát természetes göndörfürtökkel ékíté, könnyen domborodó keskeny homlok, a vastag szemöldök alatt finom metszésű és élénk tűző fekete szemek, szobrászi finomsággal metszett fitos orrocska s majdnem kicsattanó picziny piros száj, mely fölött alig látható pelyhezet mutatkozik s ez alatt a gömbölyű állacska. A könnyű és mégis üdén fejlett termet s a csaknem gyermekéhez hasonló finom kezek és lábak, a könnyű lepkeszárnyyszerű öltözet mellett, - megtestesíték azt az eszményképet, melyet Párisban «szép Mignon»-nak szoktak nevezni.

A milyen a külső, olyan a belső is, örökké derült kedély, mely minden külső hatásnak enged, anélkül, hogy az mélyebb nyomokat hagyna maga után; sziv, mely képes minden vidám és nemes érzelemre, mely sokszor esik hibába, de bűnre képtelen, s melyet az első szenvedély megöl.

Ilyen volt Rozina.

Midőn a néhány körmőczi arany, melyet az ifju Czobor gróf amugy is nagy bőkezűséggel szokott osztogatni, Rozina felügyelőnőjének kezébe jutván, a kis tündér ajtait előtte felnyitotta, Rozina kisasszony sötétvörös török bársonypamlagáról felszökkenve, vidáman és a kandiság kifejezésével arcán, sietett új vendége elé.

A császárné nem rég kinevezett fiatal kamarása ép oly jól beszélt a francia nyelvet, mint a németet vagy magyart; és így semmi akadályja nem volt a legélénkebb társalgásnak.

Czobor mindjárt az első szavaknál észrevette, hogy megjelenése, Rozina előtt, nem tett kedvezőtlen hatást; mi természetesen vele is hamar levetkezteté az első találkozás feszélyeit.

- Kedves kisasszony, - mondá - talán különösnek tűnhetik fel kegyed előtt, hogy ismeretlenül körébe merek tolakodni, de ha én ismeretlen vagyok is kegyed előtt, annál régiebb ismerős kegyed én előttem. Ki az Bécsben, ki a szép Rozinát ne ismerné; bájos hangján el ne andalodott volna és titokban hódolatát ne rakná picziny lábai elé. Az a vágy, hogy kegyedet közről és színről-szinre láthassa, bizonyosan ezekben támadt már; de hiányzik a bátorság, mit nem is lehet csodálni; miután kegyedet, ép úgy mint a mesebeli tündérek kastélyát, hétfejű sárkányok, oroszlánok és isten tudja minő szörnyetegek őrzik. És csakugyan az én vakmerőségemet is, hogy ide belépni mertem, csak azon hódolatnak nagy mértéke fejti meg, melylyel első színpadunk hatalmas királynője iránt viseltetem.

- Valóban? - kérdi zengzetes hangján és mosolyogva a kis diva - én nem is tudtam, hogy oly jól - és másokra nézve oly veszélyesen vagyok őrizve.

- Azon csodálkozom - mondja a gróf, kinek a szép Rozina maga mellett a kereveten mutatott helyet - mert hiszen tudhatná kegyed, hogy a kinek oly hatalmas pártfogója van, kinek az osztrák főváros minden rendőri közege szolgálatára áll, ha föllép, nagy veszélyeknek teszi ki magát: talán nagyobbaknak, mint a minőkben Dániel volt az oroszlánok barlangjában. Százan és ezren lehetnek olyanok, kik dobogó szívvvel és forró sóhajokkal kísérik hazatérő hintóját és lakása előtt elmenve, epedve tekintenek föl ablakaira: de hódolatuk ezen túl alig terjedhet,

mert tudják, hogy az, ki kegyedet őrzi, egy százkezű Briarius, ki az első merész lépésért megfojtással fenyeget.

- Ah, ah! - kiált fel nevetve a szép Rozina - ön egészen elrémit; hiszen én e szerint valóságos fogoly vagyok!

- Nincs az különben. A színpadon királyné, kinek lábaihoz szabad koszoruinkat dobni; kiért taps közben darabokra szaggathatjuk keztyűinket; de lakása előtt szent borzalommal kell elhaladnunk.

- Ön bizonyos kellemetlen érzést költ fel bennem e leirással - mondja kissé komolyabban a szép diva - de egyszersmind nagyobb önérzetre is bátorít. Szerencsére - teszi utána hamiskás mosolylyal - az én szörnyetegeim csakis lakásomat tarthatják ily ostromállapotban, de szívemet, mely fölött nem uralkodnak, szabadon hagyják.

- Valóban? - mondja kellemes meglepetéssel a gróf - ha ez igaz, akkor a Pandora-szelenczéjében, melyből oly sok veszedelmes és ártó anyag rohant ki, mégis megmaradt számomra az egyetlen kedvező tartalom: - a remény. Engedje meg kegyed, hogy ennek birtokában boldogabbnak érezzem magamat a többieknel, kiket kedves szavai erre sem jogosítottak föl és küzdelemre merjek szállni azokkal a szörnyetegekkel, melyek a közeledők életét fenyegetik.

A szép Rozina arcza e nyilatkozatra egészen kiderült; nyájas és behizelgő hangon mondá:

- Engedélyt kell adnom arra, kedves gróf, annyival is inkább, mert mi türés-tagadás benne, de folytonosan csak egy öreg ur arczát látni - legyen az bármily hatalmas - egy kissé untatja az embert. Azt is be kell vallanom, hogy ha a gróf ur csakugyan vállalkozik e küzdelemre: az egy kis érdeket fog nyújtani az én egyhangu életemnek. De azután kikötöm, hogy a további a küzdelem bátorságától teszem függővé; mert csak ez győzhet meg arról, hogy e küzdelemre önt nemcsak könnyű főuri szeszély, hanem valamivel többecske bátorítja fel.

- Ha tudná kegyed, szép Rozina, hogy már ez első merész lépésem kegyed «nagy urával» szemben, minő veszélyeket rejt méhében reám nézve, aligha beszélhetne így. Én az udvarnál vagyok, pályám elején; s talán kegyeden kívül az egész Bécs tudja, hogy a herceg és a császárné kegye és annak elvesztése csaknem teljesen egyértelmű. Azonban ne higgye, hogy mindez engem visszariaszson bárminő áldozattól; mert egy kilátásba helyezett remény engem nemhogy visszariasztana bármely küzdelemtől, hanem fokozni fogja bátorságomat. Hála isten, független ember vagyok s mindazt, amivel bírok, e picziny kéz egyetlen érintéseért mérlegbe dobhatom.

- E picziny kéz, mint ön nevezé, - mondja édesen mosolyogva Rozina, miközben kezét a grófnak nyújtá - ime itt van; én az ön pártjára állok; mert szívem a gyengébb felé vonz; kíséreljük meg együtt megküzdeni szörnyetegünkkel!

A gróf örömtől ragyogó arczczal emelte a kis kezét ajkaihoz; miközben Rozina fölemelkedett ülőhelyéről és élénken mondá:

- Tehát a legközelebbi viszontlátásra! most bocsásson meg, mert mesterem rögtön itt lesz és ma esti szerepemet kell betanulnom.

A gróf kalapját vette és eltávozott. Tulon tul meglehetősen elégedve az első látogatás eredményével; sőt ha az igazat meg akarta magának vallani, kissé soknak is találta azt. Az áldozatot, melyet esetleg a kitűzött tervért hoznia kellett, nem sajnálta; de megijedt, hogy a kis diva szívében tul talál löni a czélon; mig másfelől lelkében szemrehányást érzett, hogy játszik a tüzzel, melynek minden szikrája egy távoli, talán soha el nem érhető eszménykép felé pattogott; és képzeletében kherubint vélt látni a lángoló karddal, mely őt csinje miatt végleg eltiltja még közeledéstől is a paradicsomhoz...

Kaunitz herceg.

Ha a Burgnak nagybotu ölmagas kapusa a Kaunitz nevet mindenkor erélyesen hangsúlyozva kibocsátotta a száján: lett olyan lőtásfutás a császári palotában, mintha valami udvari ünnepélyhez készülne, vagy valami szerencsétlen hír érkezett volna. Egyik udvari legény a másiknak, egyik teremőr vagy ajtónálló a másik ajtónállónak, vagy teremőrnek adta át a szót; lázas sietséggel rohant mindenki az esetleg nyitva felejtett ajtókhöz, vagy ablakokhoz; még a császárné maga is sietett esetleg nyitva hagyott ablakait betenni, ha az élő telegrafvonal jelezte kedves és hatalmas miniszterének érkezését. Ez a sürgető elzárkózás pedig azért történt, mivel Kaunitz herceg, ki a világon a legkényesebb természetű emberek közé tartozott, sőt bőre finomságánál és nőies alkotásánál fogva már a természettől annak volt teremtvé: iszonyu ellenszenvvel és irtózással viseltetett minden légváltozás iránt és hogy magát lehetőleg mindig egyenlő foku légkörben tartsa, még kocsijában is öt-hat különböző vastagságú kabátot és nyakravalót hordott magával és azokat, a szerint a mint hideget vagy meleget érzett, folyton cserélgeté. Betegségről vagy halálról beszélni ő előtt, csaknem egyértelmű volt a kegyvesztéssel; a ragályoktól pedig annyira irtózott, hogy közvetlenül átnyujtva, semmit sem szokott kézbe venni.⁵

E kényes természetű, férfiatlan-férfiu kormányozta az időben nemcsak Mária Terézia országait: de vezetője volt részben az egész európai politikának.

Külsőleg, úgy mint belsőleg is a legfinomabb szervezetű ember; finom tapintattal birt mindenemű érintkezésében, éles eszé volt a tervezésekben; gunynyal verte meg elleneit és kivált ha a közügy érdeke saját érdekével is összevágott, gyors volt a kivitelben is.

Igy ment a kis termetű, de hatalmas miniszter ezuttal is végig a termeken, hol mindenki a legmélyebb bókkal fogadta; az ajtószárnyak mintegy látatlan kéz által fölpattantak előtte és maga a császárné is felállott íróasztalától, midőn Kaunitz herceg a nagybecsű történelmi gobelin-szőnyegekkel bevont dolgozó szobájába belépett.

- Kedves herczegem - mond a császárné, kezét a herczeg elé nyujtva, melyet ez tiszteletteljesen megcsókolt - ön bizonyosan nagyfontosságú ügyben fárasztja magát hozzánk, mit annyival is nagyobbra veszünk, mivel tudomásunk szerint még ma reggel kissé roszul érezte ön magát. Üljön le, kérem és adja elő kívánságát.

- Ah felség - mondja mély bókkal a herczeg, mely után egy merev támlájú aranyozott karszéken a császárnéval szemben helyet foglalt - valóban nagy kegy, hogy felséged magas figyelmét ennyire kiterjeszti.

- Minden reggel értesülést szerzek családom minden tagjának egészségi állapotáról és ön biztonnyal megengedi, hogy önt is azok közé számítsam, kik legkedvesebbek előtttem.

- A legmélyebb hálával fogadom, felséges asszonyom, mert ez a legmagasabb kegy, melyet uralkodó alattvalója irányában tanusíthat. Csak egy kis migraine volt az egész, melyet boszuságom okozott éppen azon ügyben, melylyel felségednek ezuttal alkalmatlankodni bátor vagyok.

- Ah, tehát mégis valami nagyon fontos ügy?

- Nem országos ugyan, de azért elég fontos, az udvari színház kérdése ez; mert felséged magas elhatározása értelmében a francia-olasz társaság vezetőjével Afflisioval a szerződést ugyan megkötöttük, de egyrészt ez az ur nem annyira megbízható, hogy minden ellenőrzés nélkül reá hagyhatnók az ügy vezetését, míg másfelől Lessing ur, ki felséged előtt is be akarja

---

⁵ Hormayr: «Österreichischer Plutarch».

magát mutatni s kinek, mint hirneves írónak, egész Németországon nagy befolyása van, mint hallom, bizonyos mozgalmat indított meg arra nézve, hogy a francia társaságot Bécs színpadairól kiszorítsa, mi azt hiszem, sem felségednek, sem a magas udvarnak nem lenne tetszésére.

A császárné arcza elkomolyodott.

- Mi az elsőt illeti - mond - az semmiesetre nincs ellenünk, hogy e fölött az erkölcsileg meg lehetőszen rossz hírű társulat fölött valami tisztességes ember a mi részünkről felvigyázatot gyakoroljon; «de sohasem lehet arról szó, hogy ez akár az ön, akár gróf Starhenberg nevével hozassék kapcsolatba, mert ez a két név sokkal tiszteltebb és kedveltebb előttem, hogysen azon legselejtesebbel vegyitsem össze, mely csak monarchiámban létezik».⁶

A hatalmas miniszter szemöldeit összevonta, mi nála a nemtetszést jelezte, de azután hirtelen összeszedte magát s hogy az érdekeltség gyanuját elhárítsa magáról, hódolatteljesen mondá:

- A legnagyobb hálával fogadom felségednek eme kiméletes nyilatkozatát: magam sem gondoltam arra, hogy egy szintársulat felügyeletét az állam valamelyik minisztere vegye át: azt hiszem, felséged maga is megnyugszik az általam kinézett egyén személyében, ki minden tekintetben biztosítékot nyújt és ki nem más, mint az erkölcsileg fedhetlen és mégis műértő gróf Koháry János.

- Jól van, - mond a császárné rövid gondolkozás után, - ez tehát el lenne közöttünk intézve. A mi a másik ügyet, Lessing ur fellépését illeti, mi ugyan meg lehetőszen egy értelemben vagyunk vele és a francia társulathoz erkölcsi selejtessége miatt nem nagyon ragaszkodunk, azonban sohasem szeretttük, ha idegen emberek vezérszerepet akarnak játszani országainkban, mert az mindenkor gyanus, vagy legalább is szegénységi bizonyítvány, ha a gyeplőt nem hazafiak kezébe adjuk. És ha ama tekintélynél fogva, melyet Lessing ur külföldön kivivott magának, kénytelenek is lennénk őt elfogadni, legyen meggyőződve ön, hogy ez elvünket neki értésére fogjuk adni; és a francia színészek ügyét csak akkor döntjük el, midőn azok elejtésébe a mi embereink is belenyugosznak; vagy - teszi szigorubban hozzá - ha erkölcsi tekintetben oda süllyednek, hogy ezt megtenni kénytelenek leszünk.

A herczeg, mint látszék, meg volt elégedve az e kérdésekben elért eredménnyel, sőt örült a császárné beszéde utóbbi fordulatának, melyhez a szívéen viselt kérdés folytatását kapcsolhatá.

- A szintársulat erkölcsi helyzete, felséges asszonyom - folytatja - nekünk, az ország kormányának is szívéen fekszik; és épen emlékeztetnek felséged szavai arra, mit különben talán elfeledtem volna, hogy a milyen üditőleg hathat művészi tekintetben a társulat bécsi szereplése, erkölcsi hatása mételyét egyre közelebb hozza ugyancsak felséged udvarához. Azt talán felséged is méltóztatik tudni, hogy én valóban csak erkölcsi szempontból igyekeztem pártfogói szerepet játszani a társulat egy pár kitünőbb egyéne fölött, hogy megóva őket a nélkülözésektől, az erkölcsi süllyedés mételyéből kimentsem?

- Tudom, - mond a császárnő nem minden guny nélkül - e tekintetben talán tovább is ment ön, mintsem az illetők érdemelnék?

- Nos, - folytatá a herczeg, a csipős megjegyzést nem hallottá téve - most akad egy, felséged udvarának fiatal lovagjai közül, ki e pártfogást sokkal nagyobb mértékben és talán kevesebb önzetlenséggel gyakorolja.

- És ki az, ha szabad tudnom? - kérdé a császárné szigoruan.

---

⁶ Mária Terézia saját szavai. (Arneth.)

- Felsőged előtt nem lehet egyikünknek sem titka, - mond mély bókkal a miniszter - az új pártfogó nem más, mint felsőged kedvenc kamarása, gróf Czobor József, ki egészen jó úton van arra nézve, hogy ősei dús vagyonát ilyes czélokra pazarolja el.

- Czobor József? - kérdé meglepetve a császárné - és biztos ön e dolog felől?

- Kérdeztesse meg felsőged Bécs legelső ékszerárúseit, kiknek kirakatait az ifjú kamarás ur legdrágább ékszereitől fosztá meg.

A császárné arcza egészen vörös lett, mi nála a legnagyobb harag jele volt.

- Ez annál nagyobb hálátlanság a fiatal ur részéről, mivel édes atya érdemei és a nádor ajánlatánál fogva ez ifjú embert csaknem gyermekünknek tekintettük és mondhatni családunk körébe emeltük föl. Intézkedni fogunk, hogy azon pár hóig, meddig az opera-saison tart, távol legyen fővárosunktól.

A herceg teljesen meg volt elégedve az eredménnyel; azért fölkelve székeről, mély felsóhajtással mondá:

- Ha felsőged egyebet nem parancsol...

- Ha önnek nincs egyéb előterjeszteni valója, - mond a császárné - intézkedjék megállapodásunk értelmében; mi a részünkről szükségést eligazítjuk. Valamelyik udvarnok által küldesse ön hozzánk Czobor kamarást.

A herceg bucsut vett; teljesíté a császárné parancsát s kocsijához érve egy második felső kabátot vont kék selyem frakkja fölé, nehogy az öröndetes fölindulástól hevítve, magát meghűtse.

Az udvari estélyen.

A fényes tükörterem, mely a bécsi császári palotának még ma is fődiszét képezi, nyüzsgött a keresztekkel rakott mellü diplomaták, fő- és alsóbbbrangu katonatisztek és a főváros legelőkelőbb nőinek százféle szint és fényt szikráztató tömegétől. Egy-egy híres diplomata vagy hadvezér körül, minő Kaunitz herceg vagy Laudon, egész csoportok alakultak mint az ég planétái körül az apróbb holdacskák.

Azt a hosszú utczasort, melyet a magyar gárda képezett, a belső szobákban az udvaroncok és kamarások sora egészítette ki, kik két termen keresztül szintén sorfalat képeztek, várva a császári család megérkezését.

Most a harmadik terem ajtaja egyszerre fölnyílt s elől a főudvarmester jelent meg, ezüst gombos pálcájával, melyet figyelmeztető kopogással ütött a terem fényes padlójához. Utána az udvaroncok hosszú sora következett és egy nagyobb közzel Ferencz császár karján a császárnéval s a főhercegek és főhercegnők hosszú sora párosával.

Midőn a császárné a kamarások sorfalához ért, pillanatra megállt az ifjú Czobor előtt s kemény hangon mondá:

- Ugy halljuk, gróf, hogy jószágainak rendetlensége nagy mértékben igényli lemenetelét Magyarországra. Hat heti szabadságot adunk önnek, melyet már holnap megkezdhet.

E hideg parancsszavak után, egy még hidegebb tekintet következett; s midőn a szoborrá vált ifjunak eszébe jutott e parancsszóra meghajolni, a császárné már a második terem ajtajáig ért.

Czobor, mint villámsujtott, mozdulatlanul állott helyén, de még alig tudá magát valamennyire összeszedni, midőn Erzsébet főhercegnő haladt el előtte és alig hallható hangon, de mintegy szemrehányó tekintettel ejté ki e pár szót:

- Haj, a szép Rozináért!

Czobor szemei előtt összezavarodott a fényes termek minden világa; szédület fogta el a kettős csapásra, mely szívére érte és csak ifju erejének köszönhető, hogy a szükséges időig, míg az udvar utolsó tagja is elvonult, meg tudott állni helyén. A mint azután a sorfal széteszlott, hogy hivatása szerint, részben a szükséges tennivalókat teljesítse, az esti szolgálatban részt nem vevők pedig, hogy bevegüljenek a fényes estély élvezetébe: Czobor az egyik ablakközben álló székre rogyott s fejét két kezébe hajtva, átadta magát kedvezőtlen helyzete benyomásainak. A császárné és főhercegnő néhány szavából mindent megértett. Most már tudta, hogy a hatalmas miniszter beárulta őt a császárné előtt, hogy Rozináért kell elhagynia az udvart, mi egyértelmű volt a kegyvesztéssel, de sokkal inkább fájtak neki Erzsébet főhercegnő szavai, melyek vádként hangzottak, lesújtó vádként, habár rejtett bennök némi vigasztalás, a mennyiben a főhercegnő iránta való érdekltségét is tanusíták.

Néhány perczig szomorú töprengésbe merült, de nem talált semmi kivezető utat lealázó helyzetéből, mely őt a császárné, de különösen a főhercegnő előtt a megvetés kétségbeesésének örvényébe látszott sodorni.

- Ezen segíteni kell minden áron - suttogá maga elé - de miként? A császárné parancsszavai nem engednek semmi mentséget, a főhercegnő szemrehányása kizár minden reményt!

Néhány percznyi töprengés után, végre egy eszme villant meg lelke előtt, mely által legalább a főhercegnő lealázó gyanuját vélte elháríthatni.

Hirtelen felszökött helyéből és a nagy terem felé sietett, melynek belső ajtajánál még ott állott a gárdisták csoportja. Szerencséjére azok, kikre szüksége volt, Bessenyei és Báróczy, nem tartoztak ez est szolgálattevői közé és épen kiváltak a sorfal közül, hogy maguk is részt vegyenek az estély szórakozásaiban. Megszólítá őket és visszavezeté a kamarási terembe, mely már csaknem üresen állott.

- Barátim, - mondá, a mint a két gárdistát a korábban elfoglalt ablakmélyedésbe vonta - az általatok sürgetett Rozina-csiny miatt, melyet valaki - és könnyű kitalálni, hogy ki - a császárnő előtt beárult, én, ugyyszólván, kegyvesztetté lettem az udvar előtt. Csak ezelőtt néhány percczel adta ki ő felsége a parancsot, hogy további rendeleteig jószágaimra távozzam. Ez már maga is elég nagy csapás reám nézve; mert a császárnő kegye drága kincs előttem, de van ennél egy sokkal kedvezőtlenebb csapás reám nézve, melyet, ha lehet, még ma okvetlenül el kell háritanunk. A Rozina-féle csinyt nemcsak a császárné tudja, hanem a család többi tagja is; s ezek közt különösen egy, kinek jó véleménye még a császárnéé fölött is áll előttem. Kérlek, ne magyarázzatok félre szavaimat, vannak örült, reménytelen remények, földöntuli álmok, melyekért odadobjuk nemcsak anyagi létünk minden eszközét, hanem mennybéli üdvösségünket is örömmel áldoznók fel. Az, a kiről én beszélek s meg lehet, maga a császárné is, ki előtt, miután a vád nem nyílt, nyílt mentségnek helye szintugy nincsen, - nem tudja azt, hogy Rozina iránt szenvedett rokonszenvem csak egy általatok kigondolt hazafias csiny; ellenben azt hiszik, hogy vagy könnyelműség, vagy komolyan nyilatkozott érzélem, melyek mindenike bélyegző reám nézve. Érzem, hogy e vád lealázó sulya alatt, nem volnék képes tovább élni. Azért arra kérlek fel benneteket, hogy még ez estély alatt juttassátok valahogy a valót az illetőnek tudomására.

- Kiről van szó? - kérdé komolyan Báróczy. - Nekünk, kik téged e bajba beugrattunk, nemcsak baráti, de becsületbeli kötelességünk is kívánatodnak a lehetőség határaig megfelelni.

- Az a magas hölgy, - mond szomorú hangon a gróf, - kinek jó véleménye előtttem mindeneké fölött áll, Erzsébet főhercegnő.

- Ah! - kiált fel a két gárdista egyszerre - s mondhatni a szájalom hangján, mert e név a dúsgazdag grófnak egész szerencsétlenségét egyszerre leleplezte előttük, tehát a legszebb hercegnő.

- A legszebb hercegnő a monarchiában, mormogja erős hangján Bessenyei.

- Az egész Európában talán, - szekundált Báróczy.

- Az egész világon! - mondja egy sóhajjal Czobor, - de hát tehetek én arról, hogy isten után még egy bálványkép tűnt fel előttem, kit imádok reménytelenül, örültem? Számitok barátságokra, hogy e leleplezést titokban tartjátok és boldogtalan hódolatomat nevetség tárgyává nem teszitek.

- Kezet reá! - mond Báróczy, jobbát Czobornak nyújtva, - titkod olyan előttünk, mintha a sirba ástad volna.

- Becsületszavunkat reá! - mond komolyan Bessenyei.

- Egyébiránt - mond kis fontolgatás után a vérmesebb természetű Báróczy, - e szenvedély nem is oly örületes, mint a minőnek első pillanatra látszik. Egy magyar főúr, igaz, hogy erdélyi fejedelem, Báthori Zsigmond, osztrák főhercegnőt kapott nőül; s Bethlen Gábor, ha nem válogatós, szintén kaphatott volna. Azután császárnénknak, Istennek hála, oly sok leánya van, hogy bizony, nagy kérdés, ha akad-e mindegyik mellé egy-egy uralkodó.

- Kérlek, ne beszéljünk erről - mond Czobor fájdalmasan - annyira örült nem vagyok, hogy ábrándjaimat ily messze fűzzem, elég nekem, ha imádott bálványomnak csak közelében élhetek és jó véleményét megtarthatom.

- Hát térjünk a dologra - mond Bessenyei - miként képzeled, kedves grófom, hogy a főhercegnővel a dolog valódi állását tudathassuk?

- Mondjuk meg egyenesen neki, vagy intézzünk hozzá egy felvilágosító iratot.

- Ah, nem, nem! - mondja Czobor - erre egyikre sincs sem idő, sem alkalom, de tiltja is a magas hölgynek méltósága. Nézetem szerint a dolognak egyetlen módja, ha őt valahogy megközelítitek és például táncszünet közben figyelmét egy pár hangosabb szóval felköltve, egymásnak úgy adjátok meg a felvilágosítást, hogy ő is meghallja.

- Természetes - mondja Báróczy - ez a leghelyesebb út. A táncz már ugyanis megindult, mi bemegyünk s megragadjuk az első alkalmat, hogy a főhercegnőhöz férközhessünk.

*

A pompás tükörteremben, éppen mint ma a francia négyesben szokás, hosszában állottak fel a tánczos párok és ilyenkor, míg a menet egészen mozgásba jöhetett, a helyben állók társalkodhattak egymással.

Egy ily táncszünetet használtak fel Báróczy és Bessenyei, kik a tömeg között a főhercegnő háta mögé furakodtak, ki éppen Chablais herczeggel a császár unokaöcscsével tánczolt.

A főhercegnő nem vette észre a gárdistákat és nem is figyelt rájuk mindaddig, míg beszédjök Czoborra nem fordult.

- Hallottad, mi történt a mi kedves grófunkkal, Czoborral? - kérdi Bessenyei azon a dörgő hangon, melyet az egész udvarnál már annyira ismertek, hogy az idegesebb dámák csaknem görcsöket kaptak tőle, ha hallották, valami különös átható rezgése volt annak, mely még akkor is tulnón tul rezgeté meg a fülhártyát, ha - mint például most - s u t t o g o t t .

- Nem én - mondja tettetve Báróczy - csak reménylem, nem valami kellemetlenség?

- A legnagyobb, mi udvari kamarást érhet: ő felsége a császárné kegyének elvesztése.
- És miért? ha szabad tudni, - kérdi élénken Báróczy, még inkább közeledve a főhercegnő háta mögé.

- A kis Rozináért, vagy tulajdonképen mi érettünk; mert e csinyjét valaki besugta ő felségének, úgy tüntetve fel a dolgot, mintha Czobor halálosan szerelmes lenne a kis primadonnába.

- Szörnyűség! - kiáltott fel Báróczy - és senki sincs, a ki ő felségének a valót fölfedezze? A ki elmondja, hogy a gróf és tulajdonképen a mi csinyünk épen azt czélozza, hogy a magas ur pártfogását a francia társaság elveszítse és Bécsből el legyen távolítva?

- Mit gondolsz - kérdi Bessenyei - nem volt-e veszedelmes a grófra nézve, a tüzzel játszani, s nem történhetett-e, hogy valóban beleszeressen a kis Rozinába?

- Hogy Rozina nem szeretett-e bele a grófba, arról nem kezeskedem, - felel Báróczy - de a mi grófunk ábrándozó szívét ismerem, mely mindig elérhetlen álmok után kapkod és - folytatja nyomatékosan - a könnyen elérhető épen megveti, - arról fejemmel kezeskedem.

- Akkor a mi szegény grófunknak sokba került a mi hazafias tréfánk, mert még viszontszolgálatot sem nyert áldozatai fejében, - mondá Bessenyei sajnálkozva.

Báróczy az egész párbeszéd alatt figyelemmel kísérte főhercegnő kedves arcát és lehet, hogy csak képzelte, de úgy tetszett neki, mintha az kissé komoly, merengő állapotából egyre derültebbé válnék; úgy, hogy midőn a tánczban megindulás sora reá következett, oly vidám és könnyű léptekkel lejtett tova, mint a klasszikus görög képzelet felséges Dianája.

- Vajjon hallotta-e, a mit beszéltünk? - mormogta Bessenyei, miközben barátjával együtt tovább vonult előbbeni állóhelyéről.

- Oh, te szívek világában együgyü Herakles? Hát így ismered te az asszonyi természetet? - mondja vidáman Báróczy. - Fejemet merem reá tenni, hogy utolsó szóig mindent meghallott: mert a nő, legyen bármily magas állásu, kíváncsi természeténél fogva szereti az ujdonságokat, a pletykát, - még akkor is, ha azok az egyének, kikről szó van, egyáltalában közelebből nem érdeklik. Én figyeltem a mi tündérszép királyleányunkra s mondhatom neked, hogy csupa fül volt s beszélgetésünket nemcsak hallotta, - már hogy is ne hallaná meg a te dörmögő és az én éles hangomat, - hanem egyszersmind teljesen célhoz jutottunk párbeszédünkkel. Siessünk ez örömhirt a mi szegény grófunknak megvinni!...

- Ez ugyan nem orvosolja meg teljesen az ő baját, - mondja Bessenyei, - mert ő felsége kiadott parancsát nehezen fogja visszavonni, de beszédünk közben eszembe jutott valami, a mivel, azt hiszem, kitűzött célunkat elérjük és akkor az ő mielőbbi visszatérésének sem lesz semmi akadály.

A két barát fölkereste Czobor grófot és előadásuk nagyon megvigasztalta a levert ifju embert. Bessenyei még azt is hozzá tette e vigasztaló felvilágosításhoz, hogy egy gondolata támadt, mely által reményli, hogy eredeti céljokat minden nagyobb áldozat nélkül el fogják érni; de tervét barátai sürgetésére sem árulta el.

- Az én tervem eredménye - mond mosolyogva - lélektani tanulmányon alapul ugyan, de miután sikeréről még nem vagyok egészen biztos, még nektek sem mondhatom el azt.

Czobort barátainak közbelépése meglehetősen megnyugtatta; de sokkal megnyugtatóbb volt reá nézve az, hogy midőn a császári család a szokott szertartásos rendben visszavonult, Erzsébet főhercegnő szemei most, midőn újból elvonult előtte, nem a bejövételkor tapasztalt gunyos kifejezéssel, hanem bizonyos résztvevő sajnálattal nyugodtak meg rajta, mely az ifju szívében hánykódó vihart képes volt lecsendesíteni.

Bessenyei merénylete.

Czobor sokkal jobban ismerte a császárné természetét, mely az erkölcsi kérdésekben kérlelhetetlen volt, hogysem parancsát meg merte volna szegni; azért még kora reggel megtette előkészületeit; elbucsuzott barátaitól s legközelebbi jószágára, a morva határon fekvő Gödingre még ugyanaz nap elutazott.

Bessenyei azzal vált el a gróftól, hogy most már a közös terv kivitelét az ő természetes vállaira veszi és terve kiviteléhez csakugyan még aznap hozzáfogott. Jól tudta, mert közhír volt a fővárosban, hogy a legveszélyesebb himlőragály itt-ott már felütötte vészes tanyáját; az is köztudomásu dolog volt, hogy Kaunitz herczeg semmitől sem irtózik jobban, mint éppen ez arczot elrutító betegségtől; arra pedig teljes bizonyossággal számithatott, hogy a hatalmas miniszter, miután az akadály, mely miatt a kis Rozina hidegségét éreznie kellett, utjából el lőn gördítve, a legközelebbi alkalmat fel fogja használni, hogy előbbi uralmát, a szép Rozina szívében, újra elfoglalja. Erre építette tervét.

Tudta, hogy a herczeg az esti órákat szokta ilyen kényesebb természetű kocsikázásokra és látogatásokra használni, azért a mint a nap lehanyatlott, kémszemlére indult a Graben-en, hol Rozina lakott és oly pillanatban, midőn a járókelők nem háborgatták, jókora iratot huzott ki dolmányából és annak hátulsó beiratlan oldalát valami ragasztófolyadékkal hirtelen leöntve, a lapot a kapu ajtaja fölé ragasztá. Midőn ez megtörtént, az óriási termetű férfiú maga is mosolyogva állott meg felragasztott táblája előtt, melyre ökölnyi fekete betűkkel volt írva:

E HÁZBAN HIMLŐS BETEGEK VANNAK.

De még mindig félt attól, hogy plakátját a herczeg figyelmen kívül fogja helyezni; és azért föltette magában, hogy a látogató megérkezéig, ott fog sétálni a kapu előtt, hogy a magas vendég figyelmét, ki ily kirándulásokra bérkocsit és egyszerű polgári öltözetet használt, minden áron a kapu fölíratára vonja.

Nem sokáig kellett várakoznia, mert a herczeg bérkocsija néhány percz múlva megállt a Rozina lakása előtt. Ekkor Bessenyei a bajárat elé lépett és mintha a felirat csak most keltette volna fel figyelmét, megállva a lámpa fényénél, roppant dörgő hangjával kezdé betűzgetni a felirat szavait:

«E ház-ban him-lős bete-gek vannak!»

A mint azután észrevette, hogy szavai a herczeg figyelmét a felíratra vonták, mint érdektelen sétáló, ki a felirat olvasásával kíváncsiságát kielégítette, nyugodtan és a nélkül, hogy a herczeget észrevenni látszanék, odább sétált.

De az utca sarkánál megállott és jól látta, hogy a herczeg szintén elolvassa a fölíratot; mire azután, mintha valami veszett eb harapta volna meg, reá kiáltott bérkocsisára:

- Haza, haza! - s azzal rémülten ugrott be a kocsi ajtaján.

- No, ez pompásan sikerült! És az, mire Czobor ezeket költött, nekem nem került többbe, egy máriásnál - dörögé magában, csaknem hahotázva örömeiben; azután sietett a nagy «Stibli»-be, hogy a fényes eredményt elbeszélje barátainak.

Természetes, hogy a szép Rozina a kapuja előtt Bessenyei által elkövetelt csinyról semmit sem tudott, és elcsodálkozott rajta, midőn ablakából észrevette, hogy a jól ismert herczegi bérkocsi nagy sebességgel megfordul és elvágtat lakása elől. Rozina dicséretére azonban meg kell vallanunk, hogy a herczeg meg nem jelenése egyáltalában nem okozott neki szívfájdalmakat, habár annak rögtöni visszavonulását nem is tudta megfejtetni; sokkal nagyobb baja volt a szép Rozinának azzal, hogy Czobort egész este hiába várta; eljött az éjfél, el a hajnal is:

míg elvégre az epedve várakozó kimerülten és kisírt szemekkel vetette magát párnáira; - de szemeire még ekkor sem jött üdítő álom; lelkének hánykolódása a testet sem engedte pihenni, s midőn a nap első sugarai szobájába sütöttek, hirtelen felugrott és tükre elé sietett, hol a halvány és beesett alakban alig tudott magára ismerni többé.

Egy szóval Rozina a szó szoros értelmében szenvedélyesen beleszeretett az ifju grófba, és most is első dolga volt, hogy a szobaleányát egy illatos rózsaszin levélkével, mely a tegnapi kimaradásért szemrehányásokat tartalmazott, Czobor szállására küldje.

Mihelyt ez megtörtént, valamivel nyugodtabban fogott öltözködéséhez, mert meg volt róla győződve, hogy a kimaradás kétségtelen fontos okait a gróf egy reggeli látogatásban fogja elmondani; de mennyire le volt verve, midőn megbizottját, kezében a küldött levéllel látta visszatérni, azon szomorú tudósítással, hogy a gróf, bizonytalan hosszúságu időre, jószágára, Gödingre utazott el.

Ez nagy csapás volt, mely szerelmét és hiuságát egyaránt sértette. Tehát Czobor nemcsak elhagyta őt, hanem még annyira sem méltatta, hogy távozása okáról értesitse!

Ez több volt, mint a mit az elkényeztetett és ideges diva el tudott volna könnyedén viselni. Inkább letépte, mint levetette a csinos rózsaszín-selyem toilettet, melyben Czobort fogadni akarta és zokogva vetette magát ágyára, forró könnyekkel árasztva hab-párnáit.

- Senkinek nem vagyok itthon! Beteg vagyok! - e szavakkal utasította ki Susettet, - egy lélek se merjen ma szobámba lépni!

- A herczeg sem? - kérdi félénken a szobaleány, szenvedélyes urnőjétől.

- Senki, érted? A világon senki!

- De hiszen mára előadás van hirdetve és az imprezárió bizonyosan el fog jönni.

- Annak sem vagyok itthon, senkinek a világon! - kiáltja a diva mérgesen.

A szobaleány vállat vont és félénken huzta be maga után az ajtót.

Déltájban megjelent Afflisio ur, a színház intendánsa, de hasztalan könyörgött az ajtónál, melyet a diva bezárt, nem nyert bebocsáttatást.

- De gondolja meg, kedves Rozina, - esdekelt az ajtón kívül, - az új darabra az egész udvar megjelenése be van jelentve; kegyedet ily rögtön helyettesítenem senkivel sem lehetséges; a darab elmaradása pedig oly botrányt fog képezni, mely az egész társaságnak végleges elbocsáttatását idézheti elő.

- Nem bánom! - kiáltja mérgesen a szép Rozina; ha ég, föld összeomlik is, én ma nem tudok játszani; utoljára az ember ember; tudassa a felséges udvarral azt, hogy beteg vagyok.

- De a tudósítás már késő; már mindjárt dél lesz és más darabot sem lehet elővenni. Istenem - folytatja kétségbeesetten - mit fog mondani ő felsége, a császárné?!

- Nem bánom, akármit mond: de ha ő felsége maga jönne is értem, akkor sem tudnék egyebet mondani - kiáltja zokogva Rozina.

Az intendáns haját tépte, de nem volt mit tennie; sietett Kaunitz herczeghez, hogy ez miniszteri hatalmával talán valahogy kieszközli a csökönyös diva föllépését.

Ezalatt azonban Rozina kétségbeesett szerelme egy még veszedelmesebb kiutat talált: felöltözött, kocsit hozatott magának és elutazott grófja után Gödingbe.

A kastély küszöbén.

A gödingi kastély oly stílusban volt építve, mint ez időtájt csaknem minden fejedelmi és főúri lak Európában, mert hiszen a francia divatot nemcsak a viseletben utánozták, hanem nyelvben, szokásokban, sőt építkezésben is.

Ezúttal a kastély egész sétáló közönsége csak az ifjú Czobor grófból állott, ki a megelőző nap estéjén, egyetlen előfutár által jelezve érkezett meg, úgy hogy a rég elhagyott kastély jámbor és elvénült cselédsége és az egyetlen öreg számtartó alig értek rá, hogy az előcsarnokokat megvilágítsák, a fiatal gróf számára egy pár szobát kiporozzanak s az akkori szokás szerint a kapu előtt megjelenve, várják be földesurok utazó kocsiját, «hurrah»-t, kiáltozva és süvegeket magasra dobálva.

A régi, jó öreg cselédek szívében valami nagyobb lelkesedés ez úttal nem vert tanyát, mert a gróf előfutárától értesültek, hogy a gróf legfeljebb pár napig mulat gödingi kastélyában, és onnan valószínűleg valami vas- vagy nyitramegyei nagyobb jószágára megy át.

Az ebédet öreg tisztartójával kettesében poharazgatva oly jóízűen költé el, mint már évek óta nem, azután úgy naphanyatlás felé kiment a kastély díszesen aranyozott erkélyére s öreg tisztjével le- s fölsétálva élvezte a kellemes és illatos tavaszi levegőt, néha-néha végig tekintve a főváros felé vezető egyenes uton, melynek szürke szalagját ritkán sötétíté el egy-egy fogatot jelző fekete pont.

Egyszerre azonban, úgy tetszett neki, hogy e fekete pontok egyike sokkal gyorsabban közeledik a kastély felé, mint azt, a közönséges vidéki fogatoktól, várni lehet, és lassan kifejlődő alakja is valami elsőrendű bécsi bérfogatra gyaníttat, mely egészen elüt a környékbeli fogatok alakjától.

Nem kellett sokáig gondolkoznia, hogy az a gyanu támadjon lelkében, hogy e kocsi alig lehet egyéb, mint a magát megcsaltnak, elhagyottnak vélt Rozináé, kitől a megelőző események fontossága közben elfeledett volt bucsut venni és kinek szenvedélyességét már ismerte annyira, hogy a vágtató fogat gyanuját azonnal felkölthesse.

A távolságot mérve, még maradt annyi ideje, hogy szobájába menve, pár sort vessen papírra, melyben tudassa, hogy a császárné parancsából magyarországi birtokaira kellett távoznia és az illatos levélkéhez egy kevésbé illatos ugyan, de annál nagyobb összegről szóló utalványt csatolva, legényét csengeté, kinek parancsot adott, hogy paripáját azonnal a kastély hátsó részéhez állítsák, maga pedig beszélítve öreg tisztartóját, a levelet e szavakkal nyújtá át neki:

- Édes öreg barátom, ha jól gyanítom, azon a közeledő hintón egy kisasszony ül, ki egyenesen ide tart a kastélyba és utánam fog kérdezősködni. Ön tudára fogja adni, hogy a mint valóban történik is, - valamelyik magyarországi birtokomra utaztam el - hogy melyikre, azt ön nem tudhatja, mert őszintén szólva, még magam sem tudom. Nem tudom azt sem, hogy meddig tart száműzetésem, de nem valószínű, hogy közelebbi időben visszatérhessek a fővárosba. Tudassa ezt azzal a tisztelt dámával és adja át e levélkét neki. Meglehet, hogy indulatos és szenvedélyes lesz, és erőszakkal be fog törni a kastélyba, de ön tartóztassa addig, a meddig lehet, s a míg én meglehetősen távolságra ellovagolhattam; azután hagyja őt, hadd kutassa végig a kastélyt, csupán ezt az asztalomon levő másik levelet, mely Báróczy Sándor magyar királyi testőr urnak szól, rejtse el ön zsebébe és küldje el Bécsbe a holnapi postán. Az a kisasszony valószínűleg indulatoskodni, toporzékolni fog, de az önt ne hozza ki békétüreséből, legyen iránta udvarias, sőt kínálja meg éjjeli szállással is, mert, valószínűleg, ő azt úgy sem fogja elfogadni, sőt bizonyos, hogy azonnal vissza fog fordulni Bécs felé. Több utasítást nem adhatok, mert sietnem kell, miután a hintó zörgését már hallom, de hát ön okos ember, el fogja igazítani a többit.

Az ifjú gróf, barátságos kézszorítás után, magára hagyta öreg tisztartóját, nagy léptekben haladt le a kertre vezető hátsó lépcsőn s a lovásától tartott paripára vetve magát, elszáguldott.

Öreg tisztartója, Blum bácsi pedig, ki egészen megizzadt a nyert szokatlan utasításoktól, lassan tipegett a főkapu felé s füle tövét vakargatva, kék zsebkendőjével izzadt homlokát törülgetve, várta azt a baljóslatú fogatot, melynek urnőjével oly nehéz feladatokat kell végrehajtania.

Csaknem szóról szóra úgy történt, mint azt az ifjú gróf megjósolá. Az üléséből kipattant Rozina, kinek kérdésére Blum bácsi a gróf távozása hírével felelt, első válaszul azt nyerte:

- Ön hazudik! A gróf ur nem távozhatott el olyan hamar!

- De asszonyom - válaszolt a hasonló bánásmódhoz nem igen szokott tisztartó - nálunk nincsen szokásban, hogy valótlan beszéljünk.

- Ne okoskodjék! - kiáltá mérgesen Rozina, kinek szép arcza csaknem eltorzult a szenvedélytől, - vezessen engem azonnal a gróf ur szobáiba!

- Nálunk, kisasszony, nem szokás megnyitni a kastély szobáit idegeneknek olyankor, midőn uraságunk nincs a kastélyban.

- Mindegy! Én kivétel vagyok! Ha ön nem akar fölvezetni, fölmegek magam, és ha az ajtókat zárva találom, lakatost hozatok.

Az öreg Blum bácsi még tartóztatta a mérges divát, a meddig szóval győzte s mig sejté, hogy ifjú grófja eltűnhetett a láthatárról; de midőn már belátta, hogy minden szó hasztalan, lehető lassúsággal fölczammogott a lépcsőkön és körülvezette a szép Rozinát az emelet minden szobáján.

A diva minden cselédet valódi rendőri kihallgatás alá vett, de végre is meg kellett győződnie, hogy az öreg Blum bácsinak igaza volt, miről egyébiránt a gazdag tartalom mellett is nagyon hidegen tartott levél, melyet ez átnyujtott neki, szintén meggyőzhette.

Marasztalhatta azután Blum bácsi nagy alázatossággal, mert nem akart hallani semmiről, kiadta parancsát, hogy bérkocsisa készen legyen a visszaindulásra, s azután kétségbeesve dobta le magát a karszékre, melyet udvarlója csak néhány percz előtt hagyott volt el; sűrű könyhullatás között megírta szemrehányó levelét, melynek könyekkel áztatott lapjai közé visszacsomagolta a gróf utalványát is és leszárítva könyeit, kétségbeesetten haladt le a lépcsőkön; belevetette magát bérkocsijába, alig méltatva tekintetére szegény Blum bácsi udvarias hajlongásait, ki a kapuig kísérte.

A katasztrófa.

Lessing rövid kihallgatást nyert az udvarnál.

- Annyi bizonyos - mondja Lessing távozásakor a császárné, - hogy ennek az embernek meg vannak a maga sajátos eszméi és előadási módja olyan, hogy az embert könnyen magával ragadhatná, kivált ha nyelvében nem lenne valami idegenszerű.

József főherczeg elnevette magát s a gunyt inkább a herczeg, mint édes anyja felé intézve, mondá:

- A mennyiben Lessing ur előadási nyelve idegenszerűnek tűnik fel, az a mi hibánk és nem az övé: mi két sort sem tudunk leírni a nélkül, hogy legalább két latin vagy franczia szó ne legyen benne; ellenben ő minden eszmének meg tudja valódi nevét adni és nyelvének tisztasága főérdeme, melytől mi nagy mértékben eltértünk.

- Meglehet, hogy igazad van - felelt a császárné - de a mennyiben hibásak vagyunk, miután azt elismertük, ki is javíthatjuk hibánkat önmagunk; és csak nem fogunk, mint egykor Péter császár, külföldről importálni tudósokat, mert az szégyenére válnék udvarunknak és országainknak.

- Annyival kevésbé - mondja Kaunitz - mivel a nemzeti eszmék alatt gyakran egyéb nem épen kellő irányzatok is szoktak rejtőzni, melyek meghonosítása, itt nálunk, épen nem áll érdekünkben.

- Azt nem is mondom, - szólt komolyan József főherczeg - hogy toborzást, vagy vadászatot indítsunk tudósokra, ámbár megvallom, hogy Lessing ur megszerzését nagy nyereségnek tartanám; de hát jól van, vegyük át csupán azt az egy nagy eszmét, melyet magunk is helyeslünk, - nemzeti nyelvünk művelését, melynek keresztülvitelénél egy magasabb politikai eszme is vezérelhet: a birodalom nyelvi egyöntetősége. Küszöböljük ki az udvarból a franczia divatot és állítsunk helyébe hazait. Mert könnyű belátni, hogy az Európa kontinensén uralkodó fejedelmi családok közül az fog a legfelsőbb hatalom polczán megállani, mely a német nemzeti eszméket először teszi magáévá.

- Jaj, fenség - veté ellen a merész eszme miatt képéből csaknem kikelt miniszter - a jövő eszméit ép úgy nem lehet a jelenbe átültetni, mint nem télben virágokat tenni ki kertünkbe, a tavasz reményében. Maga Lessing ur is mondá, hogy ily nagy átalakítás csak hosszas hangyamunka eredménye lehet; és sok eszme az erőszakolás miatt épen jövője útját vágja el, vagy nehezíti meg. A fenségedtől követelt átalakítást kívánsága szerint rögtönözni már azért sem lehetne, mert az politikánkkal ellenkezik. A porosz királylyal, II. Frigyeszel, még mindig farkasszemmet nézünk; és minél fenyegetőbb a helyzet, annál inkább kell közelednünk Franciaországhoz; e szerint annál kevésbbé lenne indokolva, hogy épen most a franczia szokásokat udvarunkból száműzzük. Nem engedné ezt meg a dauphin és Antoinette főherczegnő által tervezett családi összeköttetés sem, és az egész annál kevésbbé volna létesíthető, mivel a létezők helyére sem tudomány, sem művészet, sem társadalmi élet tekintetében olyasmit nem tudnánk helyezni, mi egész Európa színe előtt nevetségessé ne lenne.

- Tegyük a negéyezés és az álkodás helyére a természetszerű egyszerűséget, mely soha senkit sem tesz nevetségessé, - mondja hévvel a főherczeg. - Én legalább biztosíthatom önt, uram, hogy ha valamikor a monarchia kormányzatát átveszem, semmit sem gondolok az ön diplomaciai viszonyaival, csak saját országom jövőjével. Mert nevetségességnek tartanám annak az eszmének elfogadását, hogy két ország csak akkor élhet egymással szövetségben, ha az egyik nemzeti lételeből kivetkezik és a másikat, nevetségessé majmolással, utánozza.

- Vessünk véget a vitának, mely úgy sem a mai nap kérdése, - mond engesztelőleg a császárné - mondja csak, kedves herczeg - folytatja Kaunitz felé fordulva - minő darabot fogunk ma hallani a színházban?

- Mozart «Varázsfuvoláját», felséges asszonyom, melyre színészeink már régóta szorgalmasan készülnek, és a mely, reményem, nagy hatást is fog eszközölni.

- Az állam gondjai után jól is esik lelkünknek egy kis esti szórakozás, - fejezte be a császárné könnyed főhajrással, mire mindhárman különböző irányban távoztak el a kihallgatási teremből. A császárné családja körébe tért; József főherczeg az udvari kancelláriába; a miniszter pedig, miután a nem minden felindulás nélkül lefolyt kihallgatás után meghűléstől félt, egy könnyű köpenyt adatott magára s palotájába hajtatott.

Itt már képéből kikelve várta őt Afflisio, a daltársulat intendánsa. Kaunitz herceg, mintha érezte volna e kétségbeesett arcz kifejezésének hatását, némán intette őt maga után szobájába.

- Nos, mi baj? - kérdi a rémült intendáns előtt megállva - beszéljen ön!

- Nagy szerencsétlenség, kegyelmes uram - mondja reszkető hangon és a szoba menyezetére vetett szemeibe könnyek kezdtek szivárogni.

- Csak halálról vagy betegségről ne beszéljen ön - kiált a herceg az intendánstól négy-öt lépésre visszahátrálva, - más baj minket meg nem ijeszt.

- Egyik sem, kegyelmes uram, hanem Rozina kisasszony -

- Mit, Rozina kisasszony? - vág közbe a herceg, sebes léptekkel egész az intendáns közelébe lépve - mi baj van Rozina kisasszonnyal?

- Én nem tudom, elég, hogy nem akar játszani, azt állítja, hogy beteg és hasztalan esdekeltem, hogy jöjjön el a főpróbára. Kétségbe vagyok esve, kegyelmes herceg, a darab már be van jelentve az udvarnál, a plakátok kiszégezve és a jegyek az utolsóig elkelve.

- És beszélt ön színről-szinre a kisasszonnyal? - kérdi felindultan a herceg - látszik-e rajta, hogy beteg?

- A mennyire ajtón keresztül beszélni lehet, kegyelmes herceg, mert szobájába nem eresztett be, de tudtommal annyi baja sincs, mint nekem. Ha hercegséged nem igazít valamit e dolgon, mindnyájan el vagyunk veszve, az ingerültség némely körökben már ugyanis megvan ellenünk és e sőttsiet ő felsége a császárné maga sem fogná megbocsátani soha!

- Legyen ön nyugodt, én tudom okát a kisasszony kapriczeának, ki már másodizben tesz rossz fát a tüzre. Kérem, mondja meg udvarmesteremnek, rendelje elő legegyszerűbb zárt kocsimat, én majd rendbe hozom az egészset. Addig várjon meg itt, mindjárt visszatérek, azután intézkedjék, hogy semmi hátramaradás ne legyen!

Afflisio távoztával a herceg bejáráját szolita és nagy tükre előtt ma már negyed izben öltözött fel, szorgalmasan tudakozva, vajjon visszatérése óta nem változott-e az idő odakinn.

Pár percz mulva előrobogott a kocsi s a herceg, bucsut intve Afflisionak, Rozina lakása elé hajtattott. Becsengetésére megjelent Rozina szobaleánya kisírt szemekkel.

- Nos, mi baj újra? - kérdi a herceg visszahökkenve, mert újra eszébe jutott a himlő - csak nincs valami komoly baja kisasszonyának?

- A hogy veszszük, kegyelmes herceg, a kisasszony nem beteg, de ezelőtt egy órával elutazott Gödingbe.

- Gödingbe? - kérdi a herceg, mintegy eszméit szedve össze és azután elvörösödött, mint a főtt rák, mert eszébe jutott, hogy Göding Czobor birtoka, hova a gróf a császárné eltiltása után valószínűleg vonult - ez hallatlan és megbocsáthatatlan! Tudja ön bizonyosan?

- Teljes bizonyossággal, kegyelmes herceg, hallottam, midőn a bérkocsisnak a parancsot kiadta.

- Akkor vége mindennek, a kisasszony eljátszta utolsó szerepét! - kiált fel a herceg mérgesen és sebesen osonva ki a kapun, reákiáltott kocsisára:

- Haza!

A szerencsétlen intendáns reményteljesen várakozott a miniszter előszobájában, de midőn a képéből kikelt minisztert meglátta, csaknem hanyatt esett ijedtében.

A hiuságban és gyöngéd vonzalmában egyszerre csalódott herczeg nagyuri feszességgel állott meg a kétségbeesett arczu intendáns előtt és szertelen haragjától elfojtott hangon mondá:

- Ön rosszul visel gondot társulata primadonnáira: Rozina kisasszony megsértve minden illedelmet, megszökött szeretője, az ifju Czobor után. Ez megbocsáthatlan! Legyenek önök készen a legrosszabbra, mert e gyalázatos sértést, ő felsége a császárné, nem fogja megbocsátani. Tudassa ön társulatával, hogy az udvartól el vannak bocsátva!

- De, kegyelmes herczeg - mond az intendáns összetett kézzel esdekelve - ennek sem én, sem a társulat nem oka.

- Az meglehet, de oka annak, hogy a társulat tagjai illetlenül és erkölcstelenül viselik magukat. Én többé nem segíthetek a dolgon! Adieu! - fejezte be mérgesen és a szerencsétlen intendánst kétségbeesésének átadva, belső szobáiba távozott.

Az elejtett levél.

A császárné nagy mértékben fel volt indulva. Semmi sem boszantotta őt annyira, mint ha az udvarnál valami botrány történt, ezek között pedig különösen az erkölcsi botrányok sértették az ő szívet legnagyobb mértékben. Ez esetben épen mindkét oldalról volt érdekelve, mert ép úgy bántotta őt a primadonna magaviselete, mint azon értesítés, hogy a szép Rozina épen Czoborhoz menekült.

Midőn Kaunitz herczeg, indulata első hevében megvitte a hirt császárnéjának, ennek még mindig szép, bár kövérségre hajló arcza egészen elvörösödött és eltorzult.

- A társaság, mely már is annyi borsot tört orrunk alá, egy pillanatig sem maradhat többé udvarunknál! Megmételtyezik maguk körül az összes emberiséget, erkölcsi pestis és dögvész uralkodik a levegőben, a hol ők megfordulnak! No lássa, azt a különben szerénynek látszó magyar ifjut, Czobort, is mennyire megmételtyezték.

- Valóban, felség, mond a Czobor névre még haragosabbá vált miniszter, úgy látszik, hogy a mai kor fiatalsága sokkal hamarabb rohan be a szenvedélyek hullámai közé, mint ez korábbi időkben történni szokott. Ime, ez ifju Czobor még teljességét sem érte el és már anyagilag, erkölcsileg megrontó kalandokba keveredik!

- No, csak hallgassatok ti férfiak mindnyájan! - kiált fel élénk méltatlankodással a császárné - az én egyetlen drága Ferenczemen kívül nem veszek ki senkit - még önt sem - folytatja szemrehányó tekintettel nézve Kaunitzra - azon hullámozó tömegből, melyet egy kaczer leánykának nagyra nyitott szemei egyenkint és összesen pezsgésbe szoktak hozni.

- De felség - -

- Hallgasson ön! Itt igen érélyes eszközökhöz kell nyulni! Adasson ön pár ezer forintot a társulatnak utiköltségre! Czobor urfit pedig végleg ki fogjuk utasítani udvarunkból... De még ez nem minden, nekem eszmém van, mely e minden irányban elharapódzó erkölcsi mételtynek, legalább itt, udvarunknál, tiltó korlátokat szabjon. Már rég töröm fejemet egy erkölcsi társulat megalapításán, melyben a jók java lenne egyesítve, férfiakból és nőkből egyaránt. Jelesebb és erkölcsösebb ifju gavallérainknak, valamint a fiatal hölgyeknek is, kiknek erkölcsi szilárdságukban teljesen megnyughatunk, részt kell abban venni. Ez erkölcsi társulatnak minden tagja kötelezni fogja magát nemcsak arra nézve, hogy önmaga megtartja az erkölcsi és illemszabályokat, hanem arra is, hogy általában őrökdi az udvar és fővárosunk magasabb, mint alantabb köreinek erkölcsi renomméja fölött, figyelemmel kíséri az ingado-

zókát, inti azokat, kik az örvény szélén járnak, fölkeresi az erényt még a kunyhóban is, hogy megjutalmazza, a nyomort, hogy enyhítse s a vétket hogy megbüntesse.

Az éleseszű miniszter nem tudott elnyomni egy mosolyt, mely akaratlanul tört fel ajakaira, a császárné észrevette ezt és nála csaknem szokatlan haragra gyult:

- Mit mosolyog ön? kérdi indulattól remegő hangon - nevetségesnek tartja, hogy császárnéja érdeklődik az udvar közérkölcisége iránt és teljes erejéből azon van, hogy a terjedő mételyt megakadályozza?

- Teljességgel nem, felség - mondja komolyan és mély meghajlással a miniszter - csak attól félek, hogy felséged legjobb akarata is könnyen hajótörést szenvedhet az emberi gyarlóságon. Mindnyájan gyarló emberek vagyunk, felséges asszonyom és sokszor egy gyenge perc, egy kedvező alkalom, a legerősebb fejet is elszédíti.

- Magam akarok az ügy élére állani! - kiált fel erélyesen a császárné - és nem nyugszom addig, míg az udvar köréből s lehetőleg fővárosunkból is, az utolsó szál gyomot ki nem irtom!

- Épen ez az, felség, mi nekem aggodalmat okoz, mert azt tartanám legnagyobb bajnak, hogy ha valami véletlen esemény miatt maga, az én legkegyelmesebb császárném neve, vonatnék be a felelősségbe.

- Mindegy! - kiált fel indulatosan a császárné - seprüt fogok használtatni s nem tekintve sem rangra, sem személyre, kitakarítatom e mételyt udvarom köréből.

- Legyen felséged magas akarata szerint - felel könnyű vállvonással a herceg, részemről jobb szeretném, ha az erkölcsi hibák csakis a policzajminiszter rovására iratnának fel.

Azután, ismerve a császárné természetét, ki ilyesmiben nem engedte magát rábeszélteni a föltételeihez ellenkezőre, mély meghajlással mondá:

- Ha felségednek nincs egyéb parancsa, sietek a mondottakat teljesíteni.

A császárné elbocsátólag biczczentett fejével és még mindig felindult állapotban sietett belső szobái felé.

Az utban eső szobák egyikében vártak reá családjának nőtagjai, hogy a család fejét villás-reggelihez kísérjék.

A főhercegnők idősbjei Erzsébet főhercegnő körül csoportosultak, ki levélkét tartott kezében, mely, úgy látszik, az egész társaságot derült hangulatba hozta, de a császárné beléptére, kinek arczán azonnal mindnyájan fölfedezték a kedvezőtlen hangulatot, egyszerre megszűnt a nevetés, a fiatal leánycsoport szétröppent és Erzsébet főhercegnő a levelet összegyűrve, kezébe rejté.

- Milyen jó kedvetek van ma! - mond a császárné, ki kedvetlenségét nem tudta azonnal levetkezni - mi okozza e szokatlan vidámságot?

Erzsébet főhercegnő anyjához sietett s kezet csókolva neki, nyájasan mondá:

- Előbb azt mondd meg, kedves mamám, mi az, mi téged oly szokatlanul fölingerelt, hogy kedves arczodból egészen ki vagy kelve? Talán valami kedvezőtlen államügyek?

- Ki ne bosszankodnék a határtalan könnyelműségen - mondja a császárné, leányát homlokon csókolva - képzeljétek, a francia társaság egyik primadonnája saját kamarásunk és mondhatni fogadott fiunk, a fiatal Czobor után szökött, e miatt nem lehet megtartani a mai előadást, miből az következik, hogy én, természetesen, elkergettettem az egész társaságot.

- Jaj, kedves mamám - mond nevetve a főhercegnő - ha csak erről van szó, akkor türtőztessd haragodat legalább egy irányban, mert mi e dologról sokkal többet tudunk.

- Többet tudtok? - kérdi neheztelő rátartással a császárné - elég különös, hogy hasonló botrányok híre korábban jut el hozzátok, mint én hozzám. Valóban nem kisasszonyokhoz és főhercegnőkhöz méltó tárgy!

- Csak egy kis véletlenség, kedves mamám - mondja engesztelőleg a főhercegnő - a testőrök egyike egy kis levelet vesztett el az előteremben keresztülmentében, melyet mi megtaláltunk és elolvastunk. Ez okozta szokatlan vidámságunkat.

- Pfui! - mondja a császárné - illik-e fiatal kisasszonyoknak s épen főhercegnőknek, elejtett idegen levelet fölvenni és épen elolvasni?

- Bocsásd meg kíváncsiságunkat, de miután a levél sem lepecsételve, sem couvertirozva nem volt és a mint felvettük, Czobor nevét pillantottuk meg rajta - hozzá még bizonyos nagy urét is, nem tudtuk megállani, hogy el ne olvassuk.

- Add a levelet - mondja szigorúan a császárné.

Erzsébet főhercegnő kisimitotta az összegyűrt levélkét s ajkán egy kétes mosolygással, átnyújtotta édes anyjának.

A levél, úgy látszik, szándékosan németül volt írva a következő tartalommal:

«Kedves Báróczy! Te legjobban tudod, hogy az én egész udvarlásom, a szép Rozínának, bizonyos terv nyomán történt, mely által az ő leghatalmasabb udvarlóját K... herceg urat tőle és társaságától, el akartuk kedvetleníteni, hogy úgy az ő bécsi mulatásuknak és ezáltal a francia majmolás egyik fészkének, véget vessünk. Csak az volt a baj, hogy Rozina kisasszony, mint látszik, az én tervszerű udvarlásomat a kellőnél jobban szívére vette; és midőn meghallá, hogy ő felsége parancsából, az udvartól el kellett távoznom, azonnal kocsira ült és utánam sietett Gödingbe. Alig volt annyi időm, hogy e pár sort papírra vessem s lórapapírra elvágatassak előle magyarországi birtokaimba! Képelem, hogy a kis duennának is rosszul fog esni elmenekülésem, de nem tehetek róla; hiszen te legjobban tudod, hogy az én vezérem, életem pusztájában, egy elérhetlen csillag; azonban azt hiszem, hogy a hatalmas K... herceg még boszúsabb lesz az esztelenség fölött, melyet a kis diva elkövetett és indulatos voltánál fogva, föltehetni róla, hogy elkergettetni az egész társulatot; mi által, habár én áldozatul estem, célunkat mégis elértük. Értesíteni foglak, hol töltöm száműzetésem napjait; tőled pedig elvárom, hogy tudósítani fogod az eredmények felől, sőt egyebekről is ölelő barátodat, Czobort».

- Ah! - kiált fel a császárné - ez egészen más világításba helyezi a dolgot, legalább a mi kamarásunkat, Czobort illetőleg; de még rosszabb a szintársulat sorsára és bizonyos nagy ur viselt dolgaira nézve. Csak egyet nem tudok megfejtetni; azt az «elérhetlen csillagot», mely után a mi Czoborunk halad.

A császárné szemei a főhercegnőre estek, ki a világért föl nem pillantott volna és az a gyöngéd pir, mely gyönyörű arcát még festőibbé tette, csaknem elárulá, hogy sejti, ki lehet az az elérhetlen csillag, mely a fiatal kamarást élete pusztáján vezérli.

A császárné arcza kiderült és szokott vidámsággal mondá:

- A levelet megtartjuk s mielőtt gazdájának visszaadnók, ki megérdemli, hogy gondatlanságáért megpirongassuk, még megmutatjuk valakinek. A társaság mindenesetre el van csapva és ezt nem vonjuk vissza Rozina kisasszony szép szeméért sem. Gyermek, menjünk reggelizni!

A császárné és leánya.

Abban a szellemi közlekedésben, melyet két szívnek egymás iránti vonzalma támaszt, van valami delejes vagy villanyos kisugárzás, mely az illetők körére nézve is érezhetővé teszi. Olyannak lehet ezt képzelni, mint midőn a távirósodronyra szállott kis madarak megérik az azon átfutó sürgöny villamerejét, habár a sürgönynek tartalmáról, vagy honnan hova érkezéről semmi tudomással nem bírnak. Különben is a természettudomány későbbi fejlődése- és tanulmányának jutott feladatul, megfejteti azt, minő hatással van a villanyosság és delejesség az egész emberi szervezetre s ezekből kifolyólag, magára a lélekre és a szív kifejlődő érzelmeire. Lehet, hogy sok olyan dolog, melyet ma még sem orvos, sem lélekbuvár meg nem tud fejtetni, a tudomány egy későbbi fejlettebb korszakában már megfejtett talány lesz; és az a csodás fényképi művelet, mely a szemek által fölfogott képet a szív tábláján örökre meg rögzíti s mely műveletről ma még alig van sejtelmünk, teljes tudás gyanánt fog az emberi fölfogás előtt állani.

Az érdekelt egyének közül még csak Czobor birt azon érzelemnek teljes tudatával, mely szívet a bájos főhercegnő iránt önkénytelen és határtalan hódolatra kényszerítette; a főhercegnőnél már csak édesen kinos sejtelem volt az ifju ragaszkodása személyéhez, melyre alig mert gondolni, ismerve azt a feneketlen mélységet, mely őket egymástól elválasztá. És mégis, talán mint minden nőszívnek a világon, kellemes volt ő reá nézve is, ez az önkénytelen mély hódolat, melyet lehetetlen volt észre nem vennie és melyet - habár az ifju szív önzetlenségénél fogva értékesítésére sohasem számíthatott, - mint láttuk, fájdalmas lett volna elveszitenie. Akarva, nem akarva, mindig láthatárán állott kedélyének az ifju képe, és örült, ha azt szokatlan tisztaságában láthatá; elborult, ha eszményített lovagjának jellemén vagy érzelmein a homály legkisebb felhőjét pillantá meg.

Czobor hódolata természetszerűleg olyan volt, mely nyilvánulásaiban is senki előtt sem tűnhetett fel viszáson; az udvar legszebb főhercegnőjének állása pedig oly magas, mely a legkisebb kedvezőtlen megjegyzést is kizárta; mindennek dacára a körzet figyelmesebb szemlélője bizonyos sejtelemmel kezdett birni e magasztos szellemi érintkezésről és e szemlélők között, kétségkívül, legelső helyen állott a szívügyekben nagy tapasztalással bíró édes anya, kit nem bántott ugyan az ifju magyar főúr hódolata leánya iránt, miután azt leányára nézve veszélyesnek nem tarthatá; de megdöbbsent azon sejtelmes fölfedezésen, hogy e vonzalom, leánya részéről is kölcsönössé kezd válni. Az, hogy birodalmának egy nagytekintélyű alattvalója hódolattal viseltetik családjá és különösen annak egyik tagja iránt, nem hogy bántotta volna a sok megpróbáltatáson keresztül ment császárnét; sőt kedvezőnek tartotta a jövőre nézve, hogy családjá bármely tagjának legyen egy oly teljesen megbízható barátja, kinek hűségére és odaadására számítani lehet; de megdöbbsent arra a gondolatra, hogy esetleg Czobor hódolata legszebb leányának szívében is visszhangra találhat és esetleg gátul szolgálhatna azon magas tervek végrehajtásában, melyek által családját nemcsak fentartani, hanem emelni is szándékozott.

Mária Terézia szerette az uralma alatt álló népeket; nemes szíve melegen érzett minden emberi szenvedés iránt s veleszületett nagylelkűsége annyira elragadta, hogy adományai, nyugdíjai és fizetésemelései által, mint később kitűnt, annyira megterhelte kincstárát, hogy e baj nemcsak a pénzügyekkel foglalkozó tanácsosainak, de később, saját fiának, Józsefnek aggodalmát is felkelté s azt erélyes intézkedésekre kényszerítette; de semmi sem feküdt szívében annyira, mint családjának boldogítása, és semmisem is okozott szívének ennél nagyobb aggodalmakat. Nem is csoda, mert a jó Isten annyi gyermekkel áldotta meg, hogy ezeknek elhelyezése felért egy egész állam háztartásának gondjaival.

Most, hogy leányának a megtalált levél alkalmából kissé mélyebb érdeklődését vette észre az ifju Czobor iránt, gondolatai teljesen Erzsébet felé irányultak és a reggeli folytatában, melyet

családja körében elköltött, folytonosan e kedves gyermeke sorsával foglalkozott; szokatlanul szórakozottabb volt, mint máskor s végre elhatározá, hogy Erzsébettel jövőjére nézve mindjárt a reggeli után értekezni fog.

- Kedvesem, - mondá, midőn leánya a reggeli után kézcsókolásra sietett, Erzsébet szép fűrteit végig simogatva s márvány homlokát megcsókolva, - jer szobámba, egy kis beszédem lesz veled.

Azután kézen fogta leányát s magával vitte dolgozó szobájába; miközben leányának megfogott keze reszketéséről megérezte, hogy ennek kedélye a szokatlan hang és modor által nem kis mértékben van felindulva.

A szobába érve a császárné helyet foglalt nyugalmas karszékében s leányának egy szemben álló széken mutatott helyet.

- Kedves leányom, - kezdé komolyan - te már átlépted a gyermekéveket és ideje van, hogy sorsodról komolyan gondolkozzunk. Az uralkodó családok sorsa egészen más, mint a köznapi embereké; ezek körülnéznek ama környezetben, melybe sorsuk helyezte s legtöbbször fölfedezik azt az egyént, ki iránt szívük méltó vonzalmat érezhet és a kihez sorsukat fűzhetik egy hosszú életre. A mi helyzetünk, hivatásunk egészen más. Mi nekünk ki kell lépni ama körből, melyben fölnevelkedtünk; szemeinkkel messze láthatárt befutnunk, hogy fölfedezzük ama kimagasló egyének valamelyikét, melyek méltók arra, hogy családunk és országunk sorsát, mindkettő előnyére, azzal összekössük. Szerencse, ha ily uton akként tudunk választani, mint ez nálam történt, hogy a magasabb érdekek mellett, szívünk is ki legyen elégitve: azért, bár még eddig nem szóltam neked erről, ne gondold, hogy nem gondoskodtam volna jövődről és ne akarnám azt úgy intézni, hogy a magasabb családi és állami érdekek mellett, egyéni boldogságodról is lehetőleg gondoskodva legyen. A mi családi összeköttetéseink megállapításánál még más szokatlan nehézségek is fordulnak elő: egyik, hogy mi az illetőket előre közelebbről nem ismerhetjük és csak mások által szerzett tudósításokból szerezhetünk tudomást azok jelleméről, multjáról és szokásairól és élő emberek helyett meg kell elégednünk egy többé vagy kevésbé sikerülten festett arczképpel, mely azokról némi tájékoztatást nyújt; másik, hogy egy házasságot kötendő herczegnővel az akarat kimondása már csaknem egyértelmű az «igen» szóval, melyet nem lehet többé visszavonni az egyik vagy másik fél kompromissziója nélkül; de még a további érintkezés is, mint valódi államügy, idegen kezek által van eszközölve és az illető már csak akkor jelenik meg előttünk, midőn a viszony befejezett dolognak tekintendő.

A császárné egy kis szünetet tartott s szemeit leányára vetette, kinek lesütött szempillái alól egy pár könnyecppet látott előszivárogni. Ez azonban a komoly dolgok érintéseinek is lehetett hatása a dolog és hang szokatlanságánál fogva; és a császárné nem is tartotta azt oknak arra nézve, hogy őt további előadásában megakaszsa. Márványasztala egyik fiókjába nyult és abból két miniatűr képecskét vont elő.

- Ime, kedvesem - folytatá azután az arczképeket leánya elé az asztalra helyezve - azon egyének közül, kiket a mai viszonyok között kezedre méltónak tartunk és kikkel valószínűnek véljük a házassági tárgyalások sikerét, e két férfit, kiknek arczképét látod. E barna, férfias arczkép tulajdonosa Poniatovszky lengyel király. Igaz, hogy származásra nézve családunk régiségével és tekintélyével nem áll egy színvonalon; de végre is egy hatalmas nemzet királya, mely iránt családunk Bécsnek egykori fölszabadításáért hálára van kötelezve. Tudósításaink őt férfiasnak, lovagiasnak és egyáltalában olyannak festik, ki mind szelleménél fogva, mind pedig külső tulajdonai tekintetében képes arra, hogy egy nőt boldogítson. A másik arczkép Chablais hercege a savoyai családból, kit, mint unokatestvéredet már láttál négy ízben s kinek jeles tulajdonairól már igen sokat hallottunk s kinek személyéhez, mint férjem rokonához is, engem mély vonzalom köt. Egy herczegnő, gyermekem, nem indulhat

utra, hogy végig járja Európa udvarait és tetszése szerint válogathasson; ritkának jutott csak az a szerencse is, a mi most neked, hogy legalább kettő között tehessen összehasonlítást. Vedd magadhoz e képeket, gyermekem, és a festő ecsetvonásai után igyekezzél azok szellemébe, lelkébe behatolni és választásodat a szerint intézni.

- Kedves mama, - mondja remegő ajkakkal a szép főhercegnő, - én teljesen alárendelem magamat kegyes anyai tanácsodnak és rendelkezésednek.

A császárné, arczán az aggodalom kifejezésével, tekintett leányára.

- Hát, kedvesem, az arczképeket meg sem tekinted? - kérdi, előre hajolva és leánya arczát megsimogatva.

Erzsébet főhercegnő felvetette azokat a nagy okos szemeket, melyek komoly tekintete oly fájdalmasan hatott az anya szívére és oly hangon, mely nyilván hirdeté, mibe kerül e nyilatkozat, tette meg választát.

- Felséges édes anyám! Ha uralkodó családok tagjainak nem saját választásuk szerint, hanem állami és családi érdekek szempontjából kell házasságot kötni, akkor minő értelme van annak, hogy az illetők arczképeit szemlére vegyük? A vászon amugy is csak élettelen képet tár elénk és miután szívünk e játéknál érdekelve nincs, mit érdekelhet bennünket az is, ha szőke-e vagy barna az illető, visel-e bajuszt, szakált, egyenesen vagy görbén áll-e parókája?

E szavakban oly keserű guny volt, mely a császárné szívét megdöbbenté. Előbb kézen fogta, majd megölelte és homlokon csókolta Erzsébetet.

- Óh, kedves gyermekem, - mondja azután míg jóságos kék szemeiben könnyek gyűltek, - szavaidból, viseletedből azt veszem ki, hogy a jóságos isten szivedbe többet csepegtetett azon érzelmekből, melyek a nőt vagy nagyon boldoggá, vagy nagyon szerencsétlenné teszik. Mi, kiket a sors trónokra, vagy trónok közelébe juttatott, kiknek életéhez, gondolkodásához, érzelmeihez népek sorsa van fűzve, mint gondolatainkra, úgy érzelmeinkre is távolabb kell állanunk a mindennapi fölfogástól. A mi érzelmeinknek nem szabad alatt a föld porában járni; nálunk az akarat szab korlátokat az érzelmeknek, ezt az akaratot pedig nem saját önzésünk és szenvedélyeink, hanem azok a magas célok irányozzák, melyek sikerítéseért a népek magok fölé emeltek. De azért, ha érzelmeinket szabadon nem követhetjük, nem következik, hogy vakon dobjuk el magunkat a pusztá véletlen esélyei közé. Megtörténik, - mint épen velem s drága Ferenczemmél - édes atyáddal, történt, - hogy a trón s népek magas érdekei találkoznak a szív vonzalmával; és én mondhatom neked, hogy e tekintetben boldogabb uralkodónő aligha volt e világon. Ferencz teljesen megfelelt annak az eszménynek, melyet én mint fiatal leány alkottam volt magamnak s mint népeink, úgy én sem csalatkoztam meg ő benne. Meglehet, hogy a te választásod nem lesz oly szerencsés, de ha már választani kell, mégis helyesebb, hogy egyenlő esélyek mellett ahhoz fordulj, ki inkább megfelel vonzalmadnak. Azért tekintsd meg e képeket, gyermekem, a külső nem pusztá véletlenség az embereknél; a szemeket a lélek tükrének mondják és az arczon is vannak vonások, melyek bizonyos lelki tulajdonoknak szoktak megfelelni. Nézd csak a lengyel királyt, bátran nyílt szemei, előre nyomuló álla mutatják a nemes szívű, bátor férfiut! Chablais herczeg kevésbé szép, de fiatalabb, arczvonásai is szelidebbek, lágyabbak és úgy hiszszük, hajlékonyabb is az emberekkel szemben. Tudósításaink mindkettőről kedvezők a szokások tekintetében; a lengyel király valamivel szenvedélyesebb, de szenvedélyeit erős akarat kormányozza; a herczeg inkább a tudományok, művészetek felé hajlik, de rangra, hatalomra nézve kisebb, - jellem tekintetében egyik ellen sincs nagy kifogás. Válaszsz!

A főhercegnő futó és közönyös pillantást vetett a két képre; nehéz szempillái alá újra egy pár könnycsepp gyűlt s egy sóhajtással mondá:

- Oh, kedves anyám, milyen boldogok a közönséges emberek, a középsorsu családok leányai!
- Valóban - felelt a császárné, ki szép, kövér karját még mindig leánya nyakán tartá - a közönséges emberek sokkal boldogabbak, annyiban, hogy saját hajlamaikat korlátlanul követhetik. De még ott sincsen ez meg mindig, nőkkkel és férfiakkal egyaránt megesik, - folytatja nyomatékosan, - hogy vágyaikkal magasabbra szárnyalnak, mint a minő hely sorsukat megilleti. Azért a közöttük kötött házasság igen nagy részének is nem az együtt érzett belső vonzalom, hanem kisebb családi, vagy anyagi érdek képezi alapját; sőt többet mondok, nem egyszer szerelmes szívek is csalódnak egymásban és gyakran csak az egyszerű tisztelet alapján kötött házasságok boldogabbakká lesznek a szenvedélyes szerelmesekénél. De nálok a házi boldogság hiányát nem pótolja az a magas önérték, mely néha önfeláldozásból is származik s esetleg a szív boldogságának hiányát magasabb érdekek kielégítésével, jótékonyág gyakorlásával s a nyomor enyhítésével pótolhatja ki.
- Erzsébet még keresett egy kivezetőt abból a tömkelegből, mely szívet a közöny fásultságával fenyegette.
- De hát okvetlenül szükséges-e, kedves anyám, hogy mi, leányaid, mindannyian férjhez menjünk és, nem mondom, áldozatai, de eszközei legyünk állami és családi érdekeknek? Nekem úgy tetszik, hogy a kolostori élet csendes nyugalma inkább kielégitené szívemet, mint egy ilyen házasság, mely nem lelki vonzalmon épül.
- Bohó gyermek! - mondja a császárné érzékenyen, - fiatalabb vagy még, hogysem tudhatnád, miről beszélsz. A kolostor oly hercegnőknek valók, mint szegény Mária, kikhez az isten és természet oly mostoha volt, kik mint te, a természet kedvezéséből nincsenek a boldogságra teremtve. Te erről nem panaszkodhatol, a jó isten, nővéreid között legtöbb külső és belső előnnyel áldott meg és szíved mélyebben érez, ereidben pezsgőbb a vér, hogysem a kolostor fátyola azok fölött nyugalmas maradhatna. A kolostor, kedvesem, temetője minden emberi érzelmeknek a vallásos buzgóságon kívül: olyanoknak való, kiket vagy nagy csalódás tört meg, vagy a természet sujtott s e miatt lemondanak az élet örömeiről. Tenálad egyik eset sem áll: szépségre alkalmasint első vagy Európa összes hercegnői között és fiatal szíved alig ismerhetett még szenvedélyt, alig szenvedhetett csalódást, - egy ily hercegnő hivatva van nagy előnyöket biztosítani trónjának és családjának s e mellett boldogítani és boldoggá lenni.
- Jól van, kedves anyám, - mond határozottan Erzsébet - cselekedjél belátásod szerint; szerető, engedelmes gyermeked vagyok; azt is tudom, mennyire szeretsz minket, s hogy csak boldogságunkat akarod. Csak azt ne kívánd, hogy én válaszszak, mert erre tapasztalatlan vagyok; a te anyai kezed áldásosabb lehet, midőn a sors kockájának urnájába nyul.
- Jól van, édes gyermekem, - fejezi be a császárné, még egyszer homlokon csókolva - miután reám bízod sorsod eldöntését, ezzel a felelősséget is reám háritod és nyugodt lehetsz az iránt, hogy boldogságodat akarom és ha szívedet veszély fenyegetné, ott leszek, hogy elhárítsam.

Fény és árny.

A schönbrunni kastély volt ez időben a császári családnak legkedvenczebb mulatóhelye.

Azon időben, melyben történetünk szól, az udvar főépületével szemben eső rész, ha a császári család kinn mulatott, könnyű korlátokkal volt a többitől elválasztva, mely ugyan nem zárta ki a közönség kémlelő szemeit, de nem is gátolta az udvar szabadban gyakorolt kedvteléseit. A bécsi nép ugyan épp oly szívesen járta Schönbrunnt, mint korunkban, de akkor még kevésbé

lehetett panasz, arra nézve, hogy uralkodó családja kedvteléseit még csak tulvitt kandiság által is háborgatná.

Közönségesen az volt az udvari szokás, hogy a délelőttöt, mi az utánzott francia divat szerint, összeütött az ebéddel, az egész udvar komoly foglalkozásban töltötte; ebéd után pedig fölkeresték a pompás kert verőfényes vagy árnyékos pázsitját, homokterületeit és kivált a fiatal rész játszi kedvtelésének adta át magát, melyeket a napról-napra nagyobb mértékben elnehezdedt császárné, már többnyire csak az erkélyről, vagy ablakai valamelyikéből nézett.

Legdivatosabb volt az időben a szárnyas laptákkal üzött játék, melyek élénk színekre festve, mint valami kis meteorok, röpdestek a levegőben, a mint a körbe állott fiatal urak és hölgyek élénk mozdulatok közben csapták fel körte alakra idomitott és szintén élénken színezett ruganyos kézhálósakkal.

Az ilyes játékoknál meg volt engedve, - mint a tánczórákon is, - hogy az udvari aranyifjuság jelesebb tagjai, mint a Daunok, Koburgok, Eszterházyak, Pálffyak stb. egykoru tagjai szintén részt vegyenek a mulatságban.

A különös véletlen úgy akarta, hogy a nagy terjedelmű játékkörben, hol férfiak és nők felváltva voltak beosztva, a császárné parancsára most már ismét visszakерült Czobor gróf, Erzsébet főhercegnő mellé jusson. Lehetne ezt a különös véletlenséget a rendező Eszterházy Miklós baráti szivességének is tulajdonítani, ki Czobor grófnak igen jó pajtása és ha ily körökben megpróbáltatásokról lehetne szó, mondhatni barátja volt.

A tollas lapdajáték meglehetősen ügyességet föltételez, mert a felcsapott tollak hol a szomszédnak, hol a szemben levők valamelyikének vannak szánva, és ha az illető szórakozottságból föl nem fogja, ki szokták nevetni. Gyönyörű látvány volt a hivatató zöldülő pázsit fölött látni ezt az előkelő, diszes ifjuságot; mindannyian élénk színű selyem öltönyökben, különböző színű libegő vállszalagokkal; az urfiak aranyba szegett rövid frakkok és hosszú mellényekkel, selyem nadrágban, hosszú harisnyák fölé huzott ezüstcsattos cipőkben és fejükön a hajporos parókával, melynek szalagba font vége utánozta játszi mozgásaikat; a kisasszonyokat pedig szintén hajporos fejjel, mely arcuk eleven tüzét még jobban kiemelte s francziásan felaggatott rokolyáikkal, mely természetet és picziny lábaikat egyaránt feltünteté.

A fővárosból kitódult közönség körül is fogta a korlátokat és nagyban látszott gyönyörködni a fiatal hölgyek és urak játékában, melyről a sevresi porcellángyár festői, bátran mintát vehettek volna. A könnyed mozdulatok, hajlongások, melyekkel a játék együtt járt és a vidám nevetkezés, mely az elhibázott ütések, vagy ügyetlen felfogásokat követte, még kedvesebbé tette a nézőkre nézve e főrangú idylt.

Természetes, hogy a korláthoz a gyermekek tolultak legelől, mint a kik legtöbb gyönyört találtak e mulatságban. Ha egy-egy lapdácskát kifoghattak, ujjongtak örömeikben, nagy készséggel nyújtották azt vissza a fiatal uraságoknak és mióta Czobor és Eszterházy az ily ügyes gyermekeknek egy-egy aranyat nyomott markába, a szolgálatkészség vágya annyira fokozódott a gyermekek között, hogy majd bedönték a korlátokat. Vágyakozva tekintettek az apró szentek a röpdülő szárnyas gömböcskéik után és szerették volna, ha oly hosszú kezők van, hogy azokat még a társaság feje felől is elkaphassák.

Igy történt, hogy egy nagy igyekezetű kis leányka abban a szerencsében részesült, hogy míg kezeckéit a röpdülő golyó után nyujtogatá, egy utat vesztett vöröstollas golyó éppen feje bubjára esett, akkorát koppantva reá, hogy a kis leány tévetegen nézett körül, hirtelenében nem bírván felfogni, tulajdonképen mi történt vele. A golyó ütése nem járt veszélylyel, mert nem volt nagy és a kis leány talán nem is fakadt volna sirásra, ha a jövő pillanatban azt a szárnyas lapdát, melyhez már a kiállott fájdalomnál fogva is jogot tartott, egy élénk cipészinas kezében nem látja, ki ugyancsak sietett vele, kergetve attól az ábrándtól, hogy a követ-

kező pillanatban talán már egy császári arany fogja markát nyomni, valamelyik mágnás urfi ajándékából, de a fájdalom és jograblás együtt elég okot adtak a kis leánynak arra, hogy fejét megfogva, toporogva siránkozzék, mi az egész mulató társaság figyelmét reá vonta.

A kis leány szerencséjére, a fejét érintett lapda épen Erzsébet főhercegnőé volt, ki elhirtelenkedésből ütötte azt tul a korlátokon. Most tehát Czobor kíséretében, a korlát háta megett jajgató kis leányhoz ment, kinek szerény ruhácskáin nagyon is meglátszott a szegénység és megsimogatva a leányka arcát, magához emelte a gyermeknek könyüktől elborított nagy sötétkéék szemeit.

- Hogy hivnak, gyermekem? - kérdé tőle.

- Fanny - volt a zokogva adott válasz.

- Vannak-e szülőid, testvéreid?

- Van egy beteg anyám és két idősebb nővérem, kik dolgozni járnak.

- És hol van a lakástok? - kérdi Czobor, hogy a dolognak hamarabb véget vessen.

- Lisingben, a falu végén, egy pinczeszobában - válaszolt a kis leány.

- No jól van, nesze, itt van egy arany, vidd haza édes anyádnak és mondd meg neki, hogy még ma meglátogatlak és szállástokról gondoskodom. Nos, fáj még a fejed, vagy már meggyógyult az aranytól? - kérdi tréfásan a gróf.

- Már nem fáj - mond a kis Fanny, könnyűin át mosolygó szemmel s mintha féltene, hogy kincsét valaki elveszi, markába szorítva azt, igyekezett kivergődni a tömegből.

- Holnap ilyenkor ismét légy itt! - kiáltja utána Czobor, - hogy ha meg nem találtnám lakástokat, magad elvezess oda.

Ezzel az ifju játékos-pár visszatért előbbi helyére, a játékkörbe.

*

Másnap, midőn a társaság ujra szokott játékát üzte a pázsiton, Erzsébet főhercegnőnek feltűnt egy igen csinosan, bár középsors szerint öltöztetett kis leány, kire egy természetes dajka látszott felügyelni.

- Nézze csak - mondja Czobornak - mennyire hasonlít az a kis leányka a mi tegnapi marty-runkhoz.

- Annyira hasonlít fenség, - mondja mosolyogva Czobor, - hogy az épen fenséged kis kegyencze, Fannyka.

- Ah! - kiált fel a főhercegnő - milyen kellemes változás és meglepetés!

- Magam kerestem föl a családot, - mond magyarázólag Czobor - egy megbukott kereskedő özvegye az anyjuk, kit férje könnyelműsége vitt a nyomoruságba s midőn a férj, életét erőszakosan kioltá, az anya ereje és egészsége is megtört; még szerencsájök a két 13-14 éves leányka, kik kézimunkájokkal úgy a hogy fenntartották a családot. Miután így megtudtam, hogy tisztességes emberek és a segélyre érdemesek, egy tisztességes házat béreltem ki számokra, melynek kis kertje is van; kosztjukról is gondoskodtam, úgy, hogy a kis leányok most már szabadabban láthatnak munkájuk után; végre a mi kis kegyenczünk oltalmára ezt a természetes Mártha asszonyt fogadtam meg, ki egyuttal mindent rendben tart a háznál.

A főhercegnő hálás tekintetet vetett Czoborra és kellemes lágy hangján mondá:

- Hiszen ön maga a mennyei gondviselés, hogy ily rögtön tud az elhagyottakon és árvákon segíteni. Ha megengedi, hogy én is részt vegyek nemes munkájában, én majd a kis Fanny nevelését fogom zsebemből elvállalni.

- Nincs engedélyről szó, fenség - mond hódolattal a gróf - csak egy szent érzem fel-lángolásáról, ama tudatban, hogy fenséged is együtt tud érezni a nyomorral.

- Oh, nem fogjuk Fanny kisasszonykát elédélgetni, - folytatja a gróf, neki különösen illő komolysággal, - mert a sorsukból véletlenül kiragadott egyének szoktak lenni a legszerencsétlenebbek; hanem tisztességes polgárnőt nevelünk belőle és ha majd felnőtt, erős és munkaképes lesz, szépsége után fel lehet tenni, hogy szerencséje is fog akadni és akkor közös költségen kiházásitjuk.

- Nagyszerű terv, - mondja a főhercegnő tapsolva, - menjünk és adjuk is mindjárt értésére.

- No, azt még nem, - mondja mosolyogva a gróf - elég lesz, ha fenséged, tiszta állacskáját megsimogatja, mit mindennap tehet, míg az udvar Schönbrunnban időzik. Még azt sem szeretném, hogy a család megtudja, hogy ily magas egyéniség érdeklődik iránta, mert az könnyen elbizottá tehetné.

- Jól van - mondja a főhercegnő - én a nevelés egész ügyét önre bízom, mert látom, jobban ért hozzá, mint én. De most mindjárt vége lesz a játékszünetnek, azért kísérjen ön a mi kedves kicsinyünkhöz. Mondja csak - folytatja ártatlan meggondolatlansággal - nem érdekes-e az, hogy nekünk kettőnknek egy kis leányunk van s erről más nem tud semmit?

- Nagyon érdekes, sőt reám nézve értékes is - mondja a gróf mosolyogva, mert semmi sem hozza oly közel az emberi lelket egymáshoz, mint a közös jótétemény.

És a gróf valóban érezte is a boldogságot, érezte talán a főhercegnő is, anélkül, hogy magának bevallotta volna.

A három B.

Midőn a szép juliusi nap hanyatlatán a hires gárdistapárt lakszobájában meglepjük, mindkettőt nehéz gondok látszanak terhelni és ítélve a füstfelhőkből, melyeket rövid száru pipáikból bocsátgatnak, mintegy ossiáni köddel akarták magukat körülvenni.

Már egy fél óra mult volt úgy el, hogy ott heverték egymással szemben, a nélkül, hogy csak egy szót is szólnának egymáshoz; pedig semmivel sem bántották meg egymást, sőt nagyobb volt a vonzalom közöttük, mint bármikor.

Utoljára Barcsay Ábrahám szólalt meg:

- Gyurka te, mondanék én neked valamit.

- Hát hiszen én is épen azt akartam, Ábris, - válaszol a Herkules, félkézre könyökölve.

- Hát nem vagyunk mi bolondok?

- Miért zárkózunk mi úgy el egymástól? Hiszen, azt hiszem, csak olyan jó barátok vagyunk, mint eddig, ha nem még jobbak.

- Ugy van, én is azt hiszem. Engem csak az vont el baráti körötökből, hogy boszantott az a fölfedezés, hogy a mi kedves hazánk litteraturája valóban oly szegény, mint a milyen.

- Ejnye, te Gyurka, hisz engem is ép az bántott. Ebből is csak az tűnik ki, hogy mi olyan jó barátok vagyunk, hogy egyik azt gondolja, a mit a másik.

- Igaz, de hát én tovább mentem okoskodásomban és föltettem magamnak azt a kérdést, nem lehetne-e ezen a dolgon segíteni?

- Biz azt én is feltettem, - mond Bessenyei - sőt még tovább is mentem egy lépéssel. Te Ábris, én benned nagy költői tehetséget fedeztem föl; én azt hiszem, hogy te képes lennél igen szép lírai verseket írni.

- Én is így vagyok veled, édes Gyurkám; és azt hiszem, hogy az a roppant erő, mely te beléd szorult s mely képes volna, mint az egykori titánok, kősziklával dobálni meg az eget, szellemi térre vezetve is alkalmas volna nagyokat művelni. Az erős zuhatag, mely bércekről alárohanva, kárt okoz a vidéknek, jól vezetett mederből, száz malom elhajtására is képes. És, hogy lásd, mily komolyan foglalkoztam veled, bár meglehet, kinevetsz, néhány verssort is irtam hozzád, melyben munkálkodásod megkezdésére biztatlak.

Ime belőle egy pár sor:

«Mivel bölcsődet is a muzsák rengették
És első póládat nyμφák kötözgették,
Ha szolgálni kívánsz szegény nemzetednek,
Kérlek, tömjénezzél egyedül ezeknek!

.....
Addig magyaroknak hirdessék munkái,
Hogy ők a scytháknak vitéz unokái:
E szegeletkövön fekszik szabadságunk,
Különben bizonyos, higgyük el, rabságunk,
Sajnovits jármától ójjuk nemzetünket,
Ki Lapponiából hurczolja nyelvünket stb».

- Nos, hát mit szólasz hozzá?

- Csak annyit barátom, - felelt Bessenyei oldalzsebébe nyulva, - hogy ime, én is éppen egy ilyen verses levelet intéztem hozzád, melyből e kis töredéket fel is olvasom:

«Hagyjuk el barátom a mély okoskodást,
Ne tegyünk hiába olyan sok hánykódást,
A természet sötét mélységét elhagyván,
Örömsietek kezedet ragadván,
Szívünknek érzési füzzék szárnyainkat,
Barátság élessze mozgó ajakinkat».

- Itt azután, barátom, összehasonlitalak téged a fülemilével illetésképen:

«Mint a fülemile, a mely örömetül
Indittatván, itt-ott zöld ágacskákra ül,
A hajnalnak tüzeit hasadni szemlélvén
Várja a vig napot, mindig énekelvén;
Kedvei közt, tudjuk, oly soká zengeded
Hogy végtére nyelvén vére is csergedez,
Erőlteti magát okoskodás nélkül,
Mert ő is törvényt vett a hü természettől:
Ugy egy poéta is, Marsnak sisakjára
Felállván, jobb kezét Phoebus paizsára

Bocsátja, és így e két istenség között
A kies Parnassus hegyéhez költözött,
Honnan e világot sóhajtva szemlélvén,
Harczrul, szerelemről sokat énekelvén,
Mint a fülemile magát erőltetve
Vért ereszt, és meghal mást gyönyörködtetve».

- No, látod! - kiált fel Barcsay - már e rövid költeményed is mutatja, hogy a valódi hivatott csakugyan te vagy! Te vagy az, ki apostola lehetsz a felvirágozandó magyar litteraturának.

- Ah, barátom, - sóhajt fel szomoruan Bessenyei - mi vagyok én e nagy feladathoz képest? Egy szem homok a tengerbe hullva. Ó nem egy éjszakám álmát rabolta már el, mióta köztünk fölmerült e gondolat; gyakran fölkerestem a szent, szabad természetet és tanácsot kértem a sötét völgyek echoitól, de azok is csak az én csekély hangomat adták vissza! Mi vagyok én, mi vagy te és a többiek a nagy problémához képest? És ha úgy harsogtatnók is trombitáinkat, mint az egykor Jericho falai alatt történt, van-e nemzet, a mely meghallgassa?

- Igaz, ez a legszomorubb része a dolognak, - mondja Barcsay, - hogy nincs magyar olvasó közönségünk. De egy vigasztalót mégis mondhatok neked, az én hazámban, abban a kis Erdélyben, az egész intelligencia testtel és lélekkel magyar és bármely könyvet vagy szindarabot oly nagy örömmel fogadna, minőt nemzeti lelkesedés csak kifejeteni képes.

- Ez is valami, - mondja Bessenyei - hiszen, mint szomszédnak, nekem is van tudomásom erről. Archimedes azt mondta, hogyha egy pontot tudnak neki mutatni a földön kívül, melyre emeltyűjét felállithassa, ki fogja vetni a földet sarkaiból. Én is azt hiszem, hogy a mi archimedesi pontunk csakugyan Erdély lesz. Magyarország éjszaki vármegyéi hazafiasan éreznek, de tót és latin keveréket beszélnek, mely erre, Pozsony felé, a zagyalék erősítésére, még a németet is fölveszi. Hiszen ismered a trencsényi földes ur szokott megszólítását: «Gut morgen, panicku; quomodo dignetur valere?» Az Alföldön és Tisza-Duna között, a török hódítások után, még nem volt idő, hogy kifejlődjék a valódi nemzeti genius. A dunántúli megyékben van még némi tömör magyarság, de a déli rész nagymértékben elszlávosodott, a nyugoti pedig elnémetesedett. A hol nincs, ott ne keress!

- Azt hiszem, - mondja Barcsay - hogyha vándor komédiáscsoportok alakulnának s ezek jó magyar darabokkal járnának városról-városra, mégis csak legjobban reátudnának tapintani a magyar patriotizmus ütereire. Ily társaságokat, habár gyakorlókat is, én már láttam s mondhatom, hogy eseten előadásainak és haszontalan darabjaiknak is rendkívüli hatásuk volt.

- Gondoltam én már erre is, - mondja titokteljes arczczal az athléta Bessenyei és heverő helyéről fölemelkedve, melyet az időben szófának neveztek, íróasztalához ment, annak fiókját kihuzta és egy összetűzött iratcsomagot dobott, Barcsay elé, az asztalra, melyre az, mint valamely tigris, reárohant. Az első lapon ez állt felírva: «A gis tragédiája öt játékban, versekben».

- Hiszen te félisten vagy, ki minden irányban tudsz teremteni! - kiáltja Barcsay Ábrahám barátja széles vállait nagy bajjal körülölelvén. Te fogsz új életet adni a már kihalóban lévő magyar litteraturának!

- Adná isten, hogy úgy lehetne, - mondja sóhajtva Bessenyei - azonban - folytatja, óriási jobbát az iratcsomagra helyezve, - e dolog még csak az én titkom és nem szeretném, hogy más valaki, például a mi gunyos Báróczy barátunk, gonosz nyelvére vegye.

- De hiszen, én előttem nem titkoltok el semmit! - kiált a kis élénk gárdista, ki Bessenyeinek menydörgéséhez hasonló suttogását már az előteremben meghallotta, - én ugyan nem hagyom magamat a három B. triumviratusából kizáratni, hanem ezt a corpus delictit azonnal

lefoglalom! És oly ügyesen kiragadta Bessenyei keze alól a rejtegetni akart színművet, hogy annak óriási szerzője csak úgy keservesen nézett utána; miközben a kis Báróczy örülten tánczolt körül a szobában és ujjongva kiáltozta:

- Ime, a magyar nyelv egy újabb diadala: Ágis tragédiája, Bessenyei Györgytől, öt játékban és versekben.

- Ne kiabálj és ne komázz velem, Báróczy, - mond az óriás - mert megfogom nyakadon a bőrt és kiteszlek az udvar közepére.

- Akkor annál jobban fogok kiáltozni - mondja nevetve Báróczy - és világgá kiáltom: Ide hallgassatok, emberek! Ime, a magyar nyelv egy új diadala: Bessenyei magyar tragédiát irt!

- De mikor én nem akarom, hogy arról valaki tudjon a világon! - mormogja maga elé Bessenyei.

- No még ilyet sem hallottam! - kiáltja, hangos hahotára fakadva a kis Báróczy - Shakespeare, a ki mondhatom, nem a legutolsó színműíró volt, maga játszotta el szindarabjait, járván országszerte városról-városra: no, de talán emlékezel bizonyos Moliére urra is, a ki szintén maga vezette és oktatta szintársulatát, de hát miféle emberek legyenek ezek, Bessenyei Györgyhöz képest, a ki mint igaz magyar, nemes ember, megírja ugyan a maga szindarabját, de csak a maga saját mulatságára; a paraszt közönségnek ahhoz ne legyen semmi köze!

- Mondtam ugy-e, - mondja Bessenyei, hátravágva magát korábbi ülőhelyén - minden úgy jár, a mi az ő gonosz kezére kerül.

- No, ne haragudjál, barátom, - mondja Báróczy, kezet nyujtva a méltatlankodónak - de azt hiszem, napfénynél tisztábban áll, hogy egy ily művet nem rejtegetni kell, hanem dicsekedni vele; én egyenesen magának a császárnénak ajánlanám, kiben még most is mindig nagyobb a magyar sympathia, mint, elismerem, lángeszű fiában. Különben pedig derült kedvemnek bocsátsatok meg; én egy győzelmes hadjáratból jövök, melyben a magyar nemzeti zászlót diadalra vezettem.

- Hogy-hogy? - kérdé Barcsay.

- Hát már elfeledtetek, hogy mára volt kitűzve nevezetes versenyem napja, Gebler tanácsossal?

- Igaz, - mondja Barcsay - ezt egészen el is felejtettük!

- Annál kevésbé felejtettem el én, - mondja élénken Báróczy, ki legkivált az ilyféle ügyekben, csupa láng és tűz volt - és annyit mondhatok ti nektek, hogy a milyen föntartott fővel jött ő nagysága a kijelölt helyre, a «Nagy Stiblihez» ép annyira lebocsátott fejjel és csüngő orral távozott onnan.

- Ül le és beszéld el az egészet, - mondja komolyan Bessenyei, - mert ez igen nagyfontosságú dolog.

- Tud is Báróczy ülni! - kiáltja nevetve Barcsay - hiszen ismered természetét: úgy izgomozog, mintha legalább hetven eleven ördög volna benne.

- Valóban - mond Báróczy - arra nem vagyok képes, hogy ezt a jelenetet leülve és keresztbe vetett lábakkal, elő tudjam adni. Vannak dolgok, melyek az ember vérének felizgatják s melyeket, mint a magyar ember mondja, nem lehet kiállani kaczagás nélkül. Tehát képzeljétek - folytatja le- s föl járva a szobában - a komoly, nagy ur egy hosszú lisztát vont elő, melyhez a szavakat, bizonyosan valami politikai könyvből, szedte össze: ezeket aztán sorban fölalta nekem, hogy miután a magyarok között vannak olyan ábrándozók, kik a törvényhozás és közigazgatás nyelvét a magyart óhajtanák, soroljam fel ahhoz a magyar műszavakat. Én előre is tiltakoztam az ábrándozók nevezete ellen és több kétségbevonhatlan adatból mutattam

ki, hogy pl. Erdély törvényhozási nyelve, századok óta magyar. Ha az - felelte Gebler - akkor oly fejlett szótárunknak kell lenni ez irányban, hogy a nevezetesebb műszavak már feltétlenül magyarok lesznek. És hirtelen leörölt előttem egy hosszú névsort, mely kezdődött a «monarchián, politikán, constituczió és végződött a curián» s az isten tudja min. És midőn elmondám neki, hogy a monarchia magyarul is csak monarchia, a politika, politika, a constitutio constitutio stb., akkor nagy diadallal tekintett velem szembe. Hát, nagy jó uram - mondja - miként akarjátok e szerint, hogy a magyar legyen nálatok a törvényhozás és közigazgatás nyelve? Hiszen egyetlen fontosabb politikai funkcióra sincs saját szavatok! Az igaz, mondám tettetett kétségbeeséssel - de akkor nagyságod bizonyosan hajlandó lesz megmondani, hogy ugyanezen nevezetes műszavak miképen hangzanak német nyelven? Például, hogy mondják németül a politikát, monarchiát, constitucziót, curiát stb.? Az igaz! - kiált fel Gebler, homlokához kapva, - erre egyelőre nem is gondoltam! De én nem is állottam meg az elfoglalt pozíciónál, hanem azonnal előbbre mentem egy lépéssel. Nagyságod - mondom - a politikai tudományokból aligha fog fölmutatni egyetlen szót is, melyet mi, magyarok, átvettünk volna a németektől; ellenben én tudok néhány olyan szót, melyet a tudományos világ a magyarból vett át, bizonyos pruderiből meglatinositva. Ott van például az urbárium, magyarul urbér, a birságium, magyarul birság stb.

- Emberül megfeleltél, öcsém, - mondja Bessenyei, mosolyogva kelvén fel a szófáról s e közben elismerése jeléül, akkorát ütött óriási tenyerével Báróczy jobb vállára, hogy az egy darabig jajveszékelve futkosott le s föl a szobában.

- Barátom, ha nálad eképen nyilatkozik a tetszés, - mondja, még mindig vállát tapogatva, Báróczy, - akkor egyszer s mindenkorra arra kérlek, hogy inkább gáncsolj!

- Hidd el, kedves barátom, - mondja az óriás, fényes bajuszát pödörve - teljességgel nem akartam neked fájdalmat okozni és csak egyszerűen lebecsáltam a kezemet, a nélkül, hogy erőt adtam volna neki.

- Köszönöm, - mondja, keserű arczczal, Báróczy - hogy legalább ebben tartóztattad magadat, különben úgy járhattam volna veled, mint a budai torony Toldyval, hogy legalább is bokáig sülyedjek a földbe. Másképp ki nem engesztelsz, mint ha ide adod nekem Ágist, olvasni.

- Üsse a kő! - dörmög Bessenyei - vidd el és most beszélj tovább!

- Az én tanácsosom tehát, e téren, egészen megadta magát. Hát legyen - mondá - ebben megadom magam, de mit szól ön a társadalmi nyelvhez? Hiszen önök legelső magyarjai itt az udvarnál, német-francia-latin melange-ot beszélnek, hogy az ember azt hiszi, az általános európai nyelvet fedezték fel. Arról, amit nagyságod itt hall, - feleltem - ne ítéljen a magyar nyelv tisztaságára nézve; mert azok épen úgy meg vannak rontva, mint az önök német nyelve a francziával és latinnal. Vagy azt hiszi nagyságod, hogy épen az udvar nyelve különb azoknak a magyar uraknak, magyarságánál, a kik itt, az udvar körül, forognak? Hát én, erre nézve, nem megyek tovább, csak hivatkozom a császárné ő felségének válaszára, az önök tudományos akadémiája ügyében; és kezébe adtam neki néhány sor másolatát a császárné válaszának, mely így szól: «Die accademie hat also eher noch wegen fund o, ohne die burger so zu drucken, ein fond ausmachen, nachgehends erst mir ein ordentlichen plan vorlegen, wie diese accademie mit frucht und ehre und mit was subjecten und was objecten traction solle. Abbé Hell finde nicht stark genug; was schlechters als andere schon existirende academien lohnte weder deren kosten noch Mühe». Mutathatnék önnek ennél még különb dolgokat is, de hát ön, mint udvari ember, épen oly jól tudja, mint én, hogy ott, hol «amüsirozzák», hol «enuyirozzák» magukat, gyakran vannak «enchanti-rozva», «blamirozva» stb. Erről hát nem is beszélek. A helyett - folytatám, dolmányom zsebéből a Rimai-féle versgyűjteményt kihuzva, - mutatok önnek egy ezelőtt 200 esztendővel nyomtatott szép magyar versgyűjteményt; kérem, keressen benne, a mythologia istenein kívül,

német, francia vagy latin szavakat! Nagyságod, szerencsére, ismerős a keleti nyelvekkel is, sőt titokban, mint tudom, a mienket is érti. Esetleg reá nyitottam neki Balassa versére «a magyar nemzet romlott állapotjáról», melyből a tanácsos ur maga olvasta el az első verset, mely amellet, hogy találó volt, úgy látszik, a tanácsos ur által is megérthető vala.

«Oh, szegény megromlott s elfogyott magyar nép,
Vitézséggel, névvel, hirrel vagy igen szép;
Kár, hogy tartatol úgy, mint senyvedendő kép,
Előmeneteldre nincs egy utad is ép!»

A tanácsos jobbról-balról megforgatta a kis könyvet; több helyre betekintett; megnézte rajta az évszámot, miközben fölkiáltott: «Csodálatos, csakugyan, épen kétszáz esztendő. S minő tökély és tisztaság nyelvben és formában! Én gratulálok önnek, Báróczy ur és lábaihoz teszem fegyveremet! Különben, megjegyzem még, hogy a nyilat, önökkel szemben, nem is én vontam fel, hanem valaki más, mint a hogy önök ezt nemsokára tapasztalni fogják.»

- Szabad tudnom nevét az illetőnek? - kérdém érdekelten.

- Azok után, mit hallottam s miután a dolog úgy sem maradhat titokban, nincs miért elhallgatnom: Kollár az, az udvari könyvtárnok.

- Köszönöm! - kiálték fel, a tanácsos kezét megragadva, - látom, hogy ön ellenségünkől barátunkká változott.

- Csak lassan! - felelt mosolyogva Gebler - én csak neutralitást ígérhetek.

Ime, barátim, ez az én diadalomnak története: mint láthatjátok, ez örömpohárba is hullott egy keserű csepp!

Az uralkodó társ.

Az előttünk lefolyt korszak volt az, melyben Mária Terézia családja felett a nap legfényesebben ragyogott; de nem sokkal ezután, megjelent az első felleg, a császárnak, lotharingiai Ferencznek, halálával.

A császári család épen Innsbruckban időzött, hova Lipót herczeg házassági ügye végett ment volt át, midőn a császár, ki az akkori rossz szokások szerint, hetenként kétszer szokott magán eret vágatni, a szokott napon ezt elhanyagolva, midőn fiával, Józseffel, a színházból hazatért, rögtön szélhűdéstől találva, pár percz alatt kiszenvedett, mielőtt orvosi segélyben vagy a szentségek föl vételében részesült volna.

Iszonyu csapás volt ez az egész családra nézve, mely Ferenczet érdemeihez méltó tiszteletben és szeretetben részesíté; de még nagyobb magára, a császárnéra nézve, ki férjét végtelenül szerette és e nagy csapásra úgy érezte magát, mint a kinek lábai alól hirtelenül eltűnik a föld és nem tudja, minő mélyre esik az előtte ismeretlen sötétségben.

A császárné e csapást egész életében sem volt képes nyugodtan viselni; mint a mesebeli madár, hegedő sebeit mindig maga szakgatta fel és mint történelmileg is tudva van, az ön-magára szabott vezeklések okozták halálát is. Ferencz császár halála nagy változást idézett elő az udvarnál; az örökösödési háboru befejezése óta nem igen lehetett ott egyebet látni fényességnél, melyben elvakult a szem és a jószívü nagylelkü császári pártól csak kérni kellett valamit, bizonyos volt, hogy a lehetőség határáig minden kérelem teljesítve lesz.

Az érem másik oldalát, azt a sötét árnyat, melyet az előterembe állított fény hosszú, gyászos uszály gyanánt borított szét a háttérben, csak József főherceg látta. Ő, ki már régebben benyult az állami gépezet kerekei közé, nemcsak megütközve, de rémülettel vette észre azt a különbséget, mely az állam bevételei és kiadásai között van és különösen azt az óriási pazarlást, néhol valódi sikkasztási rendszert, mely az udvartartásnál folyik. Elég jellemző, mit a szájról-szájra adott történelem fennhagyott s mely az udvari számadások adatain alapul, hogy többek között az özvegy császárnénak, Mária Terézia anyjának, minden estére hat üveg tokaji bor volt fölszámítva éji italul! (zum Schlaftrunke.)

Az igazat megvallva, mind a császár, mind a császárné magok is pazarlók voltak. A császárné soha egy kérvényt sem tudott elutasítani s angyali jó szíve annyira felhalmozta a kegydómányokat és nyugdíjakat, hogy azok teljesítése már alig volt lehetséges. De Ferencz császár maga sem ismerte a pénz értékét; különösen szeretett nagyban kártyázni az udvar elsőrangú főuraival, különösen kedvencével, Auersperg herczeggel, Batthyány Lajossal és Eszterházy Ferenczcel, St. Julien és Paár grófokkal s a hagyomány följegyzi, hogy a császár egy ízben nagyon csodálkozott, midőn Eszterházy 5000 aranyat elveszítve, félbeszakította a játékot; a császár már ekkor tizenkétezer aranyat sepegt be.

József, kinek lángesze a közigazgatás minden ágába s az udvartartás minden titkaiba csakhamar behatolt, előre látta, hogy édes anyjával, a császárnővel, küzdelmes napjai fognak lenni és pedig éppen a nagy mértékben elhanyagolt, csaknem veszélylyel fenyegető pénzügyek miatt; de ez vissza nem tartá őt attól, hogy, a mint, nem is nagy akadályok legyőzése után, a német császári trónra eljutott és most már, mind a szívében hordott gyász, mind pedig a testi tultengés miatt elnehezedett édes anyja, nyíltan uralkodó társává fogadta: azonnal hozzá ne fogjon gyökeres ujitásaihoz.

A lángeszű ifju uralkodó, mély emberismerő is volt egyttal és jól tudta, hogy reformjai nagy akadályokba fognak ugyan ütközni; de hogy ez akadályokat legnagyobb mértékben háritja el az, ha az ujitásokat magán az udvartartáson kezdi meg. Jól tudta, hogy a közvélemény kevésbé zudul fel a megszorítások miatt akkor, ha látja, hogy az uralkodó e megszorításokat önmagán kezdi.

József nem tartozott azon kisszivű emberek közé, kik a nehezebb ügyeket halogatva, először a könnyebbeket végézik; ellenben, határozott jellemek szokása szerint megfordította a dolgot és a legnehezebbel és kellemetlenebbel indította meg működését.

Bármiként fájt is gyermeki szívének, hogy éppen forrón szeretett anyjával kell először a harczot megküzdenie, az udvari háztartás és kegydíjak jegyzékét vette először elő s miután Mária Teréziát e fenyegető bajokkal megismerteté, sorra vette a kegydíjakat és kiadásokat s megharczolt minden egyes tételért; csak ott engedve édes anyjának, hol az magát feltétlenül megkötötte.

Bizony nehéz harcz volt az! Először is a svájcz testőrség elbocsátását követelte, melyhez a császárné egy ideig makacsul ragaszkodott, - de József e pontban semmit sem volt hajlandó engedni.

- Kedves anyám - mond végre nemes fölhevüléssel - a te uralkodásod a népeid iránt való szeretet alapján nyugszik. Azok sokat áldoztak éretted és te viszont nagy szolgálatokat tettél nekik. Szeretettel s mondhatni oly hódolattal vesznek körül, melyek földi lényt alig illetnek meg, mi szükség van tehát egy szeretett uralkodó és hódolatteljes népe közé idegen zsoldosokból válaszfalat vonni? Ha éppen nagyon akarod: ott vannak a jó tyroli vadászok; mindenestre hivebbek hozzád, mind azon nemzet fiai, mely századok előtt, - mely időről Tell mondája beszél - halálos ellenség gyanánt állott családunkkal szemben. Mi szükség megalázni saját népeidet azzal, mintha zsarnok uralkodók felfogása szerint, nem biznál népeid hűségé-

ben és azok fegyvereinek védelme alá vonulsz, kik vitézeinket százanként gyilkoltatták le Morgartennél?

Ez utóbbi okok meggyőzőleg hatottak a császárnéra; azért jobbát nemes felhevülésében levő fia karjára téve, arczán a legnagyobb szeretet kifejezésével, mondá:

- Ezek szépen és nemesen voltak elmondva, József. Te meggyőztél, a svájci gárda el van bocsátva.

József hálásan csókolta meg édes anyja kezét s azután bevett szokása szerint, mintegy új elhatározásra, magasra emelte fejét, miközben így szólott:

- Még egyéb intézkedéseket is kell tennünk, édes anyám, melyek közelebb hozzák hozzánk népeink szívét, annyival is inkább, mert, a külső viszonyokat tekintve, aligha újból áldozatkészségükre nem szorulunk.

- Már benne vagyunk - mondja bánatos mosolylyal a gyászos császárné - jobb, ha a kellemetlenségeken mielőbb által esünk.

- Ezek kedves anyámat már sokkal távolabbról érdeklik; mert tulajdonképen a család férfitagjai multságainak némi megszorításáról van szó. Itt a főváros környékén több mértföldnyi területen, néhai kedves atyám tilalmazása folytán, annyira elszaporodott a duvad, különösen a vad sertés, hogy ezek konda-számra rontanak be a művelt területekre és megsemmisítik a szegény földművesek egész évi munkáját, kik azután hasztalan fáradoznak panaszaikkal, mert alig nyernek valahol meghallgatást. Ismeretes dolog előttem, kedves anyám, hogy szokásom szerint, reggelenként, palotánk egyik folyosóján, mindenkire nézve megtalálható vagyok. Ily alkalommal már százszor megtörtént eset, hogy a mindenéből kifosztott földmives, vagy annak családja lábaimhoz vetette magát és igazságot kért, szörnyű megkárosításával szemben, mely egész évi keresményétől, sőt néha családja valamely tagjának életétől, fosztá meg. Mindig adtam, a mennyit adhattam, saját pénztárámból; mert sem az udvar, sem a monarchia háztartásában erre nincsen rovat. Nos, hát én ezt a borzasztó igazságtalanságot akarom megszüntetni és a duvadakat, melyek már az utasok személybiztonságát is veszélyeztetik, utolsóig kiirtatom.

- Nem lehetne ezt valahogy fokozatosan eszközölni? - töpreng a császárné, - hová visszük vadászni esetleges előkelő vendégeinket?

- Erről lesz gondoskodva - mond József - egy pár dunai szigeten, melyeken szintén nagy mértékben elszaporodtak, de a hol senkinek sem ártanak, meghagyjuk őket.

- Reményilem, elég lesz mára - mond nyugtalankodva Mária Terézia - már az idő eljött, midőn imára szoktam menni.

- Csak még egyet, - mond József, a kiküzdött eredmények által felvidult arczczal - de már ez egy olyan lesz, mely bizonyynyal nemes lelkednek is tetszeni fog. A vadászterületeknek azon részét, mely itt a főváros közvetlen közelében terül el, az ugynevezett Pratert, Bécs városának akarom ajándékozni, oly czélból, hogy miután az a vadaktól teljesen ki lesz tisztítva, kellemes mulatóhelylyé alakíttassék át a mi jó bécsi népünk számára.

- Oh, te jó, okos, kedves fiam! - mondja a császárné, Józsefet könnyező szemekkel megölelve, - látom, hogy hivatva vagy népeink szívét még közelebb hozni mihozzánk.

- Csak ne siess ítéleteddel, kedves anyám - mond József, a császárné gömbölyű szép kezét ajkaihoz emelve - én örömet keresem az alkalmat, midőn népeinknek kedvezhetek, oly módon, hogy az testi és lelki javukra váljék. Nem is mondom, hogy megvetem a népszerűséget, sőt szükségét látom annak, hogy az uralkodó és népei szive együtt és egyszerre dobogjon. De azután hizelegni sem szoktam a nép oly hajlamainak, vagy épen szenvedélyeinek, melyek

monarchiánkra s következőleg népeinkre nézve is károsak, és igen félek, hogy ujításaimban sok lesz olyan, melyekért a mostani közfelfogással szembe kell szállanom.

- Csak lassan, lassan, kedves fiam! Ha szándékos, mint nem kételkedem, nagy és nemes, meg kell azt előbb értetni alattvalóinkkal is, különben az akaratlanul felköltött ellenszenv legnemesebb törekvéseinket és legnemesebb szándékainkat is meghiúsítja.

- Csakhogy - mondja komolyan József - a hosszú fontolgatásokra nincs idő. Egy lángszellemű német uralkodó áll velünk szemben, ki nemcsak a harctéren ellenségünk, hanem sok lépéssel előzött meg népei boldogításában és nagygyá tételében. Ha nem sietünk a javításokkal, a Hohenzollernnek egyfejű sasa ködbe borítja a Habsburgok kétfejű saszimerét. II. Frigyes nemcsak ellenség, hanem minta is a mi számunkra.

- Csak vigyázz! - mond aggályteljesen Mária Terézia, - mert a két uralkodó család népeinek viszonyai nagyon elütök egymástól és sok oly dolog, melyet amott keresztül lehetett vinni, itt a lehetetlenséggel határos.

E szavak után Józsefet homlokon csókolá s magára keresztet vetve megindult, hogy férje sirját fölkeresse a kapuczinusok kolostortemplomában, hova naponként kétszer is el szokott járni, hogy csendes imáját férje érczkoporsója mellett elvégezze és megnézze ama gyönyörű siremléknek előhaladó munkáját, melyet férje számára készíttetett. Az ő szeretetének eszméje volt az a nagyszerű siremlék, melyet még ma is bámulva néz meg a figyelmes szemlélő, mely nem a halál rettentő emlékét idézi vissza, hanem a családi boldogságát. A nagyszerű siremléken a császárné férjével együtt a szabad mező virágai között ül, körülveve játszadozó gyermekeiktől, kik a mező virágai között élvezik a gyermeki örömeket.

*

Az osztrák főváros környékét még ma is a legkiesebbek egyikének lehet mondani; Mária Terézia idejében, midőn még a civilizáció és a szükség oly nagy hódításokat nem tett, az egész bécsi környéknek vadregényesebb kinézése volt azon őserdők miatt, melyek a dunaparti magaslatokat, sőt a sikot is nagyrészen elborították. Különösen a Kahlenberg környéke volt még egészen vad állapotban, hol a dunaparti heglánczolat gazdag tölgy- és bükkerdőséggel volt fedve, mely a jobb parton egészen a híres mölki apátságig felnyult.

E nagyszerű vadászterületet vette II. József első sorban a duvadak kiirtása szempontjából figyelme alá, és a szép októberi napok egyikén oly hatalmas hajtóvadászatot rendeztetett, melyhez hasonló ritkán fordult elő Szt.-Hubert történetkönyvében, mert mint Arneth megjegyzi, abban nemcsak az egész udvar, hanem a szomszéd udvarok jelesebb vadászai és vadásznői is résztvettek, s mint ugyanő megjegyzi, maguk a főherczegnők több mint 1400 vadsértést lőttek le.

Pompás látvány volt az, midőn a kelő nap sugarai megaranyozták a százados erdők tarkulni kezdő lombjait és az istenalkotta óriási lombcsarnokok, melyekben az ezer meg ezer oszlopot az óriási gyertyaszálakhoz hasonló és alig belátható magasságu bükkörzsek képezték, visszhangozni kezdettek a hajtók ezreinek «hallali»-ától, kik a századok óta kimélt vadállományt egész tömegben szorították fel a Duna hajlásánál szögletet képező hegyorom felé, melyen a vadászok és vadásznők élénk hosszú vonala foglalt helyet vegyítve az udvari vadászok pár száz emberével, kik a fegyverek töltésével és különösen az esetleges veszélyek elhárításával voltak megbizva.

Az udvarhölgyek az egészet tréfás mulatságnak vették és aligha gondoltak arra, hogy az ily vadászat esetleg veszélyekkel is jár, mit leginkább bizonyított az, hogy miután Mária Terézia férje halála után semmi mulatságban sem akart résztvenni, az udvarhölgyek fővédnökségét az öreg Jozefa császárné vállalta el. Ez ugyan a császárnéra nézve csak annyiban volt nehéz

vállalkozás, hogy a hegy alján maradt udvari kocsiktól öt, valamint az élteőbb hölgyeket is hordszéken szállították fel a hegy magaslatára, de itt már készen állottak a hatalmas deszkacsarnokok mindennel ellátva, a mi egy ily fényes társaság multságára és kényelmére szolgálhatott.

Innen történt a kiindulás is; a császárné az élteőbb udvarhölgyekkel haditanácsot tartva, abban állapodtak meg, hogy, miután az udvarhölgyek tetemes része nem örömet vállalkozott magát kitenni egy ily vadászat esélyeinek és esetleges veszélyeinek, térjenek vissza a közép-kori lovagrendszerhez, mely szerint minden egyes vadász hölgy az általa kiválasztott lovag védelme alá helyeztessék. E rendszer elfogadása ellen természetesen sem az udvari fiatal-ságnak, sem pedig az előkelő fiatal hölgyeknek nem lehetett kifogásuk, mert reménylették, hogy a feszes udvari dámák jelenléte nélkül a multság annál kellemesebb és feszélytelenebb lesz. Ebben hát megállapodtak, de az öreg császárné annyira mégis kiterjeszté főhadvezéri gondosságát, hogy maga számára a főcsarnok előtt, a többi éltes udvarhölgyek számára pedig, mint Starhenbergné, Daun-né, Kinszkyné, Stiglitzné stb. egymástól bizonyos távolságra eső pontokon sátrak üttettek fel, hol nyugalmas karszékekből az 50-100 lépéssel alább elvonuló csatárlánczot szemmel kísérhették.

Most következett a lovagválasztás, mely alkalmat adott az illető fiatal udvarhölgyeknek, kik a vadászatban tevőleges részt akartak venni arra, hogy bizalmuknak és talán rokonszenvüknek is szabad kifejezést adjanak, mit itt a szabadban az udvari illemszabályok kevésbé korlátoztak. E választás az öreg császárné előtt történt, ki ugyan néha, midőn a választást nem tartotta rang szerint megfelelőnek, föl-fölhuzta szemöldökeit, de sokkal szelidebb természetű matrona volt, hogysen rosszaságának más élénkebb kifejezését adná.

A fiatal hölgyek, habár, mint említők, nem tartották is annyira veszélyesnek e vadászatot, mint a minő az valóban volt, mégis volt annyi belátásuk, hogy azt válaszszaak, kinek mind ragaszkodásában, mind férfias bátorságában megbizhattak.

Midőn a sor Erzsébet főherczegnőre jutott, ez habozás nélkül Czobor grófot választotta, és az ifju gróf a szívében rejtegetett forró érzelm hálás kifejezésével hajtotta meg magát, midőn a főherczegnő háta megett mint védő lovag helyet foglalt.

Midőn a sorozásnak vége volt, kiki fölragadta saját és védencznőjének fegyverét s a hosszú sor páronként meghajolva az öreg császárné előtt azon élénk vidámsággal vonult ki a teremből, melyet egy ily izgalmas vadászkaland élvezetei eléggé megfektettek.

A fiatal vadászurak mindannyian csinos szarvasbőr-öltözetekben, hosszú fényes lovagcsizmákban s fejükön könnyű tollas vadászsüvegekkel, a karcsu derekukat átövező fényes fekete szijról lefüggő hatalmas szarvasölőkkel; az ifju hölgyek pedig élénkszinű felaggatott rövid francia ruhákban s fejükön drágaköves csatokkal lefoglalt különböző színű tollakkal ékített bársony barrettekkel oly kedves és élénk képet nyújtottak, mely ellentétben az őserdő vadonával tündéri látványt nyújtott a szemlélő számára.

Maga József császár, sógora, a szász herczeg és a főherczegek mindannyian résztvettek a kellemes szórakozásban. Minden vadászpár mellé egy csoport udvari jáger csatlakozott, kik a tartalék löfegyvereken kívül egy-egy hatalmas dárdát is vittek magukkal, mint ez hasonló vadászatoknál nemcsak szokás, hanem tekintettel a lehető esélyekre szükséges is volt. A löfegyverek már kovákkal voltak ellátva; a serpenyőket természetesen előre fel kellett porozni; a szurony még nem volt alkalmazásban és épen ennek helyét pótolták az említett dárdák.

Midőn a vadász csatársor helyét a domboldal hosszában elfoglalta, a császár által megadott sipjelre a hegysor aljából felhangzott a hatalmas «hallali» és a vadászat kezdetét vette.

Eleinte csak nyulak, őzek s egy-egy odatévedt szarvas jelentkezett a láthatáron, melyeket azonban a császár rendeletéből átbocsátottak a vonalon lövés nélkül, miután a golyók fontosabb vadakra voltak szánva.

A háló, mely a lövészek előtt egész hosszában ki volt feszítve és a fák derekához erősítve, tudatá a szerencsétlen kis állatocskákkal, hogy nincs nyitva út menekülésre és egyik felől a hallázó, ordító tömeg, másfelől a háló várja őket, vagy azon túl néhány lépéssel az uraló lövészek fegyverei.

Gyönyörűség volt látni kivált oly hölgyeknek, kik ilyesmiben először vettek részt, hogy állott meg két lábon a fülét hegyező nyulacska, hogy simogatá orrát, két első lábával; gondolatokba esve a lenni és nem lenni, a menni és nem menni kérdések felett, midőn az uraló vadászok hosszú sorát és a hálót maga előtt megpillantá. Még érdekesebb látványt nyújtottak a félénk őzikék, fiatal dámok és szarvasok, melyek az erdő sűrűjéből kiérve, az őket fenyegető látványra visszahökkenetek és előre tolt két lábuk, mintegy földbe látszott gyökerezni. Szemeiket mintegy kéréleg szegezték a szemben álló vadászokra; fájdalmasan nyíttak és szemeikben csaknem könnyük látszottak megjeleni kérélhetlen sorsukkal szemben.

Később már hatalmas agancsu szarvasok is jelentek meg a láthatáron, melyek egyideig méltóságosan kémlelve tekintettek körül; azután jobbra vagy balra csapva igyekeztek eltűnni a hajtók és vadászok közt az erdő sűrűjében.

Végre megjelentek a várva-várt vendégek is; egy-egy csikasz ordas farkas, mely üvöltéssel adta tudtára a körzetnek, hogy balsorsát előre érzi; mely csakugyan azonnal bekövetkezett néhány reája röpitett golyó alakjában.

Jöttek egyes vadkanok, mint kondavezérek, hatalmas agyaraikkal jobbra-balra csapkodva, itt-ott a földet turva, fülsértő vad vinnyogással; némelyik egy helyben állt meg s orrával körben kezdte turni a földet, mintha magát el akarná ásni abban. Nehéz emsék ütődtek elé a bozótból malaczaikkal, úgy, hogy a lövések egyre sűrűbbek lőnek; a háló és az erdő sűrűje közötti belátható tér már több száz vad hullájával volt elborítva.

E szokatlan látvány a főúri hölgyek közül, az erősebb természetűeket szokatlan izgalomba hozta; úgy, hogy a jágerek nem győzték a töltött fegyvereket elegendő mennyiségben szolgáltatni számukra, de a gyöngédebb érzelműek és ezek közt különösen Erzsébet főhercegnő, nem tudták iszonyuk kifejezését elnyomni.

- Tudja mit, gróf - mond Czoborhoz fordulva - menjünk el, hagyjuk itt ezt a helyet, mert én, részemről, semmi gyönyörűséget nem találok ebben a tömeges gyilkolásban, hol a megtámadó fél teljes biztonságba rakja egymásra áldozatait. Azt értem, midőn a bátor vadász, ügyességébe és jó fegyverébe bízva, maga keresi föl az őserdők bölényét, medvét és egyéb vadállatát, melynek módjában áll vele szabad harczra kelni és saját fegyvereit érvényesíteni, de ez a veszélylyel nem járó tömeges gyilkolás izgalommal talán bírhat, de költészettel nem, s azért nem fölemelő, hanem undorító.

- Fenségednek sokban igazat adok - mondja a gróf - de ha már állásunkat a csatasorban elfoglaltuk, vadászszabály szerint nem szabad azt elhagynunk. Különben is, a mi a biztonságot illeti, nem lehet mondani, hogy az egészen teljes, mert néha megtörténik, hogy a nagy tömegben előtörő duvad nem csak a hálót hanem a vadászok sorát is áttöri.

E perczen, mintha Czobor szavait akarná igazolni, éppen velök szemben egy, több mint száz főből álló, vadsertés-konda jelent meg, mely a hajtók zajától neki vadulva, úgy látszék, már sem látott sem hallott, bár egyszerre egész tömeg golyó röpi soraikra; elesett társaik hulláin vakmerően törtetett elő, mintegy 30-40 lépésnyi szélességű teret egészen betöltve tömegével, mely mint valami lavina, esett neki a kifeszített hálózatra.

Mind ez egy pillanat alatt történt. Czobor egy közeli fához támasztott dárdát ragadott fel és a főherczegnő elé vetve magát harsányan kiáltá:

- Fenség! A legközelebbi vastag fa háta mögé!

Hasonló jelenetek ismétlődtek mindenütt a szomszédságban, a vadász urak mindenütt dárdát vagy vadászkést ragadtak, a hölgyek pedig rémülten menekültek tova a fák vagy sátrak háta mögé. De Erzsébet főherczegnő lábait lekötötte a rémület, mert jól látta, hogy a rohanó tömeg éle egyenesen feléjük tart és sulyával az elég erős vadászhálót valószínűleg el fogja szakítani. Ott állt Czobor háta megett, szemeit a borzasztó kinézésű vadállatokra szegezve, lábai a földbe gyökereztek s ajkát egyetlen hang se tudta elhagyni.

A gróf azt hitte, hogy a főherczegnő már elmenekült, mert ideje nem volt hátra tekinteni, midőn a tömeg sulya előtte a hálót csakugyan áttörte és egy vezér vadkan egyenesen dárdájába rohant, de a tömeg sulya által nyomatva, oly erővel, mely a gróft is földre vetette, míg a vadsertéstömeg, melynek eltávolítására vadászkésével védekezett, mint zivatar rohant el fölötte, agyaraival sebeket osztva és lábaival a gróft megtiporva, úgy, hogy eszméletét teljesen elvesztette.

Iszonyu sikoltozás támadt most az egész hegyormozaton, melyen a sertéstömeg, csaknem bántatlanul, áttört, egy tisztes koros udvarhölgyet, báró Stiglitznét, karosszékestől feldöntve, egy pár laczikonyhát, melyeken a vadász-reggeli készült, össze vissza zavarva, úgy, hogy az inkább rémült, mint szerencsétlenül járt cselédség jajveszéklése és pár fehéröltözetű kukta, kiket főzőkanalakkal a sertéstömeg hátán szállított egy darabig, oly nevetséges képet nyújtott, mely méltó lett volna egy Hogarth ecsetére.

Mindez egy percz müve volt, mert a nekivadult sertés-konda a jövő pillanatban már a hegy tulsó oldalán járt, és most az egész vadászcsoporthoz a letiportak segélyére sietett. Ezek közül Czobor gróf szenvedett legtöbbet, kit eszméletlenül kellett az egyik sátorba szállítani. Ő, a szó teljes értelmében, testével fedezte a háta megett elájult herczegnőt, ki nemsokára magához tért és egy, balkarján okozott karczolásból kívül, semmi sérelmet nem szenvedett, de a szegény gróf a rajta átsapott vadak lábnyomai és egy pár agyavágás által ugyancsak meg volt viselve, úgy, hogy az udvari borbélyoknak elég fáradságot adott, míg sebeit elkötözték.

A sebesültek.

Gróf Czobort a császárné az udvari palotába hozatta és maga gondoskodott elhelyezéséről a Schweitzer-Hof egy pár földszinti kényelmes szobájában; saját udvari orvosát küldé el hozzá, ki a gróft, a tetemes vérvesztés és az átgázolásból származott zuzódások miatt, nagyon elgyengültnek találta ugyan, de a császárnét azonnal megnyugtató iránt, hogy nemesebb részek nem sérültek meg s remélhető, hogy pár hét múlva a gróf teljesen helyre áll.

A császárné teljes részletességgel értesült a grófnak önfeláldozásáról, védencével, Erzsébet főherczegnővel szemben és ez még közelebb hozta Czobort szívéhez, mely legforróbban szokott érezni azok iránt, kik családjához folytonos hűséggel, vagy éppen önfeláldozással viseltettek.

Czobor már magánál volt és szemeit tévegen hordozgatá szét az előtte ismeretlen helyiségben, melybe, hogy mikép jutott, alig tudta elképzelni. Aléltsága még nem engedte meg, hogy a mult és jelen között az okok láncolatát össze tudja fűzni és az idegen körzet annyival megfoghatatlanabbnak látszott előtte, mivel neki Bécsben, a Grabenen, diszes palotája volt és meg nem foghatta, miként jutott idegen körzetébe.

A hanyatló nap utolsó sugarai törtek át boltozatos szobájának zöld függönyökkel ellátott ablakain; a szobában mély csend volt: csak hű huszárja, az öreg János, szundikált a szoba másik szegletében egy karosszéken, midőn az ajtó hirtelen feltárult és azon pár élteesebb udvarhölgy és Erzsébet főhercegnő kíséretében, magának, a császárnénak gyászsba öltözött alakja, jelent meg.

Azt hitte, hogy még mindig lázas álmait folytatja; de e hitéből kiverte az öreg János, ki székeről felugorva, katonás állásba helyezte magát és a császárné megszólítása, ki egészen ágyához közelítve, valódi anyai szeretet hangján kérde:

- Nos, hogy érzi magát, kedves fiam? Orvosom megnyugtató, hogy nem lesz belőle valami tetemesebb baj.

- Oh, felséges asszonyom! - ennyit tudott mondani az ifju ember, a császárné iránt való tiszteletből, ülő helyzetbe kívánván fölegyenesedni, de a császárné tiltólag intett neki, hogy ne mozduljon, mire ugyan nem is igen volt nagy szükség, mivel Czobor még oly gyöngye volt, hogy a pillanatnyi erőfeszítés után, kimerülten hanyatlott vissza párnáira. Különösebb fájdalmat nem érezek, felséges asszonyom, kivéve itt a balkaromon történt sebnél, mely erősen sajog: a többi inkább csak a vérvesztésből eredt gyengeség kifolyása.

- Ide hozattam önt - mondja a császárné, az ágy mellett levő karosszékekben helyet foglalva, - hogy folyton szemünk előtt legyen és nem cselédek gondozása alatt. Ezzel igyekezzük köszönetünket tanúsítani ön iránt, ki magát leányunkért oly nagy készséggel feláldozta.

- Igen - mond Erzsébet főhercegnő, kinek szép szemeibe könnyek gyűltek - én is eljöttem ezt önnek megköszönni.

A császárné leányára tekintett s e tekintetben volt valami olyas, mi azt jelenté, hogy e nyilatkozat fölösleges volt.

- Oh, felséges asszonyom - mond a sebesült - szívemnek egyetlen vágya, hogy felségteknek szolgálatjukra lehessenek; és nem ily csekélységgel, de életem feláldozásával is örömmel fogom bármikor hűségemet tanúsítani.

- Jól van, édes fiam, tudom én azt jól! - mond a császárné szeretetteljes hangon - de most már csak azon legyen, hogy minél előbb lábra állhasson; mert tudja, mily örömet látjuk vidám arcát magunk körül. Most pedig legyen a lehető legnyugodtabb helyzetben; ne echauffirozza magát semmivel, mert ez feltétlenül szükséges mielőbbi felgyógyulásához. Itt van udvarunknál; úgy tekintjük, mint családunk tagját és reméljük, a gondozásban sem fog hiányt szenvedni; az irgalmas nének közül kettő folytonosan ágya mellett fog őrködni.

- Mély hálával veszem felséged kegyelmes gondoskodását, - mondja az ifju ember - fenségednek pedig - folytatja, a főhercegnőre tekintve, - alázatos köszönetemet fejezem ki kegyes részvéteért; ha épségét halálommal váltottam volna is meg, már eléggé meg lennék jutalmazva.

- Egy szót se többet! - mond a császárné székeből felkelve, itt hagyjuk önt a nyugalomnak és kellő ápolásnak. Isten gyógyítsa mielőbb.

A császárné, kíséretével együtt, kivonult a szobából és a lépcsőhöz érve az udvarhölgyeket elbocsátotta és egyedül ment a főhercegnővel lakosztálya felé.

- Milyen derék ifju ember! mondá a császárné és gondolatában hozzátette: miért nincs korona a fején?

Ugyan e pillanatban hasonló gondolata támadt a főhercegnőnek is; csak hogy szíve a tételt megfordította: Miért van korona az én fejemen! Mily boldog lehetnék!

Midőn a császárné dolgozó szobájába ért, Erzsébet főhercegnő kezét csókolt anyjának és távozni készült.

- Megállj csak, - mond a császárné leánya jobbát gyengéden megfogva - Lengyelországból kellemes tudósításaink érkeztek, a lengyel király el van ragadtatva, mind a közbenjárástól, mind különösen megküldött arczképedtől. Még csak bizonyos diplomáciai tárgyalások vannak hátra, melyeket az orosz udvarral kell elvégeznie, és ő felsége meg fogja tenni magas látogatását udvarunknál.

- Köszönöm, édes anyám, - mondja a főhercegnő, és hogy elötörő könnyűit annál jobban elrejtse, lehajolt, édes anyja kezét megcsókolni. Azt nem vette észre, hogy e közben egy rejtgetett köncsepp oda hullott arra a puha, jótékony anyai kézre.

A főhercegnő kisietett édes anyja szobájából; jobb kezét mindjárt fájdalomtól dobogó szívére tapasztá, és alig tudta magát megóvni, hogy hangos zokogásra ne fakadjon.

- Szegény gyermek! mond a császárné és szemei még hosszasan nyugodtak az ajtón, melyen legszebb leánya eltávozott.

Bizony a szegény főhercegnő sebe vérzőbb és veszélyesebb volt, mint a csak most meglátogatott Czobor grófé.

A császár ive.

Az új császár elveit, érzelmeit mindenki ismerte, tudták, hogy vallásos és lelkiismereti kérdésekben föltétlenül szabadelvű, hogy népeivel szemben, a legmelegebb érzellemmel viseltetik és különösen a jobbágyság sorsának enyhítése, őt a legnagyobb mértékben érdekli; hogy nagy szellemű és felvilágosodott uralkodó lesz, azt mindenki előre várta tőle, sőt az udvarhoz tartozó, vagy ott gyakran megforduló politikusok arról is meggyőződtek, hogy II. József, épen háza ellenségét, Nagy-Frigyes porosz királyt, állította fel magának, mintaképül.

Azt a politikát, melyet ez idő szerint I. Péter cár, majd a két Frigyes és II. József követtek, «fölvilágosodott absolutizmusnak» szokás nevezni, és minden esetre jobb is volt az a felvilágosodást is nélkülöző zsarnokságnál; csak hogy a mi Orosz- és Poroszországban bizonyos előlépés volt a közmívelődési reformok terén, nem ütközött össze egy, századokon át kifejtett, alkotmányos nemzeti élettel mint ezt, például Magyarországon, várni lehetett.

Azt maga is sejté, hogy vallásos szabadelvűsége, mely saját édes anyjával is ellentétben állott, erős gátat fog találni a magyarországi hatalmas klérusban, azt is jól tudta, hogy a magyar földesuri osztály minden oly lépést, mely a jobbágyok emberi jogainak visszaadására czéloz, nagy ellenszenvvel fogad; birodalma egynyelvűségét pedig még maga sem akarta hangoztatni; miután annak eredményét a kedvező talaj lassu előkészítésétől várta.

Erős jellemek szokása szerint, először a legkeményebb almába akart beleharapni és Kollárral, a császári levéltár őrével, csakugyan megkésztetvé azt a könyvet, mely a magyar király, egyházi kegyuri jogairól szólva, azt vitatta, hogy az oly széles körű, miszerint a magyar király természetesen a vallástaniakon kívül, minden egyházi dologban szabadon rendelkezhetik. De jelezve voltak ebben egyéb közjogi kérdések is és Verböczi hitelessége megtámadva!

A könyv már megjelent akkor, midőn József nagy tervei taktikájába belebb-belebb merülve: egyszerre csak észrevette, hogy azok kivitelére és általában családjá és országa tekintélyének fentartására, hiányzik az a legfőbb dolog, melyet az ő mintaképe, II. Frigyes, a had folytatására elengedhetlennek jelzett, t. i. a pénz.

Terveket dolgoztatott ki, miként lehessen a monarchia pénzügyeit tisztességesen rendbe hozni; de a mi épen szeget ütött fejébe, kormányzatának minden jelesebb pénzügyi tehetsége oda nyilatkozott, hogy ennek csak egyetlen módja van: az adók felemelése és általában a monarchia népei kedvező hangulatának felköltése ez irányban.

Az osztrák örökös tartományokban az adók felemelését egyetlen parancsszóval vagy rendelettel is meg lehetett tenni; de egészen más volt az eset Magyarországra nézve; mert itt egy fillérnyi adót sem lehetett kivetni, az országgyűlés beleegyezése nélkül.

A császár itt látta maga előtt azt a több százados várfalat, mely reformcéljait keresztezi s melyet vagy megdönteni, vagy megkerülni, vagy átugornia kell. Mindenik veszélyes kísérlet volt és hasztalan törte fejét; mert egyelőre, az ő hatalmas lángszelleme sem találta meg, a kivezető utat.

Egy vasárnapon, midőn először nyitották meg a nép számára a csinos sétahelylyé átalakított Prater, a császár, egyetlen lovász kíséretében, szintén belovagolta azt; és a nép, mely ösztönszerűleg meg szokta érezni, minő mértékű a rokonszenv iránta, az uralkodók szívében, egész körlovaglásában körülözönlötte, éljenezte és imádattal határos hódolati nyilatkozatokkal kísérte.

A mély érzelmű uralkodót, e hódolatnyilvánítások meghatották és midőn a folyton hullámzó tömeg köréből kiszabadult, szemeiből egy pár könnyet törölve ki, fölsóhajtott:

- Vajha, meg tudnék felelni, várakozástoknak!... Vajha, épen annyi áldással kísérnétek siromba egykor, mint a mennyi szeretettel üdvözöltök most!

Emelkedett hangulattal ért vissza az udvarból, hol épen édes anyja várt reá.

A császárné nem volt oly derült hangulatban mint fia; általában, férje halála óta, ritkán lehetett mosolyt látni ajkain.

- Rosz tudósításokat vettünk minden oldalról, édes Józsefem, - mond szomoruan - és bár arczodról látom, hogy kedvező hangulatot kell nálad elrontanom, kérlek, foglalj helyet és beszéljük meg a dolgokat.

József helyet foglalt és nagy kék szemeit kérdőleg emelte édes anyjára.

- Először is tudatnom kell veled, hogy Flórenczből kedvezőtlen híreket vettünk, öcséd, Lipót, egészsége helyre állott ugyan, de nagy mértékben elégtelen és különösen pénzügyeivel, sehogy sem tud tisztába jönni.

- Sajnálom, mondja kedvetlenül a császár, - de többet nem tehetünk érte, mint a mennyit tettünk. Én meghoztam neki mind azt az áldozatot, a mit hozhattam; s mind őt, mind tégedet biztosíthatlak, hogy a nagyherczeg pénzügyei aránylag sokkal kedvezőbb állapotban vannak, mint a mienk.

- Az elég szomorú! - mond a császárné, - mert már nagyobb megszorításokra, mint a minőket multkor engedélyezénk neked, magunk sem vagyunk képesek. Azonban erre később visszatérünk. - A második, kedvezőtlen tudósítás, kedves leányomat, Erzsébetet, illeti: a házassági szerződéssel megbízott követünk, Varsóból arról értesít, hogy célzott házassági tervünkől, alig lehet valami; miután Erzsébet orosz czárnő, ezen házassági tervnek határozottan ellene van.

- No, ez nem olyan nagy csapás! - mondja József, - mert részemről legalább amugy sem örvendtettem volna egy oly családi viszonynak, mely nővéremet az orosz czárnő feltétlen jobbágyának s ha a világ szájának hinni akarunk, egykori szerelmesének tette volna részesévé; egy ily viszonytól nem sok felemelőt s annál kevésbé boldogítót lehetett várni!

- A dolog mégis boszantó és lealázó, - mondja elsötétült arczczal, a császárné - mert az mégis különös, hogy a mi leányunk s tegyük hozzá, talán az egész Európa legszebb herczegnője, részesüljön ily visszautasításban. Csak legalább a szegény gyermeknek ne mondtam volna meg!

- Őszintén szólva, édes anyám, a dolog egy kissé el volt hamarkodva; mert előbb részletes tájékozást kellett volna szerezni, mielőtt az ajánlat megtörtént.

- A harmadik dolog, melyet veled közölni akartam, lehet, hogy kedvező, sőt talán előttem kedves is, de én előttem nem igen látszik elfogadhatónak.

- És mi az? - kérde a császár, érdekelten.

- Az erdélyi kancellária egyik ügyes hivatalnoka, kihallgatást kért tőlünk és egy oly tervet illetőleg ajánlatot tett előttünk, mely a mellett, hogy a szükséges pénzmennyiséget talán megteremtené, egyuttal a magyar és erdélyi országgyűlések összehívását is feleslegessé tenné.

- Ohó! - kiált fel a császár - halljuk a tervet, ez az én emberem!

- Terve - mond a császárné kedvtelenül - hogy a nép megadóztatása helyett, mely Magyarországon úgy is nagy bajjal jár, szólítsuk fel, önkéntes adakozásra, az ország első főpapjait és mágnásait, kik amugy is nagy jószágokkal rendelkezvén, könnyebben hozhatnak áldozatot; az udvar részéről pedig annyi kedvezményben részesültek, hogy ez alól nehezen is vonhatnák ki magukat. Szerinte, valakinek jó példával előre kellene menni. Elhozta az iverket, itt fekszenek asztalunkon.

- Ez mindenesetre ügyes ember - mondja gondolkozóba esve a császár - és mit kért jutalmul, ez indítványért?

- Oh, az nagyon szerény ember, - mond a császárné - a helyett, hogy kért volna, mint szegény alárendelt hivatalnok, odajegyzett 1000 tallért saját megtakarított filléreiből az utolsó aláírási ív végére.

- Ez arany ember - mond József élénken - s megérdemli a jutalmat is. Azt is tudom, kit értett azon valaki alatt, kinek példát kell adni. Add az első iveret, kedves anyám; én, mint Magyarország leendő uralkodója, megindítom az aláírást; azután te folytasd, hived között.

- Már én mégis jobb szeretném - mond a császárné - ha összehívnök a pozsonyi országgyűlést, mert ettől több eredményt lehetne várni. Ha például reá tudnád venni magad, hogy magyar királylyá koronáztatásodat ne gátoljad, ez öröm hevében, a nagylelkű magyarok, minden kívánságunkat megadnák.

- A koronázás eskütétellel jár - mond elsötétült arczczal a császár - és én nem akarok esküszegő lenni!... Nincs is a dologban semmi sürgős; mert, istennek hála, még van Magyarországnak megkoronázott királynője.

- Pedig én - mondja a császárné - mégis jobb szeretném akként.

- Az lehetetlen! - mondja a császár. Kérlek, add az iveret! A császárné, fia elé tette az iveret, ki hirtelenül tollat ragadott és legfelül oda írta:

«II. József császár 20 millió forint».

- Hallatlan! - kiált fel meglepetve a császárné - hiszen ez összes atyai örökség! Miből fogsz élni?

- Magam emberségéből! - mond a császár - az ország legelső hivatalnoka vagyok s ez arra kötelez, hogy hazámnak szenteljem a mim van. A monarchia pedig tartson el, mint első hivatalnokát, ha megérdemlem.

A császárnő fia karjaiba omlott.

- Oh, Józsefem - kiált fel - ha téged mindenki úgy ismerne, mint én.

(Vége az első kötetnek.)

MÁSODIK KÖTET.

Az élő levéltár.

Kinn, a bécsi «Landstrasse» végén, mely már az időben is jóval tovább nyult savoyai Eugen herczeg palotáján, a mai Belvederen túl, egy kis földszintes ház egyik zugában lakott az a nevezetes férfi, ki a császárnénak, a József császár által is elfogadott tervezetet ajánlotta. Bándy Jánosnak hívták; volt pedig igen szerény és alázatos titkára az erdélyi udvari kancelláriának, ki a Székelyföldről, egyik főúr ajánlatára, mint teljesen vagyontalan ifju jött föl Bécsbe és itt vasszorgalma, mindenkire alkalmazkodni tudó szerénysége és szolgálatkészsége által, annyira vitte, hogy a kancellár csaknem kénytelen volt őt, ki amugy is legjobb fogalmazványait készíté és minden kényes kérdésben főnökének felvilágosítást nyújtott - titkárának kinevezni.

Bándy azok közé az emberek közé tartozott, a kik már az Istentől hivatalos pályára látszanak rendelve lenni és ha egyszer, mint kerekék, beállítottak az állam gépezetébe, mindig egyenlő erővel, se nem kopva, se nem döcögve, teljesítik a reájok bízott kötelességet, az irodában, mintegy oda vannak fagyva székeikhez, úgy, hogy szobájokat, nálok nélkül, képzelni sem lehet és forognak abban a szűk hivatalos körben, addig, míg a halál a forgó kereket össze nem töri.

Az irodaszolgák már tudták, hogy a szekretárius ur 7 órakor feljő a hivatalba; azért szobáját még este kitakarították; a többiekre elég idő volt 9 óráig is; a kancellár és tanácsosok még jobban ismerték Bándyt; mert bár, alig egy évtizede volt hivatalban, a törvényeket, a hivatalos aktákat, hivatalos okmányokat, egy szóval minden előzményt annyira ismert, hogy ha ezek a nagy urak megszorultak és a szegény titkárhoz belépve, megszólíták: édes Bándy ur, kedves Bándy ur, hogy áll ez s ez a dolog? - azonnal megkapták a szükséges felvilágosítást, mely annyira megbízható volt, hogy mérget vehettek reá. Ennek titka pedig abban feküdt, hogy ez a fiatal ember engedélyt kért a kancellártól, hogy a kancellária összes iratairól sorozatot készíthessen; melyet azután öt esztendő alatt oly bravourral hajtott végre, hogy a kancellár, indítatva érezte magát Mária Teréziától 100 arany tiszteletdíjat utalványoztatni részére.

Csakhogy Bándy nem elégedett meg az egyszerű sorozat-készítéssel, hanem mikroszkopikus betűkkel teljes kivonatot készített magának az összes okmányokról és határtalan emlékezőtehetségénél fogva azt úgy betanulta, hogy mint mondani szokás, az egész kis ujjában volt. E tulajdonságáról el is nevezték «élő levéltár»-nak, és borzadtak arra a gondolatra, hogy Bándy esetleg ott hagyhatná a kancelláriát és ez által kieshetnék a gépezetből a lendítő kerék. Ez a kancellárt még arra a méltánytalanságra is vezette, hogy Bándyt már pár ízben mellőzte, bár a tanácsosi állásra bárkinél jogosultabb volt, - nehogy a jobb kézül szolgáló titkárt benne elveszítse. Oly eset volt ez, minő a jó vezérőrmestereké az osztrák hadseregben, kiket kapitányuk, épen hasznavehetőségük miatt, nem szokott tiszti rangra ajánlani. Bándy érezte a mellőztetés boszúságát, de azt nemhogy szóval, de még egy tekintettel sem árulta el; úgy látszik, már ekkor megért fejében a terv: miként kelljen ezen a bajon, egy hatalmas ugrással, segíteni.

Az «élő levéltár» még titokteljesebb volt az ő magán életében. Nem látta őt, semminemű társaságban soha senki. Ott, a külváros egyik szerény vendéglőjében, megebédelt, ha hivatalos óráit elvégezte; kávéját este-reggel maga főzte meg és mindazt, a mire csak szerény háztartásban szükség volt, mint a szükséges korsó vizet, ágy- és fehérneműt háziasszonyának, a terjedelmes alkatu tejárusnőnek előszobájába kellett elhelyezni; a szükséges tisztogatásokat a

nagyságos szekretárius ur maga végezte; ajtaját zárva és ablakát rövid szellőztetés után, lefüggönyözve tartá; úgy, hogy az ő szobájába ugyan, a hosszú tiz esztendőn keresztül, nem tekintett be emberi szem. Ismerve lakójának zárkózott természetét, háziasszonya nem is háborgatta őt remete szokásaiban; mert a szobaur pontosan és jól fizetett, de ki is kötötte, hogy lakásában ne is háborgassa senki és a tejárusnő sokkal okosabb volt, hogysem békés természetű lakójának elvesztését valami által veszélyeztesse.

Ez életmódja után Bándyt, mind a háznál, mind az a körül lakozók között csak a «remete» néven ismerték; pedig ismerte az utolsó utcagyerek is, mert egyszerű, de tisztességes fekete öltözkéiben, éveken át, mindig ugyanazon órában látták távozni és hazatérni.

A remetének nevezett Bándy annyival különösebb tünemény volt a külvárosiak előtt, mivel megnyerő külsejű és még alig 30 éves fiatal ember volt, kiről meg nem foghatták, miként tud minden emberi társaságtól elvonultan élni és nem egy kósza hír keringett zárkózottságának okairól is, melyek azonban természetesen, soha sem jutottak az ő füleihez.

*

Nem kellett hozzá nagy lélekbuvárlat, hogy valaki kitalálja, hogy Bándy János, a Landstrasse remetéje és az erdélyi kancellária élő levéltára, bizonyos megrögzött gondolatnak, vagy határozottan kitűzött célnak él. Nem ritkaság az ily ember: némelyik hasonlít az éji lepéhez, mely addig forog kisebb-kisebb körben a lámpa lángja körül, míg szárnyait összeégeti; másik csak önmaga körül forog, mint valami gyári kerék és tengelyét valamely önző szenvedély vagy feltétel képezi, mint például a fősvényeknél, kiknél a boldogság eszköze a vagyon, utoljára céljá válik, melyek éppen boldogságukat hozzák áldozatul.

Igen, Bándy Jánosnak is volt egy eszménye, egy kitűzött célja, mely felé törekedett; melynek teste és lelke minden erőit áldozá, és melyen kívül nem látott semmit, maga előtt, maga mellett és maga megett, - mint egy érzéketlen, kilőtt ágyugolyó, mely öntudatlanul tör célpontja felé. Ki szobájába beléphetett volna, körülbelül fölfedezi ezt az eszményt, ezt a kitűzött célt; de körülbelül arra is rájött volna, hogy ez az ember, kitűzött célja felé törve, lassanként önmagát semmisíti meg; mert minél előbbre haladt pályáján, annál kevesebb belső erőt tanusít, mely saját létét tartsa fenn; ép úgy, mint ama kilőtt golyó, mely tulhosszu pályát futva, egy felvett határon túl, lassanként veszít kölcsönvett erejéből és a föld vonzerejének kell hódolnia, mely utoljára is sárba, porba rántja.

Bándy János szobájában, az élet legkezdetlegesebb szükségletein kívül, egy különös képzeletvilág nyoma mutatkozott, minden falon és minden szögletben; és a mi legsajátságosabb, az eszményiség jelei váltakoztak a legvastagabb realizmussal. Volt ott rendetlenül és különböző magasságokban felakasztva egy csomó női arczkép és szobormintázat, kisebb nagyobb sikerrel keresztülvive, mindannyi hasonlított egymáshoz; legfelebb abban térve el, hogy az illető nőalak, hol egészen, hol derékig, hol pedig csak mint arczkép volt lefestve, különböző való és képzeleti öltözetekben. A felaggatott képek közeit kisebb-nagyobb papírtáblák foglalták el, melyeken különböző nagyságban és színezésben ez az egyetlen név állott: *E s z t e r*! egy-két felkiáltó jellel felkiáltássá erősítve. Mi akart ez lenni? Valószínűleg egy folyton sarkalló figyelmeztetés, egy meg-megújuló emlékezet; vagy mi legvalószínűbb, valódi rajongássá vált érzelm kifejezése, mely másban nem talál enyhületet és kielégítést, mint eme foglalkozásban és jelvényítésben. Ezek voltak Bándy szobájának eszményi diszítései, de ezenkívül volt még a falakon igen sok, kisebb nagyobb földabrosz, mely mezei düllőket, különböző színre festett táblákat, erdőket stb. ábrázolt; átszelve patakocskákkal, csermelyekkel és kipécézve különböző színű apró zászlócskákkal. Volt még a szobában néhány három lábú mérnöki asztal és lejt mérő is, úgy, hogy ki a szobába belépett volna, könnyen azt hihetné, hogy egy mérnökkel van dolga, ki mellel festészettel is foglalkozik.

Pedig hát mindezekből nem volt semmi. Bándy élete tanulmányának megfejtése egy édes, de nagyon rövid, szerelmi történet, melynek reménytelensége valami kishitű embert az öngyilkosság sötét eszméje felé sodort volna, de egy oly ifjut, ki annyi tetterőt és képességet érzett magában, küzdelemre készítetett a világrenddel, ha kell, még az elemi erővel, vagy a lehetetlenséggel is.

Mint fiatal, alig husz éves tanuló, kinek azonban nevéhez, már az iskola falai között, nagy remények voltak kötve, nevelő gyanánt nyert alkalmazást, egy büszke, erdélyi mágnás családban, hol, bámulatos szorgalmával és tehetségeivel, annyira megnyerte a szülőket, hogy nevelei pályája végén, a főúr, barátjának és rokonának, a kancellárnak, ajánlotta, ki ez ajánlatra és az ahhoz mellékelt fényes bizonyítványokra, meg is hívta őt.

Történt azonban, hogy az a láthatatlan erő, mely a szíveket fölkeresi és az emberi érzelmeket titkon közvetíti, a főúr 16 éves leánya, Esztike és a szerény nevelő között a két évi érintkezés közben, megtalálta a maga útját, anélkül, hogy a büszke szülők arról csak legkisebb értesítést is nyerhettek volna, a két ifju szív és a társadalom törvényeivel keveset gondoló két ifju fej, folyton gyakrabban és élénkebben cserélte ki érzelmeit és gondolatait, és anélkül, hogy szükségét látták volna ez érzelmek és gondolatok szavakba öntésének, oly végzetszerűen és ellenállhatlan vonzalommal szerették meg egymást, mely kizárt minden mellék- és utógondolatot, a jól titkolt szerelem boldogságával árasztotta el mindkét szívet, és azzá a szilárd akarattá és elhatározássá nőtt ki: vagy egymást birni, vagy soha senkit!

Egy látszólag önkénytelenül elejtett virágszál, melyet aztán az ifju ember, legdrágább emlék gyanánt, szíve felett hordott; apró szolgálatokért fizetett édes mosoly, mely örökké feledhetetlenül nyomult be lélekbe; egy-egy elismerő tekintet, mely a szülők kitüntetését vagy hála-szavait kísérte: ezekből és ilyenekből alakult egy egész kincses tárház a két hosszú év alatt; azon az egy nagyobb eseményen kívül, midőn egy izben Bándy a fivérével, a megáradt Maroson csolnakázó kisasszonyt, saját élete koczkáztatásával mentette ki, melyért egy forró kézzorítást és hálás tekintetet nyert; reá nézve drágábbakat, a nagy uralkodó-hatalmasságok összes gyémántjainál.

Az utolsó estén azonban, melyet Bándy a bárói család körében töltött, mindkét szív érezte, hogy szó nélkül nem válhat el egymástól; s a nélkül, hogy előre megegyeztek volna, a szép májusi holdvilágos est, mindeniket a kastély parkjába vonta, hol egy százados hársfa árnyában örök hűséget esküdtek egymásnak.

Sokkal jobban voltak saját érzelmeikbe merülve, hogysem az esetleg épen közelükben sétáló báró lépteit meghallották volna, ki a vallomásnak tanuja volt s leányát büszkén szobájába utasítva, az ifjut szigorúan kérdőre vonta.

Ennek vallomásából azonban kitűnt, hogy ez volt az első szó, mely érzelmeiket illetőleg ajkaikról akaratlanul kitört; és a báró büszkeségében nem vette komolyan a dolgot, hanem az amugy is végleg eltávozandó ifjunak hetykén dobta oda e szavakat:

- Tudod mit, öcsém? Ha Bécsből valamikor nagyságos titulussal s legalább egy falu birtokával térsz vissza: újra megjelenhetsz házunknál és szóba hozhatod e dolgot.

Bándy egy pillanatig lesujtottan állott helyén, de azután hirtelen összeszedte magát s a távozó bárónak utána kiáltotta:

- Jól van, nagyságos uram, én majd szaván fogom!

E szóváltásban feküdt Bándynak élettitka; ez adott neki erőt az óriási küzdelemre és ez fejté meg utolsó fellépését a császárné előtt, mely által a megrögzött eszméjének élő szerencsétlen ember célhoz vélt jutni.

Hogy lett a kertből falu?

Egy lélekbuvár előtt sem lehet feltűnő, hogy oly ember, ki egy évtizeden keresztül egyetlen eszmének él s magát a társadalmi élet minden más érintkezésétől távol tartja, lassanként annyira beleéli magát e megrögzött eszméjébe, hogy ki van téve a lélek minden tévelygésének; könnyen tartja az erkölcsi elfogadhatlant elfogadhatónak és a kivihetlent, kivihetőnek.

Bándy jövőjét attól feltételezte, hogy nagy szolgálatokat fog tenni a hazának és fejedelemnek és e jó szolgálatnak alapján fogja kérni azt, a mi az ő jövő boldogságának, Eszti atyjának ígérete szerint, létföltétele: a rangot és a jószágot.

Elég nemes és nem is kárhoztatandó nagyravágyás, mely sokszor vezetett sikerre és méltán. Csakhogy a mi államférfiúnak, vitéz harcosnak vagy művésznek könnyen sikerülhet, annak, ki az állam gépezetébe csak egyszerű forgó keréknek állott be, sokkal nehezebb. Amazoknál igen könnyen kerül elő a jó alkalom, emitt igen ritkán és nehezen. A csillogó gyémánt hamar szembe ötlík; a homokszem, melyből pedig egész hegysoraink vannak, kinél találna méltánylatra; a versenypárikra fogadásokat tesznek; a munkás méh szorgalmát nem méltányolja senki.

Bándy tiz éven át mégis ezt remélte; az a fényes csillag, mely vezére volt a sivatagon, - Eszter szerelme - bevilágította az egész örömtelen pályát és őt azzal a reménnyel tölté el, hogy az a lankadatlan szorgalom és megszerzett ismeret, mely őt hivataalkörében nélkülözhetetlenné tette, előbb-utóbb méltányolva lesz s ki fogja ragadni őt a hétköznapi munkások sorából: mint láttuk csalódott; mert épen az ellenkező történt: főnökei már csak azért sem ajánlották valamely felsőbb hivatalra, mivel jelen helyzetében nélkülözhetlen szükségök volt reá s féltek «élő levéltárunk» elvesztésétől.

Bándy sok ideig nem vette ezt észre s nem csak reménykedett, hanem mint a pók, ha egyik hálóját széttépi a vihar, a bokor lengő ágaihoz megint másikat kötöz: ő is szötte tervezetét tovább-tovább, még a jutalomra nézve is.

A ranggal hamar tisztában volt, a tanácsosság volt a legközelebbi lépcső előtte, melyet, már régi szolgálatainál fogva is megérdemelt; ezzel pedig együtt járt a «nagyságos» czim, boldogságának egyik föltétele.

De hát a másik? A jószág kérdése. Ez volt az archimedesi pont, melyből balsorsát ki kellett volna vetnie, de a melynek megválasztásában a körülmények ismeretlensége miatt, nem volt szerencsés és a hol szelleme oly tömkelegbe jutott, hogy nem tudott belőle többé kivezető utat találni.

Emlékezett, hogy közel szülőföldjéhez van egy kis állami birtok, melyet «Zetelaka kertjének» neveznek. Ennek térképét a körülfekvő területekkel együtt, még idejében megszerezte egy barátjával és ez volt az az alap, melyre jövőjét építé.

Arról nem kételkedett, hogy azt a kis területet fontos szolgálatai jutalmául megnyerheti; de utoljára is ez nem felelt meg az Eszter atyja által kívánt nagybirtoknak; ezért utolsó fillérét is félretette és a mint ekként nyert tőkéje gyarapodott, a mindig maga előtt tartott földabroszon egyre távolabb és távolabb rakta hatalmas gombostűkre aggatott különböző színű apró zászlócskáit; semmit sem kételkedve azon, hogy pénzért és felsőbb engedély mellett azokat a területeket mind magáévá teheti.

A kedvező alkalom, melyre hivataalkörében hiába várt, végre megjött. Egy alkalommal hallotta beszélni a kancellárt, Kálnokyt, egyik tanácsosával, Csereivel, a felől, hogy a császár mennyire vonakodik az országgyűlés összehívásától és mennyire óhajtana valami más eszközt arra nézve, hogy az állami pénztár nagy hiányai fedezve legyenek. A két főúr nem is képzelte,

hogy e párbeszéd, melyet a foglalkozásban lévő szerény hivatalnok esetleg meghallott, annak egy egész éjszakáját rabolja el, - pedig úgy történt.

Bándy még csak szerény vacsoráját sem költötte el, hanem haza ment magányos lakására és órákig törte fejét e kérdés megoldásán; míg végre eszébe jutott a törvényes uton kivetett adó helyett az önkényes adakozás, vagy kölcsön eszméje; és ezt oly szerencsés eszmének tartá, hogy azonnal munkához látott; megkészítette a hazafias hangon irt felhívást és a rovatos iveket és másnap kihallgatásra jelentkezett a császárnénál.

Hogy minő fogadtatásra talált itt, arról már értesültünk; a császárné bizonyos kétkedéssel fogadta a tervet, de méltányolta a jól ismert hivatalnok buzgalmát és áldozatkészségét, melyet aránylag oly tetemes összeg felajánlásával tanusított és szokott nagylelkűségénél fogva kijelentette, hogy ha valami kérni valója van, a jutalom nem fog részéről elmaradni.

Bándynak nem kellett ennél több. Egész nap nyugtalan volt hivatalos szolgálata teljesítésénél, úgy, hogy hivatalnoktársai alig tudták megfejtetni ez átalakulás talányát. Mindamellet a hivatalos órát pontosan kitartotta; de azután tőle telhető sietséggel ment haza; egész éjjel dolgozott a sok éven át össze-vissza lyukgatott földabroszon; még kijebb rakta a póznákat jelző zászlócskákat; s a rég készletben levő pergament lapokra két példányban megkészítette diszes aranyos kezdőbetűkkel az adományozási oklevelet a zetelaki kertre és annak körzetére vonatkozólag, mely most már a folytonos terjeszkedés után, csakugyan megközelítette egy kis falu határát. Pontosán feljegyezte annak részleteit és még pontosabban a szomszéd birtokokat, melyek határolják, úgy, hogy nem hiányzott abból többé semmi, csak a magyar királynő, illetőleg erdélyi fejedelemnő aláírása és az erdélyi kancelláré.

Másnap reggel azután újra megjelent Mária Terézia előtt, ki, miután fia, a császár, a tervet oly kedvezően fogadta, annál készségesebben aláírta mindkét okmányt; ép oly kevéssé volt akadály a különben nagy szemeket meresztő kancellárnál, ki a helyi viszonyokat nem ismervén, semmi okot nem látott az aláírás megtagadására; sőt szíves gratuláció mellett nyújtotta át az egyik okmányt Bándynak, kifejezve azon reményét, hogy birtokbavétel után azonnal visszatér és előbbi buzgóságával fogja folytatni hivatalát.

De Bándynak most már szárnyai nőttek s a boldogságát tartalmazó okmányt zsebébe rejtve, még az nap összecsomagolta szobája egész tartalmát a képekkel, földabroszokkal és mérnöki eszközökkel együtt és sajnálkozó háziasszonyánál kiegyenlítve számláját, egy megfogadott «Landkutscher» tágas szekérére mindent nagy gonddal felrakott és még az nap odahagyta a várost.

Bukott tervek.

Diszes, bár némileg zártkörű estély volt az udvarnál. Az udvarmester nagy csodálkozására csupa magyar főurak voltak ezuttal az estélyre hivatalosak és az egész estély, melyben különben a gyászos császárné csak pillanatokra vett részt, nélkülözte a feszes udvari szertartásokat.

Magára a családra és udvarra nézve a gyász éve már úgy is letelt volt; csak a császárné viselt fogadalma szerint élte végeig fekete ruhát; de nem annyira lehangoló, mint inkább lélekemelő volt látni a hatalmas termetű fejedelemasszonyt, a mint apródoktól vitt fekete bársony uszályruhában nyájas megszólításokkal ment végig a mélyen meghajló urak és hölgyek sorai között, mindenkinek valami nyájast, valami lekötelezőt mondvá.

Midőn a császárné belső szobái felé menve, eltűnt, ettől kezdve a társaság központját a császár, vagy római király, József kezdte képezni, ki maga ugyan nem vett részt a táncban, de annál élénkebben a társalkodásban.

Még benn volt a főteremben a császárné, midőn József császár odalépett az épen kamarási szolgálatot végző Czobor grófhhoz s annak vállára ütve, így szólott:

- Kövessen, gróf, egy percznyi bizalmas közlendőm van önnel!

És a császárné kíséretével elfoglalt tömeg háta megett, a császár bevezette őt az utolsó terembe, melyből egy kis tapét-ajtó nyílt egy szomszéd kisebb szobába, és ennek kulcsát a császár kivonván zsebéből, hirtelen eltűnt rajta, Czobort is maga után eresztve.

A kamarás alig tudta megérteni, mit jelentsen a szoba különös rendezése; mert nem volt abban egyéb semmi egy magas íróasztalon kívül, melyet több mint száz viaszgyertya fénye világított meg, és a mely fölött nagy, aranyos betűkkel e szavak állottak: «A haza oltárára». Az álló íróasztalon írószerek és díszesen kiállított nagy nyitott könyv feküdt, arra a rovatos lapra nyitva, melyre legfelül, mint emlékezhethünk, József császár adománya, tulajdonképen összes atyai öröksége, a 20 millió, volt fölírva, alól pedig csak mikroszkopikus betűkkel Bándy János szekretárius 1000 talléros adománya.

- Édes grófom, - mond a császár - az államnak pénzre van szüksége és azt hirtelenében alig tudjuk máshonnan venni, mint saját erszényünkből. A nép megadóztatásához fordulhatnánk, de tudvalevőleg ez hosszú előkészületeket tesz szükségessé, melyekre semmi kedvünk; de azonkívül is a lezajlott hét éves háboru népünk anyagi erejét nagy mértékben kimerítette. Mi, mint itt látja ön, valóban épen adtunk, a mennyit adhattunk.

Czobor most tekintett először az előtte fekvő ivre és bámulva kiáltott fel:

- Husz millió forint! Hisz ez fölségednek összes atyai öröksége!

- Igaz, - mond egykedvűen a császár, - de példát akartunk nyújtani, hogy aránylag a magyar főurak is tegyenek valamit. Most hát arra kérem önt, hogy miután a kíváncsiság amugy is vonzó szokott lenni, figyelmeztesse azokat a magyar urakat, hogy ebben a kis szobában valami érdekes látni való van. Ez az a szolgálat, melyre ez alkalommal fölkérni akartam.

Czobor gróf még mindig ott állott a kiterített rovatos könyv előtt és annyira gondolatokba látszott merülve lenni, hogy a császár bizonyos megütözéssel újból megszólítja:

- Nos, kedves grófom, talán nem érti ön a dolgot?

- Nagyon is értem, felséges uram, - felelt, mintegy feleszmélve, az ifju kamarás, - de bocsánatot kérek, egy kis számításat kellett tennem... és én magyar mágnás vagyok, felséges uram; és ha felséged megengedi, ide a legelső szerény összeg fölé magam is oda jegyzek valamit.

József császár helyeslőleg vetette rá nagy kék szeméit; mire Czobor felragadta a tollat és bemártva azt az óriási ezüst tintatartóba, oda írta nevét Bándy fölé és neve után e g y k e r e k m i l l i ó f o r i n t o t . Azután letette a tollat és szerényen hátralépett.

- Ez nagy összeg, édes grófom, - mond komolyan a császár, midőn az aláírt összeget megpillantotta - nem fogja ez önt pénzzavarokba keverni?

- Nem gondolnám, felséges uram, habár, őszintén megvallva, még alig volt annyi időm, hogy az atyámtól reám szállt jószágokat pontosan rendbe szedhettem volna. Az aláírt összeg körülbelül megfelel annak, a mennyivel a gyámság alatt létem idején felgyült jövedelmekből rendelkezhetem. Különben nem ez képezte számításom kulcsát, - fejezi be szerényen - hanem az a hivatalos rangfokozat, melyet az állam fejétől fogva egy szerény kamarás elfoglal.

József császár közelebb lépett a grófhhoz, és azt mosolyogva, de könyes szemekkel megölelte.

- Ön nemeskeblű férfit, kit szívesen számítunk máttól kezdve barátaink közé. Ismerve ön kedvező vagyoni állását, remélem, hogy ez nem fogja nagy zavarba hozni, de ha ez történnék, számíton ön reám, legjobb barátjára, - folytatja meleg kézszorítással - egyébiránt - végzi be nevetve - ha az ön kamarási számításkulcsát ismerjük, jó lett volna már korábban udvari tanácsossá kineveztetnünk.

A császár utóbbi szavaira már Czobor szemeiben is megjelentek belső felindulásának jelei és e felindulástól alig hallható hangon, tiszteletteljes főhajtással felelt a császárnak:

- Fölséges uram, e szavak és e kézszorítás nagyobb becsüek előttem összes vagyonomnál, mely különben is mindenkor felséged rendelkezésére fog állani.

- Jól van, barátom, - mondja vidáman a császár - és most lássunk teendőink után: én mulattatom kedves vendégeinket; ön pedig terjeszsze el közöttük e szoba rejtélyét. Adja isten, hogy a vég a kezdetnek megfelelő legyen!

Elül a császár, utána Czobor kihaladtak a szobából, és miután a császárné körjáratát bevégezte, József császár szokott nyájas egyszerűségében teljesítette a házigazda tisztét, lehetőleg mindenkit részesítve megszólításban; még pedig mindenkihez akként intézve szavait, a mint az az illető helyzetének leginkább megfelelő volt. A császár ilyenkor lassanként igyekezett reformeszméit terjeszteni az illetők között; ezek pedig egyaránt kiterjedtek az egyházra, katonaságra s a törvénykezés és igazságszolgáltatás minden ágára. Egyháziaknál némely szerzetek megszüntetésére és azok vagyonának közművelődési célokra való alkalmazására; katonáknál a különböző szakoknak elválasztására és reformjára; földesuraknál a jobbágyok sorsának enyhítésére; biráknál a kinzó szerek alkalmazásának megszüntetésére vonatkozó terveit illetőleg tett kérdéseket; s mindannyian bámulták, bár sokan félték is a fiatal uralkodónak mindenre kiterjedő lángeszű felfogását és még jobban azt, hogy minden egyes kormányzati ág viszonyait, előnyeit és fogyatkozásait oly pontosan ismeri, hogy ezeket illető megjegyzései mindig a szeg fejére ütnek.

E közben Czobor is hiven teljesíté feladatát és nemsokára szájról-szájra járt a suttogás, hogy az utolsó kis szobában valami érdekes látni való van.

Bizonyosan valami érdekes műtárgyat sejtettek, talán valamely, Erzsébet czárné által küldött, nagyszerű ajándékot, vagy valamely hires festvényt vagy szobrot, elég az hozzá, hogy Czobor, ki a reá bizott kötelesség teljesítése után épen Erzsébet főhercegnő mellett résztvett a tánczban, nagy gyönyörűséggel vette észre, hogy az öreg és ifju urak magányosan vagy társaságban egymásután besurrantak az utolsó terembe, mely épen a nagy tánczterem mellett volt; azután csendesen, csalódott várakozással vagy épen megnyult orral kerülnek onnan vissza, természetesen semmit sem szólva a titkot még nem tudó társaiknak, mint az adomabeli cigányok, kik a fénymázás üveget boros üveg helyett sorban megizlelték, semmit sem sejtetve a többiekkel a felsülés felől.

- Nézze csak, felség, - mondja Czobor - milyen furcsa áramlat van az utolsó terem felé és onnan ki. Vidám, nevető arcokkal vonulnak be oda az urak és többnyire hosszú arczczal kerülnek onnan vissza.

- Valóban, - mondja a főhercegnő - ezt egy idő óta én is észlelem. Mi okozza e különös átváltozást?

- Egy államtitok, - mondja mosolyogva Czobor - melyet nem szabad elárulnom.

- És nőknek nem szabad e titkot megtekinteni?

- Ezuttal nem, legalább én két gárdista barátomat, az óriás Bessenyeit és Barcsayt állítottam oda, kik csak férfiakat bocsátanak be. Különböztetnem azt hiszem, hogy később majd a nők is értesülni fognak róla, midőn tüpénzüik megrövidülésén megérik.

- Ha ilyesmi, - mondja a főhercegnő - akkor nem is vagyok kíváncsi rá. Egész életemben minden iránt jobban érdeklődtem, mint a pénz iránt; már mint gyermek jobban örültem egy ajándékul kapott cserép virágnak, mint egy marék arany; és meglehet, hogy ez hiba nálam, de anyagi dolgok kevés értékkel bírnak előttem.

- Bizony pedig nagyon sokszor fordul ezen a világ és az emberek sorsa.

- Meglehet, - mondja a főhercegnő - de engem, mióta eszmélek, mind az emberek, mind a tárgyakkal szemben bizonyos esztétikai érzék vezet; és ennek fonalán úgy találtam, hogy azok az emberek, kik pénzügyekkel foglalkoznak, sokkal ridegebbek és kedélytelenebbek, mint mások és e kedélytelenség még arcukon vagy modorukban is kifejezést nyer. Itt is látok ödöngölni egy pár pénzembert, borsózik tőlük a hátam. De ne is beszéljünk többé erről... Tudja-e ön, - folytatja a főhercegnő, miközben arcára bánatos kifejezést erőszakolt, - hogy nekem is van egy gyászos titkom.

- Ah! ah! - kiált fel Czobor - már ily korán? Szinte lehetetlen.

- Igen, - mond savanykás arccal a főhercegnő - csak képzelje ön - de csak magunk közt mondom - én egy megvetett, visszautasított menyasszony vagyok.

Czobor, meglepetve, egy lépést tett hátrafelé.

- Miként lehetséges ez? - kérde azután - ha van valami túl a menyországon, még ott sem jogosult ily visszautasítás.

- És még is úgy van, - mond a főhercegnő, kit egyáltalában nem látszott bántani a gróf elragadtatása - a lengyelek királyától kosarat kaptunk; a császárné nem akar beleegyezni kedvencze nőülésébe.

Czobor hallott volt valamit, mi az udvar köréből kiszivárgott, oly formában, mintha a lengyel király házassági ajánlata visszavonatottna volna, de mint ki kevésbé jártas még a diplomacziában, nem is sejtette, miként kötetnek ilyes szerződések a koronás főkre nézve.

- Remélem, nem verte le e hír, nagy mértékben, fenségedet?

- Egyáltalában nem, de hogy sértett, azt el nem tagadhatom, - mond a főhercegnő önérzettel.

- Az könnyen érthető, - mondja Czobor - de a mi engem illet, én csak hálát adhatok az Istennek, hogy a dolog meg nem történt, legalább nem kell Lengyelországban laknom, melyhez amugy sem éreztem hajlamot.

A főhercegnő szép szemei egy pillanatig kérdőleg voltak Czoborra függesztve.

- Nem könnyen érthető ez fenség? - kérde az ifju, lángoló arccal. A tiszteletre méltó Haugwitzné - folytatja azután, jelentős mosollyal - engemet, még azon emlékezetes vadászaton, fenséged oltalmára rendelt és ez a rendelet még máig sincsen visszavonva. Ennek alapján, - folytatja, a legforróbb érzelmeket, a tréfa köntösébe öltöztetve - én annyira kötelezve érzem magam, e kinevezés által, hogy bármerre vezesse sorsa fenségedet, én, a mig élek és a mig meg lesz engedve, árnyék gyanánt fogom kísélni. A kósza hirre már meg is vettem volt Varsóban egy palotát.

A főhercegnő nem tudta egészen elrejtetni meglepettségét, Czobor hódolatával szemben.

- Köszönöm, - volt az egyetlen szó, mely alig hallhatólag, elhagyta ajkait. - Különben, édes Czobor - folytatja később, keserűen gunyos hangon - palotavásárlásokkal hagyjon fel ön; legalább ne siesse el a dolgot, mert utoljára, még Európa minden nagyobb városában háza lehet s meglehet, hogy azok egyikében sem fog lakni.

- Nem bánom bárhol, csak mindig fenséged közelében - felel Czobor, esdeklő tekintettel.

- Azt hiszem, mindenkire megnyugtató, - mond a főhercegnő, leküzdve belső fölindulását - ha közelében oly barátot érez, kinek segélyére bármikor számíthat... Apropos! Hogy van a mi kis Fannykánk?

- Nő, tanul és szépül - felelé Czobor vidáman. A fenséged által küldött ruha, igen jól áll neki!

A táncszünet, mely alatt e rövid párbeszéd folyt, véget ért, valamint nem sokkal azután, maga az egész multság is. Az udvar visszavonult, a közönség szétszlott.

Czobor, nem csak kíváncsiságának engedve, hanem megbízatásánál fogva is, sietett a kis titokteljes szoba felé, hogy az eredményről értesülhessen. A testőrök már eltávoztak volt az ajtótól, de a kulcs benne volt s a mint a kis szobába benyitott, a megvilágított asztal előtt, a császárt látta állani gondteljesen, jobb kezére hajtott fővel.

Czobor beléptére hirtelen visszafordult és bizonyos lehangoltsággal mondá:

- Megbuktunk, édes barátom! Megbuktunk a nagyreményű tervvel. Kettőnk neve közé, alig van felírva pár százezer forint.

Czobor is szomorúan nézett pár percig maga elé, de azután, mintegy összeszedve magát, vigasztalólag mondá a császárnak:

- Felséges uram, ha annak idejében jobban meggondoltam volna a dolgot: ezt az eredményt előre megjósolhatám. A magyar mágnásnak lehetnek mértföldekre terjedő, sőt némelyiknek, egy német uralkodó-hercegséggel felérő terjedelmű uradalmi; az egyik Eszterházyról, például azt mondják, hogy egész Magyarországot beutazhatja, oly formán, hogy estére mindig a saját jószágán hálhat, de a mi igaz, igaz: se készpénzünk, se hitelünk nincsen: mert ritka magyar mágnás, ki többet el nem költ jövedelménél; a hitelezők pedig nagyon óvakodnak nagyobb összeget adni rendelkezésünkre, mert jól tudják, hogy követelésük felhajthatatlan. Ez az egyik ok, mely a viszonyokban fekszik, - másik a magyar nemesség természetében. A magyar nemesség föl tud lelkesedni, mind királya, mind hazája szolgálatára, ha az a hang el van találva, mely szívéhez szól. Ilyenkor kész minden áldozatra; de szereti ez áldozatokat fennhangon tenni meg, midőn azután az egész nemzet, ugyszólván, egymás példájától lelkesül. Ebben, kétség kívül, némi hiuság is rejlik: de erről nem tehetünk, - ekként történt az meg felséged anyja, dicső királynénk, uralkodása kezdetén. Jöjjön le felséged hozzánk, hű magyarjai közé; kegyeskedjék magát megkoronáztatni; és a lelkesedés eme perczeiben, a királyi szó nem fog elhangzani a pusztában és a nemzet áldozatkészsége el nem marad!

A császár, mintegy elodázólag, intett kezével; mit Czobor nem tudott egyébnek vélni, mint távozási parancsnak; azért, mély fejhajtás után, eltávozott a szobából.

*

Másnap délelőtt a császárt, még egy második kellemetlen meglepetés is érte. Az erdélyi kancellár, gr. Kálnoky Sámuel, jelent meg azon folyosón, hol reggeli sétáját és egyszersmind elfogadásait szokta tartani.

- Felséges uram! - mondá ez - kénytelen vagyok Felségedet egy kedvezőtlen eseményről értesíteni. Egy alárendelt hivatalnok, kire ő Felségének Bándy részére kiadott adománylevele beiktatása volt bizva, esetleg ismeretes lévén az adományozott birtok környékével, határozottan állítja, sőt kész okmányokkal is bizonyítani, hogy az adománylevél hamisan van

fogalmazva és az eredetileg kért birtokrészcsekét, százszorosan fölülmulja; azonfelül pedig egy községnek és idegen földbirtokosoknak jószágait tartalmazza.

- Hallatlan vakmerőség, ekként akarni kijátszani a császárnő jóhiszeműségét! Járjon ön rögtön és tüzetesen végére a dolognak, s ha e vád valóban bizonyult, indítson nevünkben egy udvari küldönczöt Bándy után, azon határozott parancsunkkal, hogy a hol éri, ott állítsa meg, honnan, további rendeletünkig, mozdulni ne merjen! Még ma elvárom az ön értesítését, e kényes dolog felől.

A turini kísérlet.

A császárné gondossága, gyermekei iránt, sokkal nagyobb volt, hogy sem egyetlen kísérlet által kimerülve lett volna. Emlékezhetünk reá, hogy a lengyel király, Ponjatowsky mellett, Erzsébetre nézve különösen Chablais herczegre gondolt, a sardiniai király második fiára; és ez eszméhez annyival is inkább ragaszkodott, mert Chablais herczeg, elhunyt férjének, Ferencz császárnak, unokaöccse volt; már pedig mindaz, mi a császárnét férjére emlékezteté, kegyelet tárgyát képezé ő előtte.

Mária Teréziának különben is gyengéje volt, a házassági viszonyok szövése. Ő maga elég szerencsés lévén házas életében, másokat is részeltetni óhajtott e szerencsében; s azonkívül igen mély erkölcsi érzülettel bírván, hite az volt, hogy a közerkölcsiséget, a kora és szerencsés házasságok, csak emelhetik, a nőtlen gavallérok pedig rontják. Nem csoda tehát, ha ő, ki egész udvarát szerette összeházasíttatni; és az embereket különösen két szempontból szokta megítélni: ha igaz keresztény-katolikus-e és erkölcsi háziéletet folytatnak; e czélokat, saját házában is minél korábban igyekezett elérni.

Most Erzsébeten, legszebbik leányán, volt a sor, és bár az első kísérlet nem sikerült, a császárné meg volt győződve, hogy egy ily szép leányt Európa egyik herczege sem fog visszautasítani; föltéve, hogy keze, mint a lengyel királyé, valamikép meg nincs kötve. Semmi tudomása nem volt arról, hogy Chablais herczegnél ez lehetne az eset, e szerint nem is kételkedett újabb terve sikeréről.

A Bécsben időző sardiniai követtel, Canal gróffal, megbeszélte a dolgot, ki nagy mértékben örült udvara ez újabb összeköttetésének és engedelmet kért arra, hogy e kényes természetű ügy keresztülvitelére, ő maga térhessen vissza Turinba.

A császárné, ki teljesen megbizott a követ lovagiasságában, semmi ellenvetést nem tett; csupán arra kérte fel a grófot, engedje meg, hogy megbizott kamarásai egyike, kíséretéhez csatlakozhassék. Ezt, mint a császárné mondá, részint az illetőnek megjutalmazására kéri, részint pedig Turinban eszközözlendő kisebb szolgálatok teljesítésére szükségeli.

A grófnak ez ellen semmi kifogása nem lehetett: annyival kevésbé, miután a császárné kijelenté, hogy a küldetéssel gróf Czobor Józsefet szándékozik megbizni, kit maga, Canal gróf is előnyösen ismert.

Hol járt a császárné elméje, midőn e küldetésre épen Czobort szemelte ki - nem nehéz kitalálni. Mint oly sokat tapasztalt nő és anya, sokkal több éleslátással birt, hogysem már régen észre ne vette volna azt az ellenállhatlan rokonszenvet, mely Czobor részéről önfeláldozó hódolatban, Erzsébet főherczegnő részéről pedig egy-egy elnyomott sóhajban, vagy szomorú ábrándozásban nyilvánult, melyeken néha rajtakapta.

A vadászati kaland és életmentés, természetesen, még közelebb hozta a két szívet és e közeledés, kivált a sebesült meglátogatása alkalmával, a császárnénak még inkább feltűnt.

Ismerte Czobornak végletekig menő áldozatkészségét családja iránt, melyet, a császár ive aláírása alkalmával is, oly fényesen tanusított, és egy ily jó barátot, hü udvari embert, nem örömet veszített volna el.

Ritka női tapintattal tehát azt találta ki, hogy a szegény, ábrándozó gróf kijózanítására, az lesz legcélszerűbb, ha őt, a főhercegnő kiházásításának titkába, egyenesen beavatja és boldogságának mintegy eszközlőjévé teszi; míg másfelől egy időre eltávolítja az udvartól és ez által az esetleges közeledést lehetetlenné teszi. Oly ügyes terv, mely becsületére vált a császárné diplomáciai tehetségének.

Canal gróf távozása után rögtön hívatta Czobort.

- Kedves fogadott fiam, - mond a császárné, kezét kegyteljesen csókra nyujtva - most nem mint kamarásunkkal, hanem mint családunk hívével és megbízottjával akarunk beszélni önnel.

Czobor annyira meg volt lepetve ez ünnepélyes bevezetés által, hogy csak egy mély főhajtással volt képes válaszolni.

- Ön, édes fiam, - folytatja a császárné, miután karos székében nyugalmasan helyet foglalt - nemcsak szavakkal és szolgálati buzgalmával mutatta családunk iránti hűségét, hanem valódi áldozatkész tettekkel is. Jelezte ezt, ama nagy összeggel, melyet a császár ivére jegyzett alá; de különösen meleg anyai vonzódásunkat érdemelte ki, kedves leányunk, Erzsébet iránt tanusított önfeláldozásával, mely nélkül talán kedves gyermekünk épségét, vagy talán életét veszítette volna.

- Oh, felséges asszonyom, - mond Czobor megindultan - bár több tér nyílna előttem e csekély szolgálatoknál, hol valódi hűségemet és ragaszkodásomat bebizonyíthatnám.

- Épen ez okból hívtam önt, - mond komolyan a császárné - mert rajtunk van a sor, hogy azt, ki oly hűnek mutatta magát, a bizalom magasabb fokára érdemesítsük... Egy igen kényes diplomáciai küldetésről van szó, mely kezdetül szolgálhat arra, hogy önnek, családunk és hazája érdekében, fényes pályát nyisson meg. Canal gróf, igen fontos családi ügyben, rövid időre, Turinba utazik vissza; és mi elhatároztuk, hogy önt vele bocsátjuk; mire az olasz nyelvnek ismerete és minden irányu ügyessége képesíti is. Ott fog maradni mint attaché, turini követségünkénél, mindaddig, míg a tervbe vett ügytől igényelni fogja.

Czobor arcza elhalványodott és szomorúságot tüntetett fel, mi nem kerülte ki a császárné figyelmét.

- Biztosíthatjuk - folytatá azért, mintegy kiengesztelőleg - hogy hosszasan nem örömet nélkülözzük udvarunknál; annyival is inkább, mivel a pozsonyi országgyűlés nemsokára össze lesz hiva, hol hü magyar mágnásainkra, különben is, nagy szükségünk lesz. A küldetés titkába azonnal beavatjuk önt... Leányunk, Erzsébet, tervezett házasságáról van szó, a velünk rokon és rokonszenves Chablais herczeggel, a szardiniai király második fiával.

Czobor forogni látta maga körül a császárné szobájának butorait, s hogy el ne szédüljön, egy közel álló karszék támláját fogta meg.

- Önnek feladata lesz minket a szardiniai királyi udvar és különösen a herczeg hangulatáról, jelleméről és szokásairól pontosan tudósítani; mert nincsen szándékunkban, legkedvesebb leányunk sorsának kockáját, könnyelműen eldobni.

Czobor csak most tért annyira magához, hogy e kényes kiküldetés ellen, egyetlen lehető megjegyzését elmondja.

- Felséges asszonyom - mond - bármi megható reám nézve, felséged e kegyes bizalma - sőt épen ezért - őszintén kell bevallanom, hogy tapasztalatlanságomnál fogva, arra magamat képtelennek érzem.

- Ön alább becsüli magát valódi értékénél, mond mintegy feddőleg a császárné - és nyilatkozata, csak ismert szerénységének kifolyása. A herczeg körülbelől egykoru önnel; mint tudjuk, társaságot, és életet kedvelő ifju ember, kinek egy oly tehetős és rokonszenves magyar mágnás ifju, mint ön, még barátságát is könnyen megnyerheti.

- Annyival kevésbé tudnám azt arra felhasználni, felséges asszonyom - mond idegenkedve Czobor - hogy esetleg e barátságot kémkedés által eláruljam.

- Ön bohó gyermek - mond mosolyogva a császárné, - és nyilatkozata csak arra vezet, hogy ön nemes jellemét jobban megismerve, annál nagyobb bizalommal fordulunk önhöz. Nem kémkedésről és árulásról van itt szó, édes fiam, hanem egyszerű lélektani tanulmányról, mely alapját képezheti kedves leányom boldogságának; kiismeréséről annak, hogy a herczeg természeténél és magaviseleténél fogva is méltó egy oly nő boldogítására, minő Erzsébet... Beszéljünk őszintén. Én ismerem önnek hódoló rokonszenvét, a főherczegnő iránt; és, ha ez való, megtagadja-e ön szolgálatát arra nézve, hogy szegény leányunkat valóban boldoggá tegyük? Mivel tanusíthatja ön e hódolat valódiságát egyébbel, mint azon nemes hivatással, hogy e gyermekünket, kinek életét mentette meg, hű szolgálata által boldoggá is tegye?... Nem, nem, kedves grófom; én ismerem önt és bizonynyal soha nem biznám meg olyasmivel, mi nemes jellemével ellentétbe hozná; valamint arról is meg vagyok győződve, hogy senkit sem választhattam volna, ki, mind családom, mind a főherczegnő iránt tanusított hódolatánál fogva, a reá bizottakat hivebben végrehajtsa... A gróf holnap indul: tegye meg utikészületeit és jelentését a követnél.

A császárné felállott és ujból kezét nyújtá, melyet a gróf hódolatteljesen csókolt meg.

- Vegye ön anyai áldásunkat - fejezi be a császárné, jobbját Czobor fejére téve - a legközelebbi viszontlátásra!

*

Az olaszországi karnevalok már századok óta divatoznak és bohóságaikban mindenha kitűntek Európa többi népeinek mulatságai fölött; korszakonként pedig csak annyiban tettek némi haladást, hogy még a régibb századokban nagyon is testvéries rokonságban voltak, Róma legnagyobb bacchanáliáival, időközben mégis csak szelidültek valamit, habár nem nagy mértékben.

Czobor - Canal gróf kíséretében - éppen a farsang végére érkezett Turinba és szemtanuja lehetett e farsangvégi kicsapongó multságoknak, hol tánczteremben, úgy mint az utczákon, nyüzsgöve tolong a mindenféle népség, hordszéken, kocsikon, gyalog és lóháton, álarczczal és anélkül; selyembársony kosztümökben, hivatalos egyenruhákban és rongyokban; és éppen az az egyetlen előnye van e napoknak, hogy a rongyok tulajdonosa éppen úgy otthon hagyja rossz kedvét, mint a palotáknak bársony-biborba öltözött lakói.

Az élénk városnak, különösen főtere képezte a multság legzajosabb központját; ide tolongott ifju és agg egyaránt, hogy megbámulja az öszvérektől vont kocsikon, tömegesen megjelenő álarczosokat és érdekük szerint meghajigálva azokat virágaival, czukorkáival és lisztlabdáival. Ez általános virág- és labdaharcz egyaránt folyt, a téren és mellékutczákon, föl az erkélyekre, melyek szinte teli voltak uri néppel és hasonlóképen résztvettek a csatában.

A bombaharcz nem volt egészen öntudatlanul üzve; mert az eldobott labdacsok vagy czukorkák legtöbbször ismert és érdekelt feleket szoktak felkeresni.

Czobor gróf, ki néhány napi ittlét után már teljesen ismeretes volt az eleven olasz város társadalmi viszonyaival és az udvar előkelői közül többekkel kötött ismeretséget: a fiatal Ricci gróffal, ki legtöbb ragaszkodást mutatott hozzá, le- s fölsétált a mulató s ujjongó tömeg között és bár maga tevőleges részt nem vett a dobálódzó mulatozásban, békén türte az ostrom-

ló megtámadásokat, sőt egy pár ibolyaszálat, melyet erkélyekről és hordszékekről, kiváló gyöngédségű női kezek dobtak feléje, veleszületett udvariasságánál fogva, fölfogott és kabátja gomblyukába tűzött.

- Nézd csak, - figyelmezteté karjába fűzött barátja - mily kitűnő fényű álarczoshölgy közeledik ott felénk, ama diszes hordszéken.

- Az igaz, - mondja Czobor - öltözetéből s hordszéke és szolgálai fényéből ítélve, igen előkelő hölgynek kell lennie. Te, ki újjaidon tudod felszámítani az itt időző előkelő családokat, a hordszékvivők öltözetének színéből aligha meg nem tudod sejteni, titokteljes szép delnőnk kilétét.

- Megállj csak, - mond Ricci gróf, a hölgy környezetét élesen szemügyre véve - kezd világosság terjedni szemeim előtt; csakhogy alig merem kifejezni sejtelmeimet.

- Hogy-hogy? - kérdi Czobor - talán nagyon lent jár a dolog, vagy igen magasan?

- Az utóbbiról van szó, - mond sugva Ricci gróf, mert már a hordszék egész közelökre érkezett - úgy sejttem, hogy a szolgák az udvartól valók.

- Ah! ez nagyon érdekes, - mond hasonló suttogással Czobor - akkor valószínűleg valamelyik a hercegnők közül.

- Azt még sem gondolnám, - felel a gróf - mert az udvar legelső rangú hölgyei szabály szerint, nem igen tehetik ki magukat az itt tolongó néptömeg - néha nem egészen kiméletes - megjegyzéseinek és támadásainak.

E pillanatban a hordszék egészen az ifjak közelébe ért s az egész tömeg figyelmét felköltött álarczos hölgy nagy meglepetést árult el az ifjak megpillantására; azután, mintegy összeszedve magát, a tömeg miatt amugy is mozdulatlan hordszékből, előre hajolva, Czobort magához inté és a kezében levő gyönyörű ibolya- és gyöngyvirágbokrétát átnyujtva, bájosan csengő hangon mondá:

- Aha, csakhogy újra látlak, kedves gróf! Fogadd e bokrétát az elmúlt szép napok emlékéül.

Czobor és barátja egyaránt meg voltak lepve, de az elsőnek úgy tűnt fel, mintha e hangot valamikor hallotta volna; bár tulajdonosnéjának kilétét sehogysem tudta emlékezete tárházából visszaidézni.

- Ha követed e hordszéket, meg fogod ismerni lakásomat, - mondja a hölgy - nagyon óhajtanék veled ez életben még egyszer beszélni, az elmúlt szép időkről.

A tömeg utat nyitott s a közelebb állók virágokkal halmozták el a hordszék ismeretlen tulajdonosnéját, ki nyájasan intett köszöntést Czobornak, a mint ez bokrétáját keblére tűzte.

Az ujjongó néptömeg elválasztotta az ifjakat, a hordszék közvetlen közeléből; de Ricci gróf visszafordította barátját, hogy el ne veszítsék szemeik elől a hordszék tulajdonosnéját.

- Ládd, ez érdekes kaland, - mond Ricci - úgy látszik, hogy a szép hölgy nagyon is közről ismer téged.

- Meg nem foghatom, - válaszolt Czobor - a hang mindenesetre ismerős előttem, de sehogy sem tudom összeegyeztetni sejtelmeimet, itteni élményeimmel s még kevésbé az általad vélt udvari cselédséggel.

- Azért csak kövessük, - mondja élénken barátja - nemcsak a kaland tovább fűzése szempontjából; hanem azért sem szabad szem elől tévesztetni, a szép hölgyet, mivel a néptömeg közt, kivált ha mellékutczába tér be, könnyen lehet oly megtámadásoknak kitéve, melyek lovagi szolgálatunkat igénylik.

E párbeszéd után a két ifju igyekezett magát közel tartani a gyors léptekkel tovább vitt hordszékhez s követte azt több utcán keresztül, hol egyre selejtesebb néptömeg közé jutott.

Egyelőre csak virágok hullottak a szép delnőre, de később már nagyobb tömegű labdacsokkal kezdték hajigálni; míg utoljára egy, alkalmasint pohár fenekére mélyen tekintett alsóbb osztályú néptömeg jött vele szemben, mely a hordszékelt feltartóztatá és egy pár merészebb ficzko a hordszék támlájára fellépve, a magát sikoltozva védő hölgy álarczát akarta letépni.

- Nem mondtam? - kiált fel Ricci gróf, egyenes kardját kivonva - ime, a mi delnőnk csakugyan reá szorul a mi védelmünkre!

Ekkor már Czobor gróf jó magyar kardja is kiröpült hüvelyéből s a két ifju feltarthatlanul előtörve a tömeg között, a hordszékhez rohant és egyik az egyik, másik a más oldalról fogta nyakon a tolaodókat és egy hatalmas lökéssel letaszitva őket, megmenték a hölgyet, miközben kardjukkal utat nyitottak a hordárok számára, kik most már sebes léptekben szállitották tova urnőjüket, ki a megtámadás miatt, ájulva dőlt hátra, nyugalmas ülőhelyén.

Nem sokkal azután a város végén levő csinos villasorhoz értek és ezek egyike előtt, mely díszével kivált a többi közül, a hordszék megállott.

A két jó barát segített az ismeretlen delnő kiszállásánál, ki alig hallhatólag rebegett nekik köszönetet. Azután Czobor gróf füléhez hajolva suttogá:

- Ma este 9 órakor elvárlak! S e szavak és egy könnyed, üdvözlő fejbiczczentés után eltűnt a villa kapujában.

A hordszék vivői nem követték urnőjüket, hanem megfordulva a hordszékkel, gyors léptekkel tűntek el, a város közepe felé tolongó néptömeg között.

- Irigyellek - mond Ricci gróf, midőn barátjával együtt, szintén visszafordult - mert hangjáról és termetéről ítélve, a hölgynek feltétlenül szépnek és fiatalnak kell lennie.

- A kaland mindenesetre érdekes - felelt Czobor - ha a hölgy az lenne is, a kit én sejték.

- Unalomról, úgy veszem észre, eddig sem panaszkodhattál, s habár nem látom, hogy nagyon keresnéd az élvezeteket, a mai esteli találkozáshoz mindenesetre gratulálok.

*

Czobort nem kalandvágy vezette a szép ismeretlen nő által adott találkozóra; sőt meglehet, el sem ment volna arra, ha az illető hangjára oly sejtelmek nem támadtak volna lelkében, melyek összevetve a Ricci gróf gyanitásaival, épen turini küldetése céljához ígértek pontos adalékokat nyújtani.

Ép ez okból, a mint a háromnegyed kilenczet ütni hallá, felkötötte jó magyar kardját s fejére magas olasz kalapot téve, vállaira olasz köpenyt kanyaritva, elhagyta belvárosi lakását és a külváros villái felé tartott, hol az illetőnek külfarmáját és kertrostélyzatát elég figyelemmel megjegyezte volt.

A villához érve, a kapu koczogatójának hangjára, azonnal felnyilt a pazarul világított folyosó, hol ügyes és előkelően öltözött cselédség várta az érkezőt, némán intve tovább és tovább, a belső termék irányába. Több, igen díszes szobán ment keresztül, míg végre egy kisebb ajtóhoz ért, hol már semmi cseléd nem állott és az ajtónak nehéz, arany-brokát függőnye, valami titokteljes gépezet segélyével látszottak feltárulni.

Azon pillanatban, midőn a rózsafénnyel előntött és hasonló színű selyemmel butorozott kisebb szobába belépett, nyaka körül női karokat érzett körülfonódni és ajkát forró csók égeté...

Csakugyan az volt, a kit sejtett: az egykori kis Rozina, kiről már több mint egy év óta, hirt sem hallott s kivel soha sem hitte, hogy még egyszer találkozhassek. Rozina, még pedig sokkal előnyösebb külső szépségben, mint valaha, körülvéve fénytől és arczából kisugárzó boldogságtól.

Czobor nem tudta a meglepetés felkiáltását elnyomni.

- Csakhogy újból láthatlak, kedves, drága grófom - mondja a kis primadonna, Czobort kezén fogva és egy duzzadozó kerevetre, maga mellé erőszakolva, - a mi volt, az elmúlt s én azt örömet megbocsátottam neked; mert jól tudtam, hogy egy oly derék magyar lovag, mint te, egy szerető női sziv elől meg nem szökhetik.

- De bizony, volt abban valami! - mondja Czobor, mentegetőzni akarva -

- Ne is mentsd magad, mert nem hallgatom meg - mondja a szép hölgy, rózsás ujjait Czobor ajkaira tapasztva - nekem minden úgy jó, a hogy van; csakhogy néhány perczig cseveghetek veled.

- Az megtörténhetik - felel a gróf, a királyi fényű szobában széttéekintve - és valóban, nekem is nagy öröömre szolgál, hogy idegen helyen, váratlanul, ily kedves ismerősre akadtam: de mondd csak, szép Rozina, mi vagy te most? minő királyi fény ez körülted? És vajjon, nincs-e sorsod kockára vetve, hogy épen egy idegen férfit fogadsz el lakásodon?

Rozina ujját hamiskásan mosolygó szájára tette; azután bizonyos kevélységgel mondá:

- Az én pártfogóm sokkal fenköltebb szellemmel bir, hogysem magát megalázó gyanura engedné ragadtatni; sokkal jobban szeret és bizik bennem, hogysem oly eszméje is keletkezhethné, hogy képes lennék feláldozó szerelmét kijátszani.

- És te végleg felhagytál egykor imádott művészeteddel? - kérdé a gróf, folytatva azt a bizalmas hangot, melyet belépte óta nem látott illőnek visszautasítani.

- Oh - mondja Rozina ég felé emelt szemekkel - én még most is imádom a művészetet és csak addig tartózkodom attól a mig ő így akarja.

- És szabad tudnom, ki legyen ez a hatalmas ő? - kérdi Czobor, kit az egész dologból csakis ez az egy körülmény érdekelt.

- Az nem az én titkom, hanem az övé - mond Rozina titokteljes mosolylyal, de azután, a hui nők dicsekvő modorában tette hozzá - annyit mondhatok, hogy ő csak valamivel kisebb egy királynál!

E nyilatkozat körülbelül tájékozta Czobort; nem is vitatta tovább a dolgot, bár a kellemes delnő kedélyes csevegéseivel még egy rövid fél órára visszatartá.

Meglehet, hogy ha Czobor csak legkisebb mértékben is szerelmes lett volna Rozinába, e találkozás mindkettőjükre veszélyessé válhatott volna: de a férfiu hideg esze könnyen oda vezetheti a nő legforróbb érzelmeit is, a hová akarja. A csábító helyzet és körzet daczára, sokkal távolabb maradtak egymástól, mint valaha és a társalgás oly körben mozgott, mint midőn két testvér vagy barát, ki hosszú idő óta nem látta egymást, végre egy rövid szabad órát nyer, hogy egymásnak időközben tapasztalt élményeit elcseveghesse.

- De már most menj, kedves grófom - mond Rozina, gyémántokkal kirakott kis óráját kebléből kivonva - mert ő egy negyed óra mulva itt lesz és ez engem ugyan nem, hanem őt, vagy téged feszélyezhetne.

- Mindenesetre, - mondja Czobor - és sietősen nyult Rozina kis keze és kalapja után - arra mindenesetre kérlek is, hogy irányomban szintén légy annyi tekintettel, mint ő irányában és kilétemet előtte semmi esetre el ne áruld!

- Jól van - mond Rozina - ezt művésznői parolámra fogadom; a her - akarom mondani ő, a nélkül is hallotta már kalandomat a hordszékkal és az egész elfogadást ezen eseménynyel fogom összeköttetésbe hozni és kimenteni. Foglak-e még látni? - kérde ezután, egy nem épen közönyös tekintettel követve kérdését.

- Én csak átutazó vagyok Turinon - felelt Czobor, hogy hivatását Rozina előtt el ne árulja - és napjaim itt meg vannak számlálva.

- Ugy isten veled, édes grófom! - mond Rozina, most már csak forró kézzorítással, ha valaha még összevett a sors bennünket, ismét elmondjuk egymásnak a közben történeteket.

Sebes léptekkel haladt ki a gróf a kastélyszerű villából és ép oly sebesen folytatta útját az utcán végig, mély gondolatokba merülve a történetek és a történendők fölött, melyek mint újabb sötét felhők látszottak összetorlódni ama lény sorsa fölött, kinek képe folyton ott lebegett lelke előtt, körülölelve elméje minden gondolatával és szíve legmagasztosabb érzelmeivel.

Az utca sarkán, hol a belváros felé befordulni szándékozott, egy, valószínűleg hasonló mértékben elmerült lovag közeledett; legalább ezt bizonyítja a hatalmas összeütközés, mely a szembejövő kalapját messzire vivé fejről s az épen fölkelt hold fényénél egy fiatal, sápadt arcot tüntetett fel, melyet Czobor azonnal fölismert... Chablais herczeg volt.

Czobor annyival inkább beburkolta magát köpenyébe s a herczeg kalapját udvariasan föl emelve és átnyujtva, lehetőleg elváltoztatott hangon mondá:

- Bocsánat uram, nagyon el voltam gondolataimba merülve és nem vettem észre közeledését, de úgy látszik, ön sem!

A herczeg levette kezét kardjáról, melyet boszuságában megragadott volt, és átvéve a kalapot, mélyen huzta szemeire, csaknem a megvetés hangján mondva:

- Jól van!

Azután, mintha boszankodott volna e rövid feltartóztatás fölött is, kettőzött léptekkel sietett a Czobortól elhagyott villa irányában.

A gróf, hogy teljes meggyőződést szerezzen magának, még néhány lépést tett ugyan a beforduló utczába, de azután visszatért és a hold által sötéten hagyott oldalra menve át, addig kísérte szemeivel a herczeget, míg az a villa ajtaján át el nem tűnt.

- Ezzel tisztában vagyunk? - mormogja magában, és sebes léptekkel tért vissza szállására.

Bár a császárné parancsa következtében csaknem naponkénti levélírással volt kötelezve, eddigelé nem sok közleni valója volt uralkodónéjával. Chablais herczeg előnyös külsejű, mindenkihez barátságos és leereszkedő modoru volt s véletlenül felfedezett viszonyát annyira titokban tudta tartani, hogy arról még a meglehetősen beszédes udvarnál sem lehetett hallani semmit. Most is csak Rozina különös szeszélye árulta el a dolgot, melynél a herczeg udvariasága azon balvégzetes hibába esett, hogy kedvese kérelmére épen egy igen is feltűnő hordszéket rendelt meg számára.

Az újabb fölfedezés Czobor grófot nagyon kellemetlen helyzetbe hozta; mert bár e viszony kétségkívül egyik nagyobb akadály a herczeg házasságának, sehogy sem tudott férfias jellemén annyira erőt venni, hogy ezt a császárnénak tudomására hozza. Elhatározta, hogy bevárja a további fejleményeket és Canal gróf közbenjárásának eredményét, melyről még alig tudott meg valamit.

Szerencsére nem kellett várnia soká, mert másnap, midőn a nagykövetet meglátogató, ez meglehetősen elborult arczczal és e szavakkal fogadta:

- Küldetésünk körülbelül be van fejezve, kedves gróf; Chablais herceg már tegnap határozottan nyilatkozott, még pedig oly értelemben, hogy bárha az összeköttetést minden tekintetben előnyösnek és boldogítónak tartaná, anyagi helyzete nem olyan, hogy egy elsőrendű dynasztia család méltán nagyigényű ivadékát jelen anyagi viszonyai között megillető fénynyel eltarthassa. Hát ez bizony csak megaranyozott kosár, kedves grófom, melyen legfőlebb úgy lehetne segíteni, ha a császárnét, de különösen a fiatal császárt reá lehetne bérni, hogy az államjavakból nővére részére tetemesebb áldozatokat hozzon. Miután pedig ezt nem itt, hanem Bécsben kell, ha lehet, kieszközölni, itt való tevékenységünk további tere el van zárva, és bár én az alkudozásokat végleg meg nem szakítottam, holnapután minden akadály nélkül visszatérhetünk Bécsbe.

- Szegény főhercegnő! - sóhajtott fel magában Czobor, midőn a követségi palotát elhagyta, hogy bucsulátogatásait és uti készülődéseit megtegye.

Vallomások.

Canal gróf Bécsbe visszatérve, azonnal megtette titkos jelentését az udvarnál és igyekezvén lehetőleg kedvező színben tüntetni fel a dolgot, nagy részben igazat adott Chablais herceg nyilatkozatainak; mert csakugyan volt is valami igaz abban, hogy a szardíniai király igen mostohán volt ellátva, koronajószágok tárgyában és mint ez idő szerint Európa csaknem minden udvara, az övé is meglehetősen terhelve volt adóssággal. Igaz, hogy Chablais hercegnek nagybátyja után terjedelmes magánbirtokai maradtak, de állítólag ezek is meg voltak terhelve adóssággal; azonban, mint láttuk, még sem annyira, hogy egy kis háztartás, - legalább olyan villaszerű és bizony egészen királyi fényű, minő a Rozinái volt - ki ne teljék belőle. Ez azonban oly szinpadi függöny volt, melynek ragyogó színeit az eléje bocsátottaknak fakó látképe a királyi szülők és Canal gróf előtt, úgy látszik, elfödtek; vagy ha volt is némi sejtelmők róla, legkevesébbé mutatkozott alkalmasnak a jelen eset, hogy sejtelmeiket leleplezzék. Canal gróf egyéb akadályt nem látott az ifju pár összekelése előtt; és Mária Terézia, mint gyermekei sorsán szeretettel aggódva csüngő anya, másfelől pedig egész kormányzása tanúsága szerint nem elég öntudatos mérlegelője a vagyoni és pénzviszonyoknak, ez egyetlen akadályt nem tartotta elháríthatatlannak, hanem föltette magában, hogy Czobort is részletesen kikérdezve, mindent megtesz arra nézve, hogy e szerinte nem oly nagyjelentőségű gát minél előbb elhárítható legyen.

Czobor kötelességszerűleg szintén még az nap megjelent az udvarnál és kihallgatást kért a császárnénál, ki nagyon kegyesen fogadta és azonnal hozzáfogott a legrészletesebb kikéréshez.

Az első dolog természetesen a vallásügy volt a császárné előtt.

- Jár-e a herceg a templomba? meg szokta-e tartani a kiszabott böjtöket? szokott-e havonként legalább egy izben gyónni? - Ezek mind oly kérdések voltak a császárnéra nézve, melyekre nagy súlyt fektetett és a melyekre nem oly könnyű volt Czobornak a császárné izlésének megfelelőleg, biztosan és határozottan válaszolni.

- Felséges asszonyom, - mond, azért az egyenes felelet alól, lehetőleg kitérve - mint felséged tudni méltóztatik, mi éppen a farsang heteiben voltunk Turinban; és ez idő legkevesébbé alkalmas arra, hogy a vallásos szertartások foganosításáról az udvar körében különösebb, részletes tudomást szerezhessünk. Annyi bizonyos, hogy az uralkodó család vallásos kegyesség jó hírében áll; igen sok emberbaráti kegyes intézetet tart fenn és a szegényeket ritkán hagyja közeléből üres kézzel távozni. A hercegek is ekként vannak nevelve; az udvari kápolnában

naponként isteni tisztelet tartatik, melyen rendesen az egész királyi család meg szokott jeleni; míg ünnepnapokon a püspöki egyházat keresi fel. Hogy szokott-e a herceg saját külön háztartásában bőjtölni, hogy mikor és hányszor végzi gyónását? Arról csak úgy értesülhettem volna, ha lépteit mindenütt követem, mely szerep sem ő fenségéhez, sem én hozzám illő nem lett volna.

- Meg lehetett volna pár aranyért tudni valamelyik belső cselédjétől - mond elégyetlenül a császárné. De menjünk tovább, szokott-e nagyban kártyázni? Nem mértéktelenkedik a lakomákon? Nem tör-e ki belőle egy vagy más irányban a szenvedély?

Czobor alig tudta mosolygását elrejteni e részletes vallatás fölött.

- Többször voltam szerencsés az udvari ünnepélyeken résztvehetni, - mond aztán megnyugtatólag, de ezeken a herceg mint igazi gavallér mutatta be magát; mindenki iránt megnyerő, nyájas modora van és el lehet mondani, hogy viselete teljesen kifogástalan.

- Nagy általánosságban tartod felvilágosításaidat, melyek alig felelnek meg részletes kérdéseimre.

- Felséges asszonyom! A herceg nagyban nem játszik és semmi jel sem mutatott arra, hogy a mulatságokat szertelenül kedvelné vagy mértéktelenül élvezné.

- Ez már helyesebben volt mondva, - mond a császárné derültebb arczczal; de most már egy nagyfontosságú kérdést: nincs-e valamely botrányos, vagy kompromitáló viszonya, mely közszájon forogna?

- Felséges asszonyom, - mond Czobor kissé elpirulva - Chablais herczegről semmi ilyennemű hír nem kering az udvarnál; és ha esetleg lenne is ily természetű viszonya, a különös erkölcsösség hírében álló udvar körében elég óvatossággal bír arra nézve, hogy az közforgalomba ne jusson.

Czobor félt, hogy a császárné ez irányban tovább folytatja faggatásait; a mi igen kellemetlen helyzetbe hozta volna. De éppen ellenkező történt.

- Ti férfiak - mond a császárné - mind egy huron pendültök és azt hiszem a ritkaságok közé kellene az oly férfit helyeznünk, kinek házassága előtt egy pár titkos viszonya nem volt. Te magad is közel voltál ahhoz egy izben, hogy jó véleményünket kockáztassad, no de rajta leszünk, - folytatja kegyesen - hogy megházasítsunk, mielőtt újabb viszonyba bonyolódhatnál. Választanod kell valakit az udvarunknál levő erényes, fiatal mágnás hölgyek közül; biztosíthatunk, hogy már szemeltünk is ki valakit, ki sorsodnak és rangodnak egészen megfelelő és bizonynyal a legnagyobb boldogság várhat reád oldalánál. Előbb mindenesetre udvari tanácsossá kell tennünk, mert ily rang legalább is szükséges egy ily főrangú hölgy kezének elnyerésére.

Czobor arcza e szavakra egészen elborult.

- Mély hálával fogadom felségednek irántam tanusított kegyes gondoskodását, - mondja azután mélyen meghajolva - de nagy kegyét csak akkor tudnám igénybe venni, midőn szívem érzelmei erre feljogosítanak. Még eddig, felséges asszonyom ez eset nem következett be; úgy látszik családi örökség nálunk, Czoboroknál, hogy a hasonló érzelmek bennünk valamivel később fejlődnek ki.

- Jól van, - mond a császárnő leereszkedőleg - csakhogy egyéb ne legyen reá az ok. Vannak rá esetek, hogy fiatal emberek, ábrándjaik által elérhetlen csillagok felé törnek, s míg ezt teszik, a földet elvesztik lábaik alól. A fiatal kor szép, de mulandó, mint a tavasz s ha fel nem használják a kellő időt, könnyen azon vehetik magokat észre, midőn egyszerre leszáll az ősz.

- Nekem csak egy vágyam van, - felel szerényen az ifju, hogy felséged családjának és hazámnak szolgálhassak; és ha e kötelesség, melynek teljesítése reám nézve boldogító, háttérbe szorítja egyéni boldogságomat, soha egy könnyet sem hullatok érette.

- Ismerünk; derék ifju vagy, - mond elérzékenyülve a császárné és mintegy befejezésül jobbát csókra nyújtá.

*

A széles folyosón, mely az udvari épületekből az augusztinusok kolostorához vezetett, Czoborral a császár jött szembe, egyszerű, nagygombu fehér öltönyben, hátratett kézzel és gondolatokba merülve, minden kíséret nélkül. Séta és kihallgatási óráit, úgy látszik befejezte és most utban volt vissza a Burg felé. Czobor gróf lépteire azonban figyelmessé lett s fejét felütve, élénken kiáltá:

- Ohó, kedves grófom, épen jókor; mert gondolataimban épen azon gonddal foglalkoztam, melyekről önnek kell legtöbbet tudnia; és valószínű, hogy a császárnő is épen ez ügyben hivat. Hát ha nincsen önnek terhére, tegyünk néhány lépést itt a folyosón és ön mondja el nézetét a turini állapotok felől.

- Ugy hiszem, felséges uram, - mond Czobor, midőn a császár lépteit visszairányozta, hogy Canal gróf tudósítá felségedet az alkudozások mibenlétéről. Különben is felségtek jól ismerik rokonukat, annak anyagi viszonyait és mindennek fölött biztos és határozott ítéletet mondhatnak.

- A dolog nem egészen úgy áll, - mond a császár - mint ön feltételezi; Chablais herczeg csak több évvel ezelőtt volt itt az udvarnál és azóta sokat változhatott szokásaiban és természetében.

- Ez irányban semmi kedvezőtlen nem tudnék mondani ő fenségéről; az egész udvar igen nagy szeretettel és tisztelettel viseltetik a herczeg iránt.

- Mi azt örömet elhiszszük, - mondja komolyan a császár - de lenni kell ott valami körülménynek, melyet önök vagy nem tudtak meg, vagy elhallgattak.

És eközben nagy kék szemeit áthatóan szegezte Czoborra, ki érezte, hogy lassanként a vér arczába kezd tolni.

- A herczeg - folytatja a császár megállva és Czobor mutatkozó zavarát folyton figyelemmel kísérve - vagyoni helyzetét adja okul arra nézve, hogy az ajánlatot, Erzsébet hugomat illetőleg, nem meri igénybe venni. Nos, hát ez a nyilatkozat az én korábbi adataimmal nem igen vág össze: a herczegnek szegény boldogult édes atyám, mint nagybátyja is igen csinos örökséget hagyományozott és azonkívül egy egész tehermentes koronauradalom, Chablais, van kezén és ezek okvetlen képessé tennék arra, hogy nem épen szerfelett királyi fényvel, de mindenesetre teljes kényelemmel állapítsa meg családi jövőjét. Nem gondolnám, hogy a herczeget kapzsiság vezesse e kérdésben, de ha úgy lenne is, ennek semmi esetre sem tehetnénk eleget. Lipót öcsémnek és sógoromnak, a szász herczegnek elhelyezésére és udvartartására az állam oly tetemes áldozatokat hozott, hogy ha ezt minden testvérem kedvéért végig akarjuk folytatni, ez maga képes lenne az államkincstárat teljesen és állandóan kiüríteni.

Czobor arra a szerencsés gondolatra jött, hogy a császár további kutatását ez újabb beszédfordulat irányába terelje el.

- Felséges uram, - mond - mint felséged is tudja, nekem tetemes birtokaim vannak, mind Ausztriában, mind Magyarországnak Bécshez közel fekvő részeiben, azt hiszem nem sértem meg felségedet annak kinyilatkoztatása által, hogy én ezek közül egy pár uradalmat, minden

megeöltetés nélkül átbocsáthatok a kamara részére; istennek hála, oly helyzetben vagyok, hogy a megfelelő váltságösszegekért jobb időig elvárhatok.

- És ezekkel gondolja Chablais herczeg kétségét eloszlatni? Hugom jövő boldogságát megalapítani?

- Oh, felséges uram - mond Czobor hirtelen fellángoló arczczal és mondhatni önfeledten - e célra összes vagyonom, sőt életem is csekély áldozatként tűnik fel előttem.

A császár élesen szemügyre vette Czobort és úgy látszik, hogy szíve egyik kamarájába már is bepillantott.

- Igen szép ez újabb áldozatkészség öntől, mely valóban nagy hűséget és odaadást árul el családunk és különösen a főherczegnő iránt; de, a mint mondtam, a dolog lényege nem egészen e vagyonkérdés körül forog. Ha sejtelmeim nem csálnak, mihez újabban egy névtelen tudósítás is járul, Chablais herczegnek bizonyos szenvedélyének kell lenni, mely vagyona jövedelmének tetemes részét emésztí föl. És önnek, kedves grófom - mond a császár, jobbját Czobor vállára téve - korábbi zavarából ítélve, erről tudnia kell valamit.

A gróf belátta, hogy a császár sasszemei előtt immár hiában titkolódzik.

- Felséges uram - mond - úgy látszik, hogy felséged szemei, isteni végzésből, akként vannak alkotva, hogy az elrejtett igazságot is megtalálják. Megvallom, hogy az én vállaimról nagy terhet emel le felséged, midőn őszinte vallomásra kényszerít egy oly eseményről, melynek megtudásához a véletlen juttatott.

És Czobor gróf röviden elbeszélte a carneval-utczai jelenetet és annak eredményeit.

- Mindjárt gondoltam - mond szomoruan a császár - hogy valami ilyes akadály forog fenn. Szegény hugom! Már másodizben állja egy-egy nő útját boldogságának; ha ugyan boldogságnak lehet nevezni - veti utána némi gunynyal - az összeköttetést és életet, oly férfiakkal, kik házasságuk előtt az élet minden örömpoharát már fenékig ürítették? És szólott-e ön e dologról édes anyámnak, a császárnénak?

- Őszintén megvallom, felséges uram, nem volt hozzá bátorságom. A legmagasabb körökben, az ily titkos viszonyokat, nem szokták ugyan nagy szigorral megítélni; de mégis attól kellett tartanom, hogy ha esetleg épen én leszek az, ki e véletlenül szerzett tudomással, e házassági ügyletnak útját vágom, könnyen azon gyanu alá eshetem, mintha azt önakaratomból semmisítettem volna meg.

A gróf újból elszólta magát és a császár, ki már is sokat sejtett a valóból, még közelebb akart az igazsághoz jutni.

- Mit ért ön ezalatt? - kérdi fürkészőleg - minő gyanuval terhelhetné valaki önt?

E kérdés végleg zavarba döntötte a szegény grófot.

- Felséges uram - mond zavarral - könnyen lehettek volna olyanok, kik az én imádatserü hódolatomat a főherczegnő iránt, alantas lelkükhöz méltóan magyarázva: önzést láttak volna abban, ha följelentésemmel e házassági frigyet megakadályozom. Azért történt, hogy bár mély hódolattal fogadtam a császárné parancsát: lelkem visszariadt e küldetéstől és bátor is voltam ezt, a császárné ő felsége előtt, kijelenteni.

- Különös felfogása a helyzetnek és tévelygése az emberi szívnak - mondja fölemelt fővel a császár - tehát ön épen a főherczegnő iránt érzett hódolatból megengedte volna, hogy sorsát oly férfiuval kösse össze, ki szerelmét és vagyonát léha hölgyekre pazarolja? Ez, édes barátom, oly neme a szerénységnek, melyet a józan ész határozottan visszautasít. No de tudom,

hog az egész jóakaratból származott és azért nem is ítélem el önt: csak figyelmeztetem, hogy a léleknek épen úgy, mint a vadon erdőknek, megvannak tévutjai, melyekre okos ember soha sem lép; még akkor sem, ha szerénysége, e miatt, önmagát is vádolná. És most Isten önnel; sietek édes anyámhoz, ki valószínűleg épen ez ügyben hivatott.

A jó testvér.

A fiatal császár megindult a női lakosztályok felé; de egyszerre, mintegy újabb eszmétől megkapatva, mellőzte a császárné lakosztályába vezető bejárást és azon folyosóra tért át, hol ifjabb nővéreinek szobái állottak.

A női szolgálószemélyzet által lakott előszobákon át, egyenesen Erzsébet főhercegnő lakosztályába nyitott, kit rajzolóssal foglalkozva, egyedül talált munkaszobájában.

Erzsébet főhercegnő, ki bátyját, a császárt, különösen szerette, nagy örömmel ugrott fel festőtámlájáról és igazi benső vonzalommal ölelte meg az ifju császárt.

- Mily ritka szerencse, kedves Józsefem! - kiált fel örömmel - azokkal a csunya államügyekkel annyira elfoglaltod magad, hogy mióta császár vagy, egy hónapban egyszer is alig látunk itt, a mi szerény otthonunkban.

- Ez legnagyobb veszteség reám nézve, kedves Erzsébetem - mond a császár, hoga ölelését hasonló szeretettel viszonzva - mióta kevesebbet időzhetek körötökben, úgy érzem, mintha kedélyem felét vesztettem volna el. Talán most sem térhettem volna be ide, ha a mai napnak nem a te sorsod lenne főtárgya és eszembe nem jut, hogy mielőtt egy ügyet édes anyámmal megbeszelnénk, egy pár komoly kérdést intézzek hozzád.

- Ah! - kiált fel mosolyogva a főhercegnő - szinte büszke kezdek lenni, hogy a monarchia fejének figyelme az én csekély személyem felé fordul.

- Fájdalom, a dolog nem oly tréfás, mint a te hangulatod, kedvesem, mert egész jövőd függ tőle; azért örülök is, hogy magadban talállok; és jó lesz, ha biztosítasz, hogy rövid csevegésünk, esetleg kémkedő kihallgatásnak nem lesz kitéve.

A főhercegnő benyitott a szomszéd szobába és visszatérve, az egyik kereveten foglalt helyet; bátyjához megnyugtatólag mondá:

- Nővéreim tanulmányokkal vannak elfoglalva s legalább is egy fél óráig háborítlanul beszélhetünk.

- Mondd hát, kedvesem, - kezdi a császár huga jobbját megfogva - de légy egészen őszinte, mint szerető nővérhez illik, - érzesz-e valami különös rokonszenvet Chablais herceg iránt?

Erzsébet, mintegy sejtőleg emelte tekintetét bátyjára és azután elszomorodva mondá:

- Már újra házasítottok? hiszen még csak pár hónapja a szenvedett kudarcnak, mely, bár egyáltalában nem vagyok kevély, szívemet egész mélyéig fölháborította?

- Szegény gyermek! - mond József - a sorssal nem igen szállhatunk vitába; szegény anyánk - kivált édes atyánk halála óta - sokkal aggályosabb természetű és minden gondja csak a ti elhelyezésetek körül forog. De még mindig nem feleltél előbbi kérdésemre.

- Én a herceget több év óta láttam, mint leánygyermek és eszembe sem jutott őt komolyan figyelembe venni; arczképét ezelőtt néhány hónappal mutatta édes anyánk, mint egyikét, a részemre kijelölteknek... Oh, Józsefem! - mondja azután, hirtelen megragadva bátyja jobbját,

miközben szép szemeibe nagy könnycseppek gyűltek - ha tudnátok, mennyi fájdalmat okoz nekünk, lányoknak, ez a diplomacziái játék, szívünk rovására.

- Jól tudom én azt, kedvesem, - mondja meghatottan a császár, ki e perczen talán korán elveszített nevére gondolt - de hát hiába, nekünk, uralkodó családok tagjainak, sok előnyt nyújtott a sors, a közemberek fölött, de minden előny saját emberi érzelmeinkből van elrabolva. Mi intézkedünk százak és ezrek sorsa felett; de míg a legegyszerűbb földmives vagy napszámos maga intézi sorsát, teremti meg boldogságát, addig a mi sorsunk felett nem mi rendelkezünk; a világrenddel szemben kezeink vannak leginkább megkötve és emberi érzelmeinkre kevesebb súlyt szabad fektetnünk, akármely rabszolgánál. Elég, ha egyéni sorsunk kockája akként lesz elvetve, hogy az össze ne törje szívünket.

- Oh, mily igazat szóltál! - mond nővére könyezve - és mégis folyton szívünk ez összetörésében fáradoztok! Mi volt nekem a lengyel király, vagy mit érdekel engem az a Chablais herczeg? Idegenek reám nézve, mindketten; soha sem hallottam egy nyájas szavakat, nem láttam barátságos tekinteteket; annyiaval kevésbé ismerem egyiknek vagy másiknak jellemét, szívét, melylyel egy hosszú életre akartok összekötni! Az elsővel már tisztába jöttünk: oly király, ki rabszolgája egy idegen ország fejedelemszonyának s ennek intésére elég lovagias volt női méltóságomat elalázó dőfést intézni szívemre!... Mit akartok most a másikkal? Be fogjuk koldulni Európa összes uralkodóinak küszöbeit, kínálgatva mindegyik herczegnek, diszesen kiállított miniatüre képeimet, hogy cserébe gunyos mosolyt, vagy megalázó visszatükrözést hozhassatok vissza számomra? Ha szegény jó édes anyáknak nincs türelme megvárni, míg a sors valakit utamba vet, nincs-e elég kolostor a monarchiában, hol e megalázások helyett tisztességes fátyolt dobjanak reám?

- Ah, kedvesem, - mond csillapítólag a császár - te, a ki különben oly derült kedélyű szoktál lenni, most nagyon is sötét színben látod a világot. Igaz, hogy Chablais herczeggel szemben megindultak bizonyos tapogatódzások, de ezek semmi esetre sem vezethetnek a te megalázásodra. Épen azért intéztem hozzád a kérdést, hogyha esetleg legalább ellenszenvvel nem vagy a herczeg iránt, akkor a boldogságra vezető utat egyengessen számodra.

- Oh, tudom én azt, hogy e tekintetben kísérlet történt és esetleg épen azon férfiú használtatott fel eszközül, kivel e megbízatást teljesíteni nem igen mondható gyöngédségnek... Többet mondok, sejtem is az eredményt; mert ha az kedvező lenne, azóta Czobor gróf - e hü ember - megtagadva mindazt, mi emberi érzelem egy nemes kebelben, sietett volna róla értesíteni.

A császár nagy szemeket nyitott testvére eme nyilatkozatára; e néhány szó elég volt e nagy emberismerőnek arra, hogy nővére rejtegetett titkát fölismerje.

- Kürülbelül egy véleményen vagyok veled, kedvesem, - mond rokonszenves hangon; egyik felől egy koronás fő áll, ki alig méltó reád és szépségedhez s mind ezen női tökélyekhez, melyek egy herczegkisasszonyt valaha ékesítettek, még nagy áldozatokat is követel; cserébe pedig alig képes egyebet, mint kiégett szívét és meghasonlott kedélyt nyújtani!... A tulsó oldalon pedig egy rajongó önfeledett ifju áll, ki téged többre becsül mindennél, mit e föld embernek nyujthat; és pedig miután neki a sors gazdagon nyujtotta ajándékait: hajlandó lenne ezeket ama másiknak is oda dobni; semmi egyébire nem gondolva, önmagát egészen kihagyva a játékból, csakhogy téged boldogítson... Amaz Chablais herczeg, - ez Czobor gróf!... És a te szived ez utóbbit választotta: ne tagadd, te szereted a téged imádó ifju magyar mágnást!

- Oh, bátyám, - zokog a főherczegnő, mi közben szeméremtől kipirult arcját megölelt bátyja keblére hajtá.

Pár perczig némán és meghatottan tartotta a két testvér egymást átölelve; végre a császár komoly hangon mondá:

- Mig itt pihentél keblemen, testvéri szívem átvette a tiedből mind azt az érzelmet, mely azt kinozza és üdvözi. Nehogy azt hidd, mint nem egy különcz, vagy ábrándozó, mint ha te lennél az egyetlen lény a világon, ki reménytelenül szeret. Futunk mindannyian ezrek- és milliók-számra elérhetlen csillagok után, üzve vágyainktól és reményeinktől; egyik a hatalmi nagyság, másik a hadi dicsőség, harmadik a népek boldogsága, vagy a népszerűség tapsai után. És a midőn így rohanunk - rohan ez a kis hangyacsoport ezen a kis gömbölyű földtekén magasra függesztett szemekkel és a kebelben lihegő vágygyal: egyszer egyik, másszor másik marad el, a mint megbotlik egy göröngyben, melynek valódi neve lehetetlenség, vagy beleesik egy pár lábnyi árokba, melynek neve sir!... De légy nyugodt, kedves hugom; én megkísérlem ezt a göröngyöt előled elhárítani; és légy meggyőződve, hogyha ez nem sikerül, az nem az én hibám lesz, hanem végzetünké.

Édes szeretettel simogatva végig a lángszellemű ifju császár könnyező nővére gazdag fürteit; s maga is pár könyet törölve ki szemeiből, még egyszer homlokra csókolt Erzsébetet; azután mintha e találkozásból erőt merített volna szívébe, szokott katonás, kemény léptekkel haladt édes anyja szobái felé.

- Már rég várlak és nyugtalan voltam miattad, - mond a császárné - Erzsébet végett vannak közlendőim.

- Nekem is, kedves anyám, - mond kezet csókolva a császár - de a tied természetesen az első.

- Canal gróf megjött és ma megtette jelentését nálunk; szerinte a dolog egészen rendben lenne, ha a herceg udvartartásáról gondoskodhatnánk.

- Még a magunkéval sem tudom, hogy leszünk, - mond kedvetlenül a császár - ha a magyarokkal legalább 3-4 milliót meg nem tudsz szavaztatni.

- De hát édes fiam, - mond szemrehányólag a császárné - valóban oly nyomorultak lennénk, hogy kedves gyermekünk részére semmi áldozatot se hozhassunk?

- Nem tudom a te magánpénztárad miként áll, drága édes anyám, én szívesen jönnék Erzsébet segítségére, de az én erszényem teljesen üres; magad tudod, hogy azt fenekéig az állampénztárba ürítettem át.

- De hát az állam részéről semmi áldozatot sem hozhatnánk? - kérdi idegenül a császárné.

- Ez idő szerint, míg a pénzügyi helyzet nem javul, akarva sem tehetünk valami lényegest. A magyar koronajavak Albert sógorom pozsonyi udvarát tartják fenn; az olasz birtokok Lipótot, az osztrákok a mienket. Magyarország fiskális jószágai teljességgel nincsenek értékesítve; földmivelés elhanyagolva, vizek szabályozatlanul, közlekedési eszközök sehol; e gazdag országban minden önzírában fullad meg; s mint magad nagyon jól tudod, az osztrák határokon lévő nagyobb birtokokon kívül, magányosok sem tudnak mértföldekre terjedő uradalmakból is valamit fölmutatni; ott még minden kezdetleges; igazságszolgáltatás úgy mint végrehajtás, és e miatt az uralkodó hercezségekkel mérkőző földbirtokosok tulajdonosai sem bírnak még hitellel sem; elannyira, hogy a legrangosabbak és leggazdagabbak az ősiség által biztosított uradalmaik mellett, ha megszorulnak, csak úgy kapnak pár ezer forintot, ha őseiktől örökölt ékszereiket vagy köves kardjokat zálogba vetik.

- Istenem, - mond a császárné - de hát sehogy sem lehet ezeken a viszonyokon segíteni?

- Lehet idővel és parancsszóval. Mert a legnagyobb baj az, hogy ezek az urak jól érzik magukat abban az állapotban, melyben vannak. Gabonatáraik, istállóik, pincéjük többnyire teli vannak, és ha az út rossz, és valahova okvetlenül el kell menniök, két ló helyett szeke-
rekbe fognak négyet, ha ez sem elég, hatot. Az öltözeti fényűzés nem igen bántja őket, és ha

épen ki kell tenni magokért, előszedik atyáik mentéit, ősanyáik szoknyáit a vasas ládákból. Azért ők urak otthon, nincsenek vágyaik; nem parancsol nekik senki, és ők százaival rendelkeznek az engedelmes jobbágyoknak. Egy új nemzedéket kell itt nevelni, iskolákat állítani; utakat, csatornákat építeni és közel hozni őket a civilizált világhoz, hogy magasabb vágyakra gerjedjenek.

- De mi lesz addig az én szegény Erzsébetemből? - kérdi szomorú aggályos hangon a császárné.

- Férjhez adjuk, édes anyám.

- Chablais herceghez? - kérdé élénken a császárné.

- Megkérte Chablais herceg Erzsébet hugom kezét? - kérdi fölemelt fővel és szigorú hangon a császár.

- Ő kész e frigy elfogadására, csak anyagi viszonyait hozza fel akadályul, - felel a császárné.

- Nos, az én értesüléseim mások, - mond a császár - és én, részemről, még akkor is megtagadnám tőle Erzsébet kezét, ha mint illik, megjelenne udvarunknál és maga esedeznék azért!

- Mit beszélsz? - kérdi meglepetve a császárné.

- Csak azt, hogy Chablais herceg nem érdemes Erzsébet hugom kezére; hogy Chablais herceg titkos viszonyban él egy rosszhírű komédiásnővel és arra elég jövedelme van, hogy szeretőjének legmagasabb követeléseit is kielégítse és azt királyi fényvel vegye körül.

A császárné elszörnyűködve hallá e legújabb értesítést.

- Honnan tudod te mindezt? - kérdi csüggedt és részben kétkedő hangon.

- A legbiztosabb forrásból és hozzáteszem, hogy a herceg kedvesét még te is ismered, édes anyám, mert az nem más, mint a híres Rozina, kit egyetlen magaviseleteért utasítottál ki Bécsből.

- Szörnyűség! - kiált fel a császárné - és ti még is azt mondjátok, hogy nem jött el ideje, miszerint legalább itt a fővárosban egy erkölcsvédő egyesületet alkossunk?

- Szabad kezded van reá - mond mosolyogva a császár - de, hogy azzal a Chablaisi herceget és Rozinát jobb utra térítsd, kötve hiszem.

- De már most mi lesz az én kedves Erzsébetemből? - sóhajtott fel a császárné, újból visszatérve aggodalmának alapeszméjére.

A császár felállott székéről és szemeit édes anyjára függesztve, határozott hangon mondá:

- Ha annyira akarod boldogságát, kedves anyám, add őt férjhez ahhoz, kit szeret és a ki őt oly határtalan hódolattal és önfeláldozással szereti.

- Kire gondolsz?! - kiált fel a császárné elvörösült arczczal és indulattól remegő hangon.

- Gróf Czobor Józsefre, kinek nincs gondolata, eszménye, Erzsébeten kívül; kinek van annyi birtoka, mennyi kitesz egy német nagyhercegséget és mindezt kész életével együtt Erzsébet lábaihoz rakni!

- Te mered nekem ez ajánlatot tenni? - kérdé színéből kikelve a császárné, - te mered tanácsolni, a német császár és leendő magyar király, hogy Európa legrangosabb és legszebb hercegnőjét egy jobbágyunkhoz alacsonyítsuk le?... Mondhatom szép tanács attól, kitől családunk fényének fölemelését várjuk!

- A család fényét ez nem csorbitja meg - mond nyugodtan a császár. - Már volt reá eset, hogy családunk egyik tagja egyszerű gazdag polgárnőt emelt magához, s az egyik Báthory osztrák főhercegnőt kapott nőül - Báthory Zsigmond Mária Krisztinát.

- Báthory fején Erdély koronája fénylett - veté ellen a császárné - és e házasság által egy egész tartományra nyílt házunknak kihatása.

- Mi gátol abban, hogy Czobort birodalmi hercegi címmel ne ruházd fel, vagy valamelyik sziléziai hercegség címét ne add neki?

- Eredj! - mond elutasítólag a császárné - inkább kolostor, mint akkora lealázódás!

- Inkább boldogtalanság és megtört sziv, mint boldogság egy hosszú életen át! - mond a császár meghatottan - te anyja vagy és rendelkezhetel kezével; én megadtam tanácsomat, a legjobbat, mit tudtam: te lásd, ha azt nem követed.

A császárné kedvetlenül vetette hátra magát székén; a császár pedig némán kezét csókolva, elhagyta a termet; még mielőtt behuzta volna a terem ajtaját, jól hallotta a császárné sóhajtás-szerű felkiáltását:

- Soha, soha!

A «Nagy Stibli» titkai.

A három jó barát, Bessenyei, Báróczy és Barcsay ismét együtt ültek szokott esteliző helyükön, a «nagy stibli» legbelsőbb szobájában, hol rajtok kívül ezuttal nem volt senki, csak a szép Rézike nyitott be néha, ha gondolta, hogy a poharak már kiürültek vagy valami egyéb szolgálatra van szükség; meglehet azért is, hogy az óriás gárdistával, Bessenyeivel néha egy egyetértő pillantást váltson s ettől megfogott jobb kezét gyengéden visszavonja, vagy ölelő karjából szemérmesen kifejtőzzék. Pár szál fagygyugyertya és Rézike gyöngéd érzelmeinek mindennapi tanuja a friss virággal telt pohár ékesítik az asztalt, melyen a jó barátok már estebédjüket elköltötték és pipára gyujtva, poharazás közben élvezték egymás társaságát.

Báróczy egész estebéd alatt elfogódottnak és elzárkozottnak mutatkozott; mi barátai előtt annyival inkább feltűnt, mivel különben ő szokta vinni a szót.

- Mi lelt ma téged? - kérdi Bessenyei, miután Rézivel folytatott dévajkodása után, a szép lány elhagyta a szobát - máskor az ember nem tud miattad szóhoz jutni, ma pedig dugóhúzóval sem lehetne belőled egy igét kivonni.

- Barátaim - mond Báróczy aggályosan tekintve körül a szobában - nevezetes napok és események előestéjén állunk: az akció megindult hazánk ellen; a talaj már elő van készítve, és úgy látszik a császár egyengetni készül az utakat nagyszerű, részint jó, részint nemzetünket megsemmisítéssel fenyegető, de semmiképen sem alkotmányos terveihez.

- Lehetetlen! - kiált fel Bessenyei - és honnan tudod te mindezt?

- Rémkép lesz az egész! - mondja a jóhiszemű Barcsay.

- Mindjárt meglátjátok, ha az-e - mondja Báróczy fölugorva és szegen függő köpenyének zsebéből egy kis nyolczadkötésű könyvet vonva elő, melyet az asztalra maga elé helyezett.

- Ez az a mumus, melylyel minket ijesztgetni akarsz? kérdé kicsinylőleg Barcsay.

- Csak légy türelemmel, azonnal meghallod. A császár nem tartozik a közönséges emberek közé és mint ügyes tervező, először az elméket és szíveket akarja nagyszerű terveihez előkészíteni. Sokkal okosabb annál, hogysem még ezt is saját nevében tegye, hanem a kivitelhez, mint leghatalmasabb eszközt a sajtót használja fel.

- Nem is egészen oktanul - jegyzi meg Bessenyei.

- Sőt igen okosan és ravaszul. Ugy hiszem már említettem volt nektek, hogy az udvari levéltárnok Kollár, kiről el kell ismernünk, hogy nagy tanulmánynyal bíró és igen eszes férfiú, vállalkozott az aknamunkára, melylyel Magyarország közjogait aláássa. Ime, e kis ártatlannak látszó könyv az első, de erős csatár, mely a nagy harcra ellenünk van indítva. Czime után ítélve azt hinné az ember, hogy egy szerény tudományos értekezéssel van dolga, mely a magyar királynak egyházi pártfogóságára vonatkozó jogok vitatása körül forog. Én is azt hittem, de még így is nagy fontosságot tulajdonítottam annak, mivel az udvar legjelentékenyebb tudósának tolla alól került ki, az udvar költségén és nyomdájából. Egyes elejtett szavakból rég ismertem már a császárnak azon szándékát, hogy ha valamikor a monarchia kormányát kezébe veszi, a papi javak tetemes részét be akarja vonni és különösen a szerzetes birtokok egyes részét egyéb közmívelődési célokra fordítani.

- Igen, ezt magam is hallottam nem egyszer - mond a protestáns Barcsay - jól is teszi, mire tartaná az ország azt a sok szerzetest, kik sem tanítással, sem betegek ápolásával nem foglalkoznak? - sokkal jobb, ha iskolákra fordítja.

- Én is így vélekedtem - folytatja Báróczy - és a könyvet már e tekintetben is érdekesnek tartottam; tudván, hogy a mi magyar erős főpapságunknál erős ellenzésre fog találni. A könyvnek ez a része nagy ügyességgel és óvatossággal van írva; szerzője jól tudta, hogy tojás között tánczol, még oly feltétlen hűségű és engedékeny főpapokkal szemben is, mint Barkóczy vagy Migazzi. De tovább olvasva a könyvet: egyszerre csak azon vettem észre, hogy az a magyar közjog alapelveivel foglalkozik és különösen a mi drága Verböczynk «Hármaskönyvét» támadja meg, mindenáron azt igyekezvén kimutatni, hogy e híres törvénytudósunk, felhasználva a királyi tekintély elhanyaglását azon korban, midőn művét szerkesztette, oda törekedett, hogy művében főleg azokat a jogokat domborítsa ki, melyek a két utolsó Jagello királyunk alatt nagy erőre emelkedett magyar nemességnek kedvezők; ellenben lehetőleg elhallgassa, vagy háttérbe szorítsa a királyi hatalom eszközeit és minél alábbra szállítsa azokat a kötelességeket, melyekkel a nemzet a trón fentartásának és tekintélyének tartozik.

- No, ebben van is egy kis igazság, - mondja Bessenyei - mert a korszak, a melyben a «Hármaskönyv» keletkezett, csakugyan ilyen volt s a visszaélések árát meg is adta nemzetünk Mohácsnál.

- Épen abban áll a szerző ügyessége, hogy a mit csak lehet, irányzatosan fel tud e tekintetben használni; és különösen a magyar országgyűlés két alapjogát, a pénz- és véradó megszavazásának kérdését és módozatait támadja meg. Alig ha nem akaratosan volt a könyv megjelentésének ideje épen mostanra kiszámítva, midőn, a mint tudjuk, a napokban megnyilvánuló pozsonyi országgyűlésen a királyi kívánságok épen e két tárgy körül forognak: az adó fel-emelését és a nemesi felkelés átalakítását követelik.

- Az igaz - mond Bessenyei - magam is hallottam egy pár kancelláriai hivatalnoktól a dolog felől, de ha e könyv kinyomtatásával akarnak célhoz jutni, akkor a magyar nemzetet rosszul ismerik. Lelkesedésében ég uralkodója iránt buzgó hűségében, veszélyek alkalmával, mint ez 41-ben történt, midőn királynénk trónja minden oldalról meg volt támadva, a magyar életét és vérért szívesen hozza áldozatul, de ha a királyi kívánságokat azzal vezetik be, hogy az országgyűlésnek alapjogait támadják meg, akkor igen tévednek az eszközben; én legalább

nyakamat merem odanyújtani, hogy az áldozatkészséget ezzel csak csappantani fogják; sőt nagy csoda, ha a nemzetnek néha erényül, néha hibájául beszámítható csökönyösségét nem idézik elő.

- Ugy tudom, - mond Barcsay, ki nyilatkozataiban a három barát között a legóvatosabb szokott lenni, hogy az udvar teljes fényében meg akar jelenni a pozsonyi országgyűlésen; és a királyi család megjelenése mindig csillapítólag, sőt lelkesítőleg szokott hatni. Aztán ez a könyv csak most jelent meg, - ki tudja, van-e arról tudomása valakinek Magyarországon?

- Ha még nincs, bizonyosan lesz! - mond hevesen Báróczy és azután mintha heveségét megbánta volna, nyugodtan teszi hozzá: Csak akad itt Bécsben egy jóra való magyar ember, a ki az ország atyáit figyelmeztetni fogja e merényletre.

- Félek, - mond Bessenyei, hogy hazánkra sokkal szomorubb idők fognak következni és pedig már a közel jövőben - az eddigieknél. Felsőleges királynénk vonzalma és - mondjuk ki nyíltan - hálája közel hozta a nemzet szívét a trónhoz; félek, hogy az ifjú uralkodó, bár jóakaratában nincs semmi okunk kételkedni, ismét könnyen eltávolíthatja attól. - Mi, engem magamat illet, soha sem foglalkoztam politikával, mi az udvar körében nem is nagyon eszélyes dolog; ezután még kevésbé teszem. Szolgálatom a gárdánál egy hó múlva lejár és kitétetem magamat a hadsereghez Magyarországnak valamely barátságos vidékére; s ha itt lenne olyas valami, a mi lelkemet bántja, visszavonulok kovácsii csendes magányomba; forgatom pennám a mig birom, a nagy világ pedig tegyen, a mit jónak lát.

- Egy szép asszony és egy jövedelmező dominium! - ez volt jelszava Barcsay Ákosnak, az én fejedelmi ösömnek - kiált fel Barcsay. A mig ennél maradt, boldog ember is volt; megkapta mind a kettőt, de a mint megszállotta a nagyravágyás ördöge, vesztére ugyan megkapta a fejedelemséget, de végre is nyomorultul kellett elvesznie.

- Könnyen veszítek a dolgot barátim, - mondja Báróczy - lassanként igazi katonákká váltok, kiknek eszményök a szép asszonyig, a jó lóig és az előléptetésig terjed; de a nemzetek élete sokkal fontosabb ezeknél, és a jó hazafi lankadatlanul küzd még a végzet ellen is, ha látja, hogy az hazáját romlással fenyegeti.

- Ha hivatást éreznék magamban a miniszterségre vagy legalább az országgyűléseken szereplésre - mond Bessenyei - akkor én is így gondolkoznám; de most csak annyit mondok, a mit az egykori székely, hogy ha hazámat csakugyan komolyan megtámadják ellenségei: adjátok ki a részemet és én biztosítalak, hogy azzal tisztességesen végezni fogok!

- Ott már nem fognak hiányozni, a Barcsayak sem! - felel barátja - a többit bizzuk okosabb emberekre.

Báróczy e nyilatkozatokra kissé lehangolódott; de azért könyvét bedugta zsebébe és együtt készült fel barátaival a hazamenetelre.

*

Rendesen úgy szokott történni, hogy a három jó barát számláját Bessenyei egyenlítette ki; ezért is jött ő többszörös érintkezésbe már évek óta a szép Rézikével, az általa kivetett adót azután odahaza feloszták egymás közt.

Igy történt ezuttal is; Bessenyei kifizette a «czechet»; szokása szerint egyet csippentett a szép leány piruló arczán és azután menni készült.

A mi azonban még eddig soha sem történt, jobb kezét egyszerre megragadtatni érzé; a szép Rézi balkézével betette az ajtót és könybe lábadt szemekkel kérdi Bessenyeitől:

- Fülhegygyel hallottam, hogy önök távozni készülnek Magyarországra. Igaz-e ez?

- Igaz - mond Bessenyei, miközben óriás termetét kissé meghajlítá, hogy az ezuttal különös viseletű leánynak - ki, bár szintén jól meg volt teremve, az óriás gárdistának válláig sem ért, jobban szemeibe tekinthessen - de hát mit érdekli az magát, kedvesem?

- És sokáig fognak oda maradni? - faggatózik tovább a leány és szemeiből mind sűrűbben kezdettek hullani a könnycseppek.

- A többiek visszatérnek néhány hét múlva az udvarral - mond Bessenyei, ki a leány különös érdeklődését még most sem értette meg egészen, de a mi engemet illet, bizony nem tudom, mikor látom még meg újra Bécset.

E szavakra a szép Rézike elhalványult s reszkető hangon kérde:

- És ugyan miért akar a többiek közül épen ön visszamaradni?

- Mert már lejárt itt a gárdánál szolgálati időm; meg is untam ezt a sok czeremóniát: hát kitétetem magamat valamelyik magyar regementhez - pihenni.

- Ne menjen el, vagy ha elmegy, legalább jöjjön vissza - mondja esdekelve és Bessenyei karját mindkét kezével megragadva a leány.

Erre azután Bessenyei szemet meresztett és világosság kezdett feltárulni szeme előtt. Szívében kezdett szemrehányást érezni azon apróbb dévajságokért, melyeket néha a szép Rézikével szemben megengedett magának; eszébe jutott a régi magyar közmondás: «Macskának játék, egérnek halál».

- Hát mit érdekel téged, te szép leány - kérdi az óriás - az én elmenetelem vagy visszajövelelem?

- Mit érdekel? - kérdi zokogva Rézike - oh semmit, semmit!... Csakhogy, ha ön vissza nem tér, vagy csak meg nem ígéri, hogy visszatér, akkor én nekem ott lesz helyem a néma halak közt, a Duna fenekén!

- Oh te szegény gyermek! - mond Bessenyei, roppant jobbával mint kis gyermeket simogatva a siró leányt karjai között - hová gondolsz? A katona sorsa nem olyan, hogy magát egy leány mellé lekötthesse; most ide, majd amoda veti a sors; legjobb, ha kivered a fejedből ezt az egész bohóságot!

- Bohóságot? - kérdi keserűen a leány - akkor mért enyelgett ön annyiszor velem, ha semmit sem éreztem irántam? Én soha nem szerettem senkit és nem is fogok szeretni soha!

- Ej, ej! gyermekem, nem volt okod azokat az apró hizelgéseket, melyeket annyian tanúsítottak irántad, komolyan venni. Mi katonák már szokva vagyunk ahhoz, hogy minden szép leánynak udvaroljunk, kit utunkban találunk.

- Szép szokás, mondhatom - felel szemrehányólag a leány - csupán tréfából olyan érzéseket költeni fel egy szegény leány szívében, melyek azt elveszítse!

- Dehogy veszítenek, kedvesem - mond vigasztalólag Bessenyei - te oly szép, kedves és tehetős leány vagy; hogy százan fognak kezed után versenyezni. De mit is tudnál tenni egy olyan katonaféle emberrel, kit a sors kénye most a világ egyik, majd a másik szögletébe vet? Mi nem vagyunk hivatva arra a csendes polgári boldogságra, mely reád vár; mi nem gondolhatunk családi élet alapítására; mert nem tudjuk, mikor hív a trombitaszó a csatatérre, hol a halál tartja aratását... Csak verd ki fejedből az egész bohóságot; tudom, hogyha évek múlva visszavet a sors ebbe a barátságos fővárosba és tudakozódni fogok utánad: már mint boldog családanyát foglak feltalálni.

- Soha, soha! - zokogja a leány - és midőn Bessenyei, ki sokallotta visszamaradását távozó társaitól, egy homlokára adott atyai csókkal vett bucsut tőle; a leány még egy pár másodpercig merően szegezte tekintetét a bevont ajtóra, azután ájulva terült el a földön; ott találta édes atyja, ki sehogy sem tudta megfejtetni, mi történhetett eddigi életvidor gyermekével?

*

Néhány nap múlva, midőn a három testőr még egy bucsuestélyt akart tölteni, másnapi Pozsonyba-menetele előtt a megszokott helyen, nagy megütközésekre a «Nagy stibli» minden utcára nyíló ablakát és ajtaját becsukva találta; a mellékutczai titkos ajtón kívül, mely előtt talpig feketében, lecsüggesztett fejjel és szomorú arczczal állott - a vendéglős.

Bessenyeinek először támadott gonosz sejtelve a történekről és résztvevőleg közeledett a máskor oly jókedvű, természetes emberhez.

- Mi történt, bátya? - kérdi részvétellel - miért zárta be a vendéglőjét? Hiszen nincsen ma nagypéntek!

- Mi történt? - kérdi fuldokolva a vendéglős - hát a jó isten tudja, a ki a szivekbe lát; én csak annyit tudok, hogy a «Nagy stibli» nincsen többé és magam is alig tudom megmondani, meddig maradok e világon! Oda van minden örömöm, boldogságom, mely engem ehhez a nyomorult élethez kötött; úgy érzem magamat, mint az a hal, melyet a vihar kivetett a szárazra.

- Mindezekből még semmit sem értünk, - mondja Báróczy - micsoda nagy csapás érhetne kegyelmedet?

- Jöjjenek be az urak és majd megmutatom - mondja azután vendégeit előre bocsátva éppen azon szoba felé, melyben eddig annyi sok jó órát töltöttek és benyitotta előttük az ajtót.

A szobában halotti csend uralkodott; a régi ebédlő asztal helyén, nagy fekete kereszt alatt, ravatal emelkedett, melyre ezüstös gyertyatartóba helyezett vastag viaszgyertyák kísérteties fénye vetett világot.

Ott feküdt fényesen kiállított koporsóban a «szép Rézi», gazdagon behintve a május virágai-
val, melyek nem csak a koporsót, hanem az egész szoba földjét borították, azt csaknem kábitó
illattal töltve el.

- Itt fekszik az én életemnek minden reménye, gyönyörűsége! - mondja zokogva a vendéglős -
ma még itt, holnap pedig a földben, hova nemsokára magam is követem.

- Szegény Rézike, - mond részvétellel Báróczy - mi történhetett ily rögtön vele?

- Mi történt? - fuldokolja az öreg - ki tudná azt a jó istenen kívül megmondani? Midőn az urak
utoljára itt jártak, elmenetelük után a szegény gyermeket ájulva találtam a szoba földén. Nem
tudtam kitalálni, mi történhetett vele, s hogy magához tért, faggatásaimra sem mondott
semmit. De azóta folyton szomorú és szótlan volt, mintha csak kicserélték volna; tegnap este
észrevétlenül eltűnt a háztól és ma reggel halva hoztuk vissza a Dunából!

Az öreg nem tudott többet mondani; csak reá borult leánya holt testére és ott zokogott fuldo-
kolva hosszú ideig!

- Megfoghatatlan! - mondja Barcsay - milyen életeleven és vidám természetű leány volt.

- Már az igaz, - mondja Báróczy - előbb hittem volna, hogy lakodalmára jövünk, mint kopor-
sójához.

Bessenyei nem szólt egyetlen szót sem; ő jól ismerte a szegény leány titkát. Fölvett egy
jázminszálat a szép Rézi koporsójáról és az illatos virágot keblébe rejté.

- Menjünk, barátim! ne háborgassuk az öreg tiszteletreméltó fájdalmát, - mond Báróczy s némán nyújtott kezét a vendéglősnek. Az isten vigasztalja meg, bátya, - folytatja - fogadja mindnyájunk meleg részvétét!

E szavak után a három jó barát elhagyta a gyász színhelyét.

- Már most hova menjünk, - kérdi Barcsay, a mint az utcára értek - hol akadunk ismét ily jó tanyára?

- Menjetek a hova akartok, - felel leverten Bessenyei - nekem elment a kedvem a mai vacsorától.

És elválva barátaitól, magával vitte azt a sebet, melyet a szép leány halála ütött a szívére, s melyet egy hosszú élet sem tudott végleg behegeszteni.

Egy könyv története.

Szép júniusi napra volt kitűzve a pozsonyi országgyűlés; a rendek fel is gyülekeztek és szokás szerint az első napokat elhelyezéssel és ismerkedéssel töltötték el; azután felolvastattak közös gyűlésen a királyi kívánságok (propozíciók), melyek mellett az is jelezve volt, hogy a magyar király egész családjával készül lejönni az országgyűlésre.

Ez utóbbi kijelentés egyelőre mindent háttérbe szorított; első dolog volt megmutatni, hogy a nemzet mennyire ragaszkodik királynőjéhez; és ez érzelemben csakugyan osztozkodott az egész ország; mert a magyar testőrség megalkotása, a hazafi érdek kitüntetéséért alapított Szent-István-rend és legkivált a budai királyi palotának megkezdett építése nemcsak a nemzeti hűségnek hízelt, hanem régen táplált vágyakat elevenített fel és azok betöltését helyezte kilátásba.

A lelkesedés oly nagy volt, hogy a királyi családot meghívó küldöttségbe száznál többen iratták fel magukat és volt mit nézni Bécs városának, midőn az ezüstdől és aranytól ragyogó hosszú kocsisor, megelőzve fiatal urfiak drágakövektől fénylő lovas csoportjától, végig haladt Bécs utcáin, hogy a magyar királyi családot kedvencz lakóhelyén, Schönbrunnban keresse fel.

Ott az árnyas fasorok között, az ugrókutak medenczéi körül csoportosult nemsokára a fényes küldöttség egyik-másik része; mert a küldöttség a királyi család mindegyik tagjánál akart tisztelegni és a termek nem voltak elegendő nagyok arra, hogy a küldöttséget egyszerre befogadják; azért a kalocsai érsek mindenik főherczegnél és herczegnőnél három izben volt kénytelen elmondani ugyanazt a latin oráció és ezek is háromszor feleltek arra vissza, - mi a jól bemelegedett termekben nem igen volt mulatságos dolog.

Reggel tíz órától délután négy óráig tartott a küldöttségnek szobáról szobára vándorlása; ekkor ezután az udvarnokok fölvezették a biborba-bársonyba öltözött urakat arra a magaslatra, melyen az ez időben épített gloriette még ma is áll és ennek termében és terasszain frissítőkkal szolgáltak nekik. Sok testes honatya arczáról csurgott a verejték, míg a nyári nap hevében a jó magas dombra felértek; és ezek bizonyosan készséggel elengedték volna a frissítőket, cserébe a melegítő sétáért, melyet a vezető kamarások és udvarnokok után tenni kellett.

No de azért minden jól ment; a küldöttség megtette kötelességét; a királyi család megigérte lejövetelét és néhány nap múlva már az ország határához ért a lobogókkal gazdagon felékitett hajó, melyen a királyi család Pozsony felé vonult.

Az ország határán Dévénynél újra fényes küldöttség élén üdvözölte Barkóczy primás a felséges családot; s midőn a gyönyörű nyári estén az országgyűlés összes tagjai és a tengersokaságu nép által övezve, a királynő és családja partra lépett és a kocsi megálló helyéig vont nemzeti színű szőnyegen végig ment: vége-hossza nem volt a néptömeg «vivát»-jainak, melyet csak a pozsonyi várkastély ormairól aládördülő ágyuk moraja dörgött tul.

Másnap megjelent Mária Terézia azon emlékezetes teremben, hol 1741-ben az «Életünket és vérünket!» felkiáltásról emlékezetes nagyszerű jelenet volt eljátszva: körülvéve számos családja tagjaitól s a magyar és az udvari méltóságok csoportjaitól; mellette a hamar magasra emelkedett herczeg Grassalkovich Antal tartotta a királyi hatalom jelvényét, a hosszú, egyenes pallost.

A királyi meghívó ünnepélyesen fel lett olvasva; az új kancellár latinul indokolta a királyi kívánságokat, melyekre azután újra Barkóczy primás válaszolt az örömnaphoz megfelelő reményt keltő kifejezésekkel; úgy, hogy az országgyűlés tagjai, valamint a királyi családéi derült hangulatban váltak el egymástól; semmi sem látszott zavarni az egyetértést és egyetlen felhőcske sem mutatkozott a derült ünnepélyes napok láthatárán.

Az udvar elhelyezkedett pár napra a pozsonyi várkastélyban, mely még akkor teljesen ép állapotban és teljesen felszerelve volt; a koronázási főváros Pozsony, mely máskor egy kisebb német polgári város színvonalára volt lesüllyedve, egyszerre megnépesült, fővárosi szint öltött és alig látszott alkalmasnak arra, hogy a legnépesebb uralkodóház udvarát s egy ország összes kitűnőségeit igénytelen házaiban elfogadja.

Udvari ebédekkel és vacsorákkal, tisztelegésekkel és látogatással telt el néhány nap; a fényesnél fényesebb udvari és főúri fogatok, a nyüzsgő cselédség megnépesíté az utcákat, s a még vidékről is betolongó köznép elfelejtette otthoni bajait a látványosságok bámulásában.

Senki sem sejtette, hogy e derült kép pár nap múlva el fog komorodni; a felhőtlen ég beborul és a vidám arczok hosszúra fognak nyulni.

*

Pedig úgy történt...

Az alsótábla vagyis a «Tekintetes Karok és Rendek» gyülekezete, mely a megyék és szabadalmazott városok követeiből állott, egy nagy földszinti teremben volt összegyűlve, melynek rögtönzött butorzata inkább valami felsőbb iskola tanintézetéül, mint egy ország képviselőinek befogadására lett volna alkalmazható. Fenn a terem elején zöld posztóval bevont hosszú asztal, melynek közepén elkülönzött öreg karosszéken az alsóház elnöke ült, egy ritka szépségű férfiú, kinek nyájasan mosolygó kék szemeihez és életeleven arcához nagyon jól állott a fehér czopfos paróka és az ezüsttel gazdagon díszített nyestprémes kék mente, mely széles vállait körülfolyta; bárha szabásukra nézve e rövid menték akkoriban jobban hasonlítottak a francia disz-frakkhoz, mint a tisztességes régi magyar viselethez.

Az asztal két sarkán a jegyzők ültek, magok elé halmozott iratcsomagokkal; míg az asztal azon oldala, mely a padok felé volt fordítva, egész hosszában szabadon állt.

A megyék és városok követei sűrűn egymás háta mögé helyezett és szintén zöld posztóval bevont padokon ültek; két nagy osztályban foglalva el a terem hosszát, egész a terem ajtajáig, melylyel szemben a padosorok közt alig egy ölnyi szélességű kijáró vezetett.

Az alsóház elnöke a királyi személynök, vagy mint akkor nevezték, personális, Bayzáth József, már napok óta készült arra a szép klasszikus latin beszédre, melylyel a királynő kívánságait igyekezett a tekintetes Karok és Rendek előtt minél kedvezőbb színben föl-

tüntetni. Csakis azt várta, míg a betolongó követek összeverődő sarkantyui és kardjai által okozott zaj elvégre lecsillapul.

De ez bizony kissé hosszasan tartott, mert mindenki helyét kereste, melyek akként voltak rendezve, hogy az egyik oldalon kezdődtek az A betűvel és másiknak elején végződtek a Z-vel.

A szelid tekintetű ítélő-mester végre elő is vette zsebéből, a nagy betűkkel írott orációit; letette a zöld asztalra és a szokásos megszólítás után, hozzáfogott ékes beszédéhez.

A tekintetes Karok és Rendek figyelemmel hallgatták; de most ott elől a baloldalon, hol a Z betűs megyék követei ültek, bizonyos rendkívüli mozgás keletkezett; mert egy kis könyv járt kézről-kézre, melyben több helyt jelzőpapirosok nyultak ki, hol az idézett tételek, keményen meg is voltak vöröspaljbászolva.

Ez a könyv, mely nem volt más, mint a Kollár Ádám által irt és Báróczy által társainak bemutatott balvégzetes röpirat, csak az elébb jutott Balogh János, a hires nógrádi követ kezeiből, a baloldali padok utolsó sorába, épen Zemplénmegye egyik követe, Szirmay Tamás kezébe és a vén kurucz, kit már bécsi szerepléséből is ismerünk, alig olvasott el néhány sort a megjegyzettek közül, midőn öklével, kemény haraggal ütött az előtte fekvő corpus delicti-re és a királyi személynök legszebben fogalmazott mondatát, eme nem egészen parlamentáris nyilatkozattal szakította félbe:

- Ez már mégis disznóság! Ezt az embert könyvestül együtt, a máglyán kellene megégetni!

E szertelen haraggal és dörgő hangon ejtett nyilatkozat a perszonális ő méltóságát egészen kihozta flegmájából; ajkain elhalt a pompás, kiczirkalmazott latin mondat és elrémült arczczal kérdé:

- Quid hoc? (Mi az?)

A vén kurucz nem jött zavarba a kérdés fölött; hanem felállva féloldalra vetette rókatorkos mentéjét és minden előleges bevezetés nélkül, magyarul adta meg a felvilágosítást.

- Egy gyalázatos pasquillus, méltóságos personalis uram, mely a magyar nemzetnek minden ősi jussát csuffá teszi és pellengérre állítja; a magyar juszticia bibliáját, Verböczy Tripartitumát hazug munkának deklarálja és nyilvánosan arra tendál, azt igyekszik demonstrálni, hogy mind az a jus és szabadság, melyért őseink kétszáz esztendő óta vértörtet ontották, nem egyéb mint füst és pára!... És mindez hagyján, ha valamely névtelen helyről vagy aukortól került volna ki; de ennek a férczmunkának auktora nem más, mint Kollár Ádám Ferencz, ő felsége udvari bibliothekáriusa; nyomtatott pedig a bécsi udvari typographiában!... Hát én, tekintetes Karok és Rendek - folytatja, a teremben körül tekintve - csak a mondó vagyok, hogy eme, szabad nemzetünkön ejtett gyalázatos sérelem engemet arra indit, hogy míg annak szerzője meg nem büntetetik, munkája hóhér által el nincs égetve: én ugyan ő felsége királyi propozícióit meg sem hallgatom és annak traktájába annál kevésbbé megyek bele. Dixi!

A királyi személynök még alig ocsudott fel meglepetéséből, midőn az ellenzéki elveiről régen hires Okolicsányi János állott fel, ki Kollár könyvéről még nagyobb szenvedélyességgel nyilatkozott, és alig végezte el beszédét, midőn már a hires nógrádi követ, Balogh János, vette át a szót, kinek hatalmas s a sziv minden hurját felizgató szónoklatára, a követek tömegesen állottak fel székeikről és határozott hangon követelték, hogy a perszonális oszlassa fel a gyűlést és addig össze se hívja, míg a nemzet e nagy sérelme orvosolva nem lesz.

Hiába esdekelt a szegény Bayzáth, hogy hallgassák meg előbb a királyi leiratot és ez új esetet terjeszszék fel együtt a többi nehézményekkel: a kifakadás és tombolás egyre erősebb lett; míg végre Szirmay Tamás, a vén kurucz, kilépve a padsorból, a megátkozott könyvet oda

helyezte a perszonális elé és vörös bársonnyelvű prémes süvegét fejére fölcsapva, ott hagyta a termet s példáját nemsokára a követek egész tömege utánozta.

Ekként csapott le a villám a derült égből; és hasztalan volt a kancellárnak, a primásnak és nádornak minden igyekezete, mert az alsó táblát semmi ígérettel és rábeszéléssel sem lehetett többé reávenni, hogy a Kollár-féle ügy elintézése előtt a gyűlésterembe visszatérjen.

Maga a magyar udvari kancellária is sértve érezte magát az által, hogy szokott módon a könyv vele nem közöltetett; a szerencsétlen szerző most már nem akadt patronatusokra; Borié, udvari tanácsos, kire hivatkozott, nem igen akart emlékezni a dologra; maga Kaunitz herceg, a mindenható miniszter, határozottan kijelentette, hogy bármit tartalmazzon e könyv, a leg-szerencsétlenebb időben került napfényre!

Csaknem egy hónap telt el a különféle utánjárásokkal és vizsgálatokkal, míg végre a királynő kijelenté és a Rendeeknek is tudtára adta, hogy a könyv megjelenését sajnálja, és vásárra bocsátását ő is be fogja tiltani.

Mindez késő volt; a szerencsétlen könyv a kedélyeket felzaklatta; most már a királyi leirat minden szavában veszélyt láttak a kétkedők, és egy egész hónap telt el, mielőtt a királyi kívánságokat tárgyalás alá lehetett bocsátani.

A holicsi szép napok.

A királynőtől épen most haladt ki Batthyány Lajos nádor, ki jelentést tett Mária Teréziának a Kollár könyve miatt történekről. Batthyány már az új korszak embere volt, ki - mint hátrahagyott arczképein látjuk, annyira simult az udvarhoz, hogy a magyar nemes legfőbb ékességéről és ez időben megkülönböztető jeléről, a bajusztól is le tudott mondani. Nyájas férfiú is volt, igyekezett is szépíteni a dolgot, a mennyire lehetett, de a végén sem süthetett ki abból semmi kedvezőt és a királyné, nem is egészen méltánytalanul, elkeseredett hangulatban volt. Mária Teréziában a magyar nemzet áldozataiért, melyeket trónja megmentésére és a hét éves háborúra hozott, valóban komoly hálaérzet volt és ez nemcsak szavakban, de tettekben is nyilvánult nála. Magyarországnak visszaszerezte területi épségét; s hogy tengeri kikötője legyen, megajándékozta Fiumével; sokat tett az ország közlekedési eszközeinek és anyagi jólétének érdekében; és egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hol úgy az egyesekkel, mint az országgal szemben vonzalmának valami jelét adhatta.

Igaz, hogy közelebbi időkben, mióta fia, József keze is belenyult az országos dolgokba, itt-ott történtek olyanok, miket a magyar nemesség már is rossz szemmel nézett, de ezekről a királynőnek nem volt tudomása és arról még kevésbbé sem volt fogalma, hogy a dolgokat neki tulajdonítják. Különösen épen a vallási ügyek voltak azok, melyekben fiától legnagyobb mértékben eltért; mert a királynő a tulbuzgóságig vallásos, József pedig egész a másik határig szabadelvű volt; anyja kormányzási idejének első részében több templomot és egyházi jószágot erőszakosan is elvett a protestánsok kezéből; József pedig, mint azt Kollár könyve is czélozta, épen a katolikus egyházi javak egy részének egyéb czélokra fordítását forgatta fejében.

A királyné nem sokat tudott Kollár könyve tartalmáról; még kevésbé sejtette annak szándékait, melyekben már József szelleme nyilatkozott; neki dicsérték a munkát, mint tudományos művet, kinek szerzőjét kedvező oldalról ismerte; és ő megadta kiadására az engedélyt; most azután csak elhült, hogy a csekély felhőcskéből mekkora vihar támadt a magyar országgyűlésen és azonnal futárt küldött Kaunitz herceg után, kinek véleményét, hasonló kétes esetekben soha sem szokta mellőzni.

A nádor eltávozása után a királynő lehangoltan lépett szobája egyik ablakához, mely pompás kilátást nyújtott az alant elterülő városra, a széles ezüst szallagként végig kanyarodó Dunára és azon túl a végtelenül elterülő és változatos képeket mutató rónára.

Hát azért áldoztam én - töprengett magában hálás szivemnek minden érzelmét ennek a nemzetnek, hogy most, midőn csekély segélyért fordulok hozzá, egy oly nyomorult ürügy alatt, minő egy könyvnek megjelenése, hálátlanul elforduljon tőlem? Hát azért mentették meg oly nagy lelkesedéssel, annyi áldozattal trónomat, hogy most, midőn békés időben annak fentartásáról és családom fényének biztosításáról van szó, e csekély áldozatot is megtagadják? Hát nem elég, hogy családom minden egyes tagjának elhelyezéseért emberfölötti küzdelmet kell folytatnom, most már minden igaz ok nélkül népeimnek szive is elfordul tőlem?

A királynő szemeibe könnyek gyűltek, a méltó keserűség könnyűi; mert e közelebbi váratlan eseményért a legkisebb mértékben sem tudta magát vádolni. Ő máig a magyar nemzetnek csak egyik oldalát látta, mely hódolattal és lelkesedéssel fordult felé, és fogalma sem volt annak ellentétéről, mely jogai fenyegetése és sérelme miatt most már oly kirívó színben tárult föl előtte. Annál visszásabbnak tetszett pedig e dolog, mivel teljes bizalommal jött el egész családjával együtt az általa szeretett nemzet körébe és leérkezése alkalmával egyetlen jelét sem látta ezen ellentétes áramlatnak. Nagy kedvetlenség, mondhatni tartózkodás és félelem vett szívére erőt és úgy tetszett neki, hogy e fellépést azzal kellene viszonzni, hogy udvarával együtt azonnal visszavonuljon a magyar földről.

Ez eszme csaknem elhatározássá vált lelkében és csak Kaunitzot várta, hogy ennek tanácsát ne mellőzze elhatározásában.

E pillanatban egy udvarnok gróf Czobor Józsefet jelentette be a királynőnek és az igenlő fejbiczczentésre, melyet mint beléphetési engedélyt adott, Czobor azonnal megjelent, mély tisztelettel hajolva meg a királynő előtt, ki csak most szántotta le elkeseredése könnyűit.

- Mit hoz ön nekünk kedves gróf? kérdi a királynő leereszkedőleg, de a szokottnál hidegebb modorban - befejezte-e már jószágai megtekintését?

- Befejeztem felséges asszonyom és most egy hódolatteljes kérelemmel járulok felségedhez, melynek - megvallom - bizonyos önérdek is képezi alapját.

Mária Terézia helyet foglalt karszékeiben és némán intett Czobornak, hogy beszéljen.

- Felséges asszonyom - kezdi ez - a hat heti szabadságot melyet felséged nekem adni kegyeskedett, mondhatni minden perczében a kitűzött célra használtam fel és azon szomorú meggyőződésre jutottam, hogy míg azon birtokaim, melyek itt az ország határszélén vannak, s melyeket gyakrabban meglátogathattam, meglehetősen rendben és jövedelmezőségben tartatnak fenn, addig a távolabbiak nagy mértékben el vannak hanyagolva. E körülmény arra az eszmére vezetett, hogy ősi jószágaim fölszerelése és jövedelmezősége szempontjából, egy párt azon birtokból, melyek itt a határ szélén s részint Morvaországban fekszenek, eladóvá tegyek; miután azok amugy is nagy részben szerzeményiek és könnyebben elárusíthatók. Értesültem felségednek ama kegyes elhatározásáról, hogy különben is szándéklatában van ezuttal az ország egy pár belsőbb pontját is boldogítani megjelenésével és miután arról is van némi sejtésem, hogy felséged családi szempontokból hajlandó lenne egy pár jövedelmezőbb birtokot gyermekei számára megszerezni, alázatosan esedezném, kegyeskedjék az én holicai és gödingi uradalmamat megtekinteni, melyek e célra annyival inkább alkalmasnak mutatkoznak, mivel nem esnek távol a birodalmi székvárostól.

A királynőnek kapóra jött az eszme; részint mivel amugy is távozni akart Pozsonyból, az országgyűlés makacs föllépése miatt; részint pedig, mivel a császár leleplezése dacára is még mindig foglalkozott azon eszmével, hogy Erzsébet főhercegnő részére oly jövedelmet

biztosítson, mely által tervezett házassága akadályai elháríthatnának. Ő meglehetősen ismerte a korabeli férfiak hajlamait és szenvedélyeit, melyektől udvarának is kevés tagja volt ment; és akként gondolkozott, hogy Chablais herczegre nézve is az a kis titkos viszony, melyet fia föltárt előtte, csak muló szenvedély, melyet oly magas szövetségért, mely Erzsébet keze elnyerése által várt reá, könnyen háttérbe fog szorítani.

Mindez gyorsan futott át a királynő elméjén és hirtelen kiderült arczczal, szokott nyájasságával felelt a grófnak:

- Kedves grófom, ez ajánlat igen szép öntől; csak az a kérdés, meggondolt-e két körülményt, mely ajánlatával szemben akadályt képezhet? Egyik az, hogy mi vendégnek igen sokan vagyunk; az udvar teljes számban jött le Pozsonyba; és ha a kíséret felesleges részét itt hagyónók is, ön magyar gazdai szivességének legalább is két-háromszáz embert kellene ellátnia?

- Felsőges asszonyom, - felel a gróf - kegyeskedjék feltenni rólam, hogy mielőtt ajánlatomat tettem volna, e boldogító látogatás körülményeit meggondoltam; és biztosítani merem fölségedet, hogy a holiczi kastély oly terjedelmű, és akként van berendezve, hogy felséged magas udvarát és családját befogadhatja; s ha mindjárt oly kényelemmel nem is láthatja el, mint Laxenburg vagy Schönbrunn: a magas leereszkedés által boldogított gazda mindent elkövetett és el fog követni arra nézve, hogy az udvar semmi lényegesebb igénye kielégítetlen ne maradjon.

- Ismerem az ön pazar nagylelkűségét, kedves gróf és örömet elhiszem, hogy áldozatkészsége semmi kívánni valót nem hagy fenn e látogatás kedvező eredményére nézve.

- Ez kettős érdekemben áll, felsőges asszonyom - mond szerényen Czobor.

- De még mindig fenmarad a második kérdés - veté ellen a királynő. - A mi házipénztárunk mostanság meglehetősen szerény összegekkel rendelkezik és ön Pozsonyba érve, bizonyosan hallhatta, sőt egy korábbi tapasztalásból is tudja, hogy honfitársai még az államkincstár rendbehozására sem igen hajlandók tetemesebb áldozatokat hozni: ily helyzetben nem tudom, miként lehetne megejteni az ön által tervezett jószágvásárlást?

- Oh, a mi ezt illeti, felsőges asszonyom - mond Czobor elpirulva - én magányos ember vagyok és csak boldoggá tesz az a tudat, ha felségednek és családjának jószágommal vagy akár életemmel valami szolgálatjára lehetek. Őseim is fegyverrel és királyuk iránti hűséggel szereztek, a mijök volt; és azt sohasem tekinthették másként, mint azoknak eredeti tulajdonát, kik azokat hűségükért adományozták. A megvételi ár meghatározása és fizetési módzata felséged kegyelmétől függ; és én elég birtokkal rendelkezem arra nézve, hogy a kifizetéseket bármily kedvezőbb időre halasztva, nélkülözhessem.

- Nos - mond derűlten a királynő, kit a gróf nyilatkozata kedvező hangulatba hozott - ezuttal csak gondoljunk a látogatásra. Még csak Kaunitz herczeget várom, és ha ő, mint én, helyesnek tartja, hogy ez idő szerint Pozsonyt elhagyjuk: semmi sem fogja gátolni elutazásunkat.

- Engem pedig százszorosan boldoggá tesz felségednek e magas kegye - fejezi be a gróf, s mély tisztelettel csókolva meg a királynő oda nyújtott kezét, örömtől dobogó szívvvel hagyta el a termet.

*

Hogy mekkora fényűzést fejtettek ki abban az időben azok a nagybirtokos urak, kiknek szerencsájök volt az uralkodó családot házuknál tisztelhetni, hagyományaink különösen Gödöllőről és Eszterházáról tartották fenn, melyeknek tulajdonosairól, herczeg Grassalkovichról és herczeg Eszterházyról, mint szives házigazdákról, mesés dolgokat jegyez föl a krónika. Gödöllőt csak egy estély alkalmával 80,000 lámpafény világította meg; Eszterházán

pedig minden akként volt berendezve, mint Bécsben, a császári udvarnál, még operai előadásokról is gondoskodva volt a már akkor híressé lett Haydn József vezetése alatt; és pedig oly fénnel kiállított színházban, mely a régi Burgszínház-féle épületet diszre jóval meghaladta.

Ezeztől a nagy nevű és nagy birtoku földesuraktól gróf Czobor József sem maradt hátra, sőt leleményesség tekintetében azokat, mondhatni, fölülmulta.

A szokatlanul jó rendbe hozott országutakon, mint valami tündéri álmokép vonult el a királynő és családjának aranytól és ezüsttől fénylő vonata; a községek bejáróinál művésziileg és izléssel alkotott diadalkapuk állottak, hol a mozsarak jelzésére különböző viseletű, de diszesen kiállított lovas-banderiumok rohantak elő és lengő lobogóikkal, tollaikkal, bokrétaikkal és szalagaikkal még elevenebbé tették az általuk vezetett beláthatlan kocsisort, mely mellett a magyar gárda egy része párducz kaczagánnyal és kócsagforgósan teljesítette a felvigyázói szolgálatot.

Minden diadaliv alatt összegyűltek a megyei tisztviselők s a közeli vidék földesurai, hogy hódolatukat bemutassák szeretett királynőjüknek; a falvak harangjai zugtak a női apostoli királynak, és az egyház férfiai áldásukat hintették a királyi családra, melynek útjára egész falu hosszán virágot szórtak a fehér köntösű leánykák; míg a földmivesek tömege, legtöbb helyen, letérdelt az út porába és áldásával vagy magasra tartott fővegével fejezte ki áradó érzelmét.

Utközben részint a gróf, részint más földesurak kastélyaiban bőven volt gondoskodva frissítőkről és a királyi családot mindenütt akkora szeretet és előzékenység vette körül, hogy a királynő egy izben fölkiáltott:

- Mégis csodálatos nép ez a magyar! Bár merre menjek, a legnagyobb hódolat fogad, szívből ragaszkodásuknak nem tudják eléggé jelét adni; a főurak pazarabb asztalokat terítenek számunkra, mint a minőkre mi képesek lennénk; és mégis, ott Pozsonyban, hol az ország képviselője van jelen, egy haszontalan könyv kiadása miatt szóba se akarnak állni velünk; és saját országuk szükségére is alig hajlandók valami áldozatot tenni.

- Felséges asszonyom - jegyzé meg Czobor, ki örömmel hallá a királynő elismerő nyilatkozatát - ez már természetében fekszik a magyarnak. Képes bármely áldozatra, ha a kulcsot szívéhez eltaláltuk; de ha rossz helyt kopogtatunk, minden ajtó és ablak zárva marad.

Körülbelül ezt fejezte ki a költő néhány évtizeddel később, midőn így énekelt:

«Természete a magyarnak,
Hogy a jussát nem hagyja;
De ha szépen kérik tőle,
Az ingét is od'adja».

A legnagyobb meglepetés a királyi családot Holicson, a gróf uradalmának központján érte, hova a vonat már késő este érkezett be.

Itt már percekkel a megérkezés előtt, a hegyek minden orma kigyult az örömtüzeztől, az egymást keresztező rajgók fényétől és művészien rendezett tűzijátéktól, melyek legtöbbje a királynő nevének kezdőbetűit, majd Józsefét és Erzsébetét tüntették elő.

Minél közelebb értek, annál sűrűbb volt a mozsarak durrogása és a szakadatlan éljenzés, vagy inkább vivátozás, melyet részben az itt-ott előbukkanó lovas-bandériumok, részben pedig a hófehérbe öltözött föld népe hallatott a kocsik megjelenése alkalmával.

Még fokozódott a meglepetés, midőn a hosszú kocsisor megérkezett az urasági kastély elé, mely semmivel sem volt kisebb terjedelmű a schönbrunninál; s azzal körülbelül egy korban is épülve szélesen elterülő barock stíljében nagy családi hasonlatosságot tüntetett fel.

A gróf édes atyja e kedvencz nyaralója felépítése alkalmával, már valószínűleg szem előtt tartotta a schönbrunni kastély tervét, mely szintén XIV. Lajos pazar építkezésének volt utánpótlása.

A megérkezés pillanatában, a tetőzetten nagyszerű tüzjáték gyult fel; a diszes gloriétte felett pedig Mária Terézia arcképe és neve tünt ki ezer meg ezer lámpából áttetsző világítással alkotva.

- Ez valóságos Schönbrunn! - kiált fel a királynő, midőn Czobor hintójából lesegíté és ugyanily örvendező kiáltásokkal szállottak ki a főherczegek és főherczegnők is, kik annyira otthon találták magokat, hogy még lakosztályaik is a schönbrunnihoz hasonlóan voltak elhelyezve és butoraik ugyanoly színűek és elrendezésűek, mint ott, megszokott nyári mulató helyükön.

- Ez tündéri dolog, kedves gróf! - mond a királynő, midőn a széles lépcsőzetten fia József karjára támaszkodva, a kastély közepén berendezett termeibe ért - csak hogy - teszi ujjával fenyegetve hozzá - az ily vendéglátó kiadások mellett, nehezen fogja ön elhanyagolt többi birtokait rendezhetni! Hiszen itt minden olyan, mintha ön az egész Schönbrunn felcsomagoltatta és Holicstra helyeztette volna át.

- Hálás örömmel veszem, felséges asszonyom, ha felséged magát itt otthon fogja érezni; ez volt minden törekvésem és örvendek, ha felséged magas izlését megközelíthettem.

- Csak hogy barátom, - mond a császár - ne hogy úgy járjon ön, mint XIV. Lajosról mondják, hogy Versailles felépítése után jónak látta a számadásokat elégetni.

- Én számadásaimat - felel udvariasan a gróf - felségtek kegyes szívébe írom és boldog leszek, ha azok abból nem egyhamar fognak letörölni.

*

- Ma - mondja Czobor másnap reggel - Erzsébet főherczegnő nyáját fogjuk megtekinteni, ha felségednek és felségteknek nincsen ellenére.

- Ön már egészen elkényeztetett bennünket - mond a királynő - és tudjuk, hogy mindig csak kellemessel lep meg. Azért csak vezessen; az idő kellemes és mi követni fogjuk önt.

E párbeszéd után Czobor a menet élére lovagolt és ezuttal a vidám családi menetet a vadas kertek felé vezette.

Midőn a sűrű, de eleven alacsony kerítéshez oda értek, hol a királynő kocsija és az egész társaság megállott, Mária Terézia észrevette, hogy a kerítés kapujánál udvari vadászok vannak felállítva, azért némi idegenkedéssel kérdi Czobortól:

- Reméljük nem valami hajtó vadászatot akar ön nekünk bemutatni, mert - folytatja a mellette ponnyján ülő főherczegnőre tekintve - az én kedves Erzsébetemnél ez szomorú emlékeket költhetne fel.

- Oh, kedves mama! - mondja elpirulva a főherczegnő - az nekem nem olyan szomorú emlék, mint gondolja; akként emlékezem arra vissza, mint a vitéz első csatájára, melyből szerencsésen megmenekült.

- Legyen nyugodt felséged - mond mosolyogva Czobor - azok a rettenetes vadállatok, melyek nemsokára meg fognak előttünk jelenni, nehezen fognak valami nagy ijedelmet előidézni.

Ezzel sipjába fújt, melyet a vadászok többszörös jeladása követett, és ime a fiatal erdő tisztásán, vezetve egy hatalmas himtől, melynek élesen hangzó csengetyü volt a nyakára akasztva: nagyszerű őzcsoport törtetett elő és jött egészen az alacsony kerítésig; szelid, mondhatni kérő tekintetet függesztve az előtte levő uri társaságra.

A főhercegnők ajkairól az örvendetes meglepetés fölkiáltása hangzott fel. A legtöbben leszökdöstek lovaikról; legelőször Erzsébet főhercegnő, ki azonnal a kerítéshez sietett.

- Ime, a fenséged kis nyája, melylyel szabadon rendelkezhetik! - mondja Czobor és arcán látszott az öröm, midőn észrevette, hogy a főhercegnő izlését a legnagyobb mértékben eltalálta.

- Ah, ez igen kedves ajándék - mondja a főhercegnő, csakhogy - teszi szomorúan hozzá - e nyáját nehéz lenne Bécsbe szállítani; még csak az sincs módunkban, hogy e gyönyörű bohó állatocskákat valamivel megkináljuk.

- Dehogy nem, fenség - mond Czobor - csak válaszszon ki egyet közülök, melyet legjobban szeret és én gondoskodni fogok elszállíttatásáról. - Igen kellemes állatkák ezek és a kiválasztott mint hü eb, mindenhová kísérni fogja fenségedet.

- Valóban? - kérdi örömmel a főhercegnő - az lesz az én legkedvesebb jószágom.

Czobor egy intésére az egyik vadász egész kosár fekete kenyeret hozott elő és a főhercegnők vetélkedve nyujtottak tápot a gyönyörű kis állatseregnek, mely egymást bohókásan lökdösve, igyekezett a nyujtott eledelt elragadni; szép értelmes szemeiket hálásan emelgetve fel az adakozó királyi hölgyecskékre.

Erzsébet főhercegnő csakugyan kiválasztotta a fiatal állatok legszebbikét, mely annyira jámbor volt, hogy miután az étkezést megelégte, önkényt nyujtotta fejcskáját, hogy a szép kezek megsimogassák.

A jágerek szintén megkapták tiszteletdíjukat és az egész család vidáman és megelégedetten fordult vissza a kastély felé, hol a család ősi szokása szerint, mindig maga a királynő volt a megvendégelő fél, habár annak gazdag anyagát természetesen a holicsei uradalom szolgáltatta.

Vihar.

Mária Terézia ezt már annyira megszokta, hogy rendesen maga szólította fel a grófot másnapra, határozott tervének előadására.

- Nos, kedves grófom - mond egy szép juliusi napon, midőn az udvari ebéd épen vége felé járt - minő tervet készített a holnapi napra számunkra?

- Felséges asszonyom - felelt készségesen a gróf - az idő oly szép és annyira állandónak mutatkozik, hogy holnapra kirándulást rendeztem a Javorzinára, hol az uradalomhoz tartozó juhászatot is megtekinthetjük. Az ut oda nem lesz nagyon fáradságos; egész a havas aljáig kocsin mehet fel a társaság, hol azután jámbor havasi lovacskák várnak, melyeken könnyen és biztosan fel lehet jutni a fenyveseken át egész a juhásztanyáig, hol a társaságot villás reggeli várja. Innen azok, kiknek kedvök van a gyalogösvényen egész a Javorzina kopasz bérczére fölmenni, egy pár óra alatt könnyen eljuthatnak annak ormára, honnan felséges kilátás nyílik egész le Pozsonyig és Bécsig, valamint Morvaország nagy részére is.

- Pompás! - kiáltott fel Mária Antoinette főhercegnő, ki mint legkisebbik gyermeke a királynénak ez időben 10-12 éves lehetett - én még ugy sem voltam soha havason!

- A gróf terve összevág az enyémmel - mond a királynő, - mert holnapra épen Kaunitzot várom és jól tudom, - teszi utána mosolyogva - hogy ön engem amugy is kihagyott hegymászási tervéből, melyre ugysem vagyok már alkalmas.

- Arra valóban nem is gondoltam és fölségedet legfeljebb a pompás erdőig reméltem megnyerhetni; - felel mosolyogva Czobor - mert ez ösrengeteg szintén érdemes a megtekintésre.

Mária Terézia előbb tett megjegyzésével testes voltára utalt, mi ez időben valóban nem tette őt alkalmassá még hosszabb gyalogsútára sem.

- Köszönöm, de ezuttal az erdőt is elengedem - mondja azért a királynő; - miután látom, hogy a társaságnak nagy kedve van, a tervet nem akarom megzavarni. Azonban maga kedves Antoinette - teszi azután tréfásan hozzá - ezuttal is nehezen fog havast látni, mert legjobb lesz, ha velünk otthon marad.

A szép kis főhercegnő e szavakra nagyon elkomorodott és picziny ajkai mozgása, valamint a szemeibe gyült könnyük közeli sirást jeleztek.

- Szabadjon magamat közbevetnem felséges asszonyom - mond Czobor - a főhercegnő javára. Az ut a tanyáig semmi veszélylyel nem jár és onnan a havast csakugyan megláthatja, habár annak tetejéről ezuttal nem is tekint szét.

- Hát legyen! - mond a királynő - nem bánom, de az én Tónikámat mind önök, mind udvarmesternőjének nagyon lelkére kötöm. És ti mindnyájan el akartok menni a kirándulásra? - kérdi a főhercegnőkhöz fordulva.

- Felséges mamánk engedelmével - mond Erzsébet főhercegnő, ki nővérei szemeiből a hajlamot kiolvasta - mind elmegyünk.

- Kivéve engemet, - mond Krisztina főhercegnő, a királynő legidősebb leánya - én mamámnál maradok, mert - teszi hozzá mosolyogva - várok valakit holnapra.

- Jó, jó, - mond mosolyogva Mária Terézia - ez azt jelenti, hogy Kaunitzccal Albert is megérkezik.

A terv e szerint minden további módosítás nélkül el lőn fogadva; Czobor megtette intézkedéseit a kora reggeli indulásra; és másnap reggel előállottak az udvari hintók, a főhercegek paripái és az egész társaság megindult a Javorsina felé.

Pompás nyári reggel volt, egy könnyű felhő sem lebegett a derült égen és a nem sokára elért hegyvidék pompás fenyveseinek illata és üde levegője felvillanyozta az egész társaságot.

Elől a főhercegek lovagoltak; utánok a leeresztett fedelű nyílt kocsik a család női tagjaival, az illetők udvarmesternőikkel és a legnélkülözhetlenebb szolgaszemélyzettel. A magyar testőrség közül is engedélyt nyertek néhányan, hogy a kirándulásban részt vehessenek és ezek közül a három jó barát, a Bessenyei-féle triumviratus, szintén felhasználta az alkalmat a rég nem élvezett havasi levegő fölkeresésére és az általok nem ismert havas megtekintésére. Ezek, számra hatan, az udvari kocsik kíséretéhez szegődtek, közönséges hétköznapi öltözetben s magukat a gróf szivességéből vadász fegyverekkel is ellátva.

- A gróf egy kissé sokat mer, - mond Báróczy, ki ismerős volt a magyar felvidékkel - hogy ily nagy női személyzettel havasi kirándulást rendez. Mert igaz ugyan, hogy e pillanatban még egy felhő sincs az égen, de a magyar kárpátok oly szeszélyesek, mint valami vén udvari hölgy; és ha esetleg jókora vihar találna támadni, nem tudom, mikép helyezné el ezt az előkelő női társaságot.

- No bizony - mond Bessenyei - hadd szokják meg ők is legalább az idő viszontagságait eltűrni; mert nincs oly hatalom és rang, mely a sors változatosságának alá ne lenne vetve. Különben is a királyi család egyáltalában nincsen elkényeztetve.

- Azért mégis komikus jelenet lenne egy kissé - mond Barcsay - ha a szép hercegnők és sokkal kényelmesebb udvarmesternők esetleg csurig átázva, érkeznének vissza Holicsra.

*

Midőn a meredekebb hegyek közé befordulva, kellemesen csevegő és kristálytisztán átlátszó patakok mentén, mint látszik, frissen kövezett úton a fenyves erdők aljához értek, egyszerre pár hold területű tisztás tűnt fel előttük, havasi virágoktól tarkázott gyönyörű rétség, melynek emelkedett háttereit összerótt és szarvasagancsokkal gazdagon ékesített széles tornáczu vadászlak foglalta el, mely csinos svájci stíljével és az előtte kiporondozott udvarral mintegy központját képezte a kellemes völgyi öblözetnek.

E hely volt az, hol a kocsikról le kellett szállani; de a vadászlak előtti karfákhoz kötött hegyilovak és a nyüzsgő cselédség mutatták, hogy a további utazásról is idejében és bőven van gondoskodva.

A hintók előjártak; a főhercegnőket és udvarhölgyeiket, - kit-kit a védelmére szánt lovag - leemelték a kocsiból, s miután a hintók a közellevő tágas félszerek felé elvonultak, a most már gyalog maradt társaság érdekes és vidám csoportozatot képezett a vadászlak előtt.

Pár pillanatig mindnyájan az ismeretlen vidék nézésébe merültek, mely a szeszélyesen föl-emelkedő bércekkel és azoknak titokteljes völgyeivel mintegy továbbkutatásra ösztönözte a szemlélőt.

- Ha fenségtek parancsolják - mond Czobor a királyi család tagjaihoz fordulva - felmehetünk a vadászlakba, hol a nők elkészíthetik toilettejüket a lovagláshoz; a tornáczon frissítőket is vehetünk magunkhoz; mert idő van elég, dicséretökre legyen mondva fenségteknek - mondja, a főhercegnő felé fordulva - mivel oly korán fel tudtak kelni és katonai pontossággal megjelenni.

E felhívásra a társaság a tornácz lépcsője felé fordult, hol csak most vettek észre a legutolsó lépcsőn egy csodás és visszatetsző alakot.

Egy vén cigánynő volt az, kuszált hófehér hajjal és fényes sötét arczbőrrel, kinek korát még fogai után sem lett volna könnyű meghatározni, mivel ilyen harapós eszközökkel többé nem rendelkezett. Ott gubbasztott, avult veres kendőjébe burkolózva, beesett és mégis átható szemeivel, nagy horgas orrával, minden szemlélőnek a baglyot juttatván eszébe, melyhez annyival jobban hasonlított, mivel közepén lehuzott kendője alól két oldalról egy-egy fehér hajtincs nyult ég felé; ép úgy, mint valami óriás bagoly fülpemetéi. Midőn a társaság feléje fordult, száraz fekete kezeit részint kérőleg, részint áldólag terjesztette feléjük.

- Milyen csodálatos alak, - mond Erzsébet főhercegnő, ki a vén cigánynőt először pillantotta meg - ilyen alakot csak mesés könyvekben láttam lefestve.

- Öreg cigányasszony - magyarázta Czobor - minő sok barangol szerte az országban és kenyerét kártyavetéssel vagy tenyérből jóslással keresve, csalja a tudatlan köznépet. Takarodjál innen, vén Sybilla! - kiált azután a cigánynőre - hordd el magad, semmi szükség nincs itt reád.

- Takarodjál, mindig csak takarodjál, - kiált szemrehányólag a vén asszony, miközben nehézkesen emelkedett föl helyéről - mindig ezt mondják a szegény Márhának, kinek száz év nyomja vállát, de azt nem kérdik, miből él meg, s talán, ha meghalt, még a földben sem hagyják megpihenni!

Czobor egy aranyat dobott oda a banyának, azután elutasítólag mondá:

- Itt van, és most eredj; ebből megélhatsz egy egész hónapig!

A banya vigyorgó arczczal tekintett reá.

- Hej, pedig beh sok szépet tudnék a nagyságos ifju urnak és ezeknek a szép nagyságos kis-asszonyoknak jövendőlni! - mondja a cigányok szokott selypitő hangján. - Sokat láttam én már és még többet látok; száz esztendőt hátra, másik százat előre.

- Mit beszél? - kérdi érdeklődve a főherczegnő.

- Jóslási tudományára hivatkozik - mondja megvetőleg Czobor.

- Ah! ez nagyon érdekes - mondja a főherczegnő - ne üzze el, kérem; én nagyon szeretném tudni, hogyan jósol.

Czobor intett a cigánynőnek, hogy maradjon; de most közbeszólott Lerchenfeld grófné, az udvarhölgyek egyike, figyelmeztetve a főherczegnőt, hogy ily alsórendű néppel nem ajánlatos érintkezésbe bocsátkozni.

A főherczegnők azonban mind a cigánynő körül gyűltek, még a szelid Mária Anna is, ki nagy hajlammal birt a titokszerűségek iránt.

- Miként szokták ezek jóslásukat gyakorolni? - kérdé az utóbbi főherczegnő nagy érdeklődéssel.

- Leginkább a tenyér vonásaiból szokták kiolvasni hazugságaikat - magyarázta Czobor.

- Szeretném látni, miként történik ez - mondá Mária Anna, e szerencsétlen főherczegnő, ki pupos léte, egyetlen volt a család tagjai között, ki testi épséggel nem dicsekedheték.

- Parancsoljon velem, fenség - mondja a háttérből előlépő Bessenyei - én amugy sem félek a jóslatoktól. - És hatalmas jobbát oda tartotta a cigánynő elé.

A jósnő Bessenyei tenyere fölé hajolt és rövid vizsgálat után mondá:

- Hiába dicsekedtél oly fennen, szép urfi, mert bár testre erős vagy, akár egy óriás: de rossz fát tettél a tüzre és lelkedet nyomja valami.

- Ez nem jóslat, te vén bolond - mond elsötétült arczczal Bessenyei - ne a multról beszélj, hanem a jövendőről.

- Ahhoz van kötve a jövendőd is, a mi elmúlt - mond komolyan a cigánynő - a ki egyszer csalt, maga örökre fog csalódni.

A főherczegnők megmagyaráztatták a cigánynő szavait.

- És van valami igaz abban, a mit mond? - kérdi Erzsébet főherczegnő.

- Ugy látszik, hogy van valami - mond Czobor - mert a mi magyar Achillesünk lehangoltan vonult vissza.

- No, most nekem jósolj - szólt közelebb lépve Barcsay - de igaz legyen ám, a mit mondasz, különben nem kapsz érte egy árva fillért sem.

- Szép asszony feleséget kapsz - mondja a cigánynő éles hangon - csakhogy nagy lesz az ára, a lelked felét adod érte cserébe.

- No, az még csak megjárja - mond a szép testőr - csakhogy a másik fele megmaradjon! - És egy kis ezüstpénzt dobott oda a cigánynőnek.

A főhercegnők érdekeltsége mind nagyobb lett; úgy, hogy Czobor Báróczyt is oda lóditotta a cigánynő elé.

- Jaj, édes urfi - mondja ez, a megtett szemle után - reád már régen várnak, messze, messze innen, és hogy ha fogadásodat be nem váltod, halálát okozod annak, a kit egykor szeretted.

Báróczy a cigánynőre nézett s azután meglepetve kiáltott fel:

- A manó vigyen el, vén banya, úgy látszik, hogy ha a jövődöt nem is, de a multat csakugyan ki tudod az ember tenyeréből olvasni.

- No hát akkor én se maradjak el - mond Czobor, ki mindannyiszor hűségesen tolmácsolta a cigánynő és a jóslatot nyertek szavait - ki tudja, hátha a jó isten csakugyan ráírta minden ember sorsát a bőrére, mint könnyen el nem szakítható oklevélre?

Az elmés megjegyzést általános derűtség követte és nagy volt az érdekeltség, midőn Czobor a banya elé tartotta a jobbját.

- Olyan szekér után szaladsz, szép ifju ur, a melyik fel nem veszen - mondja a vén jósnő - s mig amaz elszalad, te, fényes ur létedre, majd ott maradsz az ut porában.

- Az meglehet! - mond Czobor elsötétült arczczal és egy második aranyat dobott oda a cigánynőnek.

De arra ezuttal nem volt hajlandó, hogy a jóslatot a főhercegnők előtt tolmácsolja. Ezek azonban aligha nem sejtették a jóslat tartalmát, mert most már az érdekeltség annyira fokozódott, hogy az udvarhölgyek helytelenítése daczára először is a szerencsétlen Mária Anna főhercegnő tartotta oda tenyerét, kinek példáját azután a többi főhercegnő is sorba követte.

- Koronát látok fejedben, - mond a cigánynő a pupos főhercegnőnek - de fekete fátyol van reá vetve. Szivedben keresd azt a boldogságot, a mit a világban hiába kerestél.

A főhercegnő a tolmácsolás után megdöbbenve lépett hátra; szemeibe könnyek gyűltek és fátyolozott hangon mondá:

- Higyjétek el, hogy ez a vén asszony képes leolvasni a természet titkait, melyek közönséges szemek előtt rejtve vannak. (Anyja már korábban a prágai főrangú zárda fejedelemsnőjének szánta.)

Most a kellemes Amália főhercegnő tartotta a jósnő elé kitárt jobb kezét.

- Örvendj, örvendezzel, drága kisasszony; mert fejedben korona lesz és szivedre boldogság vár.

- Ez megérdemli a fizetést, - mond a főhercegnő és erszényét kivéve, ajándékot nyújtott a jósnőnek.

Most Erzsébet főhercegnő következett.

- Távol keresed azt, a mi közel van hozzád, - hangzék a jóslat - ma utoljára fogsz lenni annak karjai között, a kit legjobban szeretsz.

A legszebbik főhercegnő elborulva lépett vissza és a tisztelet bizonyos nemével tekintett a 100 éves asszonyra, kitől a szomoru jóslatot nyéré.

E kedvetlen hatást elűzte a Karolina főhercegnőnek adott jóslat, kinek keze fölött örvendezve csapta össze a vén cigánynő kezeit, miközben kellemetlen hangon rikácsolá:

- Fejedben fényes koronát látok; első fogsz lenni egész országodban, kitől királyok fognak származni!...

Még csak a kis Antoinette hercegnő volt hátra, ki udvarmesternője kezéből daczosan rántotta ki jobbját és tartotta oda a vén banya elé.

A vén cigánynő hosszasan nézte a szép kezecskét; azután arczvonásai egyszerre az ijedelem kifejezését öltötték fel és a helyett, hogy jóslatát kimondaná, tőle alig várható gyorsasággal kezdett szaladni egy gyalog ösvényen az erdő felé.

A meglepett társaság nem tudta mire vélni a cigánynő különös viseletét; de az óriás Bessenyei feltalálta magát, gyorsan utána szaladt a cigánynőnek és azt az erdő szélén elfogta.

- Megállj, átkozott banya! - kiált reá - mit loptál, hogy oly gazdag ajándékok után menekülni akarsz?

- Hallgass! - riadt reá a banya, száraz kezével fenyegetve - és bocsáss engem utamra!

- Dehogyan bocsátlak! Mit el nem mondd, mit láttál a kis főherczegnő kezén, innen egy tapodtat sem eresztelek.

- Elmondom neked, ha nem adod tovább és azonnal elbocsátasz.

- Jól van hát, mondd el és mehetsz isten hírével.

- Annak a szép kisasszonynak a kacsóján - suttogja félénken a cigánynő - a középvonások egy hóhérkardot képeznek, és a kinek én ilyet láttam a tenyerén, azok utolsóig bárd alatt vesztették el fejüket!

- Eredj pokolba, te utálatos banya! - mondja Bessenyei, egyet lóditva a vén cigánynőn; de azután lehangoltan tért vissza a társasághoz, hol semmi felvilágosítást nem adott a hallottakról; de egész nap hosszán nem látta senki a máskor vidám embert mosolyogni.

*

Okosabb dolog lett volna, hogy a mint Czobor akarta, a jósnőt eltávolítsák az utból; mert annak jóslatai nem kis mértékben zaklatták fel a kedélyeket, utógondolatait azonban mindenki magába zárta. A hölgyek átöltözködése a hegyi lovagláshoz csakhamar megtörtént és nem-sokára vidám zaj verte fel a rengeteget; az előljáró vadászok kürtjei megszólíták a völgyek visszhangját, melyre a magasból a juhászok kéregkürtjének mélabus hangja felelt.

A kis ponnyszerű havasi lovacskák pompásan beváltak mind a hölgyek, mind az urak alá és az okos állatok oly kifogástalanul teljesítették kötelességüket, hogy vezetésre nem is volt szükségük; biztosan rakták lábaikat az időközben ledőlt faágak közé és valóságos szakértelemmel haladtak el a csuszamlós utakon, veszélyes mélységek közelében.

A Kárpátok növényvilága különösen az erdőségek tekintetében csaknem az egész vonalon egyenlő, valamint a geologiai képződés is, mely azoknak talaját képezi, koczkákká idomuló homokkő az alsóbb hegyeken és az ősránit változatai a felsőbbeken, melyeket itt-ott ütnek át vulkanikus erők újabb képződményei. Lenn a hegyek alján lombos csererdők, melyek lassanként vidám hangulatu bükkösökbe mennek át; ezt követi főlebb a fenyőerdők sötét góthikája, mely után kövér legelők, majd puja-fenyők sötét koszoruja, az áfonyák és lychenek elevenzöld és szürke bozótjai körítik a kiemelkedő bérczek kopasz ormait.

Alig egy jó óra volt szükséges arra, hogy a főrangú társaság a fenyves meredek pályáján áttörjön, mi meg is történt minden baj nélkül, vidám tréfák és nevetkezések közben; melyekre legnagyobb anyagot az élteőbb udvarhölgyek félénk sikoltozása adott, kik jobban remegtek itt, mint az udvari szalonok sokkal sikamlósabb és sokszor nagyobb veszélyeket rejtő talaján.

Elvégre azonban kiértek a fenyvesből, és előttük bűbájos látvány terült el a gazdag havasi füvel borított s mintegy pihenésre hívó völgyben, melynek virágokkal gazdagon tarkázott szőnyegzetén százai legeltek a nehéz magyar gyapjas juhoknak és játszva ugrándozó báránycáknak.

Az első fogadtatás ugyan nem volt nagyon barátságos, mert egy, 30-40 óriási fehér juhász-kutyából álló falka egyenesen neki rohant a fényes társaságnak; mire egy pár idősebb udvarhölgy szagos üvegcséit kezébe keresgette, nehogy elájuljon és leessék lováról. De Czobor már ismerte az ebek természetét, melyek a juhkarámokat medvék és egyéb dűlvadak ellen védik; megállítá a társaságot; mire az ebek rohama is megszűnt és csak csaholásban nyilvánult idegenkedésük, melyet a juhászok éles visszahívó fütyje csakhamar megszüntetett.

Csak ezután következett az igazi fogadás, melynek ünnepélyét 20-30 juhászlegény nyitotta meg, hófehér ruházata fölött vállra vetett bundájával, havasi virágokkal felbokrétázott kalapjával, kik félkört képezve a társaság előtt kéregkürtjeikkel valóságos hangversenyt rögtönöztek a magas vendégek mulattatására.

Midőn ennek vége volt, a félkör ketté vált és utat nyitott a vendégeknek, kik elé most felbokrétázott és koszoruzott juhásznők és lányok csoportja járult, élénk színű ünnepi öltözetekben, kik szemérmes arccal és mély hódolattal nyújtották át gyönyörű havasi bokrétaikat, melyeknek főalkatrészét az ezüstszerű gyopár, az aranyló havasi rózsza és a kötörök kellemes harangocskáit képezték, izletesen körítve az áfonya sötét, örökzöld levelei által.

- Milyen gyönyörű itt minden! - mond Erzsébet főhercegnő a mellette léptető Czoborhoz - egész tündérvilág nyílik itt föl előttünk és mint e férfiak és nők vidám, egészséges arcáról látszik, a szép, szabad természetnek a szívből is hasonló kép felel meg.

- Magam is azt hiszem, fenség - felelt Czobor - a nép igényei csekélyek és könnyen ki is vannak elégítve; itt a felséges légből, egészséges étkezés és örökfriss források között, szabad akarataikat követhetik, melynek elérésében nem gátolja őket a művelt társadalom ezerféle akadály.

- No, lássa ön, - mond a főhercegnő - én ez egyszerű emberekkel szívesen cserélnék, ha az tőlem függne és a szabad természet e gyönyörű magaslatáról megvetéssel tudnék letekinteni az alatt nyüzsgő világ vágyaira és csalódásaira.

E párbeszéd közben az egész társaság megérkezett a juhkarámokhoz, melyek előtt óriási üstökben és a már visszatért juhásznők felügyelete alatt főtt a friss juhtej; a karámok felett pedig erős fenyőoszlopokon hosszú leveles csarnok emelkedett, fedve és befonva friss bükk-galyakkal; míg a tetőzetet és oszlopokat havasi virágokból font pompás füzérek ékesítették.

A nagyszerű lombcsarnok közelében hatalmas laczikonyhákon vidám tüzek lobogtak; s itt az egyetlen alkalomra a gróf teljesen visszafoglalta házi-urijogait; mert a konyhák és asztalok körül az ő, előre küldött cselédei forogtak.

Csakhamar vidám lakománál ült az egész társaság és a reggeli utazás miatt sokkal jobb étvágygyal fogyasztotta az izletes étkeket, melyek közül még a juhászok által odahozott kellemes zsendice (juhtej) az édes sajt és túró sem hiányzott. A pompás borok mellett, még nagyobb kelete volt a havasi forrás felséges vizének, melyet új fakupákban élvezett az egész társaság.

A villásreggeli után valóságos haditanács ült össze, mely a gyalog megteendő bérczmegmászás módjaitól tanácskozott. Az út sem túlságosan fáradságos, sem hosszú nem volt; a vezetők biztosak; ennek dacára a magokban nem bizó udvarhölgyek a tanyán óhajtottak maradni; míg a vállalkozó ifjú hölgyesereg számára szeges botok és cipők állottak rendelkezésre. Ezenkívül nagyobb óvatosság tekintetéből, minden udvarhölgy mellé egy uri lovag és egy ügyes vadász volt rendelve.

A gróf kiszámítása szerint délutáni két órára már fel kellett érni a hegytetőre és így ötre könnyen visszatérhettek a vadászlakhoz, honnan rövid étkezés után még idejében juthattak vissza Holicsra.

Mondanunk sem kell, hogy a gróf, szíve hódolatának bálványát, Erzsébet főhercegnőt választotta védenczéül; míg a többi hölgyek a főherczegek és testőrök vezetése mellett indultak meg.

Nemsokára megelevenült a hegyoromra felvezető meredek ösvény, a vidáman feltörő társaságtól és a főhercegnőtől, kik ritkán élvezhettek hasonló szabadságot, telhetetlenek voltak a szép havasi virágok és áfonya fehér-vörös bogyóinak leszedésében; kivált a kis Antoinette főhercegnő parancsára a hatalmas Bessenyei annyit szedett össze, hogy a vidám gyermekleányka alig tudta tovább szállítani.

Midőn a lichenek puha szőnyegén minden nagyobb baj nélkül a hegy ormára értek: kettős meglepetés várt a vidám társaságra; egyik, hogy a késő juliusi nap daczára, az orom egy pár mély völgyületében jéggé fagyott hószalagokra találtak; a másik pedig egy oly látvány volt, melyet kivált a társaság női tagjai még sohasem élveztek, s mely az addig vidáman csevegő társaság nyelvét rögtön leköté.

A hegyorom fésűje mögött, nem nagy távolságra, egész falkányi zergecsoport legelészett, gondtalanul rágcsálva a pompás havasi növényzeten; és hátrahajló kis szarvacskáikkal, gyönyörű idomukkal és vékony lábaikkal oly kedves képet mutattak a társaságnak, mely sokáig nem mosódott ki emlékezetükből.

Czobor intésére az egész társaság rögtön megállott és igyekezett magát hangtalanná tenni, hogy annál tovább gyönyörködjek a szép látványban; de az egyik udvarhölgy tüsszentésére, ki megszokott burnótját itt sem tudta nélkülözni, az óvatos állatok kiállított öre, egy pompás himzerge, neszét vette a társaságnak és ennek megadott sivitó vészjelére egy pillanat alatt úgy eltűnt az egész csoport, mintha csak nyáréji álomjelenet lett volna.

Nem is kellett több a szegény Stieglitz bárónőnek, hogy a főhercegnőt, tüsszentéseért egész óra hosszat boszantsák; míg nem utoljára ünnepélyes fogadást volt kénytelen tenni, hogy hasonló kirándulások alkalmával máskor otthon fogja hagyni burnótszelencéjét.

Most a látcsövek kerültek elő és az ormon álló társaság nem tudott betelni a látvány élvezetével; találgatta a távolban fölfedezett városok és falvak neveit; különösen nagy volt a kis főhercegnő meglepetése, midőn a láthatáron a pozsonyi várat, sőt a jól ismert Szent-István tornyot is fölfedezték.

Czobor gróf világért sem akarta volna zavarni a társaság kellemes multságát; de egyszerre a nyugati láthatáron sötét felhő ütötte föl fejét, mint valami fenyegető szörnyeteg, mely főlebb-főlebb emelkedik szélein megaranyozva és itt-ott áttörve a nap sugaraitól, melyek annyival vészterhesebbnek tüntetik fel haragos-vörössé váló sötét alakját.

A gróf jól ismerte a havasi világ változó természetét, és egy könnyű széllebbenés, mely a felhő irányából jött, elárulta, hogy a felleg valószínűleg épen a Kárpátok ormainak fog tartani. Ez azonnal fölgerjeszté aggodalmát.

- Fenséges hölgyeim és uraim - mondja azért - igen sajnálom, hogy meg kell zavarnom kedvtöltésüket; de ideje lesz a lefelé indulásnak, ha azt akarjuk, hogy az eső utközben meg ne lepjen és a hölgyek átázva ne érkezzenek vissza a kocsikhoz.

A főhercegnő sehogysem akarták elhinni, hogy a derült nap egyszerre ily veszélynek legyen kitéve; sőt a főherczegek sem voltak e tekintetben kellőleg tájékozva.

- Lehetetlen az, kedves gróf! - mondja Erzsébet főhercegnő - hiszen az egész láthatár tiszta még és az a távoli felleg legfőlebb éjszakára, vagy holnapra juthat el ide.

- A nagy természet - felel a gróf - körülbelül oly szabályokat követ, mint az emberi sors. Gyakran megtörténik, fenség, hogy felhőtlen égből is egyszerre lecsap a villám és legszebb reményeink vetését, virágait a jövő pillanatban már letarolva látjuk. Azért jó lesz az óvatosság; és én azt tanácslom, rögtön induljunk vissza.

A társaság csakugyan visszaindult, de mire a juhásztanyákhoz értek, már a nyugoti fél éggömb egészen be volt borulva és egyre erősebben hangzott a mennydörgés.

Gyorsan szedték össze magukat úgy a bércki kirándulók, mint a tanyán hátramaradt udvarhölgyek, de mire a fenyvest elérték, már villámok czikkáztak a bércz fölött és az eső nagy cseppekben kezdett esni.

Alig haladtak néhány perczig a fenyves sűrűjében, midőn az eső egyszerre valódi záporrá alakult át; és az ösvény annyira megsikosodott, hogy a havasi lovakon maradás többé nem mutatkozott biztosnak; azért Czobor tanácsára mindannyian leszállottak s a kis hegyi lovakat hátrahagyták a vezetők felügyelete alatt.

A főherczegnők, bár efféléhez természetesen nem igen voltak szokva; elég bátran és elszántan viselték magukat; sokkal több baj volt az udvarhölgyekkel, különösen gróf Lerchenfeldnével és báró Stiglitznével, kinek sikoltozása és «Jessess Mária!» kiáltása néha még a mennydörgést is tulsivitotta.

Természetes, hogy a hölgyeknek csakugyan erősen kellett karjukba fogózkodni, hogy a sikos lejtőn el ne essenek; csak Bessenyeit nem feszélyezte az ő kis védencznője Antoinette főherczegnő, mert az óriás testőr mint kis csecsemőt kapta fel karjára; beborította köpenyével és mosolyogva és közbe-közbe midőn megsiklott egy-egy elnyomott czifra káromkodással szállította odább.

A zápor lassanként fergeteggé nőtt; fenn a bérctzen valóságos orkán dühöngött és a jéggel vegyes eső bátran felhőszakadásnak volt nevezhető. Mindez nem csak veszélyessé tette a lemenetelt, hanem természetesen át is áztatta a hölgyek és urak öltözetét; és ez utóbbiaknak még azzal is kellett vesződniök, hogy itt-ott a letört és utban fekvő faágakat a hölgyek elől elhárítsák.

De legnagyobb aggodalmat okozott Czobornak az a körülmény, hogy az a kis csermely, mely nyáron át csakis a forrásokból és itt-ott megmaradt hótömegekből nyerte táplálékát, most a felhőszakadás következtében, valóságos folyammá dagadt és harsogva omlott alá a völgyön, mely mellett az ut vezetett; zuhanásában itt-ott hatalmas vizeséseket képezve s faágakat és törzseket ragadva magával.

E csermelyen keresztül egy ez alkalomra épített könnyű hid vezetett át a völgy aljában, annak tulsó oldalára, hol a már ismert vadászlak állott. E körülmény volt az, mely Czobor aggodalmának fő okát képezte, miután csaknem bizonyosra vehette, hogy e hatalmas vizáradat e hidat vagy inkább pallót tova ragadta magával. Aggodalma nem is volt alaptalan; mert midőn az átjáróhoz értek, a társaság nagy rémületére csakugyan a hid nem volt sehol.

- Itt nincs más mód, uraim és hölgyeim - mondja Czobor, minthogy alkalmas gázlót keressünk valahol és a hölgyeket ölünkben szállítsuk át; a vadászlak a tulsó parton már alig van pár puskalövésnyire és ha oda elértünk, tovább nincs semmi baj.

Az udvarhölgyek vonogatóztak e terv kivitele ellen, de a zuhogó jégeső oly érvet szolgáltatott a mellett, hogy meg kellett adniok magukat.

Bessenyei leghamarább készen volt az átmenetel megkísérlésére. Egy helyen, hol a víz legkevésbé volt rohamos, állott meg a társaság és Bessenyei Stieglitz bárónéhoz lépve így szólott:

- Fogja ölébe nagyságod a főhercegnőt és én mind nagyságodat, mind Lerchenfeld grófnét azonnal átszállítom. Ne aggódjanak semmit, mert én a Dunát is elégszer átusztam és ilyen csekély patak, még ha közepére állok, sem mozdit ki helyemből.

Az udvarhölgyek mentegetődni és vonakodni akartak; de az óriás testőr nem tágitott; mint egy második Nagy-Kristóf, vaskarjaira ragadta a visongató udvarhölgyeket és a következő pillanatban már ott állott majdnem derékig a folyó közepében és néhány lépéssel csakhamar elérte a tulsó partot, hol lehető gyöngédséggel rakta le hármas terhét.

- Ime, a jóslat! - mondja Erzsébet főhercegnő, magát akaratlanul elsólva, midőn lovagja, Czobor gróf, karjára emelte és az áradó folyamba lépett.

- Remélem, nem fél fenséged - mondja a tulboldog ifju.

- Annyira nem - susogja a főhercegnő - hogy azt sem bánnám, ha sohasem jutnánk a tulsó partra.

- Én pedig - mond az áradat közepén Czobor - csak e pár szóért tizszer áldoznám fel életemet fenségedért.

Ekként nyillott meg a sors által egymástól távol vetett két sziv, mely életében, most dobogott legforróbban, a fenyegető halál révén és a zuhanó záportól bőrig átázottan.

De azért szerencsésen átjutottak a partra; nyomukban a társaság többi tagjaival, kik közül Bessenyei visszatérve, még egy pár hölgyet átszállított.

- Most már itt lennénk - mondja a halál minden félelmét kiállott Stieglitz báróné - de mi lesz átázott öltözeinkkel! Uram Jézus, én már is náthás vagyok, és hogy megyünk ilyen kosztümben ő felsége a császárné elé.

- Nyugodjék meg, báróné - mond Czobor - én, ki ismerem a havasi időjárás változó természetét, ez esetről már előre gondoskodtam; és nagysádék a vadászlakban, melyhez már alig száz lépésre vagyunk, át fognak öltözhetni; habár - teszi mosolyogva hozzá - meglehet, hogy a száraz uj kosztüm, melylyel cserélni fognak, szintén nem lesz egészen udvarképes.

A bárónő, ki nagy bajjal előkereste pikszisét átázott köntöse ránczaiból és jókora mennyiségű burnót szippantott fel, bizonyos megnyugvással mondá:

- Csakhogy el nem vesztünk és az Isten megtartá életünket; a száraz meleg ruha és az éjszákára veendő lábfürdő talán megmentenek a legrosszabbtól. Mennyire örvendek, hogy kedves pincsemet nem hoztam magammal; mert az ebben a fergetegben bizonynyal tüdőgyulladást kapott volna.

A társaságot Stieglitz bárónő apró aggodalmai az átázás daczára derült hangulatba hozták, mely még fokozódott az által, hogy a vihar is alább hagyott és az alkalmas menedékházat már ott látták néhány lépésnyire orruk előtt.

A mint a tornácra felértek, Czobor gróf azonnal megadta utasításait.

- A hölgyek szobái jobbra vannak, az urakéi balra és a ruhatárakban minden feltalálható, mi az átöltözéshez szükséges. Válogassanak fenségtek és nagyságtok a különböző uj öltönydarabokban és csináljanak kedvök szerinti toilletet: tükör minden szobában van. Fél óra mulva a csengetyü estebédhez fogja szólítani a társaságot.

Ez utasítás nyomán az urak jobbra, a hölgyek balra nyomultak be és mindkét nem gyors átöltözéshez látott.

Az udvarhölgyek azonban rémulve állottak meg a felnyitott ruhaszekrények előtt; mert bár a fehéreneműek kifogástalanul finomak voltak, de a szoknyák és felöltők a környékbeli

népviselő ruhadarabjaiból: pompásan kitulipánciozott báránybőr pruszlíkokból, bokorugró ríktő színe színekből, piros és fekete csizmákból, hamis kövekkel és gyöngyökkel éktett pártákból és fejtőkből állottak.

- Jesses Mária! - kiáltja Stieglitz báróné, kinek piros arcfestését az eső lemosta, midőn e különös ruhát meglátta, van-e esze ennek a mi grófnak, hogy ilyen parasztviseletbe akar minket bujtatni?

De a főhercegnőknek annál jobban tetszett az esze; csakhamar kiválogatták a természetközeli leginkább találó öltönyt; és hogy a házigazda eszméjét teljesen megvalósítsák; fürteiket is akként rendezték, mint azt a környékbeli viselet kívánta.

Midőn azután a vadászok tornácán elhangzott az estebédre hívó csengettyű, meglepetéssel tekintett a kétféle társaság egymásra és a vidámság, mely e különös látványra előtört, teljesen elfeledte a kiállott veszély minden kellemetlenségét.

Erzsébet főhercegnő képezte az általános bámulat központját, ki lebecsült gazdag fürtei fölött csillogó magas pártájával, a gyönyörű természetéhez pompásan hozzáillő hófehér himzett pruszlíkokban és a bokorugró buzavirág színű szoknyára kötött kis fehér köténnyel, magas sarkú piros csizmáiban oly bűbajos jelenségnek tűnt fel, hogy az egész férfisereg a meglepetés hangos nyilvánításával fogadta.

Hasonló magasztalásban részesültek a többi hercegnők is; és ezek között még a szerencsétlen nővére legidősebb főhercegnő is, kinek válla ferdeségeit a felöltött barna pruszlíkok nagyban elfedte.

- Fenségeknek - mondja Bessenyei - e viselet szinte jobban áll, mint a legfényesebb udvari kosztüm; és fogadni mernék, hogy ő felsége a királynő látásukra kellemesen lesz meglepetve.

Csak Stieglitz báróné öltözetére mosolyodott el az egész társaság, mert a pipaszár-vékony asszony természetére nem szabtak a vidék ruhakészítői alkalmas öltözetet; és ezek csak amúgy lógtak le róla, mintha villával hányták volna rá; ezenkívül illetlennek tartotta megázott fehér parókáját főkötővel fölcserélni; e helyett behintette liszttel, mely a paróka nedvvel egyesülve, pompás csiriz fejéket képezett. A csizmát is rangján alul valónak tartotta fölhúzni és e helyett átázott harisnyáit és cipőit tartotta meg, melyek ugyan meglehetősen sárosak voltak, de annál furcsábban kandikáltak ki a rövid bokorugró szoknya alól.

Mindez csak emelte a társaság jó hangulatát; és az elköltött izletes estebéd után, mely alatt a vihar teljesen elvonult, tréfálva a kiállott havasi kaland felett, minden baj nélkül érték vissza Holicra.

Az attaché.

Midőn a társaság a kastélyba visszaérkezett, a királynét nagy aggodalomban találta; de ezen aggály a felséges asszony arcán azonnal derűséggé változott, midőn a lépcső feletti terasszon megjelenve, a társaságon végig jártatá anyai szemeit s azok teljes számáról s vidámságáról meggyőződött. Először is Erzsébet főhercegnő szépsége ötlött szemébe, ki jól választott kosztümjében igazán tündérhez hasonlított, ki pár ruhát ölt fel, hogy a földi lakók szívét annál jobban megközelíthesse.

- Milyen szép vagy, kedves gyermekem ebben a parasztruhában, - szólt, leányát megölelve - hát még - folytatá, fülébe sugva - majd a francia királyi korona alatt!...

Erzsébet főhercegnő e suttogva kiejtett szavakra elsápadt és csaknem tántorogva vonult félre, miután anyja szavai elárulták, hogy megint egy új és talán az eddigieknél is veszélyesebb házassági terv fenyegeti.

E közben a királynő megtartotta szemlélését minden leánya felett és ezek között kiváló szeretettel ölelte meg azok legidősebbjét, és legszerencsétlenebbjét, Mária Anna főhercegnőt, kinek a rögtönzött parasztviselet határozottan előnyére vált.

- No lám, - mondja vidáman - aggódtam a vihar miatt, mely, mint hiszem, meg is áztatott, de, a mint látom, csak egészségtekre vált; arcotok üdébb és vidámabb, mint bármikor.

Nem kerülte ki figyelmét Stieglitz báróné különös viselete sem és nem állhatta meg, hogy annak láttára el ne mosolyodjék.

- Egyedül ön az, kedves báróné, ki nem tudta magát a magyar parasztviselethez kellőleg akkomodálni; ez egyébiránt talán dicséretére válik nemesebb izlésének, mely nehezen tud magaslatáról alászállani. Azt azonban helytelenitem, hogy cipőjét szárazzal fel nem cserélte; mert féltem önnek előttünk is drága egészségét.

A báróné e leereszkedésre kezet csókolt a királynőnek, ki, ismerve a báróné bőbeszédűségét, még lefekvés előtt szobájába hívta, és a kirándulást a legnagyobb részletességgel elbeszéltette vele.

Igaz, hogy a báróné elbeszélése leginkább saját becses személye, hősies magatartása és az udvari etikettet sértő érintkezések elleni tiltakozása körül forgott, de mindezekből elég tanúságot meritett az eszes fejedelemnő és gondos anya arra nézve, hogy az Erzsébet főhercegnő és Czobor gróf között megtörténhetett bizalmasabb közeledést gyanítsa. Midőn azután a bárónő eltávozott, hogy méltó aggodalmait keletkezhető náthája iránt, tervezett meleg lábfürdőjével eloszlassa: Mária Terézia komoly gondolatokba merült, melyek különösen Erzsébet főhercegnőre vonatkoztak. A mai napon Holicsra érkezett Kaunitz herceg t. i. egyebek között arról is értesíté, hogy Mercy gróftól, a párisi nagykövettől több rendbeli tudósítást kapott, melyek szerint XV. Lajos neje halálos ágyán fekszik, és úgy a király családja, mint különösen minisztere, Choiseul-herceg aggodalmukat nyilvánították az iránt, hogy a bár elgyengült, de még mindig élvhajhász király, nem rég meghalt kegyencznője, Pompadour marquise után, ismét valamely kaczer hölgynek eshetik zsákmányul; és ezt az által vélik mind a herceg, mind Choiseul miniszter megelőzni, ha XV. Lajost reábirhatnák, hogy rangjához méltó és lehetőleg szép, s ez által befolyásos főhercegnővel birhatnák házasságra; és erre leginkább Erzsébet főhercegnőt tartanák alkalmasnak, mind szellemi fölényei és vidámsága, mind külső szépsége tekintetéből. Tanácsolná ezt azon politikai és családi szövetség megerősítésének szempontjából is, mely a monarchiára nézve oly nagy értékkel bír és melyért Mária Terézia már korábban meghozta volt a legnagyobb áldozatot; midőn azért, hogy Nagy Frigyesről, fenyegető ellenségétől a francia udvart elvonja, beleegyezett, hogy legkisebb leánya Antoinette a francia trónörökösrel, XVI. Lajossal eljegyeztessék; és ennek elérésére nagy küzdelemmel reá vette magát, hogy XV. Lajos mindenható kegyencznőjének, Pompadour marquisénak sajátkezű levelet írjon.

Az új terv annyival inkább tetszett a királynőnek, mivel az esetleg megtörténhető új házasság által Erzsébetben másik leányának Antoniettenek is mintegy anyát és támaszt vélt adhatni.

A nagykövet Mercy gróf mellett Franciaország mindenható minisztere, Choiseul herceg és a párisi spanyol követ Fuentes is nagy melegséggel ajánlották az új szövetséget; az első, mivel féltette XV. Lajosra eddig gyakorolt befolyását; az utóbbi pedig, mivel a spanyol királyi családnak is nagy érdekében feküdt, hogy a vele rokon párisi udvar botrányai elvégre megszűnjenek.

E minden oldalról támogatott, nagyfontosságú tervnek könnyen gátul szolgálhatott volna Erzsébet főhercegnőnek esetleg fokozódott hajlama Czobor iránt; és a gondos anya-királynénak most főgondját képezte, hogy e viszony fejlődésének lehetőleg útját vágja, annyival is inkább, mert figyelmét a megérkezéskor nem kerülte ki Erzsébet szokatlan vidámsága, valamint azon visszariadó ellenszenves kifejezés sem, melylyel fülébe sugott célzását az új viszonyra nézve fogadta.

Ekkor eszébe jutott a turini kísérlet alkalmával követett eljárása és bizonyos önelégültséggel kiáltott fel:

- No várjatok, majd teszek én róla!

*

Másnap reggel, midőn még a tegnapi kirándulók nagy része ágyában pihenhetett, Mária Terézia Czobor grófot hivatá magához. Modorában, melylyel házigazdáját fogadta, ezuttal bizonyos ünnepélyesség tünt fel Czobor előtt, melyet eddig sohasem tapasztalt, és mely valamely nagyobb eseménynek bekövetkeztét jelezte.

- Tanácsos ur - szólítja meg, mondhatni hivatalos hangon, a királyné - tegnap ideérkezett kabinetminiszterünk, Kaunitz herceg, igen nagyfontosságú dolgokról hozott értesítést, melyek országunk külpolitikáját és részben családunk jövőjét is mélyen érdeklik. E vett tudósítások folytán feltétlenül hü emberre van szükségünk, ki egyszersmind a kellő diplomáciai jártassággal bír, ama nagyfontosságú okmányok és levelek elvitelére és kézbesítésére, melyeket csak a legbiztosabb kezekbe tehetünk le. Tudjuk, hogy ön, tanácsos ur, és egyszersmind házigazdánk, nem örömet távozik hazulról; de a dolgok annyira sürgősek, és a levelek oly fontos tartalmuak, hogy azokkal várnunk nem lehet.

- Felsőleges asszonyom - felelt Czobor - igaz, hogy Holics soha sem volt nagyobb becsű előttem, mint most, midőn felségedet és családját, mint valami drágaköveket foglalja körül; de országos és felséged családját illető érdekek minden másnak elébe teendők; azért csak méltóztassék velem magas tetszése szerint rendelkezni.

- Köszönöm, tanácsos ur. Ön Párisba fog menni, hová három nagyfontosságú depechet viszen; egyet Choiseul hercegnek, Franciaország első miniszterének; másikat Fuentes gróf, párisi spanyol nagykövetnek, a harmadikat pedig saját nagykövetünk, Mercy grófnak. - E küldemények, mint ön láthatja, asztalomon készen állanak. E negyedik levél tulajdonképpen önnek szól, és a további utasításokat tartalmazza számára, de csak Párisban lesz felbontandó. Mindezeket személyesen kell önnek az illetők kezeihez átadni; és általában megvárjuk öntől, hogy mindazon dolgokban, melyek utasításában foglaltatnak, oly hűséggel és pontossággal fog eljárni, minőt eddig tanúsított készsége után méltán remélhetünk.

- Felsőleges asszonyom, azt hiszem, meg lesz felséged velem elégedve; legalább az emberi akarat azon mértékéig, mely oly gyarló egyéntől, mint én vagyok, várható.

- Még egyet, - mond a királynő, miután a depecheket Czobornak átnyújtotta - meglehet, hogy önnek kissé hosszabban kell kimaradnia és a párisi, illetőleg versaillesi udvarnál rangjához méltóan szerepelni; nem ismerem ön pénztárának mostani állapotát - folytatja a királyné mosolyogva - de közelebbi költekezéseiből gyanitom, hogy az nehezen lesz egészen színültig; azért ezennel kijelentem, hogy az ön által felajánlott holicsi és gödingi uradalmakat ezennel megveszem, és az ön által meghatározott vételárnak felére ime ez utalványt adom át önnek, bécsi magánkincstárnokom számára.

E szavakkal a királynő egy ugynevezett Handbillét nyújtott át, miközben hozzá tevő:

- Természetes, hogy uti-, valamint ott teendő kiadásait Mercy gróf, ottani nagykövetünk, fogja fedezni.

Czobor gróf meghajtotta magát és a királynőhöz hasonló hivatalos modorban mondá:

- Még ma este el fogok indulni, ha az nem késő; de a fél napi késedelmet is, melyre ügyeim rendezéseért van szükségem, utam gyorsításával fogom kipótolni.

A királynő helyeslőleg biccentett fejével, mi az ügy befejezését jelenté; de kezét nem nyújtá, mint máskor, kézcsókolásra.

A gróf mélyen meghajtá magát, és szomorúan, mondhatni csüggedten, hagyta el a termet.

Alant a parkban nem sok idő múlva megnépesült a szokott sétahely, hol a fák sötét árnyékában, a késő nyár melegsége daczára is, üdülést lehetett találni. A tegnapi eső felfrissítette a fák és virágok lombjait, és minden oly vidám színt öltött, mint valamely szép májusi reggelen; a mi a fényes társaságot, különösen azokat, kik a tegnapi kirándulás fáradalmait kevésbé érezték meg, a természet szabad levegőjének élvezésére hívta fel.

Czobor észrevette a sétálók között Erzsébet főhercegnőt is; és azonnal kész volt lelkében az elhatározás, hogy elmenetele előtt pár szót okvetlenül váltani fog vele.

A főhercegnő szerencsétlen néniével, Mária Annával sétált, kinek szenvedélyét a növénytan iránt Czobor jól ismerte. Azonnal eszébe jutott, hogy a virágházban egy százéves aloe bimbózásban van, és hogy ennek felemlítésével könnyű lesz a főhercegnőket a társaság többi tagjaitól elkülöníteni.

E cél teljesen sikerült; és miután a virágházban már csak hárman voltak együtt; a gróf talált alkalmat arra, hogy Erzsébet főhercegnőt néniétől, ki az aloet tanulmány tárgyává tette, néhány lépésnyire eltávolítsa.

- Fenség - mond azután lassu hangon - engem újból eltávolítnak; még ma Párisba kell indulnom; és nem volt erőm ezt anélkül megtenni, hogy fenségedtől bucsut ne vegyek.

- Párisba? - kérdi a főhercegnő elhalványodva - hát megint ily kegyetlen tréfa? megmondták önnek Párisba küldetése okát?

- Nem, főhercegnő, azt még nem is sejtem.

- Pedig az igen megtisztelő küldetés - mond gunyosan a főhercegnő; mert az illetők terve nem kevesebb, mint hogy közöttem és a francia király között, ki nejét nem rég vesztette el, összeköttetést hozzanak létre.

- Ah, ez lehetetlen! - kiált fel undorral Czobor; XV. Lajos már idős és beteges ember.

- És mégis úgy van, maga édes anyám sugta ezt fülembe tegnap, megérkezésünk alkalmával.

- Akkor én megyek és inkább lemondok udvari hivatalomról, mintsem ily dolognak eszközévé legyek - mondja a gróf ingerülten.

- Azt a viláért se tegye ön - mond a főhercegnő, az elsietni akarónak karjára téve kezét. Sőt menjen el, és működjék ott, de az én érdekemben és tudósítson valami uton a történetek és történendők felől.

Czobor elgondolkozott mintha ez utóbbi feladat megfejtését keresné.

E pillanatban galambcsoport repült el a virágház előtt, melynek hófehér tollai, mint ezüst fénylettek a nyári nap sugaraiban.

- Jaj de szép galambok! - kiált fel a főherczegnő önkénytelenül. - Majdnem oly szépek, mint az én bécsi tubiczáim!

- Igen, a galambok! - mond Czobor nagy élénkséggel - e galambok elvonulása e pillanatban valóságos utmutatás a jó Istentől.

A főherczegnő kérdőleg tekintett reá.

- Nos, mond a gróf - hisz ez könnyen érthető. Én elviszek néhányat fenséged bécsi galambjai közül, melyeket otthon amugy is mindig maga szokott étetni szobája ablakaiban és ha lesz valami fontos jelenteni valóm, e kedves állatok meghozzák azt fenségednek nyakukban, vagy szárnyaik alatt.

- Ah, ez pompás ötlet! - mond örvendve a főherczegnő.

- Még egyre akarom kérni fenségedet - szólt a gróf, - és ez a kis Fánink ügye.

- Igaz! - ennek gondja most engem fog illetni.

- Épen ezért akartam esedezni - mond Czobor - és most az ég áldását kérem fenségedre!

A főherczegnő szemeiben könnyek gyűltek és jobbát Czobor felé nyújtá.

- Ki tudja, látjuk-e többé egymást ez életben - rebegé elhaló hangon.

A gróf oly tiszteletteljesen érinté ajkaival a neki nyújtott kezét, mintha valami szent képet csókolna meg.

Ez alatt Mária Anna főherczegnő is elvégezte az aloe tanulmányozását, s mindhárman visszamentek a társasághoz.

Czobor gróf még azon este elindult; úgy hogy az épen érkező József császár és Albert herczeg utban találták.

A császár, midőn hallá Czobor küldetését, fejet csóvált reá.

- Illik-e a házigazdának oda hagyni vendégeit? - kérdé tréfásan.

- Holicson már nem én vagyok a gazda - mond Czobor, midőn a császártól bucsut véve, kocsija felé volt indulandó - az a magyar királyné birtoka.

Erre azután még jobban csóválta fejét József császár.

Midőn Holicra megérkezett, első kérdése volt édes anyjához:

- Igaz-e, hogy Holicot Czobortól megvetted?

- Igaz - mondja vidáman a királyné - van ellene valami kifogásod?

- És mennyi volt a vételár?

A királynő megmondá az összeget, a mennyiért Czobor Holicot és Gödinget eladta.

A császár összevonta szemöldökeit.

- Akkor már ajándékban is elfogadhattuk volna, - mond kedvetlenül.

A királynő megütközve tekintett fiára.

- Csak nem gondolod, hogy e vásár piritó lenne reánk nézve? - kérdé idegenül.

- A hogy veszszük - mond a császár - én részemről ajándéknak tartom.

- Nos, ha a dolog így állna is - mond Mária Terézia - módunkban lesz e veszteséget a grófra nézve más uton kárpótolni.

- Talán hasonló küldetésekkel? - kérde József - melyekben fel van hatalmazva, hogy a képzeletében épített légvárakat saját maga rombolja le.

- Sokkal jobb - fejezi be felindulással a királynő - ha az ember maga rombolja le légvárait, mintha azok véletlenül szakadnak fejére!

Három galamb.

Mária Terézia még hosszasan mulatott Magyarországon; és mind a köznép, mind a főurak részéről a hódolat minden nemében részesült: csak a középnemesség, mely pedig századokon át irányadó volt Magyarországon, tartózkodott ezuttal minden hódoló tüntetéstől; és ugyanez osztály befolyásának lehetett tulajdonítani, hogy a pozsonyi országgyűlés makacsul vonakodott a királyi előterjesztések további tárgyalásától, határozottan követelve, hogy először a nemzet közjogain ejtett sérelmek orvosoltassanak. Erre azután, különösen a császár tanácsára, rögtönözve elhagyta az országot és mintegy elkedvetlenedése bizonyságául, a magyar testőrséget egyelőre eltiltotta az udvari szolgálattól.

Meglehet, hogy a testőrség fentartási költségeinek meg nem szavazásán kívül, e kegyvesztésnek az a titkos oka is volt, hogy a királyné valami besugó által sejtette vagy épen tudta, hogy a Kollár-féle könyv a testőrség útján jutott az országgyűlés korai tudomására.

A királynő eltávozása és a testőrségnek szolgálattól eltiltása, valamint az irányadó egyéniségek befolyása azonban lassanként megpuhították a magyar országgyűlést annyira, hogy miután a sérelmek orvoslása meg lőn ígérve: nem ugyan a kívánt összeget, de valamivel kevesebbet megszavaztak; ellenben a nemességi felkelés szabályozása függő kérdés maradt, melyet azután József az országgyűlés minden alkotmányos befolyása nélkül vitt keresztül, a magyar ezredek állandósítása által.

*

Sűrűn folyt a diplomáciai levelezés Páris és Bécs között XV. Lajos és Erzsébet házassága ügyében; a sürgönyök jöttek-mentek, és egyelőre igen öröndetes tartalmuak voltak. Mercy gróf tudósította a királynőt, hogy nemcsak a francia királyi család, hanem a spanyol udvar is minden eszközt felhasznál e viszony létesítésére, sőt az egész francia nép is forrón óhajtja azt; miután azok az örült költekezések, melyeket eddig a király kegyencznőire tett, és az udvar erkölcstelensége határtalan ellenszenvet keltett fel az országban. - Mindezek daczára Mária Terézia még nem látta eljötnnek az időt, hogy már két ízben csalódott leányát ez alkudozások felől értesitse; és elhatározta, hogy csak a végleges siker esetében fogja ezt megtenni.

Ezalatt a legszebb főhercegnő szokott foglalkozásain kívül, melyek közé a festő művészet is tartozott, különösen két irányban osztá meg figyelmét: kedves galambjai között, melyek déltájban szobája ablakait tömegesen ellepték, hogy hófehér kezeiből megszokott ebédjüket, a mézes buzát elfogadják; és a kis Fanni között, kinek történetéről már édes anyját is értesítette, és kit ennek engedelmével hetenkint egyszer meg szokott látogatni. Volt még ezeken kívül egy nem régi kegyencze is, a gyönyörű bakóz, melyet Czobor nem felejtett volt az udvarhoz elszállíttatni, s mely a főhercegnőt gyalog sétáin mindig kísérni szokta.

Erzsébet festő-állványain többnyire Holicsnak és vidékének rajzai állottak hol kész, hol félig kész állapotban; és ezek között meg volt az a kalandos jelenet is, midőn a vihartól meglepett társaságot a hegyi zuhatagon átszállítják.

Legnagyobb figyelemmel kísérte a főhercegnő étkező galambjait, melyek oly szelidek voltak, hogy nem egyszer bejöttek szobájába is, körülropködték gyönyörű alakját; karjára és vállaira szállottak, úgy hogy azt foghatta meg közülök a melyik tetszett. - De olyant, melynek a megegyezés szerint, vékony vörös szalagot kellett hordania a nyakán, hosszas ideig hasztalan keresett.

Végre egy napon fáradt szárnylebbenéssel és pihegve röpkölt be egy hófehér állatka egyenesen kebelére.

A főhercegnő örömdetes meglepetéssel fedezte fel kis védence nyakán a keskeny kis piros szalagot, és a következő pillanatban már kezeiben volt az annak szárnya alól kivett és viasszal bevont levélke.

A kedves állat annyira el volt fáradva, hogy a főhercegnő ölében vonult meg, míg ez a levelet kibontva, elolvasta:

«Fenség; - hangzott a levél - Párisba érkezve, első gondom volt akként rendezni be magamat, hogy a felsőbb köröket magam köré vonhassam; és ezáltal az udvar színpadai mögött folyó dolgoknak biztos tudomására juthassak. Egy fejedelmi fényű palotát rendeztem be, és a magas arisztokraczia legelső tagjait, kikkel csakhamar megismerkedtem, sikerült is csaknem mindennapi estéyeimen tisztelhetni. Így csakhamar tudomására jutottam annak, hogy Choiseul miniszterrel szemben egy igen hatalmas udvari párt létezik, melynek élén Aiguillon és Lavanguyon hercegek állanak, kik nagyon is fájlatják azt a befolyást, melyet Pompadour idejében élveztek; és minden eszközt megragadnak arra, hogy Choiseult megbuktatva, magukat újra érvényre juttassák. Ezekről tudom a pezsgőzés közben elárult titkot, hogy a királyt Choiseul miniszter leányai által egy közelebbi alkalommal a szó teljes értelmében roham alá vétette, kik atyjoknak házasságát követelték fenségeddel. A meglepett királyi atya mindent ígért; de fájdalom, ő felsége ígéreteire nem lehet valami nagy súlyt fektetni. - Minden attól függ, sikerül-e az ellenpártnak oly eszközt, valószínűleg egyént találni, a ki ő felsége figyelmét a tervezett szövetségtől elvonja és nekik Choiseullal szemben diadalt szerezzen.

Mindezekről a legközelebbi alkalommal híven fogja értesíteni fenségedet, - ha ugyan a mi kedves postáink alkalmazása sikerül - hódoló szolgája Czobor».

A főhercegnő csókjaival halmozá a hü és kedves postát, és elképzelt, hogy a mézes buzában sem volt hiány.

*

A második posta szintén kimaradt egy pár hétig.

Egy őszi nap délen, midőn a főhercegnő sétakocsizásából tért haza és a kis Fanni miatt, ki az uralkodó himlőjárványba esett, éppen nagy mértékben le volt hangolva: a szokott déli csoportosulást megelőzve, megjelent egy szép kis fehér állat az ablakban és rózsaszínű orrocskájaival kopogtatni kezdett, mintha bebocsátásért esdekelne.

A főhercegnő rögtön észrevette a kedves vendéget és a jövő pillanatban már keze között volt gróf Czobor második levele:

«Fenség! - így szólt ez - az az érdekes vigjáték, melyet a «király házasságának» lehetne nevezni, és melyről nem lehet tudni, szomorujáték lesz-e vagy comoedia - itt folyik le szemeim előtt; és pedig annyival érdekesebben, mivel magam a dolgot a színpadok mögül nézem, és így nem csak azt látom, mi a színpadon történik, hanem jól hallom a

sugókat és a rendezők előzetes vezényszavait is. Choiseul herceg és a mi diplomáciánk azzal az ügyes cselfogással éltek, hogy az osztrák, spanyol és angol udvarok részéről az illető megbízott követeknek oly tartalmu sürgönyöket irattak, melyek XV. Lajosnak eddigi életmódját megrójják és az illetőket utasítják, hogy a király udvara erkölcsi átalakításán teljes erejükből munkáljanak. Valószínűleg nem először történt, hogy ezeket a sürgönyöket Choiseul herceg elfogatta és egészen ártatlan arczzal hozta a király elé, hogy azok tartalma által házassági szándékában megerősítse. Ezzel szemben a másik párt kijátszotta utolsó kártyáját Dubarry grófnő személyében, egy nem szép, de annál kaczerább hölgy bemutatása által, ki arra van szánva, hogy a királynak e késő korban is könnyelmű szívét meghódítsa. Mint Aigillon hercegnek nálam elejtett szavaiból kivehettem, a hölgy csakugyan megtetszett a királynak; és a cselszövők azt remélik, hogy Dubarry grófnő nagyon közel áll ahhoz, hogy az udvarnál ünnepélyesen bemutatassék. Természetes, hogy ezzel szemben a mi diplomatáink is mindent elkövetnek; és a mint hallottam, az új csínyt azzal akarják ellensúlyozni, hogy fenséged arczképét hozassák meg és e célból egy ügyes miniatűr festőt el is indítottak Bécsbe. Ugy a miniszter, mint a mi követünk Mercy és a spanyol Fuentes azt remélik, hogy fenséged angyali szépsége nagy befolyással lesz ő felsége elhatározására, ki amugy is nagy érzékkel bír a női szépségek iránt. Így állanak a dolgok e pillanatban; utolsó kis postánk meg fogja vinni tudósítását a végeredményről fenséged hódoló rabszolgájának Czobornak».

A főhercegnő kiejté kezéből a levelet; annyira nagy volt fölindulása az olvasottak felett.

- Ah ez már mégis sok, hogy nekem ily hölgyekkel kell versenyre szállnom saját akaratom ellen! - kiáltott fel a főhercegnő, míg szemeibe könnyek gyűltek. Hát áruczikk vagyok én, kit a ponyva sátorok lim-lomjai közé állítsanak ki, hogy ott arczom simaságát mutogatva, a vásárló figyelmét magamra vonjam! Ily megaláztatást lehetetlen tovább elviselni!

A főhercegnő felkelt székéről és az elejtett levelet kezei között morzsolgatva, le- s feljárt a szobájában, míg szép szemeiből az elkeseredés könnyei hullottak.

- Rettenetes sors! - kiált fel a sértett önérzett hangján - hát a szív, a lélek semmi, vagy csak értéktelen holmi egy sima arczra, melyet e megalázó vásáron csakhamar hasztalan ráadásnak vesznek?... Hát jól van! - mond végső elhatározással - én feltárom szívemet az én édes jó anyám előtt, és ha az sem használ: majd tenni fogok róla, hogy azt, mit ők egyedül tartanak értékesnek, megsemmisítek!...

E keserű elhatározás után a főhercegnő felszárítá könnyűit, és a titkos levélkét elrejtve, nyugodtabban fogott munkájához, egy szép tájképhez, mely lelkét az elmúlt kellemes napokra ragadta vissza.

De alig tett pár ecsetvonást, midőn szobája ajtaját benyilni hallá, és a következő pillanatban édes anyja állott előtte.

- Kedves gyermekem - mond ez, Erzsébetet homlokon csókolva - egy híres francia miniatűr arczképfestő jelentkezett előttünk, és mi elhatároztuk, hogy téged és nővéredet lefestetünk vele.

- És kinek van szánva ez arczkép? - kérdi Erzsébet remegő ajkakkal.

A császárnő elpirult, mert sohasem tudott valótlan mondani.

- No azt majd meglátjuk kedvesem - mondja azután mosolyogva - meglehet, hogy nagyon is előkelő kezekbe fog az jutni.

- Köszönöm - mondja felindulva a főhercegnő - de én a lefestésbe csak úgy egyezem, ha az arczkép saját rendelkezésemre marad.

- Mit jelent ez? - kérdi a császárnő megütközve.

- Azt édes jó anyám - mond a főhercegnő térdre esve - hogy nekem már elég volt a megaláztatás, és szívem-lelkem visszaborzad a további vásári üzelmektől!... Én csak egyetlen férfit szerettem életemben, és ez Czobor gróf... Adj engem hozzá nőül, vagy engedj kolostorba vonulnom! - Lelkem összetört e kísérletek alatt és önérzetem fellázad a továbbiak ellen.

- Ah, ah kedvesem! - mond a császárnő leányát felemelve és keblére vonva - te igen érzékenyen veszed a dolgokat és elfelejtetted a magas állást, melyre a sors helyezett. Tudnod kell, hogy a porosz udvaron kívül, a nyugati hatalmak mind óhajtják házasságodat a francia királylyal, első sorban pedig magának a királynak családja és a francia nép. Magunk is lealázó áldozatot hoztunk, midőn a francia szövetség kedvéért hugodat, Antoinettet, XV. Lajos fiával eljegyeztük. Gondold meg, hogy trónunk még mindig veszélyeztetve van a növekedő porosz hatalom által; és reád az a magasztos hivatás vár, hogy te légy az európai béke záloga. Hát az a gondolat nem indít meg, hogy e házasság által hugodnak mintegy anyjává és őrző angyalává lennél a francia udvarnál, hol a nép hálája és szeretete ölelne körül?

A császárné Czobor említését akarattal hallatlanná tette.

- Mindezt meggondoltam kedves anyám - mondja könyezve a főhercegnő - és talán készen lennék ez áldozatra, ha nem tudnám, hogy most is, mint már két ízben, egy aljas vetélytársnővel kell sikra szállnom, ki ellen győzni nem dicsőség; veszíteni megsemmisítő gyalázat!

A császárnő meglepetve és egészen elvörösödve lépett hátra.

- Honnan tudod te e z t ?! - kérdi indulatosan.

- Tudom; jó szellemem megsugta ezt nekem.

- Gyanitom, ki ez a jó szellem - mond fenyegető hangon a császárnő - és majd tenni fogok róla!

- És én fellebbezek a császárnőtől az édes anya szívéhez! - mond elkeseredetten a főhercegnő - mert az a férfi, kit te gyanítasz, esküszöm, az egyetlen, ki szívemre és kezemre számíthat!

A császárnő megdöbbsent e szilárd elhatározás hangja felett; de úgy hitte, hogy anyai és uralkodói kötelessége leányával szemben a legnagyobb szigorral eljárni.

- Bizzuk ezt a jövőre - mond anyai érzelmeit elnyomva, - mely a sziveken ütött sebeket meggyógyítja. És most jer, mert a festő vár reád.

- Jól van édes anyám - mond a főhercegnő könnyűit letörölve - mindketten kimondottuk az utolsó szót.

Néhány nap múlva megérkezett az utolsó galambposta, mely ezuttal csak pár sornyi levelet hozott.

«Fenség! - volt a levélben írva. - Choiseul herceg ellenségei győzedelmeskedtek; Dubarry grófnő ma ünnepélyesen be lőn mutatva a versaillesi udvarnál, mint a király kijelentett kedvese. A mi embereink meg vannak rémülve, és most már csak abba vetik reményöket, hogy találkozást eszközöljenek ki fenséged és a király között. Most már nem értesítheti többé az eredményről hódoló szolgája Czobor».

- Most már itt az ideje az utolsó lépésnek - kiált fel elkeseredetten a főhercegnő, és íróasztalához lépve, levelet intézett Czoborhoz, melyet lepecsételést nélkül asztala fiókjába rejtett.

Azután kocsiját rendelé elő és elment meglátogatni a kis Fannit, veszélyes himlőben fekvő gyámleányát.

Szűkké vált láthatárok.

Aznap reggelén, midőn a fennebbi jelenet történt, a császárné kihallgató terme előtt Barcsay volt az egyik őrálló.

Midőn Mária Terézia Erzsébet főhercegnővel szobái felé vonult, pillanatra megállott a tisztelgő örök előtt és kegyteljes leereszkedéssel mondá Barcsaynak:

- Ha felváltották kegyelmedet, jelentkezétek kihallgatásra; fontos közlendőm lesz önnek.

Barcsay katonásan tisztelgett és felváltatása után azonnal jelentetvé magát a császárné udvarmesterénél.

- Kegyelmed - mond a császárné, midőn Barcsay szobájában megjelent - szemet vetett egy előkelő kisasszonyra, ki valódi kegyenczünk: gróf Bethlen Zsuzsannára.

Barcsay előtt már ismeretes volt a császárné hajlandósága házasságok kötésére; azért minden nagyobb zavar nélkül felelt:

- Nem tagadom felséges asszonyom, az említett kisasszony ritka szépsége és erényei hódolatra kényszerítenek.

- Nem kárhozzatjuk önt, csak egy pár kérdést akarunk intézni, mielőtt beleegyezésünket adnók e frigyhez, melytől az illető kisasszony sem vonakodik. Először is azt kérdezem, vallásos ember-e ön?

- Annak tartom magamat felséges asszonyom.

- Megvallom, szeretném annak bizonyítékát is látni, - mond a császárné - hozza el ön nekem holnap le g u t ó b b i g y ó n ó c z é d u l á j á t .

- Bocsánat felséges asszonyom, - mond a «szép testőr» - mi protestánsok csak nyilvános gyónást szoktunk tenni, és arról senkitől sem kapunk bizonylatot.

- Ön protestáns? - kérdé kedvetlen meglepetéssel a császárné - s talán éppen kálvinista?

- Az vagyok felséges asszonyom.

- No ez baj! Ez sokat változtat a dolgon; mert a Bethlen kisasszony már rég áttért; vegyes házasságokhoz pedig nem szívesen adjuk beleegyezésünket. Sajnálom, hogy fárasztottam önt; gondolom, ily lovagias embert kérnem sem kell, hogy e dolog kettőnk között maradjon.

Barcsay katonásan tisztelgett és megindult az ajtó felé.

- Gondolja meg ön, - mond utána szólva a császárné, mire természetesen Barcsay visszafordult, - hogy a leány szép, önt szereti, azonfelül gazdag is; magunk akartuk önt meglepni a jegyajándékkal.

Barcsay mélyen meghajolt s elhagyá a termet.

*

Midőn a császárné már azt hitte, hogy Erzsébet ügyében közel áll a célhoz: a balsors egyszerre ketté vágta fényes terveit.

A főhercegnő egy nappal az arczképfestés után erős lázt kapott, mely azonnal ágyba fektette.

A jó anya természetesen első volt kedves gyermeke kórágynál.

- Ne közeledjél hozzám kedves anyám! - mondja Erzsébet, a mint anyját belépni látta - mert én aligha nem az uralkodó himlő-ragályt kaptam meg, mely könnyen átragadhatna reád.

- Ah, az lehetetlen! - mond a császárnő, ki az intés által nem hagyta magát visszatartóztatni, - de ha úgy lenne is, nekem már nem sok féltetni valóm van sem szépségemen, sem életemen.

Azután odament leánya ágyához és annak fölhevült arcát kezdé simogatni.

- Az égre kérlek, óvd magad kedves anyám, és hallgasd meg talán utolsó kérésemet.

- Ah gyermekem ne beszélj így; kétségbe ejtesz! - mond szivszorongva a császárnő.

- Én érzem, hogy úgy van - mond élénken a főhercegnő - és mindenre, a mi szent, kérlek ígérd meg kérésem teljesítését.

- És mi az? - kérdi a császárnő, ki most már semmi sem volt egyéb, csak anya.

- Én nehezen fogok fölkelni ez ágyból - mond megindultan a főhercegnő - s ha felkelnék is, nem leszek többé az, a ki voltam. A földiekre nézve mindenesetre halott vagyok.

- Oh gyermekem, könyörülj, ne tépd szét szívemet! - kiált fel Mária Terézia.

- Asztalom fiókjában egy nyílt levél van; kérlek tedd bele a tegnap festett képet, és küld el olvasatlanul annak, a kinek szól. Megteszed, ugy-e? - kérdi esdeklő hangon és kezait könyörgőleg összetéve.

- Meg gyermekem, esküszöm neked!

- Köszönöm, oh köszönöm! - mond a beteg, miközben könyei csendesen folytak alá arczán.

- Csak az orvos jönne már! - mondja kezait tördelve a császárnő - én nem tudom elhinni, hogy a jó Isten épen minket látogatna meg e nagy csapással.

A következő pillanatban jelentették az udvari orvost, ki belépve, mély meghajlás után, aggályos arczczal közeledett a lázban lévő beteg fekhelyéhez.

A császárnő helyet adott az orvosnak, ki rövid szemle után aggályosan lépett a császárnő elé és titokteljes suttogással mondá:

- Az égre kérem felségedet, távozzék e helyről, és kegyeskedjék elrendelni, hogy a többi főhercegnők is az épület másik szárnyába költözzenek, vagy mi még jobb, hagyják el Bécset: mert a főhercegnőn már is látszanak a legveszedelmesebb himlő jelei.

- A főhercegnők eltávozhatnak, - felel a császárnő, - de a mi engemet illet, úgy látszik, feledte ön, hogy én a betegnek a n y j a v a g y o k !

A császárnő maradt és leánya után szintén megkapta a ragályt.

*

Gróf Czobor József vette a főhercegnő levelét és az ahhoz mellékelte arczképet. A levél csak pár sorból állott következő tartalommal:

«Kedves Czobor! Ön sohasem lát többé engemet; legalább oly alakban, mint egykor, soha. Kárpótlásul küldöm ez arczképet. Az élő Erzsébetet ne is kívánja látni többé, mert ha meg nem halnék is, az, mi egykor voltam, sohasem leszek többé. Isten önnel! Köszönöm azt a sok szivességet, melyet irántam tanusított, és azt a sok hasztalan áldozatot, melyet nekem hozott. Erzsébet».

Könnyű elképzelni, hogy e sorok villámcsapásként sujtották a szerencsétlen ifju embert.

A küldött képet keblébe rejté, és másnap már utban volt Bécs felé. Ott azonban Erzsébetet többé nem találta; csak arról értesült, hogy a nehéz betegségéből fellábadt főherczegnő, elvesztve hajdani szépségét, az insbrucki kolostorba vonult.

Az «utolsó Czobor» előtt elsötétült a világ; nem gondolt többé semmivel, csak azzal a sötét kolostorral, mely imádata tárgyát rejté fedele alatt.

Minden évben eljárt ide legalább egyszer, és a mig volt miből, gazdag ajándékokat hagyott a kolostor egyházának perselyében.

Az utolsó Czobor gróf anyagi ügyeit teljesen elhanyagolta. Mit érdekelte őt a világ összes vagyona, miután az egyetlen kincset, melyért mindenét feláldozta, elragadta tőle a sors.

A egykori magyar nábob aggkorában csekély évdíjből élt, melyet utolsó jószága eladásakor kötött ki magának.

Arról a keserű humorról, mely lelkét tévesztett életpályája után eltöltötte, jellemző adomát hagyott fenn a magyar társadalom története.

A mult század végén fényes főúri ifju gavallér robogott végig Pest egyik utcáján, ezreket érő négyes fogatán.

Egy kopott, de tiszta öltözetű öreg ur jött vele szembe, ki, a mint a fiatal E... gróftól felismerte, hangosan kiáltott reá:

- Megálljon öcsém uram, megálljon!

A kocsikázó gróf azt gondolta, hogy a szembejövő talán valami veszedelmet vagy rendetlenséget vett észre fogatán s belemarkolva a gyepelőbe, megállítá a szilaj fogatot.

- Én gróf Czobor József vagyok - mond az öreg ur, kinek vonásain most is látszott hajdani szépsége - és csak azt akartam mondani önnek, hogy ne siessen olyan nagyon, különben könnyen oda juthat, a hová én jutottam!

*

Barcsay Ábrahám egy darabig törte fejét a császárnő házassági tervén, de végre is győztek a szép Bethlen Zsuzsánna ragyogó szemei és kijelentette a császárnőnek, hogy kész áttérni a katholika hitre.

A császárné beleegyezését adta a házassághoz; és maga is jelen volt az áttérési ünnepélyen, Barcsay pedig két régi barátját hívta meg vőfélyekül.

A nász előtti napon még egyszer ott ült a híres triumviratus a «Nagy stibli» hátulsó szobájában, de nem a régi gazda szolgált már most ki őket.

- Okos ember vagy barátom - mond nem minden él nélkül Bessenyei, - mert követted fejedelmi ősidő jelszavát: «Egy szép asszony és egy uradalom». Bezzeg én másként jártam: játsztam egy leánnyal és az a tréfába belehalt; viszonzásul játszott velem az én szép Szirmay Ilonám, és ha nem halok bele, nem az én hibám, hanem azé az erős testé, melyet háborgó szívem sem képes szétrobbantani.

- Én is egy nőnek adott ígéret áldozatja lettem - mondja Báróczi szomorúan - és már most be kell érnem az agglegénységgel, Bessenyei barátommal együtt.

Azok is maradtak mindketten; de azért a magyar nyelv nagyjából nekik köszönhető megmentését. - mert e három testőr lett megalapítója a magyar klasszikus iskolának.

*

Hát a szerencsétlen Bándy Jánosból mi lett? - fogja kérdeni a nyájas olvasó.

Őt a császári küldöncz épen a hortobágyi pusztán érte utól, ama szigorú parancsával, hogy további rendeletig ne merjen helyéből kimozdulni.

Szerencsére a becsületes hortobágyi csárdás egy kis szobát adott rendelkezésére, hová Bándy műszereivel együtt beköltözött, és naponként epedve várta a fölmentő rendeletet; de az csak nem érkezett.

Irt azután esdeklő leveleket császárhoz, császárnéhoz és mindazokhoz, kiket ismert, de egyetlen levelére sem kapott választ.

Szórakozásul elővette mérnöki eszközeit s póznáival, lánczaival, mérnöki asztalával kiment a sík mezőre; és ott méregette a képzelt uradalmat, a nappal terjedelme szerint mindig nagyobbra és nagyobbra. Kijelölé a központot is, és megásta egy ölnyi árok képében *l e e n d ő l a k h e l y é n e k* alapját.

E közben elmúlt a tavasz, bekövetkezett a nyár, be az ősz is, s a környéken gyakran megfordult emberek mindig ott látták őt mérnöki lánczaival és póznáival foglalkozva. Öltözte nagyon megkopott, haja lassanként őszülni kezdett, és utolsó kirándulásainál már összetört kalapját is elfeledte föltenni. De azért nem szüntette meg mérnöki munkáját; s azért a nép nem is nevezte őt másként, csak «bolond inzsellérnek».

A napok egyre rövidültek, a tél beköszöntött, de azért Bándy egész nap ott dolgozott a mezőn, csak estére hordatta be mérnöki műszereit.

A csárda gazdája komolyan kezdett aggódni pontosan fizető vendége sorsán, és folyton intette, hogy most, miután már leesett a hó, hagyja félbe fárasztó munkáját.

De Bándy nem hallgatott reá. Igaz, hogy a lánczot és karókat egyre nehezebben czipelte; a képzelt uradalom határa is napról-napra kisebb lett; de ő azért minden reggel kiment és csak a késő este vetette vissza.

Egy zord téli napon azután estére sem tért haza, s az aggódó gazda, kezében lámpával, utána ment, hogy fölkeresse. Könnyű volt reá találni; mert a sok zászlós pózna, mely a kijelölt telek körül volt tűzve, biztos irányadóul szolgált.

Most már e póznák csak azt a kis árkot vették körül, melylyel a házhelyet jelezte; a mérnöki láncz is csak a körül volt kanyarítva.

De Bándy nem mutatkozott sehol; csak midőn a gazda a sirszerű kis árokba bevilágított, találta meg a szerencsétlen embert ott a magaásta sirban megfagyva!...

Ily szűkre szorult össze a képzett térs uradalom!

*

De hát csak ő volt egyedül, a ki így járt?

Nem hasonlít-e sorsa Bándyéhoz a hatalmas József császárnak, ki nagyszerű terveit, rendeleteit halálos ágyán volt kénytelen visszavonni?

Nem ez volt-e sorsa a legszebb hercegnőnek, zárdája szűk falai között, s az egykor dúsgazdag Czobornak kopott kabátjában?...

Nem ilyen volt-e végzete Mária Antoinettenek, a hatalmas francia királynénak, ki életét börtönben, s majd vérpadon végezte?...

De nem ez-e sorsunk mindnyájunknak, e föld mozgó férgeinek, a legkisebbtől a leghatalmasabbig?

Készítünk nagy terveket nemcsak magunk, hanem utódaink számára is; kitűzzük nagyra-vágyásunk mérnöki jelző-rudjait nagy távolságokra; de mindezeket legtöbbször még életünkben szűkre szoritják vissza csalódásaink; és legvégül a leghatalmasabbak álmai, tervei is néhány lábnyi területre zsugorodnak össze, melynek a neve: sir.

(Vége.)